

JGSR

*Journal of Graduate
Studies Review*

**วารสาร
บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**

ISSN : 3088-1110

ONLINE

ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน พ.ศ. 2568

Vol. 21 No. 1 January - April 2025

**บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

❖ วัตถุประสงค์

๑. เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา
๒. เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาแก่สังคม
๓. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและปรัชญา
๔. เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

❖ ที่ปรึกษา (Advisors)

- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศ. ดร., ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์
พระพรหมวัชรธีรอาจารย์ (สมจินต์ สมมาปญฺโญ), ศ. ดร.
พระพรหมวัชรวิมลมุณี วิ. (บุญชิต ญาณสํวโร), รศ. ดร.
พระเทพปวรเมธี (ประสิทธิ์ พรหมรํสี), รศ. ดร.
พระธรรมวชิโรดม (พล อากาศโร), รศ. ดร.
พระธรรมวชิรปัญญาจารย์ (เทียบ สิริธรรมาโณ), รศ. ดร.
พระเทพวัชรสารบัณฑิต (ประสาร จันทสาโร), รศ. ดร.
พระราชวัชรธรรมวาที (วัลลภ โกวิท), รศ. ดร.
พระเมธีวัชรบัณฑิต (หรรษา ธมฺมหาโส), ศ. ดร.
พระเมธีวราญาณ (สายเพชร วชิรเวที), ผศ. ดร.
พระสิทธิวัชรบัณฑิต (สุรศักดิ์ ปจฺจนตเสโน), ผศ. ดร.
ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต
รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล สุขะพรหม

❖ บรรณาธิการ (Chief Editors)

- พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อากาศโร), รศ. ดร.

❖ ผู้ช่วยบรรณาธิการ (Assistant Editors)

- นายวิทยา ปานไช่

❖ กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

พระปัญญาวัชรบัณฑิต (สมบุญ วัชรวิจิตร), รศ. ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ พิเศษ ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรหมทา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุทธ์ บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทุม อังกูโรหิต	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัศนีย์ เจนวิถีสุข	มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

บรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณากลับกรอบบทความ (peer review)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

พระครูโกศลศาสนบัณฑิต (กฤษณะ ตรุโณ), รศ. ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูปริยัติรัตนคุณบัณฑิต (ไพรัช ฌมมทีโป), รศ. ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาพรชัย สิริวิโร, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูศรีสิทธิบัณฑิต (ถวิล กลยานธมโม) ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาดนัยพัชร์ คมภีรปัญญา, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Asst. Prof. Dr. Ven. Piyarattana	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภษร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.เวทย์ บรรณกรกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.กฤต ศรียะอาจ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ พรหมเลิศ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลืออง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงษ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ธานี สุวรรณประทีป	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์พิเศษ ดร.จุฑามาศ วารีแสงทิพย์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แสวง นิลนามะ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงเพชร สมศรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญเลิศ โอฐสู	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัฐพล เย็นใจมา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย สติมัน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมคิด เศษวงค์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.อิทธิเทพ ผาธา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.สุภาพรณ เพิ่มพูล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.กรรณิการ์ ชาวเงิน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.ไพฑูริย์ อุทัยคาม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

Prof. Dr. D. Philips Stanley	Naropa University, USA
Prof. Ven. Dr. Khammai	Dhammasami University of Oxford, UK
H.E. Janos Jelen	Dharma Gate Buddhist College, Hungary
พระราชวินัยวัชรเมธี (สายรุ้ง อินทวุโธ), ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธีสารคุณ (มฆวินทร์ ปุริสศตโม), ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.สำเนียง เลื่อมใส	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รองศาสตราจารย์ ดร.มานพ นักการเรียน	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิทย์ พิมพวง	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.สยาม ราชวัตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.รัตน์ะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

รองศาสตราจารย์ ดร.ธีรโชติ เกิดแก้ว	มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ บังเพลิง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุคตาสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดโชพล เหมนาไลย	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คะนอง ปาภิภัทรางกูร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ยอดทอง	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราโมทย์ ยอดแก้ว	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเชียร แสนมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริยา รินรัตนากร	มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สรณีย์ สายศร	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บารมี อริยะเลิศเมตตา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรัตน์ แสงแก้ว	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัจฉริยา คำยัง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนันภรณ์ อารีกุล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญรัตน์ เหมนาไลย	มหาวิทยาลัยบูรพา
อาจารย์ ดร.สวัสดิ์ อโณทัย	มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
อาจารย์ ดร.พัทธิดา เดชพิทักษ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
อาจารย์ ดร.รุ่งนิภา เหลียง	มหาวิทยาลัยบูรพา
อาจารย์ ดร.จุฬารัตน์ วิชานาติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
อาจารย์ ดร.พิชญานันต์ พงษ์ไพบูลย์	มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
อาจารย์ ดร.สุรัชย์ พุดชู	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.ภัทติดา แรงทน	ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

หัวหน้ากองการจัดการ (Head Coordination and Management)

พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม

เลขานุการสำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

กองการจัดการ (Coordination and Management)

พระอุทิศ อาสภจิตโต, ดร.

นักจัดการงานทั่วไป

นายสังวร อ่อนสนิท

นักจัดการงานทั่วไป

นายภพภพ เทพธานี

นักจัดการงานทั่วไป

ดร.จันทร์ธรรม อินทร์เกิด

นักจัดการงานทั่วไป

นางสาวณัฏญญา ฐาปโอาหาร

นักจัดการงานทั่วไป

นางสาวเจริญรัตน์ เผ่าเสรีพงษ์

นักจัดการงานทั่วไป

นายณัฐชนนท์ บุญพิทักษ์

นักจัดการงานทั่วไป

❖ ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร

๑. บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับพระพุทธรศาสนา ปรัชญา ที่มีเนื้อหาการศึกษาเชิงประยุกต์หรือบูรณาการเข้ากับศาสตร์สาขาอื่นๆ

๒. บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจัยหรือเสนอแนวคิดใหม่ ที่เกี่ยวกับพระพุทธรศาสนา หรือปรัชญา

๓. บทวิจารณ์หนังสือ (book review) เป็นบทความที่วิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาสาระคุณค่า และคุณภาพของหนังสือ บทความ หรือผลงานด้านศิลปะ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรศาสนา หรือปรัชญา เช่น นิทรรศนาการ ทัศนศิลป์ และการสร้างละครหรือดนตรีโดยใช้หลักวิชาการและดุลยพินิจอันเหมาะสม ซึ่งบทวิจารณ์นี้ ไม่จำเป็นต้องผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ

❖ กระบวนการประเมินคุณภาพวารสาร

วารสารมีกระบวนการประเมินคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒีก่อนตีพิมพ์ โดยบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย ๓ ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) ทั้งนี้บทความจากผู้นิพนธ์ภายในจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกหน่วยงานที่จัดทำวารสาร ส่วนบทความจากผู้นิพนธ์ภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน หรือหน่วยงานที่จัดทำวารสารที่มีความเชี่ยวชาญในสาขา และไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์

❖ **วิธีการพิจารณาบทความ**

๑. บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น
๒. ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร
๓. บทความที่ได้รับการเผยแพร่ จะได้รับการพิจารณาล้นกรองผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย ๓ ท่าน ต่อบทความในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blinded)
๔. บทความจากผู้นิพนธ์ภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ส่วนบทความจากภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

❖ **กำหนดการเวลาเผยแพร่**

วารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ กำหนดเวลาการออกวารสาร ปีละ ๓ ฉบับ คือ

ฉบับที่ ๑	มกราคม – เมษายน
	เผยแพร่ ๓๐ เมษายน ปิดรับบทความ ๓๑ มีนาคม
ฉบับที่ ๒	พฤษภาคม – สิงหาคม
	เผยแพร่ ๓๑ สิงหาคม ปิดรับบทความ ๓๑ กรกฎาคม
ฉบับที่ ๓	กันยายน – ธันวาคม
	เผยแพร่ ๓๑ ธันวาคม ปิดรับบทความ ๓๐ พฤศจิกายน

หากส่งภายหลังกำหนดจะได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ในฉบับถัดไป

❖ **บันทึกข้อมูลและพิสูจน์อักษร :** นายวิทยา ปานไข่ นายภพภพ เทพธานี

❖ **ออกแบบปก :** นายวิทยา ปานไข่

❖ **เจ้าของ :** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

❖ **สำนักงาน :**

กองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ห้อง B๔๐๐ ชั้น ๔ อาคารเรียนรวม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถนนพหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่ ๕๕ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รหัสไปรษณีย์ ๑๓๑๗๐

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JGSR>, E-mail : wittayapankhai@gmail.com

เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๗ ๑๙๙ ๙๙๘๑

บรรณาธิการแถลง

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ เป็นวารสารในกลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดำเนินการเพื่อส่งเสริมเผยแพร่ และเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ทางวิชาการด้านศิลปศาสตร์มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยนิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ปีละ ๓ ฉบับ คือ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม - เดือนเมษายน ฉบับที่ ๒ เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม และฉบับที่ ๓ กันยายน - เดือนธันวาคม ของทุกปี

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาและสาระของบทความทั้งหมดในฉบับนี้จะให้ประโยชน์แก่ผู้อื่นทั้งในด้านองค์ความรู้และโลกทัศน์ที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ ตามที่ผู้เขียนแต่ละท่านได้ศึกษาค้นพบไม่มากนักน้อย และหากท่านประสงค์จะสมัครสมาชิกหรือเขียนบทความส่งมาเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ สามารถติดต่อได้ตามรายละเอียดที่อยู่ท้ายเล่มของวารสาร ท้ายที่สุดนี้ กองบรรณาธิการต้องขอขอบคุณสมาชิกวารสารทุกท่านที่ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีเสมอมาไว้เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร.)

บรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

สารบัญ

บรรณาธิการแถลง (ก)

สารบัญ (ข)

ภาค ๑ บทความวิจัยและบทความวิชาการ

- การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบวร
 The cultural tourism of wat sarod under bowon framework
 ธัญญาภรณ์ โตชำนาญวิทย์
 Thanyabhon Tochamnanvit ๑
- ศึกษาวิเคราะห์พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนา
 ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
 An Analytical Study of Royal Duties Regarding
 Buddhist Affairs of King Tassin the Great
 พระมหาสาโรจน์ ปญญาวชิโร (เห็ดตุ่ม)
 Phramaha Sarote Pañkāvajiro (Hettum)
 แมชีกฤษณา รักษาโฉม
 Mae Chee Kritsana Raksachom
 อรชร ไกรจักร์
 Orachorn Kraichackra ๒๒
- การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย
 APPLICATION OF BUDDHIST PRINCIPLES TO ENHANCE THE
 HUMAN RIGHTS IN THAI SOCIETY
 วชิระ นันผาด
 Wachira nanphad ๔๐
- การจัดการขยะชุมชนเมืองโดยใช้พลังบวรเป็นฐาน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
 THE URBAN WASTE MANAGEMENT BY USING THE COMMUNITY
 – TEMPLE - LOCAL AUTHORITY COLLABORATION AS A BASE
 FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT
 บุญชู สติมั่นในธรรม
 Boonchu Satitmannaitam ๔๔

- รูปแบบการเสริมสร้างการตระหนักรู้มูสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรม
ในโครงการวิปัสสนาวัตปัญญาณันทาราม
A Study of the Musāṅvāda Awareness Promotion of
Meditation Practitioners of Wat Punyanuntaram Project
พิชญานันต์ พงษ์ไพบูลย์
Pichayanand Pongpaibool ๖๙
- กระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตร
เพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
The Developmental Process of Indriyasamvara in
Indriyasamvara Sutta for the
พระครูปฐมธรรมรักษ์ (ประสิทธิ์ชัย คำดี)
Phrakrupathomthammarak Panthito (Khamdee)
พระมหาวิโรจน์ กุตตวิโร
PhramahaViroj Guttaviro ๘๑
- แนวทางการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเยาวชนวัดนาครินทร์ โดยพุทธสันติวิธี
Management Guidelines for Wat Nakarin Youth Development
Center by Buddhist Peaceful Means
พระปลัดบุญเพ็ง ชยสาโร (ชัยวิเศษ)
Phrapalad Boonpaeg Chayasaro (Chaivisead) ๙๖
- ผลของโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียน
เพื่อนที่ปรึกษา
Effects of the Buddhist Peer Counseling Program on Youth
Counseling Competencies
มนัสนันท์ ประภัสสรพิทยา
Manasanan Prapassornpitaya ๑๑๐
- การเจริญสติที่มีผลต่อการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยา
ของผู้เข้าปฏิบัติธรรม
Mindfulness Development Impacting to Buddhist
Psychology Based Self-Awareness of Dhamma Practitioners
โชติกา วงศ์อนวัช
Chotika Wonganawat ๑๒๖

- การวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์
เชิงพุทธบูรณาการ
An analysis on the productive achievement of the Buddhist
integrated organic rice process
ชิษณพงษ์ ตันติวณิชานนท์
Chrissanapong Tantivanichanon ๑๔๙
- การพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัด
โดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร
The Development of Environmentally Friendly Green
Spaces in Temple through Buddhist Peaceful
Means by Wat Sarod, Bangkok
จันทร์รอน มากพันธุ์
Chanron Markpun)
พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ (พิมนนท์)
Phrakrupalad Adisak Vajirapañño (Pimnon) ๑๖๔
- การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสอนศีลธรรม
ในโรงเรียน
A Study Method of Proactive Buddhism Propagation
of Moral Teachings Monks in School
พระมหาชัชวาลย์ อนุาลโย (วงษ์ศิริ)
Phramahachatchavan Analayo (Vongsiri) ๑๘๐
- ปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริม
สุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย
Factors Strengthening Mental Resilience Based on Buddhist
Psychology for Enhancing Mental Well-Being of the Elderly
in Thai Society
วรัญญา สิริโพธิธนากุล
Waranya Siripothitanakul ๑๙๓

- ปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริม
สุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย
Factors Strengthening Mental Resilience Based on Buddhist
Psychology for Enhancing Mental Well-Being of the Elderly
in Thai Society
วรัญญา สิริโพธิธนากุล
Waranya Siripothitanakul ๑๙๓
- โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผล
เชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิง
The Yonisomanasikara Training Program for Moral Reasoning
and Problem Solving Development among Female Inmates
สายันต์ ชันธนิยม
Sayun Khuntaniyom ๒๑๒
- ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการภาวะวิกฤติ ในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามหลักทศพิธราชธรรม
An Analytical Study on the Crisis Management in the Reign of
King Rama V According to the Tenfold Virtues of the King
ณัฐธกานต์ ประศาสน์ครุการ
Natthakan Prasatkharukarn ๒๓๖
- “ศีลธรรม” ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ
"Moral" in the view of Buddhadasa Bhikkhu
เอกมันต์ แก้วทองสอน
Aekaman Kaewtongson
ธีรต์ม์ แสงแก้ว
Theerat Saengkaew
ประเวศ อินทองปาน
Praves Intongpan ๒๕๑

- ความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพุทธสถาน ที่ปรากฏในอุรังคธาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระธาตุพนมและพระพุทธรูปาเวณิปลา จังหวัดนครพนม

A study of influence and practice on beliefs that appear in the Uraṅgadhātunidāna (Legend of Phra That Phanom) : Study only in the case of Phra That Phanom and Buddhabatvernpla

พระครูศรีปริยัติการ (อรุณ อัจฉิชัย)
 Phrakhrusripariyattikarn ๒๗๓
- โปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย

A DEVELOPMENT PROGRAM OF BUDDHIST PSYCHOLOGY COUNSELING COMPETENCY OF VOLUNTEER MONKS IN HEALING MIND OF PATIENTS

พระมหาสุเทพ สุทธิญาโณ (ธนิกุล)
 Phramaha Sutep Sutthiyano(Thanikkul)
 สาระ มุขดี
 Sara Mukdee ๒๘๗
- แนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะการเรียนรู้ตามหลักกุศลธรรม ๔

The Way to Cultivate Learning Competences Based on the Four Virtues Conducive to Growth (Vuddhidhamma)

พระมหาธนูวุฒิ โชติธมโม (อุปชัย)
 Phramaha Thanawut Chotidhammo (Upachai) ๒๙๘

ภาค ๒ บทวิจารณ์หนังสือ

- บทวิจารณ์หนังสือ เรื่อง จริยเศรษฐศาสตร์ (On Ethics And Economics) หฤทธิ์ สุกใส

Harit Suksai ๓๑๗

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบวร
The cultural tourism of wat sarod under bowon framework

ธัญญาภรณ์ โตชำนาญวิทย์

Thanyabhon Tochamnanvit^๑

พระเมธีวัชรบัณฑิต

Phra Medhivajarapundit^๒

พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

Phrakrupalad Adisak Vajirapañño^๓

Received: May 29, 2024 Revised: June 6, 2024

Accepted: December 1, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้ดำเนินการในรูปแบบอริยสัจจโมเดล ภายใต้กรอบการวิจัยตามบันได ๙ ขั้น สำหรับการตอบวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์บริบท สภาพปัญหา ความต้องการจำเป็น เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธสันติวิธีที่เอื้อและเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบวร เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก จัดประชุมสัมมนา วิชาการ สนทนากลุ่มเฉพาะ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๕๐ คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิง คุณภาพ

ผลการวิจัย ๑) บริบทการท่องเที่ยวในปัจจุบันโดยความร่วมมือกันระหว่างคนในชุมชน มีจุดแข็งระหว่างบวร “บ้าน วัด ราชการ” ส่วนสภาพปัญหามีการบริหารจัดการยังไม่เป็นระบบ

^๑ สันติศึกษา /มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย conflicttrend@gmail.com

Peace Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

^๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand,

^๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand,

ขาดจุดบริการ ขาดการอำนวยความสะดวก ส่วนความต้องการให้วัดสารอดเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพราะเป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตราชบุรีบูรณะ ๒) พุทธสันติวิธีที่เอื้อคือ หลักอริยสัจสี่ ๓) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสารอด เรียกว่า BAIPHO Model มีองค์ประกอบอยู่ ๖ ประการ คือ B = Boss ผู้นำ A = Activity I = Information P = Peace ความสงบ H = Highlight โดดเด่น O = Owner ความเป็นเจ้าของ การศึกษาครั้งนี้ทำได้องค์ความรู้ใหม่ ๔ ส ได้แก่ ๑. สะอาด ๒. สะดวก ๓. สงบ ๔. สว่าง การพัฒนาการด้านกายภาพมีการก่อสร้างห้องน้ำและการตีเส้นถนน การพัฒนาทางด้านการอบรม มีการจัดมัคคุเทศก์รุ่น ๑ แก่นักเรียนวัดสารอด

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, วัดสารอด, กรอบบวร

Abstract

The article was based on Ariyasacca (the Four Noble Truths) model, under the 9-step research framework, to meet the research objectives. They are to analyze context, problems, needs, examine the Buddhist peace to develop and present the cultural tourism of Wat Sarod under Bowon framework. The tools used were questionnaires, in-depth interviews, academic seminars, focus group discussions, non-participant and participant observation. The key informants included 50 persons. The qualitative data were collected and analyzed using content analysis.

From the study, the following results were found: 1) The current tourism context involves cooperation between people in the community. The problems were the unsystematic management, lack of service points to provide facilitation to tourists. Wat Sarod is the center on the communities in Rat Burana District. 2) Ariyasacca (the four noble truths) are Buddhist peaceful means. 3) Tourism development in temple at Wat Sarod is called "Baipho Model" 6 components: "B" stands for Boss "A" stands for Activity "I" stands for Information "P" stands for Peace "H" stands for "highlight", "O" stands for ownership. The study yielded a new body of knowledge known as the "4 C":

cleanliness, convenience, calm, and clearness. The physical development was the building of restrooms and traffic line coating. The training development was the guide course, the first batch, to the students of Wat Sarod.

Keywords: The Cultural Tourism, Wat Sarod, Bowon framework

๑. บทนำ

ชุมชนต่าง ๆ มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน วัดจึงถือว่าเป็นสถาบันที่สำคัญเก่าแก่เป็นศูนย์กลางของชุมชนมาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล ปัจจุบันความสำคัญและบทบาทของวัดได้กลับค่อยๆ เริ่มหมดไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานที่บริเวณของวัดในเมืองได้กลายเป็นที่จอดรถ หรือแม้แต่วัดในชนบทบางแห่งเงียบเหงาเหมือนวัดร้าง ส่วนวัดที่ผู้คนให้ความสนใจหรือนิยมกลับกลายเป็นวัดที่เน้นพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เน้นกราบไหว้ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เหตุนี้เองทำให้วัตถุประสงค์ของการกำเนิดวัดเริ่มสูญหายไป เพราะเนื่องจากแต่เดิมนั้นวัดมีบทบาทในการเสริมสร้างสังคมให้เกิดสันติสุข โดยเฉพาะด้านการอบรมสั่งสอนเรียนรู้ทางด้านศีลธรรมเป็นหลัก จากปัญหาเหล่านี้เองปัจจุบันทำให้คณะสงฆ์ไทยได้ตื่นตัวในการมุ่งพัฒนาวัดให้กลายเป็นศูนย์กลางในการช่วยเหลือสังคมให้เกิดสันติสุขสอดคล้องกับกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงธรรมะ โดยให้วัดเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรม ดังจะเห็นได้จากการจัดกิจกรรม “ไหว้พระ ๑๐ วัด สืบสิริสวัสดิ์ ๑๐ รัชกาล” จนเป็นที่นิยมของพุทธศาสนิกชนในการนำพาครอบครัวเดินทางเพื่อท่องเที่ยว ศึกษาธรรมะ ไหว้พระ สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำบุญตักบาตร สวดมนต์ ฟังธรรม ปฏิบัติธรรม สืบสานวิถีพุทธ เรียนรู้วิถีวัฒนธรรมและวิถีชุมชน เป็นการกระตุ้นให้เกิดความรักศรัทธาในพระพุทธศาสนา สามารถนำเอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นรากฐานในการดำรงชีวิตและเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเพราะฉะนั้นจึงเป็นจังหวะและโอกาสดีของวัดต่างๆ ในการปรับตัวพัฒนาวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เหมาะสม

เพื่อให้วัดนั้นกลับมามีบทบาทสำคัญเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้ในมิติของท่องเที่ยวควบคู่กับการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาชีวิตและจิตใจ ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติด้านการเสริมสร้างศักยภาพมนุษย์ซึ่งมุ่งเน้นให้คนไทยเกิดกระบวนการเรียนรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวนับว่าเป็นประเด็นที่ตบโจทย์ยุทธศาสตร์ชาติและแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา คือ “พุทธศาสน์มั่นคง ดำรงศีลธรรม นำสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน” สอดรับกับแผนต้นแบบ

โครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข พ.ศ.๒๕๖๑ – ๒๕๖๕ ซึ่งประเด็นนี้ผู้วิจัยมองว่าการจัดการการท่องเที่ยววิถีสันติภาพของวัดเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ต้องจัดการสร้างคุณค่าให้กับผู้มาเยือนและในขณะเดียวกันต้องจัดการสร้างการตระหนักรู้ถึงคุณค่าการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด และชุมชน ตลอดจนการมีเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาการพัฒนาที่ทำให้เกิดความยั่งยืนนั้น ได้แก่ การพัฒนาตามหลักภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา ศิลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา ทั้งนี้พระมหาธรรษา ธมฺมหาโส ได้นำเสนอประเด็นนี้ผ่านการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อให้เกิดความสมดุล ทั้ง ๔ มิติ ตามแนวพุทธสันติวิธี ได้แก่ เรียนรู้เพื่อให้ความรู้ เรียนรู้เพื่อให้อาไปทำเป็น เรียนรู้เพื่อใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น และเรียนรู้เพื่อให้เกิดความเป็นมนุษย์ แนวทางนี้จะช่วยเสริมสร้างให้เกิดสังคมสันติสุข ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดนี้มีความสอดคล้องต่อการนำไปพัฒนาวัดให้เป็นการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยมีสันติภาพเป็นจุดหมายปลายทางของการจัดการการท่องเที่ยว

จากเหตุผลความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเกิดแรงบันดาลใจในการศึกษาประเด็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบรร โดยผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจงพื้นที่ ชุมชนวัดสารอด แขวงราษฎร์บูรณะ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่ศึกษา เพราะชุมชนวัดสารอด เป็นพื้นที่ที่มีต้นทุนการท่องเที่ยว แต่ยังขาดการจัดการการท่องเที่ยว โดยผู้วิจัยจะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้กรอบการนำเอาพลัง “บวร” เป็นฐานในการพัฒนาให้เข้มแข็ง สร้างสรรค์ ให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนสืบต่อไป

๒. วัดอุปประสงค์ของการวิจัย(กรณีเป็นบทความวิจัย/กรณีบทความวิชาการระบุวัตถุประสงค์การเขียน)

๑. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ บริบท สภาพปัญหา ความต้องการจำเป็นและแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบวร

๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบวร

๓.. เพื่อพัฒนา และนำเสนอการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบวร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย(กรณีเป็นบทความวิจัย)

๑. การศึกษาด้านเนื้อหาเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎี (Documentary Study) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ บริบท สภาพปัญหาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบรรณ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามศาสตร์สมัยใหม่ และงานศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาโดยการลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานบริบทของพื้นที่กรณีศึกษา โดยเลือกพื้นที่แบบเจาะจง คือ วัดสารอด แขวงราษฎร์บูรณะ เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร

๓. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) หรือกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ คณะสงฆ์วัดสารอด ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสารอด ประธานชุมชนรวมน้ำใจวัดสารอด อุบาสกอุบาสิกาวัดสารอด ผู้เชี่ยวชาญการท่องเที่ยว รวมจำนวน ๕๐ รูป/คน

๔. เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยเลือกเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เมื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎี วัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือเชิงคุณภาพ โดยกำหนดประเด็นในการศึกษา สร้างแนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยและพัฒนา การควบคุมคุณภาพเครื่องมือ ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) (Cohen, and Manion, 1994 as cited in Lincharearn, 2015) ได้แก่ บุคคล เวลา สถานที่ และนำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาขั้นตอนที่ ๑-๓ มาบูรณาการ ตามหลักพุทธสันติวิธีกับศาสตร์สมัยใหม่ ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบรรณ ผู้วิจัยร่างรูปแบบที่เกิดจากการสังเคราะห์เอกสาร ตรวจสอบคุณภาพรูปแบบด้วยการให้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวได้พิจารณาและแสดงความคิดเห็น รับรองความเหมาะสมในการนำไปทดลองใช้ นำร่องกับพื้นที่กรณีศึกษา จัดประชุมสัมมนา และจัดกิจกรรม “ท่องเที่ยวตามทางสว่าง” ณ วัดสารอด แขวงราษฎร์บูรณะ เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร กล่าวโดยสรุปคือ การสัมภาษณ์ (In-depth Interviews) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ศึกษาและติดตามผลการปฏิบัติการในพื้นที่

๕. การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้การรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยการบันทึก MP3 บันทึกวิดีโอ การจดบันทึกภาคสนาม (Field Note) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่ม จดบันทึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และภาพถ่ายกิจกรรม เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๖. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการสังเคราะห์จัดหมวดหมู่ข้อมูล ลดทอนข้อมูล และจัดกระทำข้อมูล เกี่ยวกับบริบท สภาพปัญหาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบรรทัดฐานแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามศาสตร์สมัยใหม่

๗. สรุปผลการศึกษาวิจัย และการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย (Presentation of the Research Results) ผู้วิจัยดำเนินการจัดประชุมนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ และรับฟังความเห็นสาธารณะสำหรับงานวิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบรรทัดฐานแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามศาสตร์สมัยใหม่

๔. ผลการวิจัย (กรณีเป็นบทความวิจัย)

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ ๑ การวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบรรทัดฐานแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอด” ผลการวิจัยสามารถตอบได้ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ บริบท สภาพปัญหา ความต้องการจำเป็นและแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบรรทัดฐานแนวคิด ผลการวิจัย พบว่า บริบทการท่องเที่ยวของวัดสารอดในปัจจุบันทางวัดได้จัดการท่องเที่ยวของวัดสารอด โดยความร่วมมือกันระหว่างคนในชุมชนดังกล่าว นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสารอด จุดแข็งที่สำคัญคือความร่วมมือกันระหว่างบรรดา “บ้าน วัด ราชการ” ได้ร่วมกันดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวขึ้นในวัดสารอด ซึ่งเป็นศูนย์กลางชุมชนวัดสารอด

สภาพปัญหาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดหลังจากที่มีการเปิดการท่องเที่ยว “เที่ยวไปตามทางสว่างโมเดล” ของวัดสารอด คือ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยังไม่เป็นระบบทำให้การต้อนรับการท่องเที่ยวขาดช่วง และขาดจุดบริการ

อำนวยความสะดวกที่พร้อมอยู่เสมอ ซึ่งการท่องเที่ยวภายในวัดสารอดยังไม่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป ส่วนใหญ่จะมีเพียงกลุ่มนักท่องเที่ยวคือคนในชุมชน ที่แวะเข้ามาเที่ยวกราบสักการะหลวงพ่อรอด ซึ่งเป็นพระประธานในวิหารมีอายุหลายร้อยปี นอกจากนั้นยังขาดบุคลากรที่เพียงพอต่อการบริหารจัดการ และขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ขาดกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ เป็นวัดเก่าแก่แต่ไม่สามารถทำให้วัดมีจุดแข็งมีความโดดเด่นดึงดูดผู้มาเดินทางมาท่องเที่ยวได้

จะอย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยว ภายใต้แนวคิด "เที่ยวไป ตามทางสว่าง โมเดล" มีการเรียนรู้ตลอดเส้นทางทางการท่องเที่ยว แต่เมื่อสถานการณ์โควิดระบอบหนักทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ได้งดเว้นเพื่อป้องกันการแพร่ระบาด ทำให้การท่องเที่ยวได้หยุดกิจกรรมลง แต่ก็ยังมีผู้คนเดินทางมากกราบสักการะหลวงพ่อรอดอยู่เป็นระยะ ๆ แต่มีจำนวนน้อย

๒) ความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบวร

พบว่า ต้องการให้วัดสารอดเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ต้องการพัฒนาวัดสารอดโดยอาศัยพลังบวรร่วมกันขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวให้สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวขึ้นในวัดสารอดได้อย่างมีประสิทธิภาพก็จะทำให้เกิดเศรษฐกิจที่ดีขึ้นในชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดรายได้ และการบริหารการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็จะเกิดประสิทธิภาพ มีบุคลากรที่เพียงพอในการบริหารจัดการ ทำให้คนในชุมชนเกิดความอยู่ดีกินดี มีรายได้เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต ได้มีวัดเป็นศูนย์กลางที่พึ่งของชุมชน ได้ปฏิบัติธรรม สวดมนต์ไหว้พระ เจริญจิตภาวนา และศึกษาเรียนรู้หลักในการดำเนินชีวิตโดยมีวัดสารอดเป็นศูนย์กลางได้อย่างแท้จริงต่อไป

๓) แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบวรพบว่า แนวคิดการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว ได้ว่า จำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว ด้วยการอาศัยกิจกรรมภายในวัด ศาสนสถาน ศาสนบุคคลหรือบุคลากรในวัด สิ่งแวดล้อม หลักการพัฒนาวัดเพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการท่องเที่ยวนั้น เบื้องต้นควรจัดทำแผนผังและดำเนินการให้เป็นรูปแบบ มีคณะกรรมการ เพื่อระดมความคิดและร่วมกัน มีการประชุมปรึกษาหารือกันเป็นประจำ ภายใต้การบริหารจัดการด้านการวางแผน การจัดองค์การ การขึ้นน้ำใจ และการควบคุม ด้วยวิธีการและแนวทางที่เหมาะสม พร้อมทั้งมีการทบทวนพันธกิจ การวางแผน การดำเนินการพัฒนา การติดตามและการประเมินผลอย่าง

สม่ำเสมอ ในขณะที่เดียวกันการพัฒนาต้องให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ภายใต้วิสัยทัศน์ว่า “พุทธศาสตร์มั่นคง ดำรงศีลธรรม นำสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน” ด้วย

นอกจากนั้น การพัฒนาวัดจะต้องคำนึงถึงความสำคัญของการเป็นศูนย์กลางของชีวิตบุคคลในชุมชน อย่าปล่อยให้วัดหมดความสำคัญลงเพราะในอดีตวัดเดิมที่นั่นวัดเคยเป็นศูนย์กลางที่เกี่ยวข้องกับชีวิตบุคคลทั้งหลายตั้งแต่เกิดจนตายมาแล้ว และอย่าให้วัดในเมืองกลายเป็นเพียงที่จอดรถ อย่าให้วัดชนบทเงียบเหงาเหมือนวัดร้าง วัดทุกวัดไม่ควรเน้นพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ กราบไหว้ ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ทั้งนี้ การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมของประชาชน โดยหลักการมีส่วนร่วมในมิติทางพระพุทธศาสนาเป็นการนำพาผู้เกี่ยวข้องให้เกิดการเรียนรู้เส้นทางแห่งปัญญา ที่ต้องอาศัยพัฒนาทางกาย ทางพฤติกรรมหรือสังคม การยกระดับจิตใจจนนำไปสู่ปัญญาในการแก้ปัญหา ดังนั้น ในงานวิจัยจึงได้นำเสนอประเด็นมิติของการพัฒนา วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่พัฒนาจิตและปัญญาเป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์ที่ ๒ ผลการวิจัยพบว่า พุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้กรอบบรรพ คือ หลักอริยสัจ ๔ กล่าวคือ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหากไม่ทราบปัญหา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็ไม่อาจจะทำให้เกิดการพัฒนาขึ้นมาเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างแท้จริง จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาปัญหาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนอกจากนั้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมถ้ากำหนดให้พลังบรรพชาวมามีบทบาทสำคัญเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ก็จำเป็นที่จะต้องศึกษาปัญหากับพลังบรรพชาวมี่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพราะบรรพชาวมี่ คือ บ้าน วัด ราชการหรือโรงเรียน ในพื้นที่ชุมชนย่อมรู้ปัญหาของการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเองได้ดี โดยวิเคราะห์ได้ว่า ปัญหา คือ ความเปลี่ยนแปลง ความทรุดโทรมของอาคารสถานที่เพื่อการท่องเที่ยวเกิดความทรุดโทรม ห้องน้ำไม่เพียงพอ สถานที่จอดรถไม่เพียงพอ ต่อการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ขาดมัคคุเทศก์นำเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ตอบโจทย์ความต้องการ ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว สาเหตุ คือ สาเหตุที่เกิดความเปลี่ยนแปลงเพราะขาดการดูแล ขาดการพัฒนาปรับปรุงเพิ่มเติม ขาดมัคคุเทศก์นำเที่ยว ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว มีบุคคลที่เข้าออกพื้นที่ท่องเที่ยวได้ตลอดเพราะเป็นพื้นที่เปิดไม่มีกำหนดเวลาเปิดปิดเนื่องจากมีถนนทางวัดที่ชาวชุมชนสัญจรไปมา เป้าหมาย คือ ต้องการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้สามารถเสริมสร้างรายได้แก่ชาวชุมชน ทำให้การท่องเที่ยวสามารถ

ส่งเสริมการเสริมสร้างสัมมาชีพให้แก่ชาวชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวที่มีความสุขกับการท่องเที่ยวด้วยการบริการที่ดี มีสถานที่อำนวยความสะดวกเพื่อเอื้อต่อการท่องเที่ยว และมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างสรรค์ที่ส่งเสริมปัญญาและคุณธรรมแก่นักท่องเที่ยว และวิธีการ เป็นแนวทางหรือขั้นตอนในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ที่ ๓ ผลการออกแบบองค์ประกอบของ BAIPHO Model มีอยู่ ๖ ประการ คือ ๑) B = Boss ผู้นำ ๒) A = Activity กิจกรรม ๓) I = Information ข้อมูล ๔) P = Peace ความสุข ๕) H = Highlight โดดเด่น และ ๖) O = Owner ความเป็นเจ้าของ ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า

๑) B = Boss ผู้นำ

ผู้นำมีวิสัยทัศน์มุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเสริมสร้างสติปัญญาและคุณธรรมให้เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนวัดสารอดได้จัดประชุมประกาศนโยบายให้คณะสงฆ์ได้รับทราบเกี่ยวกับการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้กรอบพลังบวรโดยพุทธสันติวิธี โดยนำเอาไบโพธิ์โมเดลมาลงสู่การดำเนินการพัฒนา เมื่อผู้นำที่พร้อมขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสารอดจึงทำให้การดำเนินการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวให้เกิดความพร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยว จึงนับว่า ผู้นำมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะเจ้าอาวาสผู้มีอำนาจหน้าที่และสามารถอำนวยความสะดวกให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรมและรวดเร็วหากกำหนดให้เป็นนโยบายและนำพระสงฆ์สามเณรอุบาสกอุบาสิกาพร้อมด้วยพลังภาคีเครือข่ายภายใต้กรอบพลังบวรมาร่วมกันดำเนินการขับเคลื่อนและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดต่อไป

๒) A = Activity กิจกรรม

จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธเน้นการสนทนาธรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างการท่องเที่ยว โดยนำสื่อประดิษฐ์ปริศนาธรรมเป็นสื่อในการทำกิจกรรมในโครงการฯ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสารอดโดยมีวัดสารอดเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนวัดสารอดได้ร่วมกันดำเนินการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสารอด ตามความต้องการจำเป็นของชุมชน

ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสารอดจึงกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวเป็น ๙ ไบโพธิ์ เพื่อเป็นเส้นทางกิจกรรมการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวจะได้เที่ยวชมและกราบ

สักการะหลวงพ่อรอดพร้อมทำกิจกรรมสร้างสรรค์ระหว่างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสาร
อดต่อไปดังต่อไปนี้ คือ ไบโพลีที่ ๑ จุดเคาะระฆัง ไบโพลีที่ ๒ จุดรับผ้าขาว ไบโพลีที่ ๔ จุดต่อ
เทียนชัย ไบโพลีที่ ๓ จุดรับเครื่องสักการะบรมครูบูชาหลวงพ่อรอด ไบโพลีที่ ๕ จุดกราบสักการะ
ไบโพลีที่ ๖ จุดดับเทียนชัย ไบโพลีที่ ๗ จุดปฐมนิเทศกรรมโก๋เจาะกระเปาะไข ไบโพลีที่ ๘ จุดเขียน
คำอธิษฐานและเขียนบันทึกการเยี่ยมชม ไบโพลีที่ ๙ จุดรับของที่ระลึก

๓) I = Information ข้อมูล

จัดทำข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจุดต่าง ๆ ให้ชัดเจนสะดุดตาน่าสนใจ
เพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวอยากเรียนรู้เพื่อเสริมธรรมเสริมปัญญา การสร้างการรับรู้ด้วยการ
ประชาสัมพันธ์ด้วยเครื่องมือต่าง ๆ ทั้งออนไลน์และออฟไลน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกแบบ
ก่อนการทำประชาสัมพันธ์ วัดสารอดพยายามออกแบบให้งดงาม เข้าใจง่าย และโดดเด่น
สะดุดตา การออกแบบป้ายจุดต่าง ๆ เพื่อให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมและจัดองค์ประกอบของข้อมูลให้หน้าสนใจและเข้าใจได้ง่าย สร้างการรับรู้ให้จำ
ทั้งองค์ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ของวัดสารอด ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์และข้อมูลคตินิยม
คำสอนต่าง ๆ ที่จะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเกิดสติปัญญา รวมไปถึงการออกแบบปฐมนิ
เทศกรรมให้เป็นเครื่องมือในการอธิบายธรรมะสำหรับการนำเที่ยวในวัดสารอดตามจุดต่าง ๆ ข้อมูลมี
จำนวนมากแต่สามารถที่จะจัดการข้อมูลที่มีอยู่ให้เป็นระบบติดตั้งไว้ตามจุดต่าง ๆ อย่างเหมาะสม
และวัดสารอดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเส้นทางท่องเที่ยวภายในวัดแต่ละจุดท่องเที่ยวนั้นมีข้อมูล
และองค์ความรู้และวิธีการปฏิบัติกิจกรรมแต่ละจุดได้อย่างชัดเจนทำให้นักท่องเที่ยวสามารถรวม
กิจกรรมได้อย่างสร้างสรรค์

๔) P = Peace ความสงบ

การบริการดูแลใส่ใจอำนวยความสะดวกนำเดินตามเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนแก่นัก
ท่องเที่ยวสร้างความสุขและความประทับใจในการต้อนรับ ตลอดเส้นทางเดินทางท่องเที่ยวใน
วัดสารอด นักท่องเที่ยวได้รับการบริการใส่ใจอำนวยความสะดวกตลอดเส้นทางท่องเที่ยว
สามารถที่จะสร้างความสุข มีรอยยิ้ม และรู้สึกอบอุ่นใจที่ได้รับการต้อนรับ จนเกิดความรู้สึก
ประทับใจในการบริการต้อนรับ ตลอดเส้นทางเดินทางตามเส้นทางท่องเที่ยวแต่ละจุดในวัด
สารอด ตลอดเส้นทางท่องเที่ยวมีความสุขใจที่ได้ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามจุดต่าง ๆ และ
ความสุขที่เกิดขึ้นคือความสุขภายในจิตใจ มีการบริการให้นักท่องเที่ยวได้รับความสุข จัด

บรรยากาศเส้นทางท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เกิดความสนใจและให้ความร่วมมือในการเจริญ
 ภาวนาเพื่อความสงบกาย วาจา ใจ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความสุขจากความสงบ

๕) H = Highlight โดดเด่น

การประชาสัมพันธ์เพื่อปลุกอรรถลักษณะให้เกิดความโดดเด่นเป็นที่น่าจดจำและถูกกล่าว
 ขานอย่างสร้างสรรค์ เป็นการสร้างการรับรู้ในวงกว้างโดยการทำให้อรรถลักษณะที่มีอยู่ในแหล่ง
 ท่องเที่ยวมีความสวยงามเป็นที่น่าสนใจและโดดเด่นสะท้อนอรรถลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว การ
 สร้างภาพลักษณ์ที่ดีของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้โดดเด่น จึงมีความสำคัญที่จะสร้างชื่อเสียง
 เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง และมีการประชาสัมพันธ์สร้างความโดดเด่นให้เกิดขึ้นในโลกออนไลน์
 เพื่อสร้างการรับรู้สมัยใหม่ที่สามารถทำให้เป็นที่รู้จักได้อย่างรวดเร็ว ประกอบกับการมีทะเล่า
 เรื่องราวสำคัญ ๆ ในแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างการรับรู้และการจดจำ ความโดดเด่นที่มีก็จะ
 กลายเป็นจุดแข็งของแหล่งท่องเที่ยวและเป็นที่รู้จักทำให้ใคร ๆ ก็อยากจะเดินทางมาท่องเที่ยวใน
 แหล่งท่องเที่ยว สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสารอด โดยมีวัดสารอดเป็นแหล่งท่องเที่ยว
 ของชุมชนที่ดำเนินการพัฒนาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน มีหลวงพ่อรอดที่เป็นที่รู้จักของ
 คนในชุมชนเพราะเป็นพระเก่าแก่คู่วัดสารอดมาอย่างยาวนานการที่จะทำให้หลวงพ่อรอดโดดเด่น
 ขึ้นมาได้ต้องทำประชาสัมพันธ์เล่าขานตำนานหลวงพ่อรอด และออกแบบประชาสัมพันธ์อย่าง
 ต่อเนื่องทั้งสื่อออนไลน์และออฟไลน์

๖) O = Owner ความเป็นเจ้าของ

ชาวชุมชนมีรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรู้สึกเข้าถึงการท่องเที่ยว
 และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการแสดงออกถึงความเป็น
 เจ้าของด้วยการมีส่วนร่วมดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ชุมชนได้มาร่วมรับผิดชอบ
 และร่วมรับผลประโยชน์ เช่น การให้พื้นที่สำหรับชาวชุมชนได้ขายของฟรีในวัดช่วงเทศกาลสำคัญ
 ต่าง ๆ ให้พระสงฆ์สามเณรในวัดได้ร่วมกันต้อนรับปฏิสันถารกับนักท่องเที่ยวพระสงฆ์สามเณรใน
 วัดก็จะได้มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวและเป็นโอกาสในการเจริญศรัทธาและเผยแผ่
 พระพุทธศาสนา

วัดสารอดให้โรงเรียนได้มามีส่วนในการเข้าร่วมกิจกรรมและนำเอาศักยภาพของ
 นักเรียนมาแสดงในวัดเมื่อมีกิจกรรมหรือเทศกาลสำคัญ เช่น วัดได้จัดงาน ๑๙๔ ปีได้ร่มบารมี

หลวงพ่อรอด จำนวน ๘ วัน ๘ คืน ผู้อำนวยการเรียนวัดสารอด ได้นำนักเรียนมาแสดง ศิลปะวัฒนธรรมและเล่นดนตรีไทยตลอดงาน ทั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งในการร่วมมือกันทำให้ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดเกิดสีสันมีบรรยากาศที่น่าท่องเที่ยวด้วยเสียง บรรเลงที่เด็กชั้นประถมศึกษามานั่งเล่นดนตรีและแสดงศิลปะวัฒนธรรมเนื่องในงานในฐานะ เจ้าของงานหรือเจ้าบ้านเพราะเป็นภาคีเครือข่ายความร่วมมือการดำเนินการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมวัดสารอดนั่นเอง

ในส่วนของการมีสำนักงานเขตราชภัฏบูรณะที่ให้ความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง พร้อม ให้การสนับสนุนและนำเอาโครงการดี ๆ กิจกรรมดี ๆ ที่สร้างสรรค์มาจัดในวัดสารอดที่เป็น ศูนย์กลางของชุมชน เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเช่น กิจกรรมเทศกาลวันลอย กระทง การประกวดกระทง และให้ความร่วมมือในการนำเจ้าหน้าที่สำนักงานเขตราชภัฏบูรณะ เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการช่วยทำความสะอาด จัดเตรียมงาน อำนวยความสะดวก การจราจร นับว่าเป็นการแสดงพลังความร่วมมือในฐานะภาคีเครือข่ายเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

๕. อภิปรายผล (กรณีเป็นบทความวิจัยที่ต้องอภิปรายผล ถ้ามี)

จากผลการวิจัยและข้อค้นพบดังที่กล่าวมาในผลการวิจัยนั้น ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผล จากการศึกษาวิจัยการพัฒนาสามเณรภายใต้กรอบบรรพชาโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ พบว่า บริบทการท่องเที่ยวของวัดสารอดใน ปัจจุบันทางวัดได้จัดการท่องเที่ยวของวัดสารอด โดยความร่วมมือกันระหว่างคนในชุมชน จุดแข็ง ที่สำคัญคือการร่วมมือกันระหว่างบรรพชา “บ้าน วัด ราชการ” ได้ร่วมกันดำเนินการพัฒนาการ ท่องเที่ยวขึ้นในวัดสารอด ปัญหาในปัจจุบัน คือ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ ยังไม่เป็นระบบทำให้การต้อนรับการท่องเที่ยวขาดช่วง และขาดจุดบริการ อำนวยความสะดวกที่พร้อมอยู่เสมอ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถกำหนด แผนการพัฒนาเกี่ยวกับการศึกษาเรียนรู้โดยการให้มีเป้าประสงค์เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับการ เรียนรู้ เสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนและการทะนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม มุ่ง รักษาความสงบเรียบร้อยและสร้างสังคมสันติสุข ภายใต้การปรับสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ โดยรอบให้เอื้ออำนวยต่อกระบวนการเรียนรู้เพราะเน้นให้นักท่องเที่ยวได้เป็นผู้ลงมือปฏิบัติ

จัดการเรียนรู้สมดุล เป็นที่พึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวบ้านบวกโดยความรู้สึกละเอียดใส่ใจต่อการหล่อหลอมให้นักท่องเที่ยวเป็นพลเมืองที่ดีอันเป็นพื้นฐานสังคมสันติสุข ทั้งนี้ การพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างกลไกการตลาดและการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนโดยอาศัยกิจกรรมการท่องเที่ยว การจัดองค์การการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมการพัฒนาศักยภาพบุคลากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมการพัฒนาระบบเครือข่ายของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว จะทำให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างเป็นระบบและกำหนดเป็นนโยบายเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระสุธีรัตนบัณฑิต ดร. (สุทิตย์ อากาศโร) และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม: นโยบาย ผลกระทบ และการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน ผลการวิจัยพบว่า ๑. การพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียนนั้น มีความเกี่ยวข้องกับฝ่ายต่างๆ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่า พุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้กรอบบวร คือ หลักอริยสัจ ๔ กล่าวคือ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหากไม่ทราบปัญหาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็ไม้อาจจะทำให้เกิดการพัฒนาขึ้นมาเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างแท้จริง จึงจำเป็นต้องศึกษาปัญหาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนอกจากนั้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมถ้ากำหนดให้พลังบวรเข้ามามีบทบาทสำคัญเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวก็จำเป็นต้องศึกษาปัญหากับพลังบวรที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพราะบวร คือ บ้าน วัด ราชการหรือโรงเรียน ในพื้นที่ชุมชนย่อมรู้ปัญหาของการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเองได้ดี ปัญหา คือ ความเปลี่ยนแปลง ความทรุดโทรมของอาคารสถานที่เพื่อการท่องเที่ยวเกิดความทรุดโทรม ห้องน้ำไม่เพียงพอ สถานที่จอดรถไม่เพียงพอ ต่อการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ขาดมัคคุเทศก์นำเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ตอบโจทก์ความต้องการ ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว สาเหตุ คือ สาเหตุที่เกิดความเปลี่ยนแปลงเพราะขาดการดูแล ขาดการพัฒนาปรับปรุงเพิ่มเติม ขาดมัคคุเทศก์นำเที่ยว ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว มีบุคคลที่เข้าออกพื้นที่ท่องเที่ยวได้ตลอดเพราะเป็นพื้นที่เปิดไม่มีกำหนดเวลาเปิดปิดเนื่องจากมีถนนทางวัดที่ชาวชุมชนสัญจรไปมา เป้าหมาย คือ ต้องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้สามารถเสริมสร้างรายได้แก่ชาวชุมชน ทำให้การท่องเที่ยวสามารถส่งเสริมการเสริมสร้างสัมมาชีพให้แก่ชาวชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวเที่ยวมีความสุขกับการ

ท่องเที่ยวด้วยการบริการที่ดี มีสถานที่อำนวยความสะดวกเพื่อเอื้อต่อการท่องเที่ยว และมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างสรรค์ที่ส่งเสริมปัญญาและคุณธรรมแก่นักท่องเที่ยว และวิธีการ เป็นแนวทางหรือขั้นตอนในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้ หลักอริยสัจ ๔ เป็นกรอบเพื่อการศึกษาพัฒนาเชิงพุทธที่เหมาะสมกับการแก้ไขปัญหาและเพื่อรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชิงพุทธได้เป็นอย่างดี เพราะจะทำให้แก้ไขปัญหาได้ตรงจุดและเกิดแนวทางร่วมกันพัฒนาอย่างชัดเจน ทำให้การท่องเที่ยวเชิงพุทธเกิดขึ้นได้ เพราะอาศัยวัดเป็นศูนย์กลางในการจัดการการท่องเที่ยว สอดคล้องกับ งานวิจัยของ พระปลัดบุญเลิศ กตปุญโญ (สุทธิมาลย์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ: กรณีศึกษา วัดใหญ่บางปลาหมอ ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวมีความเห็นเกี่ยวกับการจัดการ ด้านพุทธศิลป์ เห็นว่า เป็นแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นแหล่งพักผ่อนและให้ความเพลิดเพลินใจได้ดี มีความสวยงามของพุทธ ศิลป์ภายในวัด ในด้านการให้บริการ โดยภาพรวม อยู่ในระดับดีมาก มีภาชนะรองรับ ขยะตามจุดต่างๆ ไว้บริการอย่างทั่วถึง ด้านความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว โดยภาพรวม อยู่ใน ระดับมากเห็นว่าห้องน้ำสะอาดเหมาะสมกับเป็นวัดท่องเที่ยวที่มีที่จอดรถเพียงพอ ด้านแหล่งเรียนรู้ที่มีสาระประโยชน์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับดีมาก นักท่องเที่ยวมีความเห็น เกี่ยวกับการจัดการ เห็นว่า แหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมที่มีในวัดเป็น แหล่งเรียนรู้ได้เหมาะสม นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า แนวทางในการพัฒนาจิตใจและปัญญา คือ ได้รับ ความรู้และหลักการในทำบุญทำทาน ได้รับแนวทางในการดำเนินชีวิตเป็นการไม่ประมาทในชีวิต ดำเนิน ชีวิตด้วยความมีสติ และผลที่ได้รับจากการเดินทางมาท่องเที่ยวได้รู้สึกมีความสุข

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ พบว่า

ผลการออกแบบองค์ประกอบของ BAIPHO Model มีอยู่ ๖ ประการ คือ ๑) B = Boss ผู้นำ ๒) A = Activity กิจกรรม ๓) I = Information ข้อมูล ๔) P = Peace ความสุข ๕) H = Highlight โดดเด่น และ ๖) O = Owner ความเป็นเจ้าของ สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของ ขวัญญา สุขคร และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ: ตามแนวคิดลำปางเมืองที่ไม่หมุนตามกาลเวลา ผลการวิจัยพบว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ: ตามแนวคิดลำปางเมืองที่ไม่หมุนตามกาลเวลา ๑๐ ยุทธศาสตร์ ภายใต้รูปแบบของ MAUNGKHWAN Model ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การปรับระบบการบริหารจัดการ เพื่อไปสู่การท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล (M:

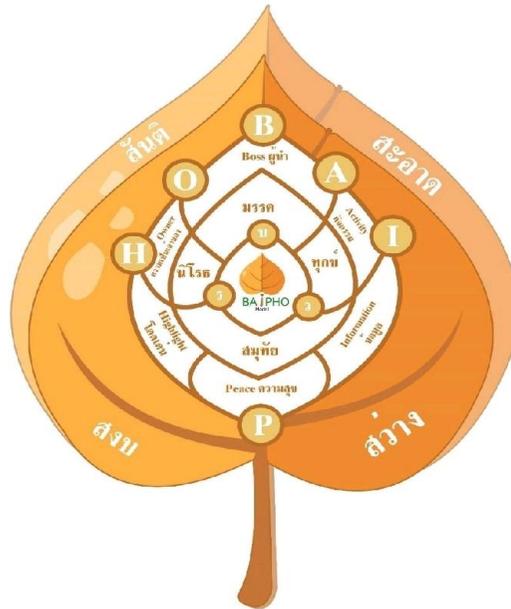
Manageable Tourism for All) ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว (A: Adopted Tourism Resources for Management) ยุทธศาสตร์ที่ ๓ สร้างเอกภาพและการบูรณาการในการบริหารจัดการท่องเที่ยว (U: Unity and Integration in Tourism Management) ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การสร้างระบบเครือข่ายท่องเที่ยวที่เข้มแข็ง (N: Network for Strengthening Tourism) ยุทธศาสตร์ที่ ๕ ปรับรูปแบบการสนับสนุนการท่องเที่ยวจากภาครัฐ (G: Government Support Restructuring for Tourism) ยุทธศาสตร์ ที่ ๖ การจัดการความรู้ในทุกส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (K: Knowledge Management in Tourism) ยุทธศาสตร์ที่ ๗ เตรียมความพร้อมในส่วนของบุคลากรการท่องเที่ยว (H= Human Resource Development for Tourism) ยุทธศาสตร์ที่ ๘ สร้างความมั่นคงในเชิงคุณค่าและมูลค่าทางการท่องเที่ยวเชื่อมโยงการพัฒนาในทุกมิติ (W: Whole Value Tourism Management) ยุทธศาสตร์ที่ ๙ กิจกรรมที่หลากหลายเพื่อรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวและเชื่อมโยงธุรกิจที่เกี่ยวข้อง (A= Activities Supporting Tourism for all) ยุทธศาสตร์ที่ ๑๐ การเชื่อมโยงเครือข่าย ระดับชุมชน ระดับชาติ และนานาชาติ (N= Networks Building in Community, National and International Level) ซึ่งงานวิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการนำนโยบายสู่การปฏิบัติเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ: ตามแนวคิดลำปางเมืองที่ไม่หมุนตามกาลเวลาให้สำเร็จนั้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ทิศทางการพัฒนา การกำหนดยุทธศาสตร์ การนำยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการดำเนินงานทั้งระบบ ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวจะต้องกำหนดให้เป็นวาระแห่งจังหวัดว่าด้วยการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ และควรมีแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบบูรณาการของจังหวัดเป็นกรอบในการพัฒนาการท่องเที่ยวของทุกภาคส่วนในจังหวัด และการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมทุกภาคส่วนจะต้องบูรณาการการดำเนินงานในทุกระดับตั้งแต่ในระดับยุทธศาสตร์ การบูรณาการระดับแผนงานโครงการ การบูรณาการการใช้ทรัพยากรร่วมกันและการบูรณาการดำเนินงาน

๖. องค์ความรู้ใหม่ (Originality and New Body of Knowledge) สำคัญวารสารเน้นให้มี

ผลการออกแบบองค์ประกอบของ BAIPHO Model มีอยู่ ๖ ประการ คือ ๑) B = Boss ผู้นำ ๒) A = Activity กิจกรรม ๓) I = Information ข้อมูล ๔) P = Peace ความสุข ๕)

H = Highlight โดดเด่น และ ๖) O = Owner ความเป็นเจ้าของ ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ๑) B = Boss ผู้นำ ผู้นำมีวิสัยทัศน์มุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเสริมสร้างสติปัญญาและคุณธรรมให้เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๒) A = Activity กิจกรรม จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธเน้นการสนทนาธรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างการท่องเที่ยว ๓) I = Information ข้อมูล จัดทำข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจุดต่าง ๆ ให้ชัดเจนสะดุดตาน่าสนใจ ๔) P = Peace ความสงบ การบริการดูแลใส่ใจอำนวยความสะดวกนำเดินตามเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนแก่นักท่องเที่ยวสร้างความสงบสุขและความประทับใจในการต้อนรับ ตลอดเส้นทางเดินทางท่องเที่ยว ๕) H = Highlight โดดเด่น การประชาสัมพันธ์เพื่อปลูกอัตลักษณ์ให้เกิดความโดดเด่นเป็นที่น่าจดจำและถูกกล่าวขานอย่างสร้างสรรค์ เป็นการสร้างการรับรู้ในวงกว้างโดยการทำให้อัตลักษณ์ที่มีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวมีความสวยงามเป็นที่น่าสนใจและโดดเด่นสะท้อนอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว ๖) O = Owner ความเป็นเจ้าของ ชาวชุมชนมีรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรู้สึกเข้าถึงการท่องเที่ยวและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของด้วยการมีส่วนร่วมดำเนินงานจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ชุมชนได้มาร่วมรับผิดชอบและร่วมรับผลประโยชน์ ทั้งนี้ ยุทธศาสตร์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการจึงต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวมีการระบบการบริหารจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยว สร้างเอกภาพและการ บูรณาการในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว สร้างระบบเครือข่ายท่องเที่ยวที่เข้มแข็ง ปรับรูปแบบการสนับสนุนการท่องเที่ยวจากภาครัฐ การจัดการความรู้เตรียมความพร้อมในส่วนของคุณภาพการพัฒนาในทุกระดับ อาศัยกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวและเชื่อมโยงธุรกิจที่และการเชื่อมโยงเครือข่าย ระดับชุมชน ระดับชาติ และนานาชาติ จึงทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้กรอบบรรทัดฐานวิถีชีวิตเกิดการขับเคลื่อนและเห็นผลชัดอย่างเป็นรูปธรรม

ภาพที่ ๑ “การท่องเที่ยวงเชิงวัฒนธรรมภายใต้กรอบบวรโดยพุทธสันติวิธี BAIPHO MODEL”

ภาพที่ ๒ “คำอธิบาย 6 components ของBAIPHO MODEL”

องค์ความรู้ใหม่อีกอันคือ ๔ ส ได้แก่ ๑. สะอาด ๒. สะดวก ๓. สงบ ๔. สว่าง

๗. สรุป

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในปัจจุบันเกิดจากความร่วมมือกันระหว่างคนในชุมชนร่วมมือกันพัฒนาให้เกิดขึ้น แต่ยังมีปัญหาด้านการบริหารจัดการยังไม่เป็นระบบ ขาดจุดบริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ชุมชนต้องการให้วัดสารอดเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพราะวัดสารอดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตราชบุรีบูรณะ ส่วนแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวข้องเน้นการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถกำหนดแผนการพัฒนาเกี่ยวกับการศึกษาเรียนรู้โดยการให้มีโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้รับการเรียนรู้ เสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนและการทะนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม มุ่งรักษาความสงบเรียบร้อยและสร้างสังคมสันติสุข พุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้กรอบบวร คือ หลักอริยสัจ ๔ กล่าวคือ ๑) ทุกข์ ค้นหาปัญหาที่แท้จริงเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่ามีปัญหาอะไรบ้าง ๒) สมุทัย ค้นหาสาเหตุที่แท้จริงว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเกิดจากอะไร ๓) นิโรธ กำหนดเป้าหมายให้ชัดเจนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์อะไร และ ๔) มรรค การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีแนวทางวิธีการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและบรรลุเป้าหมายได้อย่างไร และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสารอดตามรูปแบบเรียกว่า BAIPHO Model มีองค์ประกอบอยู่ ๖ ประการ คือ ๑) B = Boss ผู้นำ ผู้นำมีวิสัยทัศน์มุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๒) A = Activity กิจกรรม จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ๓) I = Information ข้อมูล จัดทำข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจุดต่าง ๆ ให้ชัดเจนสะดุดตาน่าสนใจ ๔) P = Peace ความสุข มีมีคฤเทศ์ก่น้อยนำเดินตามเส้นทางท่องเที่ยวสร้างความสุขและความประทับใจในการต้อนรับ ๕) H = Highlight โดดเด่น การประชาสัมพันธ์เพื่อปลุกอัตลักษณ์ให้เกิดความโดดเด่นเป็นที่น่าจดจำ ๖) O = Owner ความเป็นเจ้าของ ชาวชุมชนมีรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของการท่องเที่ยวและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวละการศึกษาวิจัยครั้งนี้ทำได้องค์ความรู้ใหม่ เรียกว่า ๔ ส ได้แก่ ๑. สะอาด ๒. สะดวก ๓. สงบ ๔. สว่าง

๘. ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอเสนอแนะนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัย “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบวร” ดังต่อไปนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัย “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสารอดภายใต้กรอบบวร” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังต่อไปนี้

๑.๑ รัฐบาลควรให้การสนับสนุนการพัฒนาต่อยอดไบโพรธีโมเดลซึ่งสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนในพื้นที่ชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

๑.๒ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา นำเอาไบโพรธีโมเดล เป็นต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาพื้นที่ชุมชนให้เกิดการท่องเที่ยว กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนแห่งใหม่ที่จะช่วยเสริมสร้างสัมมาชีพอื่น ๆ ตามมาให้แก่ชาวชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ชุมชนต่าง ๆ สามารถนำแนวทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไปใช้ในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนตนเองให้เกิดกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนแห่งใหม่ได้ หรือ สามารถนำเอาไบโพรธีโมเดลเป็นกรอบในการออกแบบและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ของชุมชนตนเองได้

ผู้นำในชุมชนรวมตัวกันเพื่อนำเอาไบโพรธีโมเดลมาลงสู่การขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและมีการจัดฝึกอบรมเสริมสร้างองค์ความรู้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามแนวทางของไบโพรธีโมเดลได้

๓. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นดังต่อไปนี้

๓.๑ การพัฒนามัคคุเทศก์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยพุทธสันติวิธี

๓.๒ รูปแบบการพัฒนาสัมมาชีพชุมชนเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากโดยพุทธสันติวิธี

๓.๓ กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้กรอบบวรโดยพุทธสันติวิธี

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ไหว้พระ ๑๐ วัด สืบสิริสวัสดิ์ ๑๐ รัชกาล, (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙), หน้า ๖.

กรณีศึกษา คำดี “วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว”. วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒, (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘): ๑๗๗ - ๑๗๘.

ขวัญญา สุขคร และคณะ. “การศึกษาวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ: ตามแนวคิดลำปางเมืองที่ไม่หม่นตามกาลเวลา”. รายงานการวิจัย, (ศูนย์การศึกษานอกที่ตั้งลำปาง, มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, (๒๕๖๐) : หน้า ก-ค.

ฝ่ายสาธารณูปการ มหาเถรสมาคม, “แผนยุทธศาสตร์และแนวปฏิบัติโครงการวัดประชา รัฐ สร้างสุข พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๖๕”, (นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๖๒), : ๑๒.

ฝ่ายสาธารณูปการ มหาเถรสมาคม, “แผนยุทธศาสตร์และแนวปฏิบัติโครงการวัดประชา รัฐ สร้างสุข พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๖๕”, (นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๖๒), : ๑๙.

พระปลัดบุญเลิศ กตบุญโญ (สุทธิมาลย์). “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ: กรณีศึกษา วัดใหญ่บางปลากรด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐. บทคัดย่อ.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔. หน้า ๑๕.

พระราชวรเมธี และคณะ, “แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙ “ การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ”, ในฐานข้อมูลสื่ออิเล็กทรอนิกส์: <http://www.buddhism4.com/web/download/book%201.pdf> ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๕.

พระสุธีรัตนบัณฑิต ดร. (สุทิตย์ อากาศโร) และคณะ, “การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม: นโยบาย ผลกระทบ และการจัดการเชิงเครือข่าย เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน” ในรายงานการวิจัย สำนักงาน

คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) (๒๕๖๐):
บทคัดย่อ.

สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “ร่างยุทธศาสตร์ชาติ ฉบับเสนอสถานะแห่งชาติ
มิถุนายน๒๕๖” ในฐานข้อมูลสื่ออิเล็กทรอนิกส์

http://www.nesdb.go.th/download/document/SAC/NS_DraftplanJune2018F.pdf

๑๕ กันยายน ๒๕๖๕.

อรศรี งามวิทยาพงศ์ และคณะ. กลยุทธ์พื้นที่ คีรีธรรม นำเมือง. กรุงเทพมหานคร:
สถาบันอาศรมศิลป์, ๒๕๖๐): ๑๓.

ศึกษาวิเคราะห์พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนา
ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

An Analytical Study of Royal Duties Regarding
Buddhist Affairs of King Tassin the Great

พระมหาสาโรจน์ ปญญาวิโร (เห็ดตุม)

Phramaha Sarote Pañkāvajiro (Hettum)^๑

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม

Mae Chee Kritsana Raksachom^๒

อรชร ไกรจักร์

Orachorn Kraichackra^๓

Received: April 17, 2024

Revised: April 18, 2024

Accepted: December 1, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนา
ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสถานการณ์ของ
พระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (๒) เพื่อศึกษาพระราชประวัติของสมเด็จพระ
เจ้าตากสินมหาราชที่เกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนา และ (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์พระราช

^๑ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย Email: sarote2600@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๖๑๕๐๖๙๓๑ Master of Art
(Buddhist Studies) Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

^๒ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: kritsana_
rak@mcu.ac.th ๐๘๘๘๘๘๒๘๖๒ Thesis Advisor Mahachulalongkornrajavidyalaya University

^๓ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email:
orachorn.k2505@gmail.com ๐๘๑๕๒๙๗๙๗๓ Thesis Advisor Master of Art (Buddhist
Studies) Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

กรณีศึกษาเกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยเชิงเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า (๑) สถานการณ์บ้านเมืองยังไม่สงบเพราะอยู่ระหว่างการทำศึกสงคราม ฉะนั้นกิจการด้านพระพุทธศาสนาจึงขาดพระสงฆ์ผู้ทรงความรู้ด้านปริยัติและปฏิบัติขาดพระสงฆ์ที่จะศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยและพระสงฆ์ที่จะเป็นหลักในการบริหารการคณะสงฆ์ (๒) พระราชประวัติที่เกี่ยวกับกิจการด้านศาสนธรรมทรงให้ทำการรวบรวมพระไตรปิฎกจากหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อทำการสังคายนาแต่ไม่สำเร็จเนื่องจากสิ้นราชกาลเสียก่อน และทรงออกพระราชกำหนดว่าด้วยศีลสิกขาบท ด้านศาสนบุคคลทรงแต่งตั้งสังฆราชและพระราชาคณะเพื่อปกครองดูแลพระภิกษุสงฆ์และทรงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านศาสนสถานทรงบริจาคราชทรัพย์เพื่อใช้สร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์วัด พระอุโบสถ วิหาร กุฏิสงฆ์ ด้านศาสนวัตถุทรงให้สร้างสมุดภาพไตรภูมิและปั้นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ปางสมาธิ และด้านศาสนพิธีทรงเสด็จไปบำเพ็ญพระราชกุศล บริจาคทาน และทรงเสด็จไปนมัสการปูชนียสถาน (๓) การวิเคราะห์พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนาพบว่า พระองค์ทรงมีจิตใจใฝ่ในธรรม ทรงมีพระราชศรัทธาและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของพุทธศาสนิกชน

คำสำคัญ พระราชกรณียกิจ, กิจกรมพระพุทธศาสนา, สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

Abstract

This research was purposely made: 1) to study a situation of Buddhism during the reign of King Taksin the Great, 2) to study a history of King Taksin the Great regarding his Buddhist affairs, and 3) to analyze the royal duties of King Taksin the Great relating to Buddhism. This research employed the documentary research methodology done by studying related documents where content analysis was made through the descriptive manner.

The results of this study found that during 1) the reign of King Taksin the Great, Buddhism was a lack of monks who had knowledge in teaching and practice, and monks to study the Dhamma and Vinaya. Moreover, there was a lack of monks who would be the administration of all the Sangha. All lacks occurred because the country was not in peace due to war, 2) for the history of

King Takṣin the Great regarding his Buddhist affairs, five areas were found: 1) for Dhamma, King Takṣin the Great ordered a council to reconsider the Tipiṭaka and issued the royal precepts, 2) for religious person, He collected Tipiṭaka but was not successful because he died before completing his goal, His Majesty graciously appointing patriarchs and prelates to oversee the monks and promote the study of the Dhamma. 3) for materials, His Majesty donated royal property to build and renovating temples, Uposatha Hall, Vihāra, and monks' quarters, 4) among the religious objects, His Majesty graciously created a picture book of Tri Bhūmi and a statue of Buddha dressed in a meditative posture, 5) finally, religious ceremonies, His majesty went to perform royal merit, donate alms, and went to pay important places of worship, 3) among analysis of King Takṣin the Great on the royal duties regarding Buddhism, it was found that His majesty had a passion for Dhamma and encouraged people to have knowledge and understanding of the Buddha's teachings. His Majesty had faith in Buddhism and behaved himself as an example for all Buddhists.

Keywords: Royal Duties, Regarding Buddhist Affairs, King Tassin the Great

๑. บทนำ

สถาบันพระมหากษัตริย์มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาทุก กษัตริย์มิใช่เพียงผู้นำ ในทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางที่สำคัญที่สุดของสังคม เป็นแกนให้เกิด ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่นเดียวกับดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของระบบสุริยจักรวาล แม้แต่การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ เช่น ความวิปริตของดินฟ้า อากาศ ทุพภิกขภัย หรือภัยพิบัติต่าง ๆ ก็เชื่อกันว่าอยู่ในความรับผิดชอบของ กษัตริย์ด้วย ดังที่ปรากฏ ทัศนะอันเกี่ยวกับสถานะ บทบาท และความสำคัญของกษัตริย์ในอัครคัมภีร์สุตตร พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ประมวลความได้ว่า ชุมชนบรรพกาลมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ปัญหาเรื่องการขาดแคลนอาหารก็ตามมา ในเบื้องต้นแต่ละครอบครัวแบ่งกันเก็บเกี่ยวข้าวสาาลีที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติมาบริโภคเท่าที่จำเป็น ไม่มีการสะสมส่วนเกิน ข้าวสาาลีจึงเพียงพอสำหรับทุกคน ต่อมาคนบางกลุ่มเกิดความโลภมากขึ้นจึงได้สะสมข้าวสาาลีไว้เกินความ

ต้องการ ทำให้ข้าวสาลีส่วนกลางเกิดความขาดแคลน จึงต้องมีการตกลงแบ่งปันที่ดินให้แก่ละครบครวัปลูกข้าวสาลีกันเอง แต่ก็เกิดข้อพิพาทแย่งสิทธิ์ในที่ดินทำกินบ้าง มีการขโมยข้าวสาลีกันและกันบ้าง สมาชิกของชุมชนจึงตกลงกันว่าจะคัดเลือกผู้ปกครองขึ้นมาคนหนึ่งทำหน้าที่กำกับดูแลไม่ให้เกิดการทะเลาะวิวาทและช่วยยุติกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นโดยยินดีแบ่งปันผลประโยชน์เป็นค่าตอบแทนแก่ผู้ปกครองนั้น ข้อตกลงนี้เองคือจุดเริ่มต้นของชนชั้นปกครองที่เรียกว่า “วรรณะกษัตริย์”^๔ บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกให้ทำหน้าที่ปกครองเป็นคนแรกเรียกว่า “พระมหาสมมติราชา” หมายถึงผู้ที่มหาชนคัดเลือกมาให้ทำหน้าที่ปกครองเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “เพราะเป็นผู้ที่มหาชนสมมติ คำว่า พระมหาสมมติ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับแรก”^๕ ผู้ปกครองย่อมมีหน้าที่ในการแบ่งปันที่ทำนาและมีอำนาจกำกับดูแลสิทธิในที่ทำกินให้กับประชาชน เนื่องจากเป็นใหญ่ในที่ทำนา (เขตตะ) เขาจึงได้ชื่อว่า ขัตติยะ หรือ กษัตริย์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เพราะเป็นใหญ่ยิ่งแห่งที่นาทั้งหลาย ดังนี้แล คำว่า กษัตริย์ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับสอง”^๖ คำว่ากษัตริย์นี้ มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “พระเจ้าแผ่นดิน” หมายถึง ผู้ที่ได้รับคัดเลือกเป็นกษัตริย์ต้องทำหน้าที่แบ่งปันที่ดินทำกินโดยไม่ม้อคติหรือความลำเอียงและต้องรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมด้วยความยุติธรรมจนผู้ใต้ปกครองเกิดความยินดีพอในการปฏิบัติหน้าที่ของเขา ด้วยเหตุนี้ผู้ปกครองจึงได้อีกชื่อหนึ่งว่า “ราชา” แปลว่า ผู้สร้างความยินดีพอใจให้กับประชาชน ดังพระบาลีว่า “ธมเมน ปเร ญญเซตติ ราชา”^๗ แปลว่า “ชื่อว่า ราชา เพราะเป็นผู้ทำให้คนเหล่าอื่นยินดีพอใจโดยธรรม” อรรถกถาแห่งจกวัตตีสสูตรอธิบายว่า คำว่า “ราชา” หมายถึง ผู้ทำให้ประชาชนยินดีพอใจโดยธรรมคือ สังคหวัตถุ ๔ ประการ^๘ นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าก็ทรงยอมรับในบทบาทของกษัตริย์ที่จะเป็นผู้อุปถัมภ์ศาสนาและลัทธิความเชื่อทางจิตวิญญาณทั้งหลายในราชอาณาจักรนั้นๆ แม้ในยุคพุทธกาลเองก็ได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ในแว่นแคว้นต่าง ๆ หลายพระองค์ เช่น พระเจ้าพิมพิสารและพระเจ้าอชาตศัตรู แห่งแคว้นมคธ พระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งแคว้นโกศล กษัตริย์ลิจฉวีแห่งแคว้นวัชชี หรือ มัลลกษัตริย์แห่งแคว้นมัลละ ไปจนกระทั่งถึงยุคหลังพุทธปรินิพพานไปแล้ว นับ

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๕-๑๓๑/๙๒-๙๖.

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๖๓/๑๐๒.

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๖๓/๑๐๒.

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๖๓/๑๐๒.

^๘ อจ.ทุก.อ. (ไทย) ๑๕/๑๔/๘๗.

ศตวรรษ พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งราชวงศ์โมริยะ และพระเจ้ากนิษกะแห่งราชวงศ์กุษาณะก็ยังทรงได้ชื่อว่าเป็นบรมกษัตริย์ที่ทรงมีบทบาทสำคัญต่อการอุปถัมภ์ให้พระพุทธศาสนามีความรุ่งโรจน์ในชมพูทวีปต่อไปได้ และรวมถึงดินแดนต่าง ๆ นอกชมพูทวีปอีกด้วย

พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยโบราณนั้น ได้รับความนิยมนกย่องจากราชฎาให้เป็นหัวหน้าของผู้ปกครองประเทศ ย่อมมีพระราชอำนาจบริบูรณ์ทุกอย่างในอันที่จะทรงบริหารกิจการของชาติให้ลุล่วงไปตามพระราชอัธยาศัย แต่ก็ได้ปรากฏว่า พระองค์ทรงกระทำทุกสิ่งทุกอย่างไปตามอำเภอพระทัยไม่ พระมหากษัตริย์ย่อมทรงคำนึงถึงสิทธิ เสรีภาพ และผลประโยชน์ของราชฎาเป็นใหญ่เสมอ การอันใดที่จะเป็นประโยชน์ เป็นสุขแก่ราชฎา และจะเป็นเครื่องประสานสามัคคีระหว่างชนในชาติ พระองค์ก็ทรงกระทำนั้น ๆ ด้วยเต็มพระราชหฤทัยเสมอ ทั้งนี้ก็เพราะทรงมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำพระทัย ดังคติธรรมที่ว่า “ธรรมราชา” หรือพระมหากษัตริย์ผู้ทำให้ประชาชนสุขใจโดยธรรม เน้นปกครองโดยอาศัย “ธรรมะ” ด้วยการประพฤติทศพิธราชธรรม ชักนำให้ราชฎาประพฤติธรรม และการเอาชนะด้วยหลักธรรมวิชัยเพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกร^๙

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พระองค์โปรดให้มีการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การติดต่อการค้ากับต่างประเทศ ในด้านการปกครอง หลังจากสถาปนาเมืองธนบุรีเป็นราชธานีแล้ว ทรงจัดวางตำแหน่งหน้าที่ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ทรงสอดส่องทุกข์สุขของราชฎา แม้ว่าบ้านเมืองจะตกอยู่ในภาวะสงครามเกือบตลอดเวลา แต่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กลับมิได้ทรงละเลยงานด้านพระศาสนา ในทางกลับกัน พระองค์ทรงมุ่งมั่นทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองเหมือนเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา โดยทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจฟื้นฟูพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ไว้มากมาย เช่น การจัดระเบียบสังฆมณฑล การรวบรวมพระไตรปิฎก การสมโภชพระแก้วมรกต การบูรณปฏิสังขรณ์วัด พระราชกำหนดว่าด้วยศีลสิกขา และทรงบูรณวัดวาอารามต่าง ๆ ไว้มากมาย ในพงศาวดารได้มีการบันทึกในสมัยกรุงธนบุรีไว้ว่า “ให้พระทั้งปวง สำรวมรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ตั้งอยู่ในบริสุทธิ์ศีลอย่าให้เศร้าหมอง แม้ปรารถนาสิ่งใดจะจัดทำให้ แม้ปรารถนามั่งสะและรุจิรของโยม โยมก็อาจจะเชือดเนื้อและโลหิตของโยมถวายได้” ดังปณิธานที่ว่า

^๙ สถาบันพระปกเกล้า, **ธรรมราชา**, เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : ส. เจริญการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒.

อันตัวพ่อ ชื่อว่า พระยาตาก	ทนทุกข์ช้ำก กู้ชาติ พระศาสนา
ถวายแผ่นดิน ให้เป็น พุทธบูชา	แต่พระศาสนา สมณะ พระพุทธโคดม
ให้ยี่นยง คงถ้วน ห้าพันปี	สมณะพราหมณ์ชี ปฏิบัติ ให้พอสม
เจริญสมณะ วิปัสสนา พ่อชื่นชม	ถวายบังคม รอยบาท พระศาสดา
คิดถึงพ่อ พ่ออยู่ คู่กับเจ้า	ชาติของเรา คงอยู่ คู่พระศาสนา
พุทธศาสนา อยู่ยง คู่องค์กษัตรา	พระศาสดา ผากไว้ ให้คู่กัน ^๑

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมิได้แต่เพียงกู้ชาติบ้านเมืองกลับคืนมา แต่พระองค์ยังกอบกู้พระพุทธศาสนากลับคืนมาด้วย แม้ศาสนสถานวัตถุที่เป็นสิ่งก่อสร้างอาจจะถูกศัตรูข้าศึกเผาทำลายไปเมื่อครั้งเสียกรุงครั้งที่ ๒ ด้วยพระราชศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนายังคงแน่วแน่อยู่ในพระทัยของพระองค์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนาเพื่อนำมาวิเคราะห์พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๓ ข้อ) คือ

๑. เพื่อศึกษาสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
๒. เพื่อศึกษาพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์, ๒๕๐๕), หน้า ๓๒๐.

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนาของ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาสถานการณ์ของ พระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในช่วงปลายกรุงศรีอยุธยาเสียกรุงครั้งที่ ๒ พระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้แก่ พระราชสมภพ การสวรรคต การดำรง ตนเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกพระพุทธศาสนาในการทำนุบำรุงศาสนา ด้านศาสนธรรม ด้านศาสนบุคคล ด้านศาสนสถาน ด้านศาสนวัตถุ และด้านศาสนพิธี

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้ สถานการณ์พระพุทธศาสนา ในสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา กล่าวถึง เหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมเสียหายแก่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่างหนักหน่วง ทั้ง แก้วดวงอาราม พระสงฆ์สามเณร คัมภีร์พระพุทธศาสนา ตลอดจนจนถึงจริยธรรมความประพฤติ ของพระสงฆ์สามเณร กล่าวได้ว่า สังคมถล่มแตกสลาย ก็คือการเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้ง สุดท้ายเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ เพราะในการสงครามครั้งนั้นพม่ามุ่งที่จะกระทำต่อชีวิต ทรัพย์สิน ทำลายวัตถุ วัตถุ วัตถุ บ้านเรือนของราษฎรและจุดเพลิงขึ้นทุกตำบล เผาเข้าเรือนอาวาสและ พระราชวังทั้งปราสาทราชมนเฑียร แสงเพลิงสว่างดั่งกลางวัน แล้วเที่ยวจับผู้คนคนรับทรัพย์สิน เงินทองสิ่งของทั้งปวงต่าง ๆ แล้วพม่าเอาเพลิงสุ่มหลอมเอาทองคำซึ่งแม่หุ้มองค์พระพุทธรูปยืน ใหญ่ในพระวิหารหลวงวัดพระศรีสรรเพชญ์ดารามนั้น ขนเอาเนื้อทองคำไปทั้งสิ้น คณะสงฆ์ที่ ได้รับความเสียหายจากเหตุการณ์ครั้งนี้มากกว่าที่อื่น ๆ ก็คือคณะสงฆ์ในพื้นที่ภาคกลางและ ภาคเหนือของไทย เพราะเป็นบริเวณที่ต้องเกี่ยวข้องกับการศึกสงครามเป็นส่วนมาก ถึงกับ พระสงฆ์บางเมืองได้ตั้งตนเป็นเจ้าและออกทำศึกสงครามทั้งที่เป็นพระ คือพระสังฆราชาเมือง สวางคบุรีซึ่งมีชื่อเดิมว่าเรือน คนทั่วไปเรียกกันว่า เจ้าพระฝาง แม่อำนาจอครอบพื้นที่ตั้งแต่ เหนือเมืองพิษณุโลกขึ้นไปถึงแดนลาว^๑ มองซิเออร์คอร์ด บาทหลวงฝรั่งเศส บันทึกไว้ว่าตามวัดวา อารามก็ร้างไปหมด เพราะพระสงฆ์ได้หนีทิ้งวัดไปสิ้น ผ่าเหลือเวลานี้ไม่มีใครมีใครนับถือ ถ้าใคร

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารฉบับ พระราชหัตถเลขา, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๒๙๖.

ขึ้นครองผ้าเหลืองเวลานี้ก็ต้องอด การที่เป็นเช่นนี้ไม่ใช่เฉพาะแต่ในกรุงและตำบลใกล้เคียง^๑ บันทึกดังกล่าวตรงกับที่ปรากฏในสังคีตยวงค์ หนึ่งในเอกสารที่มีการบันทึกถึงสภาพของกรุงศรีอยุธยาหลังกรุงแตกไว้ว่า ฝ่ายภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย เมื่อไม่ได้อาหารบิณฑบาตแต่ทวายแล้ว ก็เหนื่อยยากลำบากเข้า ไม่สามารถจะครองกาสาวพัสตร์ได้ ไซ้ให้ศิษย์ไปขวนขวายหาอาหารเพื่อได้เลี้ยงท้อง ได้บ้างมิได้บ้าง ก็เหนื่อยหน่ายจากการบวชด้วยความลำบากที่จะครองเพศเป็นสมณะ ได้พากันสึกออกหาเลี้ยงชีวิตตามสติกำลัง บางพวกที่ยังรักกาสาวพัสตร์อยู่ก็อุตสาหะพุงกายด้วยการแสวงหาน้ำเวหนายิ่งนัก ได้ฉันบ้างไม่ได้ฉันบ้าง ก็มีรูปกายวิปริตสพรั่งไปด้วยเกลียวหนังแลเส้นเอ็น ก็ไม่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้ หมดความอาลัยรักษาพระพุทธรูปแลพระธรรมไว้ไม่ได้ พากันอยู่ตามสถานอันสมควร^๒

การกอบกู้เอกราชในพุทธศักราช ๒๓๑๑ สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทยได้ และทรงสถาปนากรุงธนบุรีขึ้นเป็นราชธานีแห่งใหม่ ก็ได้ทรงพยายามที่จะฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและสั่งสมมณฑลให้กลับคืนดีดังเดิมอีกครั้งหนึ่ง โดยได้ทรงพยายามแสวงหาพระเถรานุเถระที่ทรงคุณธรรมมาตั้งไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ เพื่อบริหารกิจการพระศาสนาต่อไป แต่ปรากฏว่า ไม่ได้ราชาคณะครั้งกรุงเก่ามาเป็นสังฆนายกสักองค์เดียว ทั้งที่ทรงสืบหาพระภิกษุที่ทรงคุณธรรมทั่วทุกหนแห่ง พระที่ทรงตั้งเป็นสมเด็จพระสังฆราชครั้งกรุงธนบุรีองค์แรก เดิมก็เป็นเพียงพระอาจารย์ดี อยู่วัดประตู องค์ที่ ๒ ก็เป็นเพียงพระอาจารย์สี อยู่วัดพระเจ้าพนัญเชิง พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ครั้งกรุงเก่า และแต่งตั้งพระราชอาคันตุกะที่มาจากพระรู่ทางหัวเมืองชายทะเลฝ่ายตะวันออกโดยมาก^๓ นอกจากนี้ยังทรงสร้างวัดวาอารามและการฟื้นฟูพุทธสถานทดแทนของเดิมที่เสียหายไปเพราะการสงคราม และได้โปรดให้สร้างพระอุโบสถ พระวิหารและเสนาสนะกุฏิมากกว่า ๒๐๐ หลัง สิ้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก เช่น ^๔ ทรงรวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกและ

^๑ จดหมายมอ้งซิเออร์คอร์ด ถึงผู้อำนวยการคณะต่างประเทศ วันที่ ๗ เดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๗๗๐.
^๒ สมเด็จพระวันรัตน์, สังคีตยวงค์ พงศาวดาร เรื่อง สังคายนาพระธรรมวินัย, แปลและเรียบเรียงโดย ปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลอักษรนิพนธ์), (พระนคร : โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๖๖), หน้า ๒๑๑.
^๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำบพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, (พระนคร : หอสมุดกลาง, ๒๕๑๓), หน้า ๔๐.
^๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, หน้า ๓๒๘.

คัมภีร์อื่น ๆ ทั้งในหัวเมืองฝ่ายใต้และฝ่ายเหนือมาคัดลอกไว้สำหรับพระนคร ในปี พ.ศ. ๒๓๑๓ ได้โปรดให้เสนาบดีขึ้นไปชำระพระสงฆ์เมืองเหนือที่ทรงเห็นว่ามีความประพฤติวิปริตมาตั้งแต่ครั้งเจ้าพระฝางตั้งตัวเป็นใหญ่ โดยวิธีให้ค่าน้ำพิสูจน์สู่นาฬิกาสามกลั่น ผู้ที่ชนะแก่การพิสูจน์ก็จะโปรดให้เป็นพระอธิการ พระครู พระราชาคณะฝ่ายเหนือโดยสมควรแก่คุณธรรมที่รู้ส่วนผู้ที่แพ้แก่การพิสูจน์ก็จะลงพระราชอาญาเข็ญแล้วสักข้อมือมิให้บวชได้อีกต่อไป ครั้งนั้นปรากฏว่ามีภิกษุทุศีลแพ้แก่การพิสูจน์เป็นจำนวนมาก หลังจากที่ได้อำระพระสงฆ์ดังกล่าวแล้ว ก็ได้โปรดให้พระเถระจากกรุงธนบุรีขึ้นไปให้การบรรพชาอุปสมบทและอยู่สอนพระธรรมวินัยแก่พระสงฆ์และกุลบุตรชาวเมืองเหนือ^๑

๖

ผลการวิเคราะห์พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชพบว่า มี ๕ ด้าน ดังนี้ (๑) ด้านศาสนธรรมโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมพระไตรปิฎกเพื่อจะทำการสังคายนาดังแต่ไม่สำเร็จเนื่องจากสิ้นราชกาลเสียก่อน ทรงดำเนิการลงโทษแก่ผู้ที่ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมถอยและทรงบัญญัติและทรงออกพระราชกำหนดว่าด้วยศีลสิกขาบทขึ้นไว้เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๖ (๒) ด้านศาสนบุคคล โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสังฆราชและพระราชอาณัติขึ้นมาใหม่เพื่อปกครองดูแลพระภิกษุสงฆ์ตามธรรมเนียมปฏิบัติ ทรงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์ทั้งคณาจารย์และวิปัสสนาจารย์ (๓) ด้านศาสนสถาน บริจากราชทรัพย์เพื่อใช้สร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ โบสถ์ วิหาร เสนาสนะ กุฏิสงฆ์ ตลอดจนวัดวาอารามต่าง ๆ มากมาย เช่น วัดบางยี่เรือเหนือ (วัดราชคฤห์) วัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) วัดแจ้ง (วัดอรุณราชวราราม) วัดบางยี่เรือใต้ (วัดอินทาราม) และวัดหงส์อวาสวิหาร (วัดหงส์รัตนาราม) (๔) ด้านศาสนวัตถุได้โปรดให้จัดสร้างสมุดภาพไตรภูมิขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๑๙ และโปรดให้หลวงวิจิตรถนอม เป็นผู้ปั้นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ปางสมาธิ เนื้อทองสัมฤทธิ์ มีขนาดหน้าตัก ๔ ฟุต ๘.๕ นิ้ว มีพระรัศมีเป็นเปลวเพลิง มีพระเกตุมาลาเม็ดพระศกหนามขนุนแต่ไม่เรียวยแหลมพระขนงโค้งเป็นปีกกาเป็นเส้นต่อถึงสันพระนาสิกพระปรางค์หน้าพระกรรณยาวเรียวย่าพระบาทเรียบเป็นกระดานจิวเรียบพระสังฆาฏิถึงพระนาภี (๕) ด้านศาสนพิธี ทรงปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับศาสนิกชนที่นับถือศาสนาพุทธและมักจะเสด็จไปบำเพ็ญพระราชกุศลและบริจาคตานอย่างสม่ำเสมอและถ้าหากเสด็จไปยังหัวเมืองใดก็มักจะเสด็จไปทรงนมัสการปูชนียสถานที่สำคัญของเมืองนั้น ๆ ด้วย

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๘.

๕. อภิปรายผล

จากผลการศึกษาศาสนาการณ์ของพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้วิจัยพบว่า สถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นช่วงที่บ้านเมืองยังไม่สงบเรียบร้อยเพราะพระองค์ต้องทรงตรากตรำอยู่กับการทำศึกสงคราม ฉะนั้นกิจการด้านพระพุทธศาสนาในรัชกาลนี้จึงยังไม่ค่อยเรียบร้อยมากนัก เป็นต้นว่าขาดพระสงฆ์ผู้ทรงความรู้ทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ ที่จะเป็นหลักในการบริหารการคณะสงฆ์ และเป็นหลักของสังฆมณฑล การบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างลำบากเพราะบ้านเมืองฟุ้งฟั่นตัวจากศึกสงคราม พระสงฆ์โดยทั่วไปขาดการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาศพล จันทวิโส (มาบัณฑิตย์) พบว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นธรรมราชา อุปถัมภ์บำรุงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่เสื่อมลงจากภัยสงคราม บ้านเมืองถูกเผาทำลาย ศาสนวัตถุและวัดต่างถูกทำลายจนสิ้นซากจนไม่อาจฟื้นตัวขึ้นได้อีก และจากภัยสงครามยังส่งผลต่อพระสงฆ์ไม่สามารถออกบิณฑบาตรได้^๑

สำหรับการศึกษาพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้วิจัยพบว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงประสงค์จะให้พระพุทธศาสนาเป็นชาติของชนชาติไทย โดยกู้ชาติรวบรวมประชาชนไพร่พลให้มาเป็นชาติเดียวกันโดยนำพระพุทธศาสนามาเป็นขวัญและกำลังใจเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชน โดยมีศรัทธาแน่นแนมมีความเพียรพยายามในการที่ทำการบำรุงพระพุทธศาสนาจะเห็นได้จากข้อความพระราชปณิธานว่า “ถวายเป็นดินเป็นพุทธบูชา แต่ศาสนา สมณะ พระพุทธโคดม” ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปฐมพงษ์ สุขเล็ก พบว่า การทำนุฟื้นฟูพระพุทธศาสนาจะพบได้จากพระจริยาวัตรที่สำคัญอย่างหนึ่งของพระองค์คือ การเจริญพระกรรมฐานภาวนา อันเป็นหลักปฏิบัติอบรมทางจิตใจที่สำคัญของพุทธศาสนิกชน อีกทั้งทรงมีพระราชศรัทธาปลูกสร้างและปฏิสังขรณ์พระอารามแสดงให้เห็นถึงพระราชศรัทธา มั่นคงที่ตั้งใจอุปถัมภ์ในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง^๒

^๑ พระมหาศพล จันทวิโส (มาบัณฑิตย์), “ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนา กับ พระมหากษัตริย์ไทย พ.ศ.๒๑๕๔-๒๓๙๔”, *ดุสิตนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๑๖๓-๑๖๔.

^๒ ปฐมพงษ์ สุขเล็ก, “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช: เรื่องเล่าและการประกอบสร้าง ความหมาย”, *ปริญญาณิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๗-๑๔๘.

ผลการศึกษาวิเคราะห์พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยพบว่า ด้านศาสนธรรม พระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมพระไตรปิฎกจากหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อทำการส่งคายนาพระไตรปิฎกหากแต่ไม่สำเร็จเนื่องจากสิ้นรัชกาลเสียก่อน ทรงดำเนินการลงโทษแก่ผู้ที่ทำให้พระพุทธรูปเสียหาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสกล สุภรเมธี (เดินชาบัน) และพระราชปริยัติวิมล (ศรีสุระ) พบว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกจากหัวเมืองต่าง ๆ มาคัดเลือกเป็นฉบับหลวง แต่ยังไม่ทันที่งานจะสำเร็จเรียบร้อยบริบูรณ์ก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน^๑ และทรงอภัยพระราชกำหนดว่าด้วยศีลสิกขาบทขึ้นไว้เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๖ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุวิทย์ เตชรุ่งถวิล พบว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงออกพระราชกำหนดใน พ.ศ. ๒๓๑๖ ว่าด้วยศีลสิกขาบท เพื่อสั่งสอนพระวินัยแก่พระภิกษุสงฆ์ตามความหมายที่พระเจ้าแผ่นดินเห็นควรว่าเป็น เริ่มทำให้งานสงฆ์มีความบริสุทธิ์^๒ ผลการวิจัยด้านศาสนบุคคล ผู้วิจัยพบว่าพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสังฆราชและพระราชาคณะขึ้นมาใหม่เพื่อปกครองดูแลพระภิกษุสงฆ์ตามธรรมเนียมปฏิบัติ ทรงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์ทั้งคัมภีร์และวิปัสสนาธุระซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอำนาจ กลิ่นอยู่ พบว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชและการจัดระเบียบสังฆมณฑล^๓ ผลการวิจัยด้านศาสนสถาน ผู้วิจัยพบว่าพระเจ้าตากสินมหาราชบริจาคราชทรัพย์เพื่อใช้สร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ โบสถ์ วิหาร เสนาสนะ กุฏิสงฆ์ ตลอดจนวัดวาอารามต่าง ๆ มากมาย วัดบางยี่เรือเหนือ (วัดราชคฤห์) วัดบางหัวใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม)

^๑ พระมหาสกล สุภรเมธี (เดินชาบัน) และพระราชปริยัติวิมล (ศรีสุระ), “กำเนิดและพัฒนาการพุทธศิลป์วัตถุสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย”, วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๕๐-๕๑.

^๒ สุวิทย์ เตชรุ่งถวิล, “การศึกษาพุทธสถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔.

^๓ อำนาจ กลิ่นอยู่, “พระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๓), หน้า ๓๔-๖๓.

วัดแจ้ง (วัดอรุณราชวราราม) วัดบางยี่เรือใต้ (วัดอินทาราม) วัดหงส์อ่าวาสวิหาร (วัดหงส์รัตนาราม) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธรรมเทพ มงคลศิริ และคณะ พบว่า พระราชกรณียกิจของ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงให้ทำกุฏิถึง ๑๒๐ กุฏิ แล้วให้บูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปและพระเจดีย์ วิหาร นอกจากนี้ยังพบว่า มีการบูรณะปฏิสังขรณ์และยกวัดอินทารามวรวิหาร ให้เป็นสถานที่ว่าราชการและเป็นวัดประจำรัชกาลในสมัยกรุงธนบุรี สำหรับพระราชศรัทธาที่มีต่อวัดหงส์ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัดแล้วได้ถวายสร้อยนามวัดว่า วัดหงส์อ่าวาสวิหาร ก็กำหนดเป็นเขตพระราชฐาน และได้ทรงให้พระเจ้าลูกเธอกรมขุนอินทพิทักษ์พระราชโอรสอุปสมบท ณ วัดหงส์^๒ ผลการวิจัยด้าน ศาสนสวัตต์ ผู้วิจัยพบว่าพระเจ้าตากสินมหาราชได้โปรดให้จัดสร้างสมุดภาพไตรภูมิขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๑๙ และโปรดให้หลวงวิจิตรนฤมล เป็นผู้ปั้นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ปางสมาธิ เนื้อทองสำริด มีขนาดหน้าตัก ๔ ฟุต ๘.๕ นิ้ว มีพระรัศมีเป็นเปลวเพลิงมีพระเกตุมาลาเม็ดพระศกหนามขนุนแต่ไม่เรียวยแหลมพระขนงโค้งเป็นปีกกาเป็นเส้นต่อถึงสันพระนาสิกพระปรางค์หนาพระกรรณยาวเรียวยผ่าพระบาทเรียบเป็นกระดานจิวรเรียบพระสังฆาฏิถึงพระนาภีแสดงถึงพระราชศรัทธาของพระองค์ที่มีต่อพุทธศาสนาเป็นอย่างมากซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ พบว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงปฏิสังขรณ์วัดอินทาราม การหล่อปิ่นใหญ่ การสร้างพระพุทธรูปมาฉลองพระองค์ บูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ พระวิหารการเปรียญ พระระเบียง ศาลากุฏิทั่วพระราชอาณาจักร การจำลองพระไตรปิฎกที่ทรงยืมมาจากเมืองนครศรีธรรมราช การสร้างสมุดภาพไตรภูมิ การแต่งวรรณคดี^๓ ผลการวิจัยด้านศาสนสัพธิ์ ผู้วิจัยพบว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับศาสนิกชนที่นับถือศาสนาพุทธและมักจะเสด็จไปบำเพ็ญพระราชกุศลและบริจาคทานอย่างสม่ำเสมอและถ้าหากเสด็จไปยังหัวเมืองใดก็มักจะเสด็จไปทรงนมัสการปูชนียสถานที่สำคัญของเมืองนั้น ๆ ด้วย ซึ่ง

๒

^๒ ธรรมเทพ มงคลศิริ และคณะ, “เรื่องเล่าการสร้างสรรค์พิธีกรรมบูชาที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช: กรณีศึกษาวัดหงส์รัตนาราม ราชวรวิหาร เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๙๙-๑๐๑.

^๓ พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ, "เอกสารโบราณสมัยธนบุรี", ศิลปากร นิตยสารรายสองเดือน, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑): ๑๒.

จากการศึกษาผู้วิจัยสรุปได้ว่า สถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นช่วงที่บ้านเมืองยังไม่สงบเรียบร้อยเพราะพระองค์ต้องทรงตรากตรำอยู่กับการทำศึกสงคราม ทั้งศึกภายนอกและศึกภายในอยู่จนตลอดรัชกาล กล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีเวลาทำนุบำรุงกิจการอื่น ๆ ของบ้านเมืองเลย รวมทั้งการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วย ฉะนั้นกิจการด้านพระพุทธศาสนาในรัชกาลนี้จึงยังไม่ค่อยเรียบร้อยมากนัก ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากเหตุหลายประการตามสภาพการณ์ของบ้านเมืองที่เป็นอยู่ในขณะนั้น เป็นต้นว่าขาดพระสงฆ์ผู้ทรงความรู้ทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ ที่จะเป็นหลักในการบริหารการคณะสงฆ์ และเห็นหลักของสังฆมณฑลบ้านเมืองอยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ เต็มไปด้วยศึกสงครามและเพิ่งฟื้นตัวจากหายนะทางสงคราม โอกาสที่ทางราชการและประชาชนพลเมือง จะเอาใจใส่บำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่นั้นหาได้ยากและพระสงฆ์โดยทั่วไปขาดการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพราะบ้านเมืองไม่สงบสุข ผู้คนตกอยู่ในภาวะวุ่นวายกับการศึกสงครามเป็นส่วนใหญ่ ขาดทั้งอุปกรณ์และกำลังที่จะสนับสนุนส่งเสริม ดังจะเห็นได้ว่าในยุคกรุงธนบุรีไม่มีปรากฏว่าได้เคยมีการสอบพระปริยัติธรรม

สำหรับการศึกษาพระราชากรณียกิจเกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้วิจัยพบว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงประสงค์จะให้พระพุทธศาสนาเป็นชาติของชนชาติไทย โดยกู่ชาตีสรรพประชานไพร่พลให้มาเป็นชาติเดียวกันโดยนำพระพุทธศาสนามาเป็นขวัญและกำลังใจเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชน โดยมีศรัทธาแน่นแฟ้นมีความเพียรพยายามในการที่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาทรงทำนุฟื้นฟูพระพุทธศาสนาจะพบได้จากพระจริยาวัตรที่สำคัญอย่างหนึ่งของพระองค์คือ การเจริญพระกรรมฐานภาวนา อันเป็นหลักปฏิบัติอบรมทางจิตใจที่สำคัญของพุทธศาสนิกชน อีกทั้งทรงมีพระราชศรัทธาปลูกสร้างและปฏิสังขรณ์พระอารามและมณฑลที่ตั้งใจอุปถัมภ์ในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง

ผลการศึกษาวิเคราะห์พระราชากรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนา มี ๕ ด้าน ดังนี้ ด้านศาสนธรรม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมพระไตรปิฎกจากหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อทำการสังคายนาพระไตรปิฎกหากแต่ไม่สำเร็จเนื่องจากสิ้นรัชกาลเสียก่อน ทรงดำเนินการลงโทษแก่ผู้ที่ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมถอย และทรงออกพระราชกำหนดว่าด้วยศีลสิกขาบทขึ้นไว้เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๖ เพื่อสั่งสอนพระวินัยแก่พระภิกษุสงฆ์ตามความหมายที่พระเจ้าแผ่นดินเห็นควรว่าเป็นเริ่มทำให้วงการสงฆ์มีความบริสุทธิ์ ด้านศาสนบุคคล สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสังฆราชและพระราชาคณะขึ้นมาใหม่เพื่อปกครองดูแลพระภิกษุสงฆ์ตามธรรมเนียมปฏิบัติ ทรงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์ทั้งคณฤชและวิปัสสนาธุระและการจัดระเบียบ

สังฆมณฑล ด้านศาสนสถาน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงบริจาคทรัพย์เพื่อใช้สร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ โบสถ์ วิหาร เสนาสนะ กุฏิสงฆ์ ๑๒๐ หลัง ตลอดจนวัดวาอารามต่าง ๆ เช่น วัดบางยี่เรือเหนือ (วัดราชคฤห์) วัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) วัดแจ้ง (วัดอรุณราชวราราม) วัดบางยี่เรือใต้ (วัดอินทราราม) วัดหงส์อ่าวาสาวิหาร (วัดหงส์รัตนาราม) ด้านศาสนวัตถุ ผู้วิจัยพบว่าพระเจ้าตากสินมหาราชได้โปรดให้จัดสร้างสมุดภาพไตรภูมิขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๑๙ และบั้นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ปางสมาธิเป็นพระพุทธรูปประจำรัชกาล ด้านศาสนพิธี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับศาสนิกชนที่นับถือศาสนาพุทธและมักจะเสด็จไปบำเพ็ญพระราชกุศลและบริจาคทานอย่างสม่ำเสมอและถ้าหากเสด็จไปยังหัวเมืองใดก็มักจะเสด็จไปทรงนมัสการปูชนียสถานที่สำคัญและทรงเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติกัมมัฏฐานเพื่อให้เกิดปัญญาบารมี

ดังนั้น ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาวิเคราะห์พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนา ๕ ด้านมีความสัมพันธ์กับหลักธรรม ทาน ศีล และภavana ดังนี้

กิจการพระพุทธศาสนา/ หลักธรรม	การอุปถัมภ์และฟื้นฟู
ด้านศาสนธรรม/ หลักธรรม : ศีล	โปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมพระไตรปิฎกเพื่อจะทำการสังคายนาทรงบัญญัติและทรงออกพระราชกำหนดว่าด้วยศีลสิกขาบท เพื่อให้พระภิกษุได้ประพฤติอยู่ในหลักธรรมวินัย เป็นผู้ทรงศีลทรงธรรม
ด้านศาสนบุคคล/ หลักธรรม : ทาน	โปรดเกล้าแต่งตั้งสังฆราชและพระราชาคณะ ทรงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์และพระราชทานจตุปัจจัยได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และอื่น ๆ ที่จำเป็นแก่พระภิกษุสงฆ์ รวมทั้งพระราชทานเบี้ยหวัดแก่พระราชาคณะให้มีใช้สอยอย่างเพียงพอ
ด้านศาสนสถาน/ หลักธรรม : ทาน	ทรงบริจาคทรัพย์เพื่อใช้สร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ โบสถ์ วิหาร เสนาสนะ กุฏิสงฆ์ และวัด
ด้านศาสนวัตถุ/ หลักธรรม : ภavana	ทรงโปรดให้จัดสร้างสมุดภาพไตรภูมิขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๑๙ และโปรดให้บั้นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ปางสมาธิ เพื่อให้ชาวพุทธ

กิจการพระพุทธศาสนา/ หลักธรรม	การอุปถัมภ์และฟื้นฟู
	ไตรราษฎร์ไหว้บูชา
ด้านศาสนพิธี/ หลักธรรม: ศีลและ ภาวณา	ทรงปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับศาสนิกชนที่นับถือศาสนาพุทธด้วยการปฏิบัติกรรมฐานบำเพ็ญภาวณาและเสด็จไปบำเพ็ญพระราชกุศลและทรงเสด็จไปนมัสการปูชนียสถานที่สำคัญ ทรงชำระพระสงฆ์ด้วยวิธีให้ดำนน้ำจับเวลาภาฬาสามกัณและ การสักข้อมือ

๘. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเรื่องศึกษาวิเคราะห์พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ๒ ด้าน ๑) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ๒) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานผู้รับผิดชอบด้านการศาสนาควรนำพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับกิจกรรมพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้แก่ ด้านศาสนธรรม ด้านศาสนบุคคล ด้านศาสนสถาน ด้านศาสนวัตถุและด้านศาสนพิธี มาศึกษาและปรับนโยบายกิจการพระศาสนาเพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติที่ดีในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและมอบหมายขยายผลไปยังหน่วยงาน องค์กร วัด ชุมชน สังคมและบุคคลนำไปปฏิบัติเพื่อหล่อหลอมให้ผู้ปฏิบัติมีความเสียสละ มีความสามัคคี สร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมส่งผลให้พุทธศาสนิกชนอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาแนวทางการนำหลักบุญกิริยาวัตถุ (ทาน ศีล ภาวณา) มาส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา

๒. ควรศึกษากิจกรรมที่นำมาส่งเสริมพระพุทธศาสนา ด้านศาสนธรรม ด้านศาสนบุคคล ด้านศาสนสถาน ด้านศาสนวัตถุและด้านศาสนพิธี

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

จดหมายมองซิเออร์คอร์ด ถึงผู้อำนวยการคณะต่างประเทศ วันที่ ๗ เดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๗๗๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช**

วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถา ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

สถาบันพระปกเกล้า, **ธรรมราชา**, เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า,

พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, กรุงเทพมหานคร : ส. เจริญการพิมพ์, ๒๕๕๖.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **พระราชพงศาวดารฉบับพระ**

ราชหัตถเลขา, กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์, ๒๕๐๕.

_____. **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร :

คลังวิทยา, ๒๕๑๖.

_____. **ความทรงจำบทพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ.** พระ

นคร : หอสมุดกลาง, ๒๕๑๓.

สมเด็จพระวันรัตน์. **สังคีตยวงค์ พงศาวดาร เรื่อง สังคายนาพระธรรมวินัย.** แปลและเรียบเรียง

โดยปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลลักษณ์). พระนคร : โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๖๖.

ฉวรรณเทพ มงคลศิริ และคณะ. “เรื่องเล่าการสร้างสรรค์พิธีกรรมบูชาที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้า

ตากสินมหาราช: กรณีศึกษาวัดหงส์รัตนาราม ราชวรวิหาร เขตบางกอกใหญ่

กรุงเทพมหานคร”. **วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์.** ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-

ธันวาคม ๒๕๖๒): ๙๙-๑๐๑.

พระมหาสากล สุภรเมธี (เดินชาบัน) และพระราชปริยัติวิมล (ศรีสุระ). “กำเนิดและพัฒนาการ

พุทธศิลป์วัตถุสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย”. **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ**

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒):

๕๐-๕๑.

พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ. "เอกสารโบราณสมัยธนบุรี". **ศิลปากร นิตยสารรายสองเดือน.** ปี

ที่ ๖๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑): ๑๒.

ปฐมพงษ์ สุขเล็ก. “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช: เรื่องเล่าและการประกอบสร้างความหมาย”.

ปริญญานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๕.

พระมหาทศพล จันทวิโส (มาบัณฑิตย). “ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย พ.ศ.๒๑๕๔-๒๓๙๔”. **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.**

สุวิทย์ เตชรุ่งถวิล. “การศึกษาพุทธสถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓.**

อำนาจ กลิ่นอยู่. “พระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๗.**

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย
APPLICATION OF BUDDHIST PRINCIPLES TO ENHANCE THE
HUMAN RIGHTS IN THAI SOCIETY

วชิระ นันผาด

Wachira nanphad^o

Received: June 7, 2024 Revised: June 9, 2024

Accepted: August 31, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพบริบทปัญหาสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย ๓) เพื่อประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย ดำเนินการวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบภาคสนามเครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งเป็น ๔ กลุ่ม (๑) กลุ่มผู้บริหารกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ๑๐ ท่าน (๒) กลุ่มผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ ภาครัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน ๖ ท่าน (๓) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ๕ ท่าน (๔) กลุ่มประชาชนหลากหลายวัย ๓ ท่าน รวมผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องจำนวน ๒๔ ท่าน วิเคราะห์ด้วยวิธีอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า

(๑) สังคมไทยมีการรับรู้เกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชนที่แตกต่างกัน ยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและอยู่ในแวดวงที่จำกัด ปัญหาในการใช้หลักสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย คือ กระบวนการยุติธรรมในสังคมไทย เกิดความเหลื่อมล้ำ ไม่เสมอภาคและเลือกปฏิบัติ เกิดช่องว่างระหว่างวัยในการรับรู้เรื่องสิทธิมนุษยชน และความเชื่อจากการเสพสื่อออนไลน์ทำให้เกิดการ

^o สันติศึกษา / มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย conflicttrend@gmail.com

บิดเบือนนำไปสู่การละเมิดสิทธิ (๒) หลักพุทธธรรมที่สะท้อนเด่นชัดและเอื้อต่อการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย คือ ศีล ๕ เนื่องจากเป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐานที่ทุกคนใช้เป็นแนวทางนำไปปฏิบัติ ช่วยลดปัญหาการละเมิดสิทธิและทำให้คนเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (๓) การประยุกต์หลักพุทธธรรม คือ ศีล ๕ สามารถนำไปประยุกต์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนโดยมีปัจจัยแห่งความสำเร็จคือ ผู้นำ ระบบและกลไก ความรู้ และสื่อ องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย คือ HR+ โมเดล สู่สังคมแห่งความสุขและเคารพสิทธิ

คำสำคัญ : สิทธิมนุษยชน; หลักพุทธธรรม

Abstract

This research article entitled “Application of Buddhist Principles to Enhance the Human Rights in Thai Society” have 3 main objectives that are 1) to study the context of human rights problems in Thai society; 2) to study Buddhist principles that facilitate the promotion of human rights in Thai society; 3) to apply Buddhist principles to promote human rights in Thai society. The research was conducted using a field-based qualitative research format. The research tools were in-depth interviews and observations. Key informants were divided into 4 groups: (1) a group of 10 executives from the Department of Rights and Liberties Protection, (2) a group of 6 government agency executives from government enterprises, private sector, (3) a group of 5 experts in Buddhism, (4) a group of 3 participants of various ages, in total of 24 participants who provided relevant information, analyzed by inductive method.

The research results found that:

(1) Thai society has different perceptions of human rights principles which still lack of proper knowledge for understanding and live in a limited circle. The problem in applying human rights principles in Thai society is the justice process in Thai society that is Inequality and discrimination. There is a generational gap in the perception of human rights. And beliefs from consuming online medias which causes distortion, leading to rights violations.

(2) The principles of Buddhism that clearly reflect and facilitate the promotion of human rights in Thai society are the Five Precepts because they are the basic principles that everyone practices as a guideline to reduce the problem of rights violations and make people respect human dignity.

(3) The application of Buddhist principles, namely the 5 precepts, can be applied using the participation of all sectors, with success factors including leaders, systems and mechanisms, knowledge and media. Knowledge obtained from this research article is “HR+ Model for a society of happiness and respect for rights”.

Keywords: Human rights; Buddhist principles

๑. บทนำ

ปัจจุบันมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งและความรุนแรงในสังคม ทั้งระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับสังคม และระดับประเทศดังจะเห็นได้จากข่าวในสื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุ และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น เหตุคนร้ายใช้อาวุธยิงกลางพาราไดม เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๖ ทำให้มีผู้บาดเจ็บ ๕ คน และเสียชีวิต ๓ คน เหตุกราดยิงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จ.หนองบัวลำภู ดัดอันดับกราดยิงสังหารในโรงเรียนร้ายแรงสุดในโลก เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๖๕ ส่งผลให้เด็กเล็กเสียชีวิต ๒๔ คน รวมถึงผู้เสียชีวิตจากจุดเกิดเหตุอื่น ๆ ทำให้ยอดผู้เสียชีวิตอยู่ที่ ๓๗ คน ชาวไทยรัฐออนไลน์ ๘ ก.พ. ๒๕๖๔ ครอบรอบ ๑ ปี เหตุสะเทือนขวัญกราดยิงโคราช ที่ห้างเทอร์มินอล ๒๑ เหตุการณ์ดังกล่าวมีผู้เสียชีวิต รวมทั้งสิ้น ๓๐ ราย บาดเจ็บ ๕๘ ราย^๒ จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าว ล้วนส่งผลให้มีปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลมากขึ้น เกิดปัญหาสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังในเรือนจำ ปัญหานักโทษล้นคุก ซึ่งเป็นปัญหาในกระบวนการยุติธรรม จากสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ ปี พ.ศ. ๒๕๖๕ มีผู้ต้องขังจำนวนมากถึง ๒๖๑.๓๔๘ ราย แบ่งเป็นเพศชาย จำนวน ๒๓๑.๗๓๑ ราย และเพศหญิงจำนวน ๓๐.๓๑๗

^๒ไทยรัฐ ออนไลน์, รายงานครอบรอบ ๑ ปี เหตุการณ์กราดยิงโคราช, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/politic/๒๐๒๘๒๓๑> [๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].

ราย^๓ ปัญหาในสถานศึกษา ครูกลั่นแกล้งนักเรียน เด็กนักเรียนเรียกร้องสิทธิในเรื่องการแต่งกายตามเพศสภาพ การรวมกลุ่มกันชุมนุมของนักศึกษา การบูลลี่กันของเด็กนักเรียนในสถานศึกษา เด็กเรียกร้องสิทธิหรืออ้างสิทธิ แต่ไม่คำนึงถึงหน้าที่ หรือปัญหาการล้อเลียนกันในสังคมไทยนำไปสู่ความเครียด ความกดดัน จนกระทั่งถึงการคิดสั้นหรือฆ่าตัวตาย

จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นข้างต้นล้วนเกี่ยวข้องกับและกระทบกับสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และสิทธิมนุษยชนของคนทุกคนในสังคมไทย อันเป็นไปตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights) ที่ถือกำเนิดขึ้นในปี ๒๔๙๑ หลังเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง องค์การสหประชาชาติได้กำหนดปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขึ้นเพื่อเป็นกรอบในการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน

ทั้งนี้จากปัญหาสภาพสังคมที่ยกมากล่าวแล้วเบื้องต้น ผู้วิจัยในฐานะบุคลากรของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ภายใต้สถาบันสิทธิมนุษยชน เห็นว่า ปัญหาความขัดแย้งของสังคมไทยในปัจจุบันส่วนหนึ่งเป็นเพราะการไม่เข้าใจถึงหลักสิทธิมนุษยชนอย่างท่องแท้ สาเหตุหนึ่งเกิดจากความไม่มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องสิทธิมนุษยชนที่เพียงพอ ทุกคนต่างเรียกร้องสิทธิ โดยไม่คำนึงถึงหน้าที่ โดยลืมไปว่าเมื่อเรามีสิทธิ คนอื่นก็มีสิทธิ ดังนั้นเราอย่าไปละเมิดสิทธิและเสรีภาพคนอื่น หรือทุกคนอ้างว่ามีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น มีเสรีภาพในเรื่องต่าง ๆ แต่ลืมไปว่าเสรีภาพนั้นมีข้อจำกัด กล่าวคือ การมีเสรีภาพนั้นทำได้แต่ต้องไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และไม่ขัดกับความมั่นคงของประเทศ และในฐานะประเทศที่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองพุทธ ซึ่งมีหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นมรดกธรรมให้ชาวพุทธได้ยึดถือและปฏิบัติตาม รวมถึงสามารถเป็นหลักปฏิบัติที่สามารถอยู่ร่วมกับผู้ที่มีความแตกต่างทางความเชื่อได้อย่างสันติสุข จากการศึกษาทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีหลายหลักธรรมที่สอดคล้องและเกี่ยวพันกับหลักสิทธิมนุษยชน เช่น การศึกษาของ ทวีป กรวยทอง พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับหลักสิทธิมนุษยชนสากล กล่าวคือ หลักอริยสัจ ๔ และสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ๒ ศิล ๕ ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติของตำรวจต่อเสรีภาพของประชาชน หลักพุทธศาสนาขั้นพื้นฐานกับการดำรงชีวิตตามสิทธิทางการเมืองทั่วไป หลักอริยมรรคกับบทบาทหน้าที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

^๓ กรมราชทัณฑ์, รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.correct.go.th>, [๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๕].

หลักไตรลักษณ์กับการดำรงชีวิตประจำวัน หลักอริยมรรคกับ การผสมผสานการปฏิบัติหน้าที่ ตำรวจกับหน่วยงานอื่น ๆ ในการปฏิบัติหน้าที่ด้านกระบวนการยุติธรรมอย่างสม่ำเสมอ ให้มี พัฒนาการด้านสิทธิมนุษยชนตามหลักการคุ้มครองและเคารพสิทธิเสรีภาพตามหลักการ กล่าวได้ว่า หลักสิทธิมนุษยชนสากลกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีทั้งแง่มุมที่สอดคล้องเกื้อหนุน และบางแง่มุม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีความลึกซึ้งและต้องอาศัยปัญญาในการพิจารณาตามถึงจะเห็น ถึงคุณค่าแท้ของสิทธิมนุษยชนในการนำมาปฏิบัติโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริม สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๓ ข้อ) คือ

- ๑) เพื่อศึกษาสภาพ บริบท ปัญหาสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย
- ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรม ที่เอื้อต่อการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย
- ๓) เพื่อประยุกต์หลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบภาคสนาม โดยมี วิธีการดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาวិเคราะห์เอกสาร แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับ หลักสิทธิมนุษยชนตามหลักสากล พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย หลักสิทธิมนุษยชนที่ ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อนำมาใช้ในการสร้างกรอบแนวคิดและเครื่องมือวิจัย

ขั้นตอนที่ ๒ การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้การ คัดเลือกแบบเจาะจง (Purpose sampling) โดนกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ การวิจัย ดังนี้ ๑) กลุ่มผู้บริหารกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม จำนวน ๑๐ ท่าน ๒) กลุ่มผู้บริหารสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ผู้บริหารสถาบัน พระปกเกล้า กลุ่มผู้บริหารภาครัฐ ผู้บริหารภาครัฐวิสาหกิจ จำนวน ๖ ท่าน ๓) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ พระพุทธศาสนา จำนวน ๕ ท่าน ๔) กลุ่มประชาชนหลากหลายวัย จำนวน ๓ ท่าน รวมผู้ให้ ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๒๔ ท่าน

ขั้นตอนที่ ๓ กระบวนการตรวจคุณภาพเครื่องมือ หาคุณภาพเครื่องมือโดยตรวจสอบ ความเที่ยงตรง (Validity) มีการวิเคราะห์ความตรงทางด้านเนื้อหา (Content Validity) ด้วยการ

คำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistence : IOC) เชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓ ท่าน

ขั้นตอนที่ ๔ การรวบรวมข้อมูล ๑) จัดระเบียบข้อมูล โดยรวบรวมข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาภาคสนาม เมื่อเห็นว่าข้อมูลมีมากพอ นำมาจัดตามประเภทของข้อมูล เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ๒) การให้รหัสของข้อมูล (Coding) คือ การนำข้อมูลที่จัดระเบียบมาวิเคราะห์กำหนดหมวดคำ หรือวลี หรือข้อความที่เป็นมโนทัศน์แทนข้อมูลชุดดังกล่าว ๓) สร้างข้อสรุปชั่วคราว คือ การสรุปเชื่อมโยงดัชนีคำหลักเข้าด้วยกันหลังจากผ่านกระบวนการกำหนดรหัสข้อมูลแล้ว โดยเขียนเป็นประโยคข้อความที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำหลัก เป็นการลดทอนข้อมูลที่รวบรวมไว้ เพื่อสร้างข้อสรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๕ การสรุปผลการวิจัยด้วยอุปนัยวิธีและนำเสนอข้อมูลด้วยพรรณนาโวหาร

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ ๑ สภาพบริบท ปัญหาสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย พบว่า สภาพบริบท ปัญหาสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย มีดังนี้

มองผ่านมุมมองผู้บริหารกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พบว่า สังคมไทยมีความตื่นตัวค่อนข้างมาก ภาครัฐให้การส่งเสริมและคุ้มครองเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย มีการรับรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนผ่านสื่อเป็นกลไกสำคัญ โดยมีประเด็น ดังนี้ ๑) รู้เรื่องสิทธิมนุษยชนแต่ยังขาดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน มองเรื่องหลักสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องไกลตัว เข้าใจยาก ๒) สังคมไทยมีการรับรู้หลายระดับ ชาวบ้านไม่ได้สนใจในหลักการสิทธิมนุษยชนและไม่เข้าใจว่าการใช้ชีวิตหรือการดำรงชีวิตในแต่ละวันของเขานั้นมันคือสิทธิมนุษยชน ๓) รู้เรื่องสิทธิเพื่อเรียกร้องสิทธิของตัวเอง แต่ไปละเมิดสิทธิผู้อื่น ๔) การรับรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนของสังคมไทยมีพัฒนาการและมีการรับรู้เพิ่มมากขึ้น แต่ตีความและเข้าใจแตกต่างกัน

มองผ่านมุมมองผู้เชี่ยวชาญพระพุทธศาสนา สะท้อนเกี่ยวกับบริบทสังคมไทยเกี่ยวกับการรับรู้เรื่องสิทธิมนุษยชน ดังนี้ ๑. ประชาชนทั่วไป มีความตื่นตัวในเรื่องของสิทธิมนุษยชนแต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน ทำให้เรียกร้องสิทธิแต่บางทีก็ลืมที่จะเอื้อเพื่อแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันและละเมิดสิทธิผู้อื่น คนมองว่าสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องไกลตัว ซึ่งแท้จริงแล้วหลักสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องที่อยู่ในชีวิตประจำวันของทุกคนตั้งแต่เกิดจน

เสียชีวิต ๒. โครงสร้างทางวัฒนธรรมไทยที่เป็นอนุรักษ์นิยม มีระบบศักดินา มีระบบชนชั้น ทำให้การกระตุ้นหรือแรงจูงใจให้เกิดการใช้สิทธิในเชิงของความเสมอภาค ความเท่าเทียมยังทำได้ไม่แพร่หลายนัก

มองผ่านมุมมองผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ สังคมไทยควรเรียนรู้หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพ หน้าที่ และสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะนักกฎหมาย นักการเมือง ข้าราชการระดับสูง เอ็นจีโอ หน่วยงานภาครัฐหรือข่าย การรับรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนยังค่อนข้างจำกัดอยู่ในแวดวงนักวิชาการ หรือผู้ที่สนใจจริง ๆ

มุมมองของผู้บริหารหน่วยงานภาคเอกชน และองค์กรอิสระ พบว่า บริบทสังคมไทยยังเป็นสังคมแห่งชนชั้น ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม ปัญหาความยากจน การไม่เคารพกฎระเบียบและไม่อยู่ในกฎเกณฑ์ ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชน

มุมมองของกลุ่มตัวแทนประชาชน จากการสัมภาษณ์ตัวแทนประชาชนที่หลากหลายวัย พบว่าคนทั่วไปยังไม่รู้ถึงหลักสิทธิมนุษยชน นอกจากคนที่อยู่ในแวดวงสิทธิมนุษยชน ความแตกต่างในระดับชั้นของสังคมทำให้เกิดการรับรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนที่แตกต่างกัน และประชาชนทั่วไป รับรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนผ่านสื่อต่าง ๆ โดยเลือกเรียนรู้และศึกษาประเด็นที่สนใจและใกล้เคียงกับตัวเอง

ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการใช้หลักสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย พบปัญหาดังนี้

๑) ปัญหาด้านกระบวนการยุติธรรมในสังคมไทย การแบ่งชนชั้น ระบบอำนาจ ๒) ปัญหาการเกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม ความไม่เป็นธรรม ไม่เสมอภาคและเลือกปฏิบัติ ๓) ความแตกต่างระหว่างสิทธิที่เป็นหลักสากลกับบริบทของสังคมไทย ๔) การเรียกร้องสิทธิโดยไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่และกฎกติกาทางสังคม ๕) ทศนคติของผู้นำประเทศ ๖) ปัญหาการละเมิดสิทธิและการเรียกร้องสิทธิ รวมถึงการไม่เข้าใจและช่องว่างระหว่างวัยต่างก็รับรู้เรื่องสิทธิที่แตกต่างกัน ๗) ปัญหาด้านการเรียนรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนที่ไม่ต่อเนื่องและมีการรับรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนที่แตกต่างกัน และปัญหาการไม่ได้แสวงหาข้อเท็จจริงหรือข้อมูลที่ถูกต้อง โดยการเสพข่าวสารต่าง ๆ แล้วเชื่อตามสิ่งที่เห็นและได้ยิน

วัตถุประสงค์ที่ ๒ ศึกษาหลักพุทธธรรม ที่เอื้อต่อการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย พบว่า หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย คือ ศีล ๕ ซึ่งเป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐาน และก็มีหลักธรรมอื่น ๆ ที่รองลงไปแบบคู่ขนานกัน อาทิเช่น หลักเมตตา กรุณา หลักการให้อภัย หลักทศ ๖ และสติ โดยสรุปเหตุผลที่ ศีล ๕ สามารถเอื้อต่อการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน มีดังนี้ ๑) เป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐานที่ทุกคนใช้เป็นแนวทางนำไปปฏิบัติ ๒) เป็น

หลักธรรมที่สอนให้คนเป็นคนดี ๓) เป็นหลักธรรมที่ช่วยลดปัญหาการละเมิดสิทธิ ๔) เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ๕) เป็นหลักธรรมที่สอนให้คนมีเมตตา กรุณา รู้จักให้อภัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน พบว่า ศีล ๕ จะหล่อหลอมให้คนมีความรัก จิตใจอบอุ่น อ่อนอารี คำนึงถึงคนอื่นตามคำคมที่ว่า “เอาใจเขามาใส่ใจเรา” ปลุกฝังตั้งแต่เด็กให้คนเคารพผู้อื่น ปลุกฝังจิตใจตั้งแต่เด็กในสถาบันครอบครัว เพื่อให้ศีล ๕ เป็นกรอบในการป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำล่วงเกินทั้งกาย วาจา ใจ

วัตถุประสงค์ที่ ๓ การประยุกต์หลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย พบว่า การนำหลักศีล ๕ หรือเบญจศีล ซึ่งเป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐานที่ทุกคนนำไปปฏิบัติ ร่วมกับหน้าที่ที่เป็นสิ่งที่เอื้อต่อการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยให้ประสบผลสำเร็จโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ดังนี้ ๑) ผู้นำ (Leader) ประกอบด้วยลักษณะผู้นำ จำนวน ๔ ลักษณะ ได้แก่ ผู้นำเชิงนโยบาย ผู้นำเชิงศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้นำครอบครัว ๒) ระบบและกลไก (System) โปร่งใส ตรวจสอบได้ ๓) ความรู้ (Knowledge) พบว่ามี ๓ ประเด็นในการพัฒนาความรู้อย่างเป็นระบบ ได้แก่ ระบบบุคคล HR โดยการพัฒนาแบบองค์รวม ระบบการศึกษา โดยปลุกฝังตั้งแต่เด็ก ต้องเป็นการทำแบบซ้ำๆ ต่อเนื่อง ระบบศาสนา ทำให้คนมีศรัทธาในพุทธศาสนา เข้าใจในหลักธรรม และนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างมีสติ ๔) สื่อ (Media) ทำความเข้าใจคนใช้สื่อ ตระหนักในภาพรวมโดยอาศัยการมีส่วนร่วม รวมถึงการนำมาใช้ในการแสวงหาข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง

ปัจจัยที่ทำให้การนำหลักสิทธิมนุษยชนมาใช้ในสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ๑) ส่งเสริมความรู้ ให้คนในสังคมได้เรียนรู้ ตระหนักถึงหลักสิทธิมนุษยชน และเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ให้มากยิ่งขึ้น ๒) สร้างความร่วมมือผลักดันเรื่อง ๓) ความกลมกลืนระหว่างวัฒนธรรมสังคมไทยกับหลักสิทธิมนุษยชนสากล ๔) การถ่ายทอดจากนโยบายประเทศผ่านการบ่มเพาะความรู้สู่ทุกภาคส่วนอย่างต่อเนื่องของภาครัฐบาล ๕) การตีความหลักสิทธิมนุษยชนสากลให้สอดคล้องกับบริบทวิถี ๖) มุมมองของผู้นำประเทศที่มีความเข้าใจใส่ใจหลักสิทธิมนุษยชน ๗) พัฒนาอบรมให้ความรู้กับผู้บริหารของหน่วยงานภาครัฐ ๘) สร้างเครือข่ายทางเทคโนโลยี และบูรณาการทำงานร่วมกันแบบองค์รวม

๕. อภิปรายผล (กรณีเป็นบทความวิจัยที่ต้องอภิปรายผล ถ้ามี)

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ พบว่า สังคมไทยทุกวันนี้มีความตื่นตัวค่อนข้างมาก ภาครัฐให้การส่งเสริมและคุ้มครองเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยยังไม่ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร มีการรับรู้และสามารถเข้าถึงความรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนผ่านสื่อเป็นกลไกสำคัญ แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีช่องว่างของการรับรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนที่ยังไม่เข้าถึง มีเพียงการรับรู้จริงแค่เพียงบางกลุ่มเท่านั้น ประชาชนตื่นตัวข่าวสารหรือปรากฏการณ์ในสังคมไทยเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ แต่ขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน มองเรื่องหลักสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องไกลตัว เข้าใจยาก หลักสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยมีอยู่ในวิถีชีวิตคนไทย บริบทของความเป็นไทย สังคมไทยมีการรับรู้หลายระดับสำหรับชาวบ้านไม่ค่อยได้สนใจเรื่องสิทธิมนุษยชนมากมายเท่าไร ชาวบ้านสนใจแต่การใช้ชีวิตหรือการดำเนินชีวิตประจำวันและไม่เข้าใจว่าการใช้ชีวิตหรือการดำรงชีวิตในแต่ละวันของเขานั้นมันคือสิทธิมนุษยชน คนส่วนใหญ่รู้เรื่องสิทธิ รู้ว่าตัวเองมีสิทธิอะไรบ้าง และพยายามเรียกร้องสิทธิของตัวเองในบางครั้งก็มีการเรียกร้องสิทธิมากเกินไป ปัจจุบันการรับรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนเพิ่มมากขึ้น แต่การตีความอาจจะแตกต่างกันไปหากบางคนก็รับรู้ถูกบางคนก็อาจจะรับรู้ผิดบ้าง บ่งบอกว่าหลักสิทธิมนุษยชนสองสังคมไทยเรามีพัฒนาการมีการรับรู้มากขึ้น มีการแก้กฎหมาย หรือการปรับปรุงขั้นตอนบริการต่าง ๆ ให้มันรองรับความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ญถุณีย์ ศรีสุข และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง หลักสิทธิมนุษยชนที่ปรากฏในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า สิทธิมนุษยชน (Human Rights) หมายถึง สิทธิพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย สามารถจำแนกได้ครอบคลุมสิทธิ ๕ ประการ ได้แก่ สิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง สิทธิทางเศรษฐกิจ สิทธิทางสังคม สิทธิทางวัฒนธรรม ขอบเขตของสิทธิมนุษยชนดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ มีที่มาจาก ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ (Universal Declaration of Human Rights) ในที่นี้ขออธิบายที่มาของบ่อเกิดสิทธิมนุษยชน ในฐานะที่เป็นเอกสารหลักขององค์การสหประชาชาติที่ถือเป็นต้นแบบของการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิมนุษยชนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้นำเสนอหลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชนไว้ด้วย หลักการนี้ถือเป็นสาระสำคัญที่ใช้อ้างอิงความเป็นสากลของสิทธิมนุษยชนไว้ ๖ หลักการ คือ ๑) เป็นสิทธิธรรมชาติ ติดตัวมนุษย์มาแต่เกิด ๒) สิทธิมนุษยชนเป็นสากลและไม่สามารถถ่ายโอนให้กันได้ ๓) สิทธิมนุษยชนไม่สามารถแยกเป็นส่วนๆ ว่าสิทธิใดมีความสำคัญกว่าอีกสิทธิหนึ่ง ๔) ความเสมอภาคและห้ามการเลือกปฏิบัติ ๕) การมีส่วนร่วมและการเป็นส่วนหนึ่งของสิทธินั้น และ ๖) ตรวจสอบได้และใช้หลักนิติธรรม

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นแนวปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มาก โดยไม่มีประมาณ ไม่มีการแบ่งแยกเชื้อชาติ สีผิว ชนชั้นวรรณะ ฐานะทางสังคม ภาษาและศาสนา นอกจากนี้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่าเป็นหลักธรรมที่ลึกซึ้ง เราสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้กับหลักสิทธิมนุษยชนได้ เนื่องจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาส่งเสริม สัมพันธ์ และเกี่ยวข้องกับหลักสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิบัติตามหลักโอวาทปาติโมกข์ซึ่งเป็นหลักธรรมอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ทำให้มนุษย์รู้จักละจากความชั่วทั้งปวง ทำกุศลให้ถึงพร้อม และหาจิตใจให้บริสุทธิ์เมื่อนมนุษย์ปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวย่อมทำให้มนุษย์มีความเมตตาต่อกัน เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน มีสัมมาทิฐิความเห็นชอบเป็นผู้มีศีลสมาธิและปัญญาปฏิบัติต่อกันโดยเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ย่อมทำให้สังคมเต็มไปด้วยความสุข สงบ และก่อให้เกิดความสุข ความมั่นคงปลอดภัยต่อชีวิต ทรัพย์สิน นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดสันติภาพแก่มวลมนุษยชาติ^๔

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่า หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย คือ ศีล ๕ หรือเบญจศีล ซึ่งเป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐาน โดยสรุปเหตุผลที่ ศีล ๕ สามารถเอื้อต่อการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน มีดังนี้ ๑) เป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐานที่ทุกคนใช้เป็นแนวทางนำไปปฏิบัติ เนื่องจากหลักสิทธิมนุษยชนและหลักศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานหากทุกคนนำศีลไปปฏิบัติ จะทำให้เกิดการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เคารพกฎหมาย และเคารพผู้อื่นหรือไม่ละเมิดสิทธิคนอื่น ทำให้คนที่ปฏิบัติมีความสุข ๒) เป็นหลักธรรมที่สอนให้คนเป็นคนดี พบว่า ถ้าสังคมใดมีศีล ๕ จะทำให้สังคมนั้นเป็นสังคมที่น่าอยู่ มีความสุขในระดับครอบครัว การละเมิดจะลดลงไม่ว่ากัน ไม่เบียดเบียน เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่เลือกปฏิบัติ มีความเสมอภาค ซื่อสัตย์สุจริต และมีคุณธรรม ๓) เป็นหลักธรรมที่ช่วยลดปัญหาการละเมิดสิทธิ พบว่า ศีล ๕ เป็นหลักธรรมที่สำคัญ เพราะเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมและทำดีกับคนอื่นให้มีเมตตาทายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตาโมกกรรม ๔) เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ พบว่า ศาสนาสอนให้ทุกคนเป็นคนดี สิ่งที่ศาสนาสอนคือหลักสิทธิมนุษยชน เป็นพื้นฐานแรกและเป็นต้นกำเนิดของสิทธิมนุษยชนเพราะมาจากหลักธรรมชาติและศาสนา ถ้าทุกคนมองคนเป็นคนเหมือนกับเรานั้นจะทำให้สังคมมีความสุข ๕) เป็นหลักธรรมที่สอนให้คนมีเมตตากรุณา รู้จักให้อภัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน พบว่า ศีล ๕ จะหล่อหลอม

^๔ ฌณีย์ ศรีสุข และคณะ, “หลักสิทธิมนุษยชนที่ปรากฏในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท”,วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๓): ๑๑๔-๑๒๗.

ให้คนมีความรัก จิตใจโอบอ้อมอารี คำนึงถึงคนอื่นตามคำคมที่ว่า “เอาใจเขามาใส่ใจเรา” ปลูกฝังตั้งแต่เด็กให้คนเคารพผู้อื่น ปลูกฝังจิตใจตั้งแต่เด็กในสถาบันครอบครัว เพื่อให้ศีล ๕ เป็นกรอบในการป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำล่วงเกินทั้งกาย วาจา ใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาจิววัฒน์ กนตวณโณ ได้วิจัยเรื่อง “สิทธิมนุษยชนตามหลักธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท” ผลจากการวิจัยพบว่าสิทธิมนุษยชน หมายถึง สิทธิต่าง ๆ ที่มนุษย์แต่ละคนได้มาเริ่มตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายและทุกคนสามารถปฏิบัติตามสิทธิมนุษยชนได้โดยชอบธรรม โดยมี ลักษณะเฉพาะ ดังนี้ ๑) เป็นสิทธิที่ติดตัวมากับมนุษย์ (Inherent) ๒) เป็นสิทธิที่เป็นสากล (Universal) ๓) เป็นสิทธิที่ไม่อาจถ่ายโอนให้แก่กันได้ (Inalienable) และ ๔) เป็นสิทธิที่ไม่ถูกแยก ออกจากกัน (Indivisible) สิทธิดังกล่าวนี้ มีความเป็นสากลและเป็นนิรันดร์ ฉะนั้น จุดมุ่งหมายของสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขความเสมอภาคของมวลมนุษยชาติในโลก ถือได้ว่า เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มากโดยไม่มี ประมาณไม่แบ่งแยกเชื้อชาติฐานะทางสังคมภาษาและศาสนา เช่น หลักศรัทธาความเชื่อหลักกรรม หลักเบญจศีล และเบญจธรรมเป็นต้น จัดเป็นหลักการปฏิบัติที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้ปฏิบัติ ซึ่งเป็นไปเพื่อลดละความตระหนี่ความมักมากเห็นแก่ตัวและศีลธรรม (เบญจศีลและเบญจธรรม) เป็นไปเพื่อควบคุมมิให้เกิดการประทุษร้ายเบียดเบียนกันทั้งทางตรงและทางอ้อม อยู่ร่วมกันอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน^๕

๖. องค์ความรู้ใหม่ (Originality and New Body of Knowledge)

การวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ เรียกว่า HR⁺ โมเดล สู่อำนาจแห่งความสุขและเคารพสิทธิ ประกอบด้วย ๑. สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย (Human Right Thai Culture) และ ๒. ศีล ๕ (๕ Precepts) โดยอาศัยการมีส่วนร่วม (Participation) ของทุกภาคส่วน ดังนี้ (๑) Leader ผู้นำ (๒) System ระบบ (๓) Knowledge ความรู้ (๔) Media สื่อ ตามรูปภาพที่ปรากฏ ดังนี้

^๕ พระมหาจิววัฒน์ กนตวณโณ, “หลักสิทธิมนุษยชนตามหลักธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”,วารสาร มจร. การพัฒนาสังคม, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๑): ๙๘-๑๐๘.

ภาพที่ ๑ โมเดล HR+ การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

จากแผนภาพรูปแบบโมเดล HR+ การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย หัวใจสำคัญคือ Human Rights ในบริบทของสังคมไทย ที่คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน และนำศีล ๕ (๕ Precepts) รวมถึงหน้าที่ (Duty) ของคนไทยที่มีหน้าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ขับเคลื่อนโดยอาศัยการมีส่วนร่วม (Participation) ของทุกภาคส่วน โดยอาศัย ผู้นำ ระบบ ความรู้ และสื่อในการทำให้สังคมไทยเกิดความสงบสุข

๗. สรุป

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย เพื่อส่งเสริมให้คนในสังคมไทยมีการรับรู้ว่ามีสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นเกี่ยวข้องกับทุกคนในการดำรงชีวิตประจำวัน หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย คือ ศีล ๕ ซึ่งเป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐานที่ทุกคนใช้เป็นแนวทางในการนำไปปฏิบัติ เป็นหลักธรรมที่สอนให้คนเป็นคนดี และช่วยลดปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยทำให้คนเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ให้รู้จักมีเมตตา กรุณา รู้จักให้อภัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน เอาใจเขามาใส่ใจเรา การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการแบบองค์รวมโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งผู้นำ (Leader) ระบบและกลไก (System) ความรู้ (Knowledge) และสื่อ (Media) ผู้วิจัยเรียกโมเดลความรู้นี้ว่า HR+ โมเดลการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

๘. ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการจัดฝึกอบรมหลักสูตรนักบริหารด้านสิทธิมนุษยชนระดับต้นระดับกลาง และระดับสูง รวมถึงหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับครูและบุคลากรทางการศึกษา ที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเป็นผู้รับผิดชอบงบประมาณและหลักสูตรฝึกอบรมดังกล่าว หรือการทำความร่วมมือกับกระทรวงวัฒนธรรมในการส่งเสริมให้พระสงฆ์ที่เทศน์หรือเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีการสอดแทรกหลักสิทธิมนุษยชนร่วมกับหลักธรรมให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจได้แบบง่าย ๆ และตระหนักในการร่วมส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ศึกษาประเด็นหลักสูตรการพัฒนาผู้นำที่คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนในการบริหารองค์กรสูงองค์กรต้นแบบด้านสิทธิมนุษยชน

๒) ศึกษาประเด็นหลักสูตรสิทธิมนุษยชนสำหรับครู เกี่ยวกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) สำหรับออกแบบให้ครูและบุคลากรทางการศึกษา ได้นำไปใช้ในสถานศึกษา

๓) ศึกษาประเด็นหลักสูตรสิทธิมนุษยชนกับศาสนา ในการบูรณาการเพื่อส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

บรรณานุกรม

ทวีป กรวยทอง, “กระบวนการยุติธรรมตามหลักพุทธศาสนากับแนวคิดสิทธิมนุษยชน”, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีสะเกษ, ปีที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑): ๘๕-๑๐๑.

ดิเรก ควรสมาคม, “สิทธิมนุษยชน: ศึกษาเปรียบเทียบในทางพระพุทธศาสนา”, วารสารนิติรัฐ กิจ และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๓): ๑๓๓-๑๖๐.
ณฤณีย์ ศรีสุข และคณะ, “หลักสิทธิมนุษยชนที่ปรากฏในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๓): ๑๑๔-๑๒๗.

พระมหาจีระวัฒน์ กนตวณฺโณ, “หลักสิทธิมนุษยชนตามหลักธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”,
วารสาร มจร. การพัฒนาสังคม, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๑):
๙๘-๑๐๘.

BBC NEWS ไทย, รายงานพบผู้เสียชีวิต ๓ รายในเหตุยิงกลางพาราгон, [ออนไลน์],
แหล่งที่มา: <https://www.bbc.com/thai/articles/cokxqlggwro> [๓ ตุลาคม
๒๕๖๖].

ไทยรัฐ ออนไลน์, รายงานครบรอบ ๑ ปี เหตุการณ์กราดยิงโคราช, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<https://www.thairath.co.th/news/politic/๒๐๒๘๒๓๑> [๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].
กรมราชทัณฑ์, รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<http://www.correct.go.th>, [๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๕].

การจัดการขยะชุมชนเมืองโดยใช้พลังบวรเป็นฐาน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
THE URBAN WASTE MANAGEMENT BY USING THE COMMUNITY –
TEMPLE - LOCAL AUTHORITY COLLABORATION AS A BASE
FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

บุญชู สถิตมั่นในธรรม

Boonchu Satitmannaitam^๑

Received: June 12, 2024 Revised: June 14, 2024

Accepted: August 31, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง "การจัดการขยะชุมชนเมืองโดยใช้พลังบวรเป็นฐาน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทปัญหาและความต้องการในการจัดการขยะในชุมชนวัดใหม่ (ยายแป้น) วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการจัดการขยะชุมชนเมือง และพัฒนาระบบการนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธีเชิงปฏิบัติการ ตามแนวคิดอริยสัจโมเดล ผลการศึกษาพบว่าชุมชนวัดใหม่ (ยายแป้น) ขาดความรู้ในการจัดการขยะและขาดระบบจัดการขยะที่เหมาะสม การใช้หลักพุทธธรรมสังคหวัตถุ 4 ช่วยพัฒนาระบบการจัดการขยะ โดยใช้พลังบวร (ชุมชน วัด ราชการ) เป็นฐาน ได้แบบจำลอง "นะโม ซีโร่เวสต์ โมเดล-แยกขยะ ละกิเลส" ผลการดำเนินพบว่าชุมชนมีความรู้และตระหนักรู้เพิ่มขึ้น การจัดการกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะตลาดนัดรีไซเคิล ลดปริมาณขยะ ๖,๓๔๕.๓ กิโลกรัม และสร้างรายได้ ๒๕,๓๑๕.๔๐ บาท ลดการปลดปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า (CO₂e) จำนวน ๖,๔๔๑.๕ กิโลกรัมคาร์บอน มีวิธีการวัดผลโดยใช้ ESG Index ที่เป็นดัชนีชี้วัดความยั่งยืนทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและความโปร่งใส เพิ่มเติมจากด้านเศรษฐกิจ ช่วยในการติดตามและประเมินผลกระทบผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการจัดการขยะในชุมชนมีประสิทธิภาพมากขึ้นและเป็นต้นแบบในการจัดการขยะชุมชนเมืองที่เหมาะสมได้

^๑ หลักสูตรสันติศึกษาดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: Boonchu.Chen@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๑-๖๒๒๔๒๘๗

คำสำคัญ : การจัดการขยะ, ชุมชนเมือง, พลังบวร, การพัฒนาอย่างยั่งยืน, ซีโร่เวสต์

Abstract

This research aims to study the context, problems, and needs of waste management in the Wat Mai Yai Pan community, analyze Buddhist principles conducive to community waste management, and develop a process to present new knowledge. The research methodology includes mixed methods research and participatory research based on the Four Noble Truths model. The study found that the Wat Mai (Yai Pan) community lacks knowledge and proper waste management systems. Applying the Four Sangahavatthu Buddhist principles has improved the waste management process by using The Community-Temple-Local Authority Collaboration base, resulting in the "Namo Zero Waste Model - Separate Waste, Eliminate Defilements." The results showed increased community awareness and knowledge. The recycling market activities reduced waste by 6,345.3 kilograms, generated amount 25,315.40 baht, and decreased carbon dioxide equivalent (CO₂e) emissions by 6,441.5 kilograms. Using the E (Economy) plus ESG (Environmental, Social, and Governance) metrics index as sustainability indicators has assisted in monitoring and evaluating the impact. The research indicates that waste management in the community has become more efficient and can serve as a model for appropriate urban community waste management.

Keywords: Waste Management, Urban Community, The Community-Temple-Local Authority Collaboration, Sustainable Development, Zero Waste.

๑. บทนำ

การจัดการขยะในชุมชนเมืองเป็นปัญหาที่สำคัญและทวีความรุนแรงขึ้นทั่วโลกเนื่องจากการเติบโตทางเศรษฐกิจ การกระจุกตัวของเขตเมืองและการเพิ่มขึ้นของประชากร การบริโภคที่มากขึ้นและการใช้ทรัพยากรต่างๆ เพิ่มขึ้น เมื่อขยะไม่ได้รับการจัดการที่ดี เกิดขยะตกค้างที่มาก

ขึ้นทำให้เกิดมลพิษทางน้ำ ดิน และอากาศ ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน ทั้งนี้ ปริมาณขยะมูลฝอยทั่วโลกในปี ๒๐๒๓ ประมาณอยู่ที่ ๒.๑ พันล้านตัน และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น ๓.๘ พันล้านตันในปี ๒๐๕๐^๒ จึงคาดว่าหากไม่มีการแก้ไขปัญหาการจัดการขยะให้ลุล่วงเบาบาง จะมีขยะตกค้างที่ก่อให้เกิดโทษต่อมนุษยชาติอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก

การเผาขยะที่ไม่ถูกต้องสามารถปล่อยก๊าซเรือนกระจกและสารพิษอื่น ๆ เช่น ไดออกซิน และฟิวแรน ที่ส่งผลต่อภาวะโลกร้อนและสุขภาพของมนุษย์ การเผาขยะมีปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂) จำนวนมาก เนื่องจากกระบวนการเผาจะปล่อยคาร์บอนที่อยู่ในวัสดุอินทรีย์ออกมาในรูปของ CO₂ มลพิษทางน้ำและดินเกิดจากขยะที่ถูกทิ้งลงในแหล่งน้ำหรือดิน การรั่วไหลของสารเคมีจากขยะอันตราย เช่น แบตเตอรี่และขยะอิเล็กทรอนิกส์ สามารถปนเปื้อนแหล่งน้ำใต้ดินและแหล่งน้ำผิวดิน ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน มลพิษทางอากาศเกิดจากการเผาขยะที่ไม่ถูกต้องหรือการเผาไหม้ของขยะในที่โล่งแจ้งที่ปล่อยสารพิษและฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM2.5) ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพอากาศ และสุขภาพของมนุษย์ทำให้เกิดโรคทางเดินหายใจและโรคหัวใจ ผลกระทบต่อระบบนิเวศจากขยะพลาสติกที่ไหลลงสู่ทะเลซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทางทะเลและสัตว์น้ำ สัตว์ทะเลตายจากการกินกินหรือขาดอากาศหายใจ การปนเปื้อนของไมโครพลาสติกในน้ำทะเล ยังส่งผลกระทบต่อห่วงโซ่อาหารทางทะเลและสุขภาพของมนุษย์ที่บริโภคอาหารทะเลที่ปนเปื้อน^๓ ส่วนขยะที่ถูกฝังในหลุมฝังกลบ (landfills) จะปล่อยก๊าซมีเทนเมื่อเกิดการย่อยสลายทางชีวภาพ (biodegradation) ของสารอินทรีย์ที่ไม่มีออกซิเจน ทั้งนี้ก๊าซมีเทนมีศักยภาพในการทำให้เกิดภาวะโลกร้อนได้สูงกว่าก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ถึง ๒๘ เท่า^๔

^๒ World Bank. (2023). **Global Waste to Grow by 70 Percent by 2050 Unless Urgent Action is Taken**. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/09/20/global-waste-to-grow-by-70-percent-by-2050-unless-urgent-action-is-taken-world-bank-report>

^๓ กรองจิต กิติภาค และ ผกามาศ ถิ่นพังกา. (๒๕๖๔). **การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของประเทศไทย**. งานวิจัย, สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.

^๔ UNEP. (2024). **Global Waste Management Outlook 2024**. Retrieved from <https://www.unep.org/resources/global-waste-management-outlook-2024>

การจัดการขยะในประเทศไทยเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วนเช่นเดียวกัน ประเทศไทยผลิตขยะประมาณ ๒๗ ล้านตันต่อปี ส่วนใหญ่กว่าร้อยละ ๓๐ ไม่ได้รับการจัดการอย่างถูกต้อง^๕ ส่งผลให้เกิดมลพิษในอากาศ ดิน แม่น้ำลำคลองและทะเล เช่น ขยะพลาสติกที่พบในทะเลของประเทศไทยคิดเป็นร้อยละ ๖๒ ของขยะทั้งหมด^๖ การแก้ไขปัญหาขยะในอนาคตต้องการการเปลี่ยนแปลงในทุกระดับของห่วงโซ่อุปทาน การลดปริมาณการใช้วัสดุย่อยสลายยาก เช่น พลาสติก มาส่งเสริมการใช้วัสดุที่สามารถย่อยสลายได้ง่ายและไม่เป็นพิษเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้ยังต้องการการลงทุนในระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพ การสร้างระบบการติดตามที่เข้มงวดเพื่อตรวจสอบแหล่งที่มา ขนาด ผลกระทบของขยะ การสร้างแนวทางการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ต้องมีการสนับสนุนจากรัฐบาลและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน รัฐบาลไทยได้นำหลักเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) มาใช้ในการจัดการขยะ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ Bio-Circular-Green Economy Model (BCG Model) ในการพัฒนาเศรษฐกิจ^๗ ซึ่งสนับสนุนการพัฒนาตามแนวคิด Sustainable Development Goals (SDGs) ครอบคลุมทุกด้านเพื่อสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจสังคมอย่างยั่งยืนเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพื่อแก้ไขปัญหาขยะโดยมุ่งเน้นการลด ใช้ซ้ำ และนำกลับมาใช้ใหม่ (3Rs)^๘ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในการคัดแยกของชุมชน การสร้างจิตสำนึกและพฤติกรรมที่ยั่งยืนในชุมชน ลดความต้องการบริโภคที่ไม่จำเป็น การนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์จะเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการลดปริมาณขยะได้ตรงประเด็นและสร้างสภาพแวดล้อมที่สะอาด สิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น

ชุมชนวัดใหม่ (ยายแบ่น) เป็นชุมชนเมืองตัวอย่างหนึ่งที่ประสบปัญหาขยะตกค้างและการจัดการขยะที่ไม่เป็นระบบ แต่คนชุมชนนี้มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นชุมชนต้นแบบด้าน

^๕ กรมควบคุมมลพิษ, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (๒๕๖๔). รายงานประจำปี.

^๖ กองยุทธศาสตร์และแผนงาน, กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (๒๕๖๓) รายงานประจำปี

^๗ Nongluck Ajanapanya. (2022). "Focus on renewable energy, waste management critical, says Deloitte, as report lauds Thailand's BCG model". Retrieved from <https://www.nationthailand.com/thailand/economy/40020547>

^๘ Joan Marc Simon. (2013). "From the 3Rs to the Zero Waste hierarchy". Retrieved from <https://zerowasteurope.eu>

ชุมชนปลอดภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างจริงจัง การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการพัฒนา รูปแบบการจัดการขยะชุมชนเมืองที่ใช้พลัง “บวร” (ชุมชน วัด ราชการ) เป็นฐาน เพื่อสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีการนำหลักพุทธสันติวิธี หลักพุทธธรรมและแนวคิดทฤษฎีสมัยใหม่ มาบูรณาการเพื่อใช้ในการสร้างจิตสำนึกและเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อให้การจัดการขยะเป็นไปอย่างมีระบบ สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น ชุมชนสามารถคัดแยกขยะอย่างถูกต้องและนำขยะไปใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น สร้างรายได้เสริม ชุมชนมีระดับความเป็นที่สะอาด มีการพัฒนาชุมชนที่น่าอยู่ มีการผลิตและบริโภคอย่างมีความรับผิดชอบ สร้างความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนรอบด้านทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การจัดการขยะชุมชนเมืองโดยใช้พลังบวรเป็นฐาน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” มีวัตถุประสงค์การวิจัย ๓ ข้อ คือ

๒.๑ เพื่อศึกษาบริบทและปัญหาการจัดการขยะในชุมชนวัดใหม่ (ยายแพ้น) และนำเสนอแนวคิดการจัดการขยะตามวิทยาการสมัยใหม่ ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน

๒.๒ เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการจัดการขยะในชุมชน ฯ โดยใช้พลังบวรเป็นฐาน บูรณาการรูปแบบการจัดการขยะที่เหมาะสม เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่

๒.๓ เพื่อพัฒนากระบวนการและนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในการจัดการขยะ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นต้นแบบให้ชุมชนเมืองอื่นนำไปปรับใช้

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการขยะชุมชนเมืองโดยใช้พลังบวรเป็นฐาน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Mixed Action Research) ตามกรอบแนวคิดอริยสัจโมเดล ประกอบด้วย การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) งานวิจัยภาคสนาม (Field Research) ดำเนินการด้วยการสำรวจพื้นที่เป้าหมาย สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ (In-Depth Interview) ถอดแบบความสำเร็จจากชุมชนอื่น การจัดการกระบวนการวิพากษ์ (Focus Group Discussion) เพื่อปรับปรุงแนวคิดแบบจำลอง ออกแบบกิจกรรม ลงสู่ปฏิบัติจริง (Action) ที่เหมาะสม สร้างต้นแบบกระบวนการจัดการขยะชุมชนเมืองที่เหมาะสม ในพื้นที่ชุมชนวัดใหม่ (ยายแพ้น) แขวงบางขุนนนท์ เขต

บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร มีระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่ มิถุนายน ๒๕๖๖ ถึง พฤษภาคม ๒๕๖๗ รวมระยะเวลา ๑๒ เดือน โดยมีขั้นตอนการวิจัยไปตามบันได ๙ ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ ๑ วิเคราะห์สภาพบริบท ความต้องการของชุมชนและสังคม ในเรื่องการจัดการขยะชุมชนเมือง พื้นที่ชุมชนวัดใหม่ๆ ก่อนการดำเนินการ

ขั้นที่ ๒ วิเคราะห์แนวคิดทฤษฎี และถอดแบบอย่างของความสำเร็จที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ ๓ วิเคราะห์หลักพุทธสันติวิธี ที่เอื้อต่อพื้นที่วิจัยและพัฒนา โดยใช้พลัง “บวร” และ สังคหวัตถุ ๔ เป็นฐาน

ขั้นที่ ๔ บูรณาการหลักธรรมกับศาสตร์วิทยาการสมัยใหม่ให้เหมาะกับบริบท ปัญหา และความต้องการของพื้นที่ชุมชนวัดใหม่ (ยายแป้น)

ขั้นที่ ๕ สร้างรูปแบบกระบวนการ แบบจำลอง ออกแบบชุดกิจกรรมที่เหมาะสม

ขั้นที่ ๖ ลงปฏิบัติงานจริง ในการพัฒนาบุคคล กลุ่มบุคคล ในพื้นที่ชุมชนวัดใหม่ๆ

ขั้นที่ ๗ สรุปผลการวิจัยและประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการลงพื้นที่พัฒนา

ขั้นที่ ๘ นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัย (Body of Knowledge)

ขั้นที่ ๙ ติดตาม รักษา และพัฒนาต่อยอดไปยังชุมชนอื่น ๆ อย่างยั่งยืนต่อไป

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ต่อวัตถุประสงคดังนี้

๔.๑ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ การศึกษาบริบทและปัญหาของการจัดการขยะในชุมชนวัดใหม่ (ยายแป้น) และการศึกษาแนวคิดทฤษฎีการจัดการขยะชุมชนเมืองตามวิทยาการสมัยใหม่ พบว่าในชุมชนวัดใหม่ (ยายแป้น) มีปัญหาขยะมูลฝอยตกค้างตามจุดต่างๆ ขาดองค์ความรู้ในการจัดการขยะและการคัดแยกขยะอย่างเหมาะสม ชุมชนต้องการถึงขยะแยกประเภทที่มีปริมาณเพียงพอและคุณภาพดี รวมถึงความรู้ในการคัดแยกขยะประเภทต่างๆ โดยเฉพาะขยะรีไซเคิลเพื่อเพิ่มรายได้ ความเชื่อมั่นในระบบการจัดการของรัฐยังมีน้อย ชุมชนยังต้องการระบบการซื้อขายขยะรีไซเคิลที่ยั่งยืน และต้องการให้ชุมชนเป็นต้นแบบการจัดการขยะที่ดี ส่วนวิทยาการสมัยใหม่ใช้แนวคิดเศรษฐกิจแนวใหม่เพื่อความยั่งยืน Bio-Circular-Green Economy Model (BCG Model) และแนวคิดการจัดการขยะแบบขยะเป็นศูนย์ หรือ ปลอดขยะ (Zero waste) มาบูรณาการ

๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ การวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการจัดการขยะในชุมชนวัดใหม่ ใช้พลังบวรเป็นฐาน พบว่า หลักธรรม สังคหวัตถุ ๔ คือ ทานหรือ โอบอ้อมอารี, ปิยวาจาหรือวาจาไพเราะ, อัตถจริยาหรือสงเคราะห์ชุมชน, สมานัตตาหรือวางตัว

เหมาะสมเสมอต้นเสมอปลาย สามารถนำมาใช้ในการพัฒนากระบวนการจัดการขยะ โดย การให้ความรู้เพื่อสร้างความตระหนักรู้ การสื่อสารสร้างความเข้าใจโดยการรณรงค์เพื่อปรับ ทัศนคติ การจูงใจให้คนในชุมชนมีจิตอาสาเพื่อทำโครงการนาร่อง และการสร้างความเป็นเจ้าของ ร่วมด้วยช่วยกันเพื่อขยายผลให้ครอบคลุมทั้งชุมชน นอกจากนี้การบูรณาการหลักสูตรมหัศจรรย์ ๔ ซึ่งถือว่าเป็นพุทธสันติวิธีที่ช่วยเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากทุก ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งกลุ่มผู้นำชุมชน คนในชุมชน ห้างร้าน เอกชน วัด และหน่วยงานภาครัฐ

๔.๓ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ การพัฒนากระบวนการและนำเสนอองค์ ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการจัดการขยะในชุมชนวัดใหม่ (ยายแป้น) โดยใช้พลังบวรเป็นฐาน พบว่า การบูรณาการศาสตร์ความรู้แนวคิดทฤษฎีการจัดการขยะสมัยใหม่เข้ากับหลักสูตรทางพุทธ ศาสนาได้แบบจำลองกระบวนการพัฒนาที่เรียกว่า "นะโม ซีโรเวสต์ โมเดล" ซึ่งประกอบด้วย การ คัดแยกขยะ การนำไปใช้หรือจัดการ และการกำจัดอย่างถูกต้อง ผ่านชุดกิจกรรม ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มให้ความรู้ กลุ่มรณรงค์ กลุ่มจิตอาสา และกลุ่มร่วมแรงร่วมใจ รวม ๑๖ กิจกรรมย่อยที่จัดขึ้น เพื่อเสริมสร้างกระบวนการจัดการขยะในชุมชน พบว่า

๑) ผลการดำเนินกิจกรรมเชิงคุณภาพ จากการสังเกตและสัมภาษณ์อย่างไม่เป็น ทางการ คนในชุมชนมีความรู้และตระหนักรู้ถึงประโยชน์และโทษของการจัดการขยะมากขึ้น เยาวชนมีความตื่นตัวในการดูแลสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม การจัดการขยะเศษอาหารยังไม่ ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่ กล่าวคือผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความ เข้าใจถึงความสำคัญของการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทางและผลกระทบของขยะตกค้างมากขึ้น ประมาณร้อยละ ๗๙ ของผู้เข้ารับการอบรมมีความเข้าใจในขั้นตอนการคัดแยกขยะ ในขณะที่ ร้อยละ ๘๕ ของผู้เข้าร่วมตลาดนัดรีไซเคิลสามารถแยกขยะรีไซเคิลมาขายได้ถูกต้อง นั่นคือ พบว่าชุมชนมีการจัดการขยะเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการคัดแยกขยะรีไซเคิล ร้านค้าของเก่าใน พื้นที่มีปริมาณการซื้อขายขยะรีไซเคิลเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามยังคงต้องมีการรณรงค์ต่อเนื่อง เพื่อให้ครอบคลุมทั้งชุมชน การอบรมขั้นสูงพบวาร์้อยละ ๑๐๐ ของผู้เข้าร่วมตระหนักว่าการแยก ขยะเป็นหน้าที่ของทุกคน และร้อยละ ๗๒ จะทำการแยกขยะทันทีเมื่อทิ้ง เยาวชนในชุมชนมีการ ตื่นตัวในการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง และมีการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการคัดแยกขยะ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากความศรัทธาของตลาดนัดรีไซเคิล ที่มีคนในชุมชนนำขยะรีไซเคิลนำมาขายเพิ่ม มากขึ้นจากเดิมใช้รถขนส่งเพียง ๑ เทียบต้องเพิ่มรอบเป็น ๒-๓ เทียบจึงจะขนขยะรีไซเคิลออก จากชุมชนได้หมดในกิจกรรมแต่ละครั้ง

๒) ผลการดำเนินงานกิจกรรมเชิงปริมาณ ได้ใช้หลักการดัชนีวัดผลด้าน ESG (Environmental, Social, and Governance) พบว่าได้ผลการศึกษาที่เป็นตัวเลขอันเป็นประจักษ์ในด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และระบบการจัดการที่ดี กล่าวคือจากการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างระบบการจัดการขยะที่เหมาะสมตามแบบจำลอง สามารถลดปริมาณขยะในชุมชนวัดใหม่ (ยายแค้น) จำนวน ๖,๓๔๕ กิโลกรัม ซึ่งแบ่งเป็นขยะจากตลาดนัดรีไซเคิล จำนวน ๙ ครั้ง จำนวน ๕,๖๕๘ กิโลกรัม ผ้าป่าทางกลิ่น ๓๗๐ กิโลกรัม และจากถังแยกขยะรีไซเคิลหรือ Smart Bin ๓๑๗ กิโลกรัม หากวิเคราะห์ที่การจัดการขยะรีไซเคิลเฉลี่ยต่อวันเริ่มต้นจากค่าเฉลี่ย ๘.๕ กิโลกรัมต่อวัน เป็นเฉลี่ย ๖๖.๑ กิโลกรัมต่อวันในช่วงปลายโครงการ หรือค่าเฉลี่ยตลอดกิจกรรมที่ ๓๓.๙ กิโลกรัมต่อวัน การจัดกิจกรรมสามารถสร้างรายได้จากการขายขยะรีไซเคิลรวมเป็นเงิน ๒๕,๓๐๕ บาท และมีกำไรขั้นต้น ๑๘,๐๓๐ บาท ทั้งนี้การลดปริมาณขยะดังกล่าวยังสามารถลดการปลดปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂e) รวมทั้งหมด ๖,๔๔๒ กิโลกรัม หรือเทียบเท่ากับการปลูกต้นไม้เล็ก ๆ กว่า ๓๒๒,๐๗๔ ต้น

โดยสรุปการจัดการขยะในชุมชนวัดใหม่ (ยายแค้น) ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ชุมชนสามารถคัดแยกขยะรีไซเคิลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีการสร้างรายได้จากการขายขยะรีไซเคิล และลดมลพิษทางอากาศ รวมถึงการสร้างความรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในชุมชน การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและพลังบวรในการพัฒนากระบวนการจัดการขยะสามารถเสริมสร้างความร่วมมือและจิตอาสาในชุมชนได้อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ยังมีการรักษาต่อยอดโดยทางชุมชนได้ตั้งกองทุนชุมชนปลอดขยะ ซึ่งปัจจุบันมีเงินในบัญชีกองทุนฯ ทั้งสิ้นจำนวน ๗,๙๒๙.๑๒ บาท ณ วันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๗ เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการขยะ โดยเฉพาะตลาดนัดรีไซเคิลให้ยั่งยืนต่อไป อย่างไรก็ตามยังมีกิจกรรมการจัดการขยะเศษอาหารหรือขยะเปียกที่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากข้อจำกัดด้านพื้นที่สีเขียวหรือพื้นที่ปลูกต้นไม้ของชุมชน จึงต้องปรับปรุงการจัดการขยะในส่วนนี้ให้เหมาะสมต่อไป ถึงแม้โดยภาพรวมการวิจัยนี้ได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุมและเหมาะสมต่อการจัดการขยะชุมชนอย่างยั่งยืน สามารถเป็นต้นแบบให้ชุมชนเมืองอื่น ๆ นำไปปรับใช้ได้ต่อไป

๕. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยที่ได้รับ สามารถอภิปรายผลได้ ๔ ประเด็น ที่สำคัญ ดังนี้

๕.๑ ด้านคนในชุมชนและสังคม พบว่าคนในชุมชนวัดใหม่ (ยายแค้น) มีความตระหนักและเข้าใจในเรื่องการจัดการขยะเพิ่มขึ้น จากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ แต่ยังคงขาด

แรงจูงใจและความเข้าใจที่ลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับกระบวนการจัดการขยะอย่างถูกต้องและต่อเนื่อง สังคมไทยยังต้องการการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติและพฤติกรรมในการจัดการขยะ ซึ่งต้องเริ่มตั้งแต่เยาวชนเพื่อปลูกฝังค่านิยมในการรักษาสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับงานวิจัยของ (สุรพงษ์ เล็กสมบูรณ์, ๒๕๕๗)^๔ ระบุว่าผู้คนยังมองว่าเป็นเรื่องไกลตัวและให้ความสำคัญกับปัญหาที่กระทบต่อชีวิตประจำวันมากกว่า การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมในชุมชนจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและเอกชน โดยใช้การรณรงค์อย่างต่อเนื่องและการให้ความรู้ผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น การจัดกิจกรรมอบรม การสร้างสรรค์สื่อประชาสัมพันธ์ที่เน้นความสำคัญ ประโยชน์ของการจัดการขยะ ชีววิถีที่ไม่จัดการ และการนำเสนอเรื่องราวของบุคคลต้นแบบที่มีพฤติกรรมจัดการขยะที่ดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ปรัชญา นพคุณ, ๒๕๖๓)^๕

๕.๒ ด้านกระบวนการพัฒนาการจัดการขยะชุมชนเมือง การมีระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนจำเป็นต้องมีมาตรฐานการจัดการขยะที่ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ หน่วยงานราชการและผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างและสนับสนุนมาตรฐานเหล่านี้ การรณรงค์และให้ความรู้เป็นวิธีหลักในการกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การศึกษาและสร้างจิตสำนึกเรื่องการจัดการขยะต้องเริ่มต้นตั้งแต่เยาวชน โดยใช้การศึกษาจากบ้าน วัด และโรงเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระใบฎีกานพดล ธีรปัญญา และคณะ, ๒๐๒๒)^๖ เป็นช่องทางหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้และปฏิบัติที่ดี นอกจากนี้ยังควรมีการจัดการอบรมและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจและแรงจูงใจในการคัดแยกและจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การมีระบบการจัดการขยะที่ครอบคลุม ทั้งในรวบรวม การคัดแยก และการนำไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการขยะในชุมชนเมืองได้มากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ (สุนิสา พงศ์อรุณรัตน์, ๒๕๖๑)^๗

^๔ สุรพงษ์ เล็กสมบูรณ์. (๒๕๕๗). การจัดการขยะในชุมชนเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

^๕ ปรัชญา นพคุณ. (๒๕๖๓). ทัศนคติและพฤติกรรมของคนไทยต่อการจัดการขยะ. วารสารวิจัยและพัฒนา, ๑๐(๒), ๕๖-๗๒.

^๖ พระใบฎีกานพดล ธีรปัญญา, และคณะ. (๒๐๒๒). การจัดการขยะในชุมชนโดยใช้หลักพุทธธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๗ สุนิสา พงศ์อรุณรัตน์. (๒๕๖๑). การวัดผลการจัดการขยะโดยใช้เกณฑ์ ESG. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม, ๑๒(๑), ๓๔-๔๙.

๕.๓ ด้านราชการและนโยบายภาครัฐ ราชการมีหน้าที่สร้างกรอบนโยบายและมาตรฐานในการจัดการขยะอย่างชัดเจน การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสามารถช่วยลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการขยะ การรณรงค์และใช้สื่อดิจิทัลเป็นหลักในการช่วยปรับทัศนคติ สอดคล้องกับงานวิจัยของ (แม่ชีกฤษณา รักษาโณม, ๒๕๖๖)^๑ ในการลดปริมาณขยะตั้งแต่ต้นทาง นโยบายของภาครัฐควรสนับสนุนการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง การจัดหาอุปกรณ์และสถานที่สำหรับการคัดแยก และการนำขยะไปรีไซเคิล สอดคล้องกับงานวิจัยของ (สุรพงษ์ เล็กสมบูรณ์, ๒๕๕๗)^๒ ได้นั้นถึงความสำคัญของการมีนโยบายและกลยุทธ์ที่ชัดเจนในการจัดการขยะ รัฐควรสร้างโครงการสนับสนุนการจัดการขยะที่ครอบคลุม เช่น การให้แรงจูงใจทางภาษีสำหรับธุรกิจที่รีไซเคิล การสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการจัดการขยะ และการสร้างระบบการติดตามและประเมินผลการดำเนินการจัดการขยะอย่างโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะช่วยเพิ่มความคล่องตัวในการดำเนินงานและการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะ สอดคล้องกับงานวิจัยของ (อารยา จินดาพล, ๒๕๖๐)^๓

๕.๔ ด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน การจัดการขยะที่ยั่งยืนต้องการความร่วมมือและการปฏิบัติจากทุกฝ่ายในสังคม การให้ความรู้และความตระหนักรู้เป็นกุญแจสำคัญในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติ การจัดการขยะต้องการการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การนำหลักการ 3R (Reduce, Reuse, Recycle) มาใช้ในชีวิตประจำวันและการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนจะช่วยเสริมสร้างการจัดการขยะที่ยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ณกมล ปุญชเขตต์ทิกุล, ๒๕๖๖)^๔ การสร้างแรงจูงใจและการสนับสนุนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การให้

^๑ แม่ชีกฤษณา รักษาโณม และคณะ (๒๐๒๒). แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนปลอดขยะวิถีพุทธ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน. บทความวิจัย. Retrieved from <https://banpom.go.th/public/list/data/showdetail/id/2151/menu/1559>

^๒ สุรพงษ์ เล็กสมบูรณ์. (๒๕๕๗). การจัดการขยะในชุมชนเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

^๓ อารยา จินดาพล. (๒๕๖๐). บทบาทของภาครัฐในการจัดการขยะชุมชน. วารสารนโยบายสาธารณะ, ๙(๓), ๒๓-๓๘.

^๔ ณกมล ปุญชเขตต์ทิกุล. (๒๕๖๖). การพัฒนาที่ยั่งยืนและการจัดการขยะ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิชาการแห่งประเทศไทย.

เครดิตพิเศษ เช่น การลดภาษี การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันในกลุ่มคนจะช่วยเสริมสร้างการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน นอกจากนี้การวัดผลด้วยเกณฑ์ ESG (Environmental, Social, Governance) จะช่วยในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานเพื่อปรับปรุงและพัฒนากระบวนการจัดการขยะให้ดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ (สุนิสา พงศ์อรุณรัตน์, ๒๕๖๑)^๑

๖. องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัยคือการพัฒนาและยกระดับกระบวนการจัดการขยะในชุมชนเมืองโดยใช้การมีส่วนร่วมแบบพลัง "บวร" (ชุมชน วัด ราชการ) มาปรับใช้เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน แนวคิดนี้คือ "นะโม ซีโรเวส โมเดล - แยกขยะ ละกิเลส" "(Namo Zero Waste Model- Separate Waste, Eliminate Desires)" ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

๖.๑ ถูกต้อง ๓ การบูรณาการระหว่างทฤษฎี BCG Economy และหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ เพื่อวางกรอบการจัดการขยะในชุมชนให้เหมาะสมกับบริบทและวิถีชีวิตของชุมชน ๑) คัดแยกถูกต้อง การกำหนดกระบวนการคัดแยกขยะตามประเภทเพื่อความง่ายต่อการจัดการขยะ

^๑ สุนิสา พงศ์อรุณรัตน์. (๒๕๖๑). การวัดผลการจัดการขยะโดยใช้เกณฑ์ ESG. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม, ๑๒(๑), ๓๔-๔๙.

เหล่านั้นในลำดับต่อไป ๒) นำไปใช้หรือจัดการถูกต้อง นำขยะที่คัดแยกไปใช้ประโยชน์ เช่น ทำความสะอาดแล้วใช้ซ้ำ ประยุกต์ใช้ใหม่ หรือขายเข้าสู่กระบวนการรีไซเคิล ๓) กำจัดถูกต้อง รวบรวม และจัดการขยะที่จัดการเองไม่ได้เป็นหมวดหมู่ ส่งต่อให้รถเก็บขยะของเทศบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดการอย่างถูกวิธี ลดการปนเปื้อนของสารพิษ อันทำให้เกิดมลภาวะต่างๆ

๖.๒ หลักการ ๔ การบูรณาการหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ กับกระบวนการจัดการขยะ เพื่อให้การจัดการขยะเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดย ๑) การให้ความรู้ในชุมชนเกี่ยวกับการจัดการขยะและผลกระทบที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างความตระหนักรู้ ๒) การรณรงค์โดยการสื่อสารอย่างชัดเจน และเป็นมิตรเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติเชิงบวก ขยะคือทรัพยากร ๓) สร้างจิตอาสาส่งเสริมการเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพื่อสร้างโครงการนำร่องที่เหมาะสม ๔) ความเสมอภาคและสม่ำเสมอ สร้างความร่วมมือร่วมใจในการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง ขยายผลทั่วถึงทั้งชุมชน

๖.๓ ประโยชน์ ๕ ประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินการตามโมเดลนี้คือ กระบวนการจัดการขยะที่ดีและมีประสิทธิภาพ ๑) ลดมลภาวะ ลดสารพิษตกค้างทั้งในอากาศ น้ำ และดิน ๒) เพิ่มรายได้จากการขายขยะรีไซเคิล และใช้วัสดุซ้ำ หรือลดการบริโภคเพื่อลดค่าใช้จ่าย ๓) ลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การรีไซเคิลใช้ทดแทนวัตถุดิบธรรมชาติหรือสังเคราะห์ในการผลิต ๔) ลดกิเลสภายใน การจัดการขยะช่วยในการลดกิเลสภายในจิตใจ ๕) เพิ่มคุณภาพชีวิต เมื่อมีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น ย่อมส่งผลต่อสุขอนามัยที่ดี มีความสุขกายสบายใจ

นอกจากนี้ **สันตินวัตกรรม (Peace Innovation)** ที่นำเสนอ "แยกขยะ ละกิเลส" มุ่งเน้นการจัดการขยะภายนอกนำ สู่การลดกิเลสภายใน โดยการแยกขยะเป็นประเภทต่างๆ และจัดการให้ถูกต้อง ใช้การเจริญสติโดยการพิจารณาอย่างแยกกายพบว่า เปรียบได้กับการจัดการกิเลสภายในจิตใจ ลดความโลภด้วยการให้ทาน เปลี่ยนความโกรธเป็นเมตตา และเปลี่ยนความหลงผิดเป็นปัญญา การลดตัวตนและความเห็นแก่ตัว การจัดการขยะช่วยพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น มีสติในการบริโภคและรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งเป็นการพัฒนาทั้งภายนอกและภายในจิตใจ

โดยสรุป การจัดการขยะชุมชนเมืองโดยใช้พลัง "บวร" เป็นฐาน นำองค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัยไปปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของชุมชนนั้น ก็จะสามารถใช้พัฒนาและยกระดับการจัดการขยะในชุมชนวัดใหม่(ยายแป้น) และชุมชนอื่นๆ เป็นชุมชนต้นแบบที่ดีได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๗. สรุป

การจัดการขยะในชุมชนเมืองเป็นปัญหาสำคัญที่ทวีความรุนแรงขึ้นทั่วโลกเนื่องจากการเติบโตทางเศรษฐกิจและการเพิ่มขึ้นของประชากร ทำให้ปริมาณขยะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

การเผาขยะและการจัดการที่ไม่เหมาะสมปล่อยก๊าซเรือนกระจกและสารพิษที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม การจัดการขยะในประเทศไทยยังเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ประเทศไทยผลิตขยะประมาณ ๒๗ ล้านตันต่อปี โดยส่วนใหญ่ไม่ได้รับการจัดการอย่างถูกต้อง ส่งผลให้เกิดมลพิษในอากาศ ดิน แม่น้ำลำคลอง และทะเล การลดปริมาณขยะและการใช้วัสดุที่ย่อยสลายได้จึงเป็นสิ่งสำคัญ และการจัดการขยะอย่างเหมาะสมจึงเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

การวิจัยนี้มุ่งเน้นการพัฒนา รูปแบบการจัดการขยะในชุมชนวัดใหม่ (ยายแบ่น) โดยใช้พลังบวร (ชุมชน วัด ราชการ) เป็นฐาน การใช้หลักพุทธธรรมสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตตา มาช่วยเสริมสร้างกระบวนการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ การให้ความรู้ การสื่อสารสร้างความเข้าใจ การมีจิตอาสา และการสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกันเป็นวิธีการที่นำมาใช้เพื่อสร้างความตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน

การพัฒนากระบวนการจัดการขยะโดยใช้พลังบวร พบว่าช่วยเสริมสร้างความรู้และความตระหนักรู้ในชุมชน การจัดกิจกรรมตลาดนัดรีไซเคิลสามารถลดปริมาณขยะและสร้างรายได้จากการขายขยะรีไซเคิล การบูรณาการหลักพุทธธรรมและพลังบวรช่วยเสริมสร้างความร่วมมือในชุมชนและสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น การวิจัยนี้ได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุมและเหมาะสมต่อการจัดการขยะชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถเป็นต้นแบบให้ชุมชนเมืองอื่น ๆ นำไปปรับใช้ได้ต่อไป

๘. ข้อเสนอแนะ

๘.๑ **เชิงนโยบาย** ในการส่งเสริมกิจกรรมชุมชนปลอดขยะ รัฐควรกำหนดเป็นนโยบายหลักที่สำคัญ เพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนและเป็นแหล่งเรียนรู้ ควรส่งเสริมนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจหมุนเวียนเพื่อลดการสร้างขยะตั้งแต่ต้นทาง ส่งเสริมการใช้วัสดุรีไซเคิลหรือใช้ซ้ำได้ ออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีการใช้งานยาวนาน กำหนดมาตรฐานที่ชัดเจนสำหรับการจัดการขยะในชุมชนเมือง สนับสนุนการลงทุนในงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ช่วยลดปัญหาขยะ เพิ่มการศึกษาในการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะและการรีไซเคิลในชุมชนเมือง และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคเอกชนในการจัดการขยะโดยให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีหรือแรงจูงใจอื่น ๆ ส่วนลดค่าเก็บขยะสำหรับบ้านหรือชุมชนที่ทำการคัดแยกขยะ

๘.๒ **ในเชิงการปฏิบัติ** ผู้วิจัยหรือผู้ที่นำไปประยุกต์ใช้ควรมีการเรียนรู้และพัฒนาการจัดการขยะเปียกให้มีประสิทธิภาพขึ้น รวมถึงการศึกษาติดตามและประเมินผลกระทบจากนโยบายของรัฐและโครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้ว การก่อตั้งกองทุนขยะเพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้

ในชุมชนและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาจิตสำนึกในการช่วยเหลือสังคม การทดลองใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น ระบบการจัดการขยะอัจฉริยะ หรือ ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการคัดแยกขยะ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชน และการพัฒนาวัสดุใหม่ที่ย่อยสลายได้ง่ายหรือการปรับปรุงวัสดุที่ใช้ซ้ำได้ ผู้วิจัยหรือผู้ที่นำไปประยุกต์ใช้ควรสนับสนุนการสมัครเป็นจิตอาสาในการจัดการขยะในชุมชน การวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดจากการจัดการขยะในเมือง และการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการขยะ การสร้างทัศนคติเชิงบวกและการพัฒนาที่ยั่งยืน

๘.๓ สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเรื่องลักษณะผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งในด้านการจัดการขยะ การใช้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการจัดการขยะต่อยอดไปในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบและวิเคราะห์ผลลัพธ์ในสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน วิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับพฤติกรรมของประชากร ศึกษาความเชื่อค่านิยมและพฤติกรรมที่ส่งผลต่อการจัดการขยะในชุมชน การวิเคราะห์เชิงเศรษฐกิจเพื่อประเมินต้นทุนและประโยชน์ของการดำเนินโครงการจัดการขยะที่ยั่งยืน และการศึกษาข้ามวัฒนธรรมเพื่อศึกษาวิธีการจัดการขยะในประเทศต่าง ๆ และนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาแนวทางการจัดการขยะในประเทศให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมควบคุมมลพิษ, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (๒๕๖๔). รายงานประจำปี.

กองยุทธศาสตร์และแผนงาน, กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (๒๕๖๓) รายงานประจำปี

กรองจิต กิติภาศ และผกาภาศ ถิ่นพังงา. (๒๕๖๔). การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของ

ประเทศไทย. งานวิจัย, สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.

ณกมล ปุณฺชเขตต์ทิกุล. (๒๕๖๖). การพัฒนาที่ยั่งยืนและการจัดการขยะ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

วิชาการแห่งประเทศไทย.

สุรพงษ์ เล็กสมบูรณ์. (๒๕๕๗). การจัดการขยะในชุมชนเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระใบฎีกานพดล ธีรปัญญา, และคณะ. (๒๐๒๒). การจัดการขยะในชุมชนโดยใช้หลักพุทธ

ธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (๒๕๕๗). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๔๐.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. (๒๕๖๕). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปรัชญา นพคุณ. (๒๕๖๓). ทักษะคิดและพฤติกรรมของคนไทยต่อการจัดการขยะ. วารสารวิจัยและพัฒนา, ๑๐(๒), ๕๖-๗๒.

สุนิสา พงศ์อรุณรัตน์. (๒๕๖๑). การวัดผลการจัดการขยะโดยใช้เกณฑ์ ESG. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม, ๑๒(๑), ๓๔-๔๙.

อารยา จินดาพล. (๒๕๖๐). บทบาทของภาครัฐในการจัดการขยะชุมชน. วารสารนโยบายสาธารณะ, ๙(๓), ๒๓-๓๘.

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม, อรชร ไกรจักร์, และ กรรณิการ์ ชาวเงิน. (๒๐๒๒). แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนปลอดขยะวิถีพุทธ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน. บทความวิจัย

<https://banpom.go.th/public/list/data/showdetail/id/2151/menu/1559>

ภาษาอังกฤษ

Joan Marc Simon. (๒๐๑๓). "From the 3Rs to the Zero Waste hierarchy".

Retrieved from <https://zerowasteurope.eu>

Nongluck Ajanpanya. (๒๐๒๒). "Focus on renewable energy, waste management critical, says Deloitte, as report lauds Thailand's BCG model". Retrieved from

<https://www.nationthailand.com/thailand/economy/40020547>

UNEP. (๒๐๒๔). Global Waste Management Outlook 2024. Retrieved from

<https://www.unep.org/resources/report/global-waste-management-outlook-2024>

World Bank. (๒๐๒๓). Global Waste to Grow by 70 Percent by 2050 Unless

Urgent Action is Taken. Retrieved from

<https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/09/20/global-waste-to-grow-by-70-percent-by-2050-unless-urgent-action-is-taken-world-bank-report>

รูปแบบการเสริมสร้างการตระหนักรู้มูสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรม
ในโครงการวิปัสสนาวัตปัญญานันทาราม

A Study of the Musāvāda Awareness Promotion of Meditation
Practitioners of Wat Punyanuntaram Project

พิชญานันต์ พงษ์ไพบูลย์

Pichayanand Pongpaibool^๑

Received: March 4, 2021 Revised: November 17, 2022

Accepted: March 31, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างการตระหนักรู้มูสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการวิปัสสนาวัตปัญญานันทาราม” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ (๑) เพื่อศึกษารูปแบบการอบรมจริยธรรมในโครงการวิปัสสนาวัตปัญญานันทาราม (๒) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างการตระหนักรู้มูสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการวิปัสสนาวัตปัญญานันทารามและ (๓) เพื่อเสนอรูปแบบการเสริมสร้างการตระหนักรู้มูสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการวิปัสสนาวัตปัญญานันทาราม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทั้งปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๒๕ ท่าน ได้แก่ พระวิปัสสนาจารย์จำนวน ๗ รูป และผู้เข้าอบรมในโครงการวิปัสสนาจำนวน ๑๘ คน และจัดทำสนทนากลุ่ม รวมทั้งการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผลการศึกษาวินิจฉัยพบว่า (๑) หลักธรรมที่โครงการอบรมเนกขัมมบารมีใช้ในการส่งเสริมการตระหนักรู้มูสาวาท คืออยู่อย่างต่ำ กระทำอย่างสูง เป็นฐาน และใช้หลักสติปัญญา ๔ ศีล ๘ ไตรสิกขา มงคลชีวิตข้อวาจาสุภาสิต เบญจธรรมข้อ ๔ สัจจะ รวมทั้งปฏิบัติตนอยู่อย่างต่ำกระทำอย่างสูง (๒) การเสริมสร้างการตระหนักรู้มูสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการวิปัสสนาวัตปัญญานันทารามได้จากการเข้าใจและปฏิบัติตนตามหลักธรรมในโครงการและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อลดรับพฤติกรรมมูสาวาทได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี

^๑สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhist Studies The Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Thailand. Email: pichayanand.p@gmail.com

ตระหนักรู้มูสาวาทของ Steven J. Breckler ด้านความรู้ความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกพฤติกรรมทางวาจา และ Sternberg การตระหนักรู้ในตนเองรู้เท่าทันความคิด คำพูด การกระทำ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมละมูสาวาทได้จริงหรือลดน้อยลงตามลำดับ และ ๓) รูปแบบการเสริมสร้างการตระหนักรู้มูสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการวิปัสสนาวัตปัญญาณันทาราม มีองค์ประกอบ ๓ ส่วนที่สำคัญ คือ (๑) กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบไปด้วยหลักธรรม พระวิปัสสนาจารย์ สภาพแวดล้อม กิจกรรมในโครงการ (๒) การนำเสนอเชิงบวกก่อให้เกิดการเสริมสร้างการตระหนักรู้มูสาวาท โดยการรับรู้ และเข้าใจผ่านสติ สัมปชัญญะ สัจจะและวาจาสุภาสิต (๓) การตระหนักรู้มูสาวาท โดยมีการฝึกตนตามหลักธรรมที่ได้อบรมมาอย่างสม่ำเสมอ

คำสำคัญ : การเสริมสร้าง การตระหนักรู้ มูสาวาท วิปัสสนา วัตปัญญาณันทาราม

Abstract

This research articles entitled “A Study of the Musāṅvāda Awareness Promotion of Meditation Practitioners of Wat Punyanuntaram” concentrated on 3 main objectives including 1) to study the moral teaching process of the meditation project of Wat Punyanuntaram 2) to study the Musāṅvāda Awareness Promotion of meditation practitioners of Wat Punyanuntaram 3) to present the model of the Musāṅvāda awareness promotion of meditation practitioners participated in meditation project of Wat Punyanuntaram. This study is a qualitative research that reviewed the related documents from primary and secondary sources as well as collected the in-dept interview data from 25 key informants including 7 teaching Monks and 18 practitioners, and 2 focus group interview of 16 participants, the result found that: 1) The moral principles to promote the awareness of Musāṅvāda of Wat Punyanuntaram are emphasized by the basic of “living simply while aspiring to higher virtues.” The program employs foundational doctrinal frameworks, including the Four Foundations of Mindfulness (Satipatthana), the Eight Precepts, the Threefold Training (Trisikkha), the ethical precept of righteous speech (Vaca-sappurisa), the fourth principle of

the Five Universal Virtues (Pañcadhamma), and the concept of truthfulness (Sacca). Practitioners are encouraged to embody humility while striving for moral excellence. 2) The Musāṅvāda Awareness Promotion of Wat Punyanuntaram Project that the meditation practitioners cultivated were based the practitioners' comprehension and application of Buddhist principles in their daily lives, contributing to a tangible reduction in deceptive speech. This transformation aligns with Steven J. Breckler's theory of attitude formation, which encompasses cognitive, affective, and behavioral dimensions of speech, thereby facilitating behavioral modification and a progressive decline in false speech tendencies. 3) The Model of The Musāṅvāda Awareness Promotion of Meditation Practitioners of Wat Punyanuntaram Project was derived from the process of moral teaching including 1) The Learning Process – incorporating doctrinal instruction, guidance from Vipassana instructors, environmental influences, and structured program activities. 2) Positive Reinforcement – fostering awareness through mindfulness, clear comprehension (Sampajañña), truthfulness (Sacca), and ethical speech (Vaca-sappurisa). 3) Sustained Awareness of Musāṅvāda – cultivated through constant adherence to the principles introduced during the program.

Keywords: promotion, awareness, Musāṅvāda Vipassana Meditation, Wat Panyanantarama

๑. บทนำ

มุสาวาท คือ ประเด็นสำคัญในด้านจริยธรรมที่พุทธบริษัทสามารถสังเกตได้ในพฤติกรรมประจำวัน คือ แนวคิดเรื่องมุสาวาท หรือการพูดจาที่ไม่ตรงกับความจริง ตามหลักพระพุทธศาสนา แนวคิดนี้ยังรวมถึงการเขียนข้อความที่เป็นเท็จอีกด้วย ในการประเมินว่าคำพูดหรือพฤติกรรมใดละเมิดหลักมุสาวาทหรือไม่นั้น ต้องพิจารณาจากองค์ประกอบสี่ประการ ได้แก่ ๑) ความเป็นจริงของเนื้อหาที่ถูกพูดถึง ๒) เจตนาที่มุ่งหมายในการบิดเบือนความจริง ๓) ความพยายามที่จะสื่อสาร และ ๔) สนับสนุนหรือเผยแพร่ข้อมูลที่ผู้ฟังยอมรับและเชื่อถือจากผู้พูดตั้ง

พุทธดำรัสที่ว่า^๒ “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลล่วงละเมิดธรรมอย่างหนึ่งแล้ว เราขอบอกว่า บาปกรรมอะไรๆ อย่างอื่นที่เขาจะไม่ทำนั้นย่อมไม่มีธรรมอย่างหนึ่ง คืออะไร คือ สัมปะทาน มุสาวาท (การกล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่)” ในบริบทของมุสาวาท มีประเด็นที่ขัดแย้งกับปัญหาทางจริยธรรม ซึ่งสอดคล้องกับความเข้าใจโดยทั่วไปของผู้คนที่มักเชื่อว่าการกล่าวความจริงอาจส่งผลให้สูญเสียบางสิ่ง ในขณะที่การกล่าวเท็จอาจทำให้เกิดผลประโยชน์บางประการแก่ผู้พูด ด้วยเหตุนี้ หลายคนจึงมีแนวโน้มที่จะเลือกใช้การกล่าวเท็จเพื่อตอบสนองต่อการรักษาผลประโยชน์ของตนไว้ ซึ่งก่อให้เกิดคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความจริงและผลประโยชน์ และส่งผลต่อความเชื่อมั่นและมาตรฐานจริยธรรมในสังคมโดยทั่วไปจึงเป็นเหตุให้คนพูดอาจพูดเท็จมากกว่าความจริง ดังที่ปรากฏในทัศนะของ เจมส์ แพตเตอร์สัน ผู้เขียนหนังสือ *The Day America Told the Truth* เผยว่า “ไม่ว่าคุณสนทนาจะเป็นใครก็ตามแต่ แทบทุกครั้งของการสนทนามักจะมีเรื่องโกหกรวมอยู่ด้วยเสมอ เป็นไปไม่ได้เลยที่ทุกคนจะพูดความจริงต่อกันทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดาคนใกล้ชิดอย่างคู่รัก พ่อ แม่ ลูก”^๓

การปลูกฝังให้เกิดการตระหนักรู้อย่างแท้จริงสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมุสาวาทได้ กล่าวคือ บุคคลอาจเกิดความรู้ตัวหรือมีสำนึกต่อสิ่งที่ได้ประสบ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ เหตุการณ์ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ภายใต้สภาวะจิตใจที่เอื้อให้สามารถแสดงออกทางพฤติกรรม เช่น การพูด การเขียน การอ่าน หรือวิธีการอื่น ๆ โดยกระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นผ่านการสะสมประสบการณ์ ระยะเวลา การเรียนรู้จากสังคม หรือสิ่งเร้าภายนอก ซึ่งกระตุ้นให้เกิดการรับรู้ การสัมผัส การคิดวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ความรู้ จนก่อให้เกิดการตระหนักรู้ในระดับที่ลึกซึ้งและนำไปสู่การแสดงออกทางพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักคุณธรรม อันส่งผลให้บุคคลลด ละ หรือเลิกพฤติกรรมมุสาวาทในที่สุด จากประเด็นนี้เองที่ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาว่าในการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมการตระหนักรู้มีองค์ประกอบอะไรบ้าง ซึ่งผู้วิจัยได้อาศัยวัดปัญญานันทารามมาเป็นต้นแบบศึกษาแนวทางในการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการตระหนักรู้มุสาวาทซึ่งคาดว่าจะเป็ประโยชน์ ในการนำการฝึกการตระหนักรู้ไปใช้ฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง และเป็นฐานข้อมูลเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและไว้เป็นบรรทัดฐานในเชิงวิชาการต่อไป

^๒ อ.อรรถก. (ไทย) ๒๕ /๒๕-๒๖/๓๖๕-๓๗๐

^๓ James Patterson and Peter Kim, *The Day America Told the Truth*, (New York :Prentice Hall), 1991.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบการอบรมจริยธรรมในโครงการวิปัสสนาวิปัสญาณันทาราม
๒. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างการตระหนักรู้มูสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการวิปัสสนาวิปัสญาณันทาราม
๓. เพื่อเสนอรูปแบบการเสริมสร้างการตระหนักรู้มูสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการวิปัสสนาวิปัสญาณันทาราม

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลทั้งจากเอกสาร ทั้งข้อมูลจากคัมภีร์ของพุทธศาสนาเถรวาทและทฤษฎีการตระหนักรู้ของนักวิชาการทั้งคนไทยและชาวต่างชาติ ประกอบกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้ง ๒๕ ท่านได้แก่ พระวิปัสสนาจารย์จำนวน ๗ รูป และผู้เข้าอบรมในโครงการวิปัสสนา ๕ ครั้งขึ้นไป จำนวน ๑๘ คน และจัดทำสนทนากลุ่ม ผู้เข้าอบรมโครงการวิปัสสนาวิปัสญาณันทาราม จำนวน ๒ กลุ่ม กลุ่มละ ๘ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อการประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพครอบคลุมทั้งปัญหาของตัวบุคคลที่เข้าร่วมอบรมตามโครงการวิปัสสนาวิปัสญาณันทารามและรูปแบบการเสริมสร้างการตระหนักรู้มูสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการวิปัสสนาวิปัสญาณันทาราม ประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ ๒ สร้างแบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง (Structure Interview) และตรวจสอบความเที่ยง ความตรงของเนื้อหา

ขั้นตอนที่ ๓ ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและสอดคล้องกับประเด็นการวิจัย จำนวน ๗ รูป/คน จากนั้นนำผลการสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาสรุปเป็นประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๔ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม จำนวน ๑๘ คน โดยใช้แบบสอบถามที่สร้างและตรวจสอบคุณภาพเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จากนั้นทำการวิเคราะห์ ประมวลผลข้อมูล และสรุปเป็นประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๕ ดำเนินการสนทนากลุ่มจำนวน ๒ กลุ่ม ชาย ๑ กลุ่ม ๘ คน หญิง ๑ กลุ่ม ๘ คนจากผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม โดยใช้เอกสารแบบสนทนากลุ่ม ซึ่งได้มาจากผลสรุปของข้อมูลที่ได้จากการใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ ๖ สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

๔. ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างการตระหนักรู้ภุมสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการวิปัสสนาวัตปัญญาณันทาราม” ดังกล่าวนั้นผู้วิจัยได้พบคำตอบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

๑) เพื่อศึกษากระบวนการอบรมจริยธรรมในโครงการวิปัสสนาวัตปัญญาณันทาราม

ผู้วิจัยพบว่ากระบวนการอบรมจริยธรรม ของวัตปัญญาณันทาราม ได้แก่ ๑) กระบวนการเรียนรู้ เกิดจากการที่ได้รับหลักธรรมที่พระวิทยากรยึดถือปฏิบัติและเทศนาสั่งสอน รวมถึงความเรียบง่ายในวิถีปฏิบัติของวัด มีการเรียนรู้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนมุมมอง แนวทางการปฏิบัติร่วมกัน กระบวนการเรียนรู้จึงเกิดขึ้น ๒) กระบวนการตระหนักรู้ ทางโครงการอบรมตลอดระยะเวลา ๓ วัน ผู้เข้าอบรมได้มาเข้าร่วมฝึกปฏิบัติตามกฎระเบียบของโครงการ ที่ซึ่งเนกขัมมะ หมายถึง การออกจากกาม ๒ อย่าง ได้แก่ กิเลสกาม และวัตถุกาม คือการงดเว้นกิจของคฤหัสถ์และได้ปฏิบัติตามโครงการที่ต้องถือศีล ๘ บิตวาจา และทำกิจกรรมที่เป็นไปกับบุคคลทั้งหลายคือ การให้ทาน การรักษาศีล การฟังธรรม การสนทนาธรรม การเจริญสมณะ การเจริญสติปัญญา กระบวนการตระหนักรู้จึงเกิดขึ้น ๓) กระบวนการฝึกฝน การที่ได้มาปฏิบัติวิปัสสนาร่วมกับการฝึกฝนอบรมให้ความเข้าใจและปฏิบัติตามหลักสูตรของโครงการ รับรู้พระเทศนาด้านศีล สมาธิ ปัญญา รวมถึงการปฏิบัติตนตามโครงการ จนก่อให้เกิดการฝึกตนที่ดี

๒) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างการตระหนักรู้ภุมสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการวิปัสสนาวัตปัญญาณันทาราม

ผู้วิจัยพบว่า การเสริมสร้างตระหนักรู้ที่วัตปัญญาณันทารามมาจากปัจจัยสำคัญได้แก่หลักธรรม พระวิปัสสนาจารย์ สภาพแวดล้อมสัปปายะ และกิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการการเสริมสร้างการตระหนักรู้ภุมสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรมนั้นมาจากขั้นตอนการอบรมอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ ๑) การรับรู้ จากการได้รับฟังหลักธรรมที่พระวิปัสสนาจารย์ นำมาใช้ในการอบรม เช่นการฝึกสติ รู้เท่าทันความคิด ก่อนที่จะพูดมากขึ้น โดยการฝึกสติปัญญา ๔ คือ รู้กาย เวทนา จิต ธรรม ถือสัจจะ และมีสติในการดำเนินชีวิตตลอดการฝึก การบิตวาจา ๒) การเข้าใจ

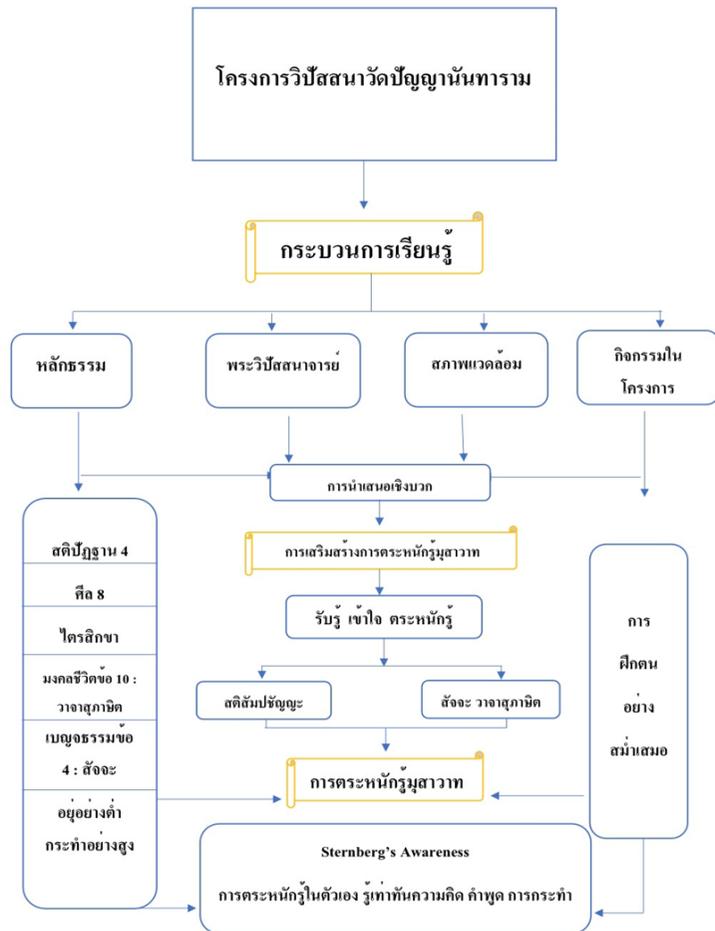
สภาพแวดล้อมและกฎระเบียบภายในวัดที่ส่งผลให้ผู้เข้ามาฝึกแบบเนกขัมมะ คือออกจากกิเลส และกิจกรรมการทำงาน และใช้เวลาเพิ่มโอกาสตนเองในการฝึกฝนอบรมตนเอง ทำให้มีการตระหนักรู้ สำนวมนมากขึ้น ให้ได้ออกจากชีวิตสังคมเมืองที่ต้องสื่อสารกับผู้คนในด้านต่าง ๆ ตลอดเวลา ได้ลองมาดพูดและกระทำไม่ตี ทั้งที่ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ดี ก่อให้เกิดความเข้าใจ การสำรวมระวังคำพูด ๓) การตระหนักรู้ เมื่อได้มาฝึกตนจนมีสติสัมปชัญญะ ทำให้สามารถระลึกถึงการกระทำของตนได้ สามารถระงับ งดเว้นมุสาวาทได้ และนำความอยู่กับสติของตนนี้ไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ดีขึ้น ในการทำงาน การแก้ปัญหา ไม่กระทบต่อส่วนรวมจนสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

๓) เพื่อเสนอรูปแบบการเสริมสร้างการตระหนักรู้มุสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการวิปัสสนาวิปัสสนาวิทยาลัย ดังนี้

รูปแบบการตระหนักรู้มุสาวาทของวัดปัญญานันทาราม เกิดจากนำกระบวนการอบรมจริยธรรมของที่วัดอันมีโครงการวิปัสสนา หลักสูตร และกิจกรรม ที่ก่อให้เกิด ความมีสติ และสามารถปฏิบัติตามหลักหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่อบรมมาอย่างต่อเนื่อง อันก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการตระหนักรู้ และ การฝึกฝน ประกอบกับการเสริมสร้างการตระหนักรู้ที่ได้จากการมาเข้าอบรมด้วยตนเอง ปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด รับข้อมูลธรรมเทศนาที่ทำให้เกิดศีล สมาธิ ปัญญา ที่ก่อให้เกิดการรับรู้ด้วยความเข้าใจ การตระหนักรู้อย่างลึกซึ้ง เนื่องจากได้ลงมือปฏิบัติ และเมื่อกลับมาอบรมซ้ำบ่อยๆ จะลดการมุสาวาทได้มากขึ้น มีสติสัมปชัญญะได้ดี ซึ่งไปสอดคล้องกับ สอดคล้องกับทฤษฎีตระหนักรู้มุสาวาทของ Steven J. Breckler ความรู้ความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกพฤติกรรมทางวาจา และ Sternberg การตระหนักรู้ในตนเองรู้เท่าทันความคิด คำพูด การกระทำ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมละมุสาวาทได้จริงหรือลดน้อยลงตามลำดับ ขึ้นอยู่กับการฝึกฝนของปัจเจกบุคคลและที่สำคัญอย่างยิ่งคือความสม่ำเสมอในการปฏิบัติตนในกรอบของการรักษาศีลข้อมุสาวาท ทั้งในการเข้ามาร่วมโครงการวิปัสสนาหลายครั้ง รวมไปถึงการปฏิบัติตนตามแนวทางการเสริมสร้างการตระหนักรู้ด้วยตนเอง การสำรวมกาย วาจา ใจในการการแสดงออกด้านมุสาวาท การตั้งสัจจะที่จะประพฤติจริงต่อครูบาอาจารย์และตนเองในช่วงปฏิบัติ ก่อให้เกิดการระลึกถึงแม้ว่าจะจบโครงการไปก็ตาม เนื่องจากการสร้างคุณธรรมในการมีเบญจธรรม ๔ คือมีสัจจะ ประกอบกับการรู้จักสำรวมระวังวาจาที่จะก่อโทษกับบุคคลอื่น และเพิ่มพูนคุณธรรมในการรักษาความจริงในการพูดที่ก่อประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้จริง ตามรูปแบบที่ได้ฝึกปฏิบัติตนในโครงการวิปัสสนานี้

การฝึกฝนปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอจะทำให้มีพัฒนาการด้านการตระหนักรู้ด้านมุสาวาท ทำให้มีสติที่ดี มีสัจจะที่มั่นคง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ดี และนำไปแก้ไขปัญหาชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดการใช้มุสาวาทในชีวิตความเป็นอยู่ได้ ทั้งในครอบครัว การงาน และในสังคม ปฏิบัติดี งดเว้นการมุสาวาทที่จะเกิดโทษ เลือกใช้คำพูดที่ดี จริง และเกิดประโยชน์ต่อตนและคนรอบข้างได้อย่างยั่งยืนในที่สุด ท่านที่เข้ามาปฏิบัติจะเข้าใจในการละเว้นมุสาวาท เพื่อที่จะทำสิ่งที่ดีกว่าคือการรักษาสัจจะคือพูดจริง ไม่เท็จ ไม่ใส่ความ ไม่ทำลายประโยชน์ท่านเพื่อรักษาประโยชน์ตน การฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง การระลึกสติสัมปชัญญะให้มีวาจาสุภาวดีจะทำให้การนำเสนอทางคำพูดของทุกคนมีประสิทธิภาพมากขึ้นและก่อให้เกิดสังคมที่สามัคคีได้ สามารถลดความขัดแย้ง เริ่มจากการตระหนักรู้ในแต่ละบุคคลที่จะสามารถกระจายวงกว้างต่อไปได้เมื่อมีการตระหนักรู้มุสาวาททำให้เกิดการปฏิบัติอย่างเป็นประจำจนก่อให้เกิดเป็นอุปนิสัย การใช้คำพูดที่ดี เป็นดังเช่นการนำเสนอเชิงบวกให้ผู้ที่อยู่รอบข้างรับรู้ในสิ่งที่เหมาะสม เมื่อตระหนักรู้ในการใช้คำพูดของตน จะส่งผลให้คนรอบข้างได้เป็นอย่างดีไปด้วย สิ่งเล็กน้อยที่มีค่ายิ่งใหญ่เริ่มจากความตระหนักรู้ในตนเองอันเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ การเสริมสร้างการตระหนักรู้ของโครงการวิปัสสนาที่นำมาปฏิบัติได้ในชีวิตจริง ตามรูปแบบ ดังนี้

๕. อภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์การวิจัยรูปแบบการเสริมสร้างการตระหนักรู้มูสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการวิปัสสนาในโครงการวิปัสสนาวัตปัญญาหนันทาราม คือ เพื่อศึกษากระบวนการอบรมจริยธรรมในโครงการ เพื่อศึกษาการเสริมสร้างการตระหนักรู้มูสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการ และเพื่อเสนอรูปแบบการเสริมสร้างการตระหนักรู้มูสาวาทของผู้ปฏิบัติธรรมในโครงการ ผลการวิจัยพบว่า วัตปัญญาหนันทารามได้จัดโครงการโดยนำหลักปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนาและแนวความคิดของหลวงพ่พุทททาสและหลวงพ่ปัญญาหนันทิกขุมมาใช้ในการอบรม เช่น การประพฤติพรหมจรรย์ การถือศีล ๘ การยึดหลัก อยู่อย่างต่ำกระทำอย่างสูงตามแบบท่านพุทททาสคือดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายและมุ่งมั่นในเรื่องมารยาททางกายวาจาและใจให้อ่อนน้อมอ่อนหวานและอ่อนโยน และใช้หลักธรรมในการส่งเสริมการตระหนักรู้มูสาวาท

ด้วยหลักสติปัญญา ๔ ในการฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดมีสติ รู้ตัวตลอดเวลา ถึง กาย เวทนา จิต ธรรม เป็นต้น ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้มีการพัฒนาการตระหนักรู้ตามระดับความตั้งใจฝึกฝนของผู้ปฏิบัติธรรม การสัมภาษณ์พระวิทยากรในแนวทางการฝึกฝนปฏิบัติการสร้างการตระหนักรู้สุภาพแก่ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม ผลคือทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้เกิดการตระหนักรู้สุภาพ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการตระหนักรู้ของ Steven J. Breckler ที่ว่าด้วยเรื่องความรู้ความเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกพฤติกรรมทางวาจา ผู้วิจัยได้มองเห็นผลความคิดและการปฏิบัติที่สอดคล้องกับ Steven J. Breckler ได้กล่าวถึง การตระหนักรู้เกิดขึ้นจากทัศนคติที่เรามีต่อสิ่งเร้า เช่น บุคคล สถานการณ์ กลุ่มสังคม และสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะทำให้เราตอบสนองในทางบวกหรือลบ การตระหนักรู้นี้เป็นผลจากการเรียนรู้และประสบการณ์ที่เราได้รับมา โดยองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดความตระหนักรู้มีอยู่ด้วยกัน ๓ ประการได้แก่ ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกและพฤติกรรม ที่ก่อให้เกิดการแสดงออกทั้งทางวาจา กิริยาท่าทางต่าง ๆ ที่แสดงออกมาต่อสิ่งที่มีผลต่อความรู้สึก และทฤษฎีของ Sternberg เรื่องการตระหนักรู้ในตนเองรู้เท่าทันความคิด คำพูด การกระทำ ทำให้เกิดผู้ปฏิบัติเกิดการเปลี่ยนแปลงได้จริงตามระดับของความสม่ำเสมอของผู้ปฏิบัติธรรม หรือแม้กระทั่งบางคนไม่สามารถมาเข้าร่วมโครงการได้เต็มรูปแบบ เนื่องจากมีภาระหน้าที่ต้องรับผิดชอบในชีวิตประจำและความสะดวกที่แตกต่างกัน แต่ก็ได้ทำการเข้าร่วมโครงการ เป็นจำนวน ๓ ครั้งต่อสัปดาห์ เพราะต้องการที่จะมุ่งมั่นปฏิบัติธรรมเปลี่ยนแปลงตัวเองหรือแม้กระทั่งต้องการที่จะลดมุสาวาทเพื่อนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตมากที่สุด ข้อมูลการสัมภาษณ์ในด้านสถานที่สัปปายะชี้ให้เห็นถึงวัดบุญญานันทารามว่าเป็นสถานที่เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม เพราะเป็นสถานที่สัปปายะ อุดมไปด้วยธรรมชาติที่สวยงามรื่นรมย์ มีหลักธรรมคำสอนที่ดำเนินไปด้วยสติปัญญา ๔ การถือศีลจะและสติรู้ตัวอยู่ชั่วขณะจิต โดยอยู่บนพื้นฐานของการ อยู่อย่างต่ำกระทำอย่างสูง คือสันโดษใช้ชีวิตที่เรียบง่าย รวมไปถึงบุคลากรพระวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถประพุดิตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เข้าร่วมการปฏิบัติธรรม เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมได้ทำตามวิธีการของโครงการอย่างถูกต้องแล้ว ผนวกกับการทำต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ เป็นผลให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้รับประโยชน์จากการฝึกเป็นที่น่าพอใจจนทำให้อีกหลายคนอยากกลับมาเข้าร่วมโครงการอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ได้มาลองวิปัสสนาเพิ่มโอกาสบวชเนกขัมมะ ลดละกิเลส อันก่อให้เกิดพฤติกรรมมุสาวาท ตามนัยยะศีลข้อ ๔ การปิตวาจาจะทำให้ ๓ วันที่ได้เข้าโครงการนั้นงดการมุสาวาทไปด้วย เป็นการฝึกแบบลงปฏิบัติมากกว่าเพียงแค่ฟังทฤษฎีว่าควรดพุด แต่ไม่ได้ลองดพุดอย่างจริงจังเช่นการมาเข้าโครงการ และถือศีลจะกับพระวิปัสสนาจารย์ว่าจะปฏิบัติเต็ม

การที่บุคคลได้ใช้เวลาทางโลกของตนมาฝึกฝนอบรมตนเองในโครงการวิปัสสนา นั้นย่อมเสริมสร้างทักษะของตนเอง ทำให้เกิดทักษะส่วนตนในการวิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ ประเมินสถานการณ์ได้ว่าสิ่งใดควรปฏิบัติสิ่งใดไม่ควรปฏิบัติหากมาอยู่ร่วมกับคนหมู่มาก นั่นก็คือการตระหนักรู้ในตนเอง ตามที่กัลดตี ราชภัคดีได้ให้ความหมายไว้ว่าการตระหนักรู้คือการที่คนสามารถประเมินสถานการณ์ได้ เลือกพฤติกรรมและแนวทางการปฏิบัติตนต่อสถานการณ์ใด ๆ ที่ประสบได้ การมีสติที่ได้จากการมาฝึกฝนตนเองจะนำไปสู่การลุ่มคิด ดังที่ เกษม จันทรแก้ว กล่าวไว้ว่า บุคคลหนึ่งจะลุ่มคิดหรือเกิดความรู้สึกว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดการหนึ่งภายใต้สภาวะจิตใจที่สามารถแสดงออก ด้วยการพูด การเขียน จากประสบการณ์ที่ได้รับรู้หรือสภาพแวดล้อมทางสังคม ส่งผลให้เกิดความตระหนักและนำไปสู่พฤติกรรมที่แสดงออกในสิ่งนั้น การได้มาฝึกตนให้มีสติ เข้าใจสถานการณ์แวดล้อมจะทำให้มีการลุ่มคิดก่อนที่จะแสดงความคิดเห็นทางด้านคำพูดรวมไปถึงการเขียนความเห็นในสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ได้อย่างสำรวมระวังขึ้น สิ่งนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการใช้คำพูด ไม่ใช่คำพูดสร้างความไม่สบายใจหรือมุสาวาทให้แก่คนที่เราไม่รู้จักเรื่องราวสถานการณ์นั้นด้วยตนเองได้ ผู้วิจัยเห็นว่าหากมาปฏิบัติตนในกรอบของศีล อันพระพุทธรองค์มีจุดมุ่งหมายในการบัญญัติสิกขาบทหรือศีลข้อมุสาวาทในศีลข้อ ๔ ของศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และข้อ ๑ ใน อริยโฆหาร ๔ เพื่อต้องการที่จะควบคุมกายวาจา การดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพของคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบเรียบร้อย ผู้เข้าปฏิบัติธรรมย่อมได้รับการฝึกอบรมจนสามารถเข้าใจศีล ข้อ ๔ ได้ดีขึ้น และนำไปใช้ได้อย่างถูกต้อง

๖. บทสรุป

จากการวิจัยพบว่า การมุสาวาทก่อให้เกิดความไม่สบายใจ ความผิดพลาด อาจก่อความเดือดร้อนได้ หรืออีกนัยยะหนึ่งคือการทำให้อีกฝ่ายหนึ่งร้อนใจ เปรียบได้กับการละเมิดสิทธิ์ ของบุคคลนั้น นำไปสู่แนวคิดว่าการตระหนักรู้มุสาวาทของบุคคลที่ได้รับการฝึกฝนมาอย่างดีแล้วนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลด้วยเหตุที่ว่ามนุษย์มิได้อยู่แต่เพียงลำพังคนเดียว การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมใหญ่ระดับชุมชน จนถึงระดับโลกนั้น ต้องมีกฎระเบียบ กติกาและกฎหมายคุ้มครองคนต้องรับผิดชอบทั้งตนเองและบุคคลอื่น โดยไม่ละเมิดในสิทธิซึ่งกันและกัน ทั้งสิทธิ์ของตนเองและสิทธิ์ของผู้อื่น การตระหนักรู้มุสาวาทจะเป็นคำตอบในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้อย่างยั่งยืน ทางผู้วิจัยเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งว่าการเว้นจากมุสาวาท จัดว่าเป็นจริยธรรมพื้นฐานสำคัญ ที่ควรอบรมในทุกช่วงชีวิต การที่บุคคลมีศีลจะสามารถ “รักษาประโยชน์

ตน งดการทำลายประโยชน์ท่าน และเพิ่มความปรองดองในสังคมอันสงบสุข” หากทุกคนมีความซื่อสัตย์สามัคคีที่จะรักษาประโยชน์ทางคำพูดร่วมกันอย่างแท้จริง

๗. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ขอนำเสนอหัวข้อ/ประเด็นวิจัย ดังนี้

๑. ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างการตระหนักรู้มูสาวาทในเยาวชน
๒. ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างการตระหนักรู้มูสาวาทในชุมชน
๓. ศึกษาแนวทางการฝึกการตระหนักรู้มูสาวาทตามสถานปฏิบัติธรรมต่างๆเพื่อการเปรียบเทียบวิเคราะห์ประสิทธิผล

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือภาษาไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๒. หนังสือภาษาไทย

เกษม จันทรักษ์แก้ว. รายงานสรุปผลการศึกษาวิจัย ๖ ปี (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๔๐) โครงการ

ศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมผักเบี๋ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบล

แหลม ผักเบี๋ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี. กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

๒. หนังสือภาษาอังกฤษ

James Patterson and Peter Kim, The Day America Told the Truth, (New York :Prentice Hall), 1991.

Steven J. Breckler. Handbook of Motivation and Cognition : Foundations of Social Behavior. New York : Johns Hopkins University. Guilford Press, 1986.

Sternberg, R. J. (1997). The concept of intelligence and its role in lifelong learning and success. American Psychologist, 52, 1030-1037.

กระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตร
เพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
The Developmental Process of Indriyasamvara in
Indriyasamvara Sutta for the

พระครูปฐมธรรมรักษ์ (ประสิทธิ์ชัย คำดี)^๑

Phrakrupathomthammarak Panthito (Khamdee)

พระมหาวิโรจน์ กุตติวิโร

PhramahaViroj Guttaviro^๒

Received: July 15, 2024

Revised: July 19, 2024

Accepted: April 2, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องกระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรเพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตร ๒) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาวិชาญพบว่า อินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตร นำเสนอการสำรวมอินทรีย์ ๖ อย่าง ได้แก่ ๑) จักขุนทรีย์ (ตา) คือ สติคอยสำรวมระวังในขณะที่ประสาทตาเห็นรูป ๒) โสตินทรีย์ (หู) คือ สติคอยสำรวมระวังในขณะที่เสียงมากระทบประสาทหู ๓) ฆานินทรีย์ (จมูก) คือ สติคอยสำรวมระวังในขณะที่ประสาทจมูกกระทบกลิ่น ๔) ชิวหินทรีย์ (ลิ้น) คือ สติคอยสำรวมระวังในขณะที่ลิ้นรับรสต่างๆ ๕) กายินทรีย์ (กาย) คือ การมีสติในขณะที่เรา

^๑ สาขาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Vipassana Bhavana branch Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand. อีเมล uthai.phoom66@gmail.com

^๒ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย Mahamakut Buddhist University, Thailand. อีเมล non2518@hotmail.com

ถูกต้องสัมผัสทางกาย และ ๖) มนินทรีย์ (ใจ) คือ การมีสติในขณะที่ทวารใจเปิดรับอารมณ์ต่างๆ ที่ปรากฏของธรรมารมณ์ การสำรวมอินทรีย์ ๖ อย่างเพื่อมิให้ยึดถือสิ่งที่กระทบเป็นรูป (รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส) อันเป็นเหตุให้เกิดความยินดีเกิดความยินร้ายกระทบเข้ามาสู่จิตใจ ทำให้ได้รับความสุขอันประณีตปราศจากกิเลส กระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นกระบวนการพัฒนาจักขุอินทรีย์ (ตา) โสตินทรีย์ (หู) ฆานินทรีย์ (จมูก) ชิวหินทรีย์ (ลิ้น) กายินทรีย์ (กาย) และ มนินทรีย์ (ใจ) โดยการมีสติระวาง (สติสังวร) ในขณะที่เกิด การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การสัมผัสและการรับอารมณ์

คำสำคัญ : อินทรีย์สังวร, อินทรีย์สังวรสูตร, การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

Abstract

The objectives of this thesis were 1) 1) to study Indriyasamvara in the Indriyasamvara Sutta, 2) to propose the process of developing Indriyasamvara in the Indriyasamvara Sutta of Vipassana Meditation practice. The result of the study found that Indriyasamvara in the Indriyasamvara Sutta is presented the restraint of the 6 faculties , namely 1) Cakkhundriya (eyes) is the mindfulness of being mindful carefully which is oneself aware of the visual nerve that sees form, 2) Sotindriya (ears) is the mindfulness of being mindful carefully which is oneself aware of sound hits the auditory nerve, 3) Ghanindriya (nose) is the mindfulness of being mindful carefully which is oneself aware of the olfactory nerve affects the sense of smell, 4) Jivhindriya (tongue) is the mindfulness of being mindful carefully which is oneself aware of the tongue tastes various tastes, 5) Kāyindriya (body) is the mindfulness of being mindful carefully with physical contact and 6) Manindriya (mind) is the mindfulness of being mindful carefully while the orifice of the mind is open to various emotions. Controlling the six sense organs so as not to cling to things that affect them as form (form, taste, smell, sound, touch) The process of developing Indriyasamvara in the Indriyasamvara Sutta of Vipassana meditation practice are process of developing the Cakkhundriya (eyes), Sodindriya (ear), Ghanindriya (nose), Chevihindriya (tongue), Kindriya (body), and

Manindriya (mind) by being mindful and careful (mindfulness) while seeing, hearing, smelling, tasting, touching and receiving emotions.

๑. บทนำ

การดำเนินชีวิตโดยทั่วไปของมนุษย์ใช้อายตนะหรือทวาร ๖ (ผัสสะทวาร) คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ^๓ เพื่อรับรู้ติดต่อเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับโลก หากใช้ชีวิตอย่างเพลิดเพลิน เกิดความคุ้นชิน จนไม่มีการสำรวจระวัง ละเลยต่อหน้าที่ของอายตนะทั้ง ๖ ซึ่งทำงานอยู่จนเกิดปัญหา ความวิปริตและความวิปาสคลาดเคลื่อนต่อการรับรู้อารมณ์ต่างๆ จนทำให้เกิดบาปอกุศลธรรมจากการยึดติดรูปที่พึงรู้ทางตา เสียงที่รับรู้ทางหู กลิ่นที่รับรู้ทางจมูก รสที่รับรู้ทางลิ้น โผฏฐัพพะรับรู้ทางกาย และธรรมารมณ์รับรู้ทางใจที่น่าปรารถนาให้กำหนดนั้นอยู่ ย่อมทำให้เราเสื่อมจากกุศลธรรม ถ้าเราไม่เพลิดเพลินและมีความสำรวมย่อมนำเสื่อมจากกุศลธรรม^๔ ต้นเหตุแห่งการคิดและการกระทำในสิ่งต่างๆ ที่เป็นไปตามกำลังของกิเลสตัณหาที่เข้ามาครอบงำนั้นล้วนเกิดจากการยึดมั่นถือมั่น “ตัวกู - ของกู” ขาดสติสำรวจระวังจิตใจตนเองและทำให้ทุกข์เกิดขึ้นในจิตใจ ซึ่งเริ่มต้นมาจากการรับรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อันเป็นเหตุให้เกิดทั้งนรกขึ้นมาเมื่อมีการปฏิบัติผิด แต่ทว่า จะเป็นสวรรค์ขึ้นมาเมื่อมีการปฏิบัติถูก ณ ที่นั้น ๆ^๕ ดังนั้นการศึกษาที่ถูกต้องจึงเริ่มต้นที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เพื่อใช้มันอย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์ โดยการคุ้มครองทวารในอินทรียทั้งหลายด้วยการสำรวจอินทรียทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ จึงเป็นข้อปฏิบัติการสำรวจอินทรียทั้ง ๖ เพื่อไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ และรู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ

ขณะที่การสำรวจระวังอินทรียทั้ง ๖ เป็นไปเพื่อการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามนัยแห่งสติปัฏฐาน ๔ คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พึงใช้สติควบคุมจิตให้กำหนดในอารมณ์ทั้ง ๖ อย่าง คือ รูปารมณ์ สัทธารมณ์ คันธารมณ์ รสารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์ และธัมมารมณ์ ซึ่ง ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธัมมารมณ์ ที่ผ่านเข้าทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โดยการไม่รวบถือ ไม่แยกถือ

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/ ๒๕๕.

^๔ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๙๘/๑๐๘.

^๕ พุทธทาสภิกขุ, **มรดกธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๔๒.

โดยกำหนดเห็นรูปทางตาแล้ว ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุนทรีย์ เป็นต้น^๖ เพราะการมีสังวรเหมือนผู้มีเสาหลัก^๗ ถือเป็นอุบายการกำหนดสติให้เท่าทันปัจจุบันขณะ ซึ่งมีสติในทรีย์รู้เท่าทันปฏิภิกขิยาของจิตที่มีต่ออารมณ์ที่ได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ได้สัมผัสทางกาย และรับรู้ธรรมารมณ์ โดยเมื่อกำหนดรู้ทางทวารทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ แล้วไม่ตกอยู่ในอารมณ์นั้นๆ ที่ทำให้ยินดีหรือไม่ยินดี มีการสำรวมอยู่ มีสติรู้ตามความเป็นจริง และเมื่อผู้เจริญวิปัสสนาภาวนาเข้าถึงการกำหนดรู้จิตเห็น จิตได้ยิน จิตได้กลิ่น จิตลิ้มรส จิตกระทบสัมผัส จิตคิดซึ่งพึงจะเกิดขึ้นแล้วดับไปในตอนนั้นพร้อมทั้งรูปอันเป็นที่อาศัยของจิตทั้งหลายเหล่านั้น และรูปที่เกิดเพราะจิตเหล่านั้น รวมถึงรูปที่เป็นอารมณ์ของจิตเหล่านั้นด้วย ทำให้เกิดการพิจารณา กำหนดรู้สภาวะธรรมนั้น และรูปอันเป็นที่อาศัยของสภาวะธรรมนั้น พร้อมทั้งรูปที่เกิดเพราะสภาวะธรรมนั้น ย่อมหลุดพ้นจากบาปอกุศลและทุกข์ทั้งปวงได้ถึงซึ่งเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ

ดังนั้น ผู้ศึกษาวิจัยจึงต้องการศึกษากระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตร เพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อการนำไปประยุกต์ใช้ปฏิบัติต่อการบรรเทา เพื่อศึกษาว่า ซึ่งจะเป็นประโยชน์เป็นโทษได้อย่างไร เพื่อที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจเรื่องของอินทรีย์สังวรได้อย่างถูกต้อง และเป็นแนวทางในการปฏิบัติซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมในปัจจุบัน และพุทธศาสนาสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรเพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๓ ข้อ คือ

- ๑) เพื่อศึกษาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตร
- ๒) เพื่อเสนอกระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรเพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

^๖ ที.สี. (ไทย) ๙/๒๑๓/๗๒-๗๓.

^๗ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๔๗/๓๔๙.

งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรเพื่อการปฏิบัติ วิปัสสนาภาวนา” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสารขอบเขตของการวิจัย แบ่งเป็นสองส่วน คือ ขอบเขตด้านเอกสารเพื่อกำหนดเอกสารที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ และขอบเขต ด้านการศึกษาเพื่อกำหนดขอบเขตเนื้อหาประเด็นต่าง ๆ ที่จะศึกษาในการวิจัยครั้งนี้

๔. ผลการวิจัย

จากการวิจัย “กระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรเพื่อการปฏิบัติ วิปัสสนาภาวนา” พบว่า

๑ อินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตร

อินทรีย์สังวร คือ การสำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ นี้ ได้แก่ สำรวมตา สำรวมหู สำรวมจมูก สำรวมลิ้น สำรวมกาย สำรวมใจ โดยสำรวม คือ ความป้องกัน ความระมัดระวังด้วยสติ ในทุกเวลาที่ตากับรูปได้ประจวบกัน หูกับเสียงได้ประจวบกัน จมูกกับกลิ่นได้ประจวบกัน ลิ้นกับรสได้ประจวบกัน กายและสิ่งที่กายถูกต้องได้ประจวบกัน มโนคือใจและธรรมะคือเรื่องราวได้ประจวบกัน พระพุทธเจ้าได้สั่งสอนไว้ว่าให้พิจารณาโดยแยกกาย สำรวมอินทรีย์คือตา ก็คือในขณะที่ตากับรูปประจวบกัน หรือที่เรียกกันง่าย ๆ ว่าตาเห็นรูป ก็มีสติคอยสำรวมระวังเอาไว้ มิให้ยึดถือสิ่งที่ตาเห็นนั้นเกิดความยินดีเกิดความยินร้าย อันเรียกว่านาคิเลสให้ไหลเข้ามาท่วมจิตใจไปสู่จิตใจ คือระมัดระวังมิให้เป็นอารมณ์ ที่นำความยินดีความยินร้ายไหลเข้ามาสู่จิตใจ ท่วมจิตใจ อันความยินดีความยินร้ายที่ไหลเข้ามาท่วมจิตใจทางตานี้แหละ ได้ชื่อว่าเป็นอาสวะอย่างหนึ่ง ตามที่ได้กล่าวแล้วว่าอาสวะคือกิเลสที่ต้องจิตใจ หรือต้องจิตสันดาน ก็ไหลเข้ามาทางตานี้นั่นเอง โดยที่ยึดถือเป็นอารมณ์ เกิดความยินดีเกิดความยินร้ายขึ้นในจิต ท่วมจิตใจ

ประเภทของอินทรีย์สังวร แบ่งออกเป็น ๖ อย่าง ได้แก่ ๑) จักขุนทรีย์ (ตา) คือ ในขณะที่ตาเห็นรูป ก็มีสติคอยสำรวมระวังเอาไว้ มิให้ยึดถือสิ่งที่ตาเห็นนั้นเกิดความยินดีเกิดความยินร้าย อันเรียกว่านาคิเลสให้ไหลเข้ามาท่วมจิตใจไปสู่จิตใจ คือระมัดระวังมิให้เป็นอารมณ์ ที่นำความยินดีความยินร้ายไหลเข้ามาสู่จิตใจ ท่วมจิตใจ ๒) โสตินทรีย์ (หู) คือ สิ่งที่มากระทบก็ คือเสียงต่าง ๆ เสียงมากระทบประสาทหู หูกับเสียงต่อกันซึ่งก็เป็นรูปธรรมด้วยกัน เสียงก็เป็นรูป ประสาทหูก็เป็นรูป กระทบกันก็เป็นเหตุให้เกิดสภาพได้ยินขึ้น สภาพได้ยินเป็นนามธรรม เสียงเป็นรูป ประสาทหูเป็นรูป ได้ยินเป็นนาม ๓) ฆานินทรีย์ (จมูก) คือ ธรรมชาติรู้กลิ่น เป็นนาม กำหนดรู้กลิ่นที่จมูกประสาทจมูกก็เป็นรูปกระทบกันแล้วก็ เป็นเหตุให้เกิดการรู้กลิ่นขึ้น ตัวรู้กลิ่นนี้เป็นมายนามะ เป็นจิต ๔) ชิวหินทรีย์ (ลิ้น) คือ ประสาทลิ้นกับรสต่าง ๆ เป็นรูปธรรม ธรรมชาติที่รู้รส

เป็นนาม กำหนดรูปร่างที่ลื่น สภาพรูปร่างนั้นเป็นมนายตนะ ๕) กายินทรีย์ (กาย) คือ การมีสติในขณะที่เราถูกต้องสัมผัส พร้อมเปิดรับอารมณ์อยู่เป็นปกติ ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน ไต่ก็ตาม การกระทบกันของกายกับวัตถุ ต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งการที่รู้ว่าทวารทางกายเป็นที่ปรากฏให้รับรู้โผฏฐัพพะ การรู้ว่าทวารทางกายเช่นนี้ เรียกว่าเป็นการรู้ลักษณะของกายปสาท (ทวารกาย) ได้ตามความเป็นจริง ๖) มนินทรีย์ (ใจ) คือ การมีสติในการกระทำทางใจ ทวารใจก็พร้อมเปิดที่จะรับอารมณ์อยู่เป็นปกติ ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน ไต่ก็ตาม จากอิริยาบถหลักใหญ่เหล่านี้ได้ ทั้งการนึกคิด การวิเคราะห์งาน การวางแผนการทำงานต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งการที่รู้ว่าทวารทางใจเป็นที่ปรากฏของธรรมารมณ์

วิธีปฏิบัติอินทรีย์สังวรอันยอดเยี่ยมในพระธรรมวินัยนั้น พระพุทธองค์ทรงมุ่งเน้นให้มีการพัฒนาอินทรีย์ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด คือ มีปัญญาเห็นความจริงของสังขารทั้งปวง เรียกว่าอินทรีย์ภาวนา องค์ธรรมหลักที่ใช้ในการฝึกหัด คือ มีสติ มีความรู้ตัว ไม่หลงลืม เตรียมพร้อมอยู่เสมอ อุบายวิธีในการฝึกให้มีอินทรีย์สังวร เช่น การปฏิบัติกรรมฐาน การไม่ยึดถือ นิमितและอนุพยัญชนะ เลือกรอารมณ์ หลบหลีกอารมณ์ เผชิญหน้าอย่างมีสติ การปฏิบัติตามวินัยอย่างเคร่งครัด และโยนิโสมนสิการ

อานิสงส์ของอินทรีย์สังวร คือ ทำให้ได้รับความสุขอันประณีตปราศจากกิเลสรบกวนหมดทุกข์ในวัฏฏะไปโดยสิ้นเชิง อินทรีย์สังวรนั้นนำประโยชน์มาให้ตั้งแต่ระดับต้น ทำให้กิเลสลดลง ทุกชั้นย่อยลง จนกระทั่งถึงสูงสุดคือพ้นจากอาสวะทั้งปวง ดังมีมาในอุทายีเถรคาถาว่า “ส่วนภิกษุที่มีจิตไม่ฟุ้งซ่าน ไม่กลับกลอก มีปัญญารักษาตน สรรวมอินทรีย์ คบหาแต่มีตรติ เป็นนักปราชญ์ พึงทำความสิ้นทุกข์ได้” เรามีเวลาน้อยเหลือเกิน สิ่งที่เราควรจะทำเป็นงานเร่งด่วนที่สุดในการเกิดเป็นมนุษย์ คือการเดินทางเพื่อไปสู่พระนิพพานเท่านั้น พระนิพพานไม่ใช่เป็นทางเลือกจะไปหรือไม่ไปก็ได้ แต่เป็นกฎบังคับที่แน่นอนตายตัวว่า หากอยากจะพ้นจากทุกข์ ต้องไปให้ถึงพระนิพพาน ไม่อย่างนั้นจะพ้นจากทุกข์ไม่ได้ ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดไปไม่รู้สิ้นสุด ดังนั้น “การปฏิบัติให้สมบูรณ์ในศีล การมีอินทรีย์สังวร การรู้จักประมาณในการบริโภคและการประกอบความเพียรเครื่องต้นอยู่เนื่อง ๆ จึงเป็นสิ่งที่ควรใส่ใจปฏิบัติด้วยความไม่ประมาท”

๒ กระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรเพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

กระบวนการพัฒนาจักขุอินทรีย์ (ตา) ในอินทรีย์สังวรสูตรกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นการที่ผู้ปฏิบัติรู้ว่าประสาทตาดีพอที่จะทำให้สีปรากฏ กิติ การรู้ว่าประสาทตาดี กิติ นี้เรียกว่า

เป็นการรู้ลักษณะของจักขุปสาทได้ตามความเป็นจริง นี่แหละคือการรู้สภาวะลักษณะของรูปตาที่มีความใส ซึ่งเรียกว่า จักขุปสาท แม้ในเรื่องของปสาทอื่น ๆ เช่น โสตรปสาท ก็พึงทราบโดยทำนองเดียวกัน การที่ผู้ปฏิบัติรู้ว่า จักขุปสาทเป็นตัวนำจิตให้เข้าถึงรูปสีที่เรียกว่า วรรณะ กิติ การที่รู้ว่า จักขุปสาท ก่อให้เกิดการเห็น กิติ เรียกว่าเป็นการรู้ระของจักขุปสาทนั้น ตามความเป็นจริง จักขุปสาทมีหน้าที่ตั้งจิตเข้าไปสู่รูปารมณ หรือที่เรียกว่า สีจักขุปสาทนั้นทำหน้าที่ตั้งจิตสู่รูปารมณนั่นเอง นั่นก็คือ ก่อให้เกิดการเห็นรูปารมณนั้น การที่ผู้ปฏิบัติรู้ว่า นี่เป็นที่ตั้งแห่งการเห็น กิติ รู้ว่าการเห็นเกิดขึ้นจากสิ่งนี้หรือเริ่มต้นจากสิ่งนี้ กิติ เรียกว่าเป็นการรู้ปัจจุภูฐานของจักขุปสาทนั้นตามความเป็นจริง ก็การรู้ถึงสาเหตุคือรู้ว่าเนื้อประสาทตาซึ่งเรียกว่ารูปหยาบที่ปรากฏเกิดด้วยอำนาจของกรรม หรือที่เรียกว่า กัมมขภูตรูป นั่นว่า จักขุปสาทนี้เกิดขึ้นเพราะมีรูปตาเนื้อนี้เป็นเหตุ ดังนี้ เรียกว่า เป็นการรู้ปฏภูฐานของจักขุปสาทนั้นตามความเป็นจริง

กระบวนการพัฒนาโสตินทรีย์ (หู) ในอินทรีย์สังวรสูตรกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นการมีสติในขณะที่เราหูได้ยิน ทวารหูก็พร้อมเปิดที่จะรับอารมณ์อยู่เป็นปกติ ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน ไต่ก็ตาม เพราะการดำเนินชีวิตของมนุษย์ย่อมไม่พ้นไปจากอิริยาบถหลักใหญ่เหล่านี้ได้ ทั้งการฟังเพลง การฟังครูสอนหนังสือ การฟังเสียงต่าง ๆ เหล่านี้ ในการกำหนดตามรู้ขณะได้ยินนี้ ให้กำหนดว่า “ได้ยินหนอ” หรือ “อินหนอ” สภาวะธรรม ๕ อย่าง คือ โสตรประสาท เสียง (สัททารมณ) โสตวิญญาณ ผัสสะทางหู หรือเวทนาที่เกิดจากผัสสะทางหูย่อมปรากฏในขณะนั้น ๆ ตามสมควร

กระบวนการพัฒนาขานินทรีย์ (จมูก) ในอินทรีย์สังวรสูตรกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นการมีสติในขณะที่เราได้กลิ่น ทวารจมูกก็พร้อมเปิดที่จะรับอารมณ์อยู่เป็นปกติ ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน ไต่ก็ตาม เพราะการดำเนินชีวิตของมนุษย์ย่อมไม่พ้นไปจากอิริยาบถหลักใหญ่เหล่านี้ได้ ทั้งการทำงาน การหายใจ ดมเพื่อทดสอบกลิ่นต่าง ๆ ซึ่งการที่รู้ว่าทวารทางจมูกเป็นที่ปรากฏให้ได้กลิ่นของวัตถุ การรู้ว่าทวารทางจมูกเช่นนี้ นี้เรียกว่าเป็นการรู้ลักษณะของขานปสาท (ทวารจมูก) ได้ตามความเป็นจริง การที่เราได้กลิ่น กิติ เช่น การได้กลิ่นของดอกกุหลาบ การได้กลิ่นอาหาร ฯลฯ การที่รู้ว่าถึงขานประสาท (ทวารจมูก) ก่อให้เกิดการได้กลิ่นกิติ เช่นนี้เรียกว่า เป็นการรู้จักคือหน้าที่ (ระสะ) ของขานประสาทนั้น ๆ ตามความเป็นจริง เรียกวิธีนี้ว่าสติสังวร การระวังสติเป็นการฝึกอินทรีย์ความเป็นใหญ่ในทางจมูก

กระบวนการพัฒนาชวหินทรีย์ (ลิ้น) ในอินทรีย์สังวรสูตรกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นการมีสติในขณะที่ลิ้นเรากระทบรส ทวารลิ้นก็พร้อมเปิดที่จะรับอารมณ์อยู่เป็นปกติ ไม่ว่าจะ

อยู่ในอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน ไต่ ก็ตาม เพราะการดำเนินชีวิตของมนุษย์ย่อมไม่พ้นไปจากอิริยาบถหลักใหญ่เหล่านี้ได้ ทั้งการทำงานอาหาร การชิมอาหาร การดื่มเครื่องดื่ม ต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งการที่รู้ว่าทวารทางลิ้นเป็นที่ปรากฏให้เห็นรสของวัตถุ การรู้ว่าทวารทางลิ้นเช่นนี้ เรียกว่าเป็นการรู้ลักษณะของชีวหาปสาท (ทวารทางลิ้น) ได้ตามความเป็นจริง การที่เรารู้ว่า ชิวหาปสาทเป็นตัวนำจิตให้เข้าถึงรสต่าง ๆ เช่น รสเค็มของเกลือ รสหวานของน้ำตาล รสเปรี้ยวของมะนาว การที่รู้ว่าถึงชีวหาปสาท (ทวารลิ้น) ก่อให้เกิดการได้รสก็ดี เช่นนี้เรียกว่า เป็นการรู้จักคือหน้าที่ (รสะ) ของชีวหาปสาทนั้น ๆ ตามความเป็นจริง เรียกวิธีนี้ว่า สติสังวร การระวังสติ ฝึกอินทรีย์ความเป็นใหญ่ในทางลิ้น

กระบวนการพัฒนากายอินทรีย์ (กาย) ในอินทรีย์สังวรสูตรกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นการมีสติในขณะที่เราถูกต้องสัมผัส ทวารกายก็พร้อมเปิดที่จะรับอารมณ์อยู่เป็นปกติ ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน ไต่ก็ตาม เพราะการดำเนินชีวิตของมนุษย์ย่อมไม่พ้นไปจากอิริยาบถหลักใหญ่เหล่านี้ได้ ทั้งการทำงาน การกระทบกันของกายกับวัตถุ ต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งการที่รู้ว่าทวารทางกายเป็นที่ปรากฏให้รับรู้โณภูฏัพพะ การรู้ว่าทวารทางกายเช่นนี้ เรียกว่าเป็นการรู้ลักษณะของกายปสาท (ทวารกาย) ได้ตามความเป็นจริง การที่เรารู้ว่า กายปสาทเป็นตัวนำจิตให้เข้าถึงโณภูฏัพพะ เช่น การกระทบกันของกาย การนอนบนที่นอนนุ่ม ๆ หรือแข็ง ๆ การที่รู้ว่าถึงกายปสาท (ทวารกาย) ก่อให้เกิดโณภูฏัพพะก็ดี เช่นนี้เรียกว่า เป็นการรู้จักคือหน้าที่ (รสะ) ของกายปสาทนั้น ๆ ตามความเป็นจริง เรียกวิธีนี้ว่า สติสังวร การระวังสติ เป็นการฝึกอินทรีย์ความเป็นใหญ่ในทางกาย

กระบวนการพัฒนามโนอินทรีย์ (ใจ) ในอินทรีย์สังวรสูตรกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นการมีสติในการกระทำทางใจ ทวารใจก็พร้อมเปิดที่จะรับอารมณ์อยู่เป็นปกติ ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน ไต่ก็ตาม เพราะการดำเนินชีวิตของมนุษย์ย่อมไม่พ้นไปจากอิริยาบถหลักใหญ่เหล่านี้ได้ ทั้งการนึกคิด การวิเคราะห์งาน การวางแผนการทำงาน ต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งการที่รู้ว่าทวารทางใจเป็นที่ปรากฏของธรรมารมณ์ การรู้ว่าทวารทางใจเช่นนี้ นี้เรียกว่าเป็นการรู้ลักษณะของ มโนทวารได้ตามความเป็นจริง การที่เรารู้ว่า มโนทวารเป็นตัวนำจิตให้เข้าถึงธรรมารมณ์ เช่น การรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ การที่รู้ว่าถึงใจก่ให้เกิดธรรมารมณ์ก็ดี เช่นนี้เรียกว่า เป็นการรู้จักคือหน้าที่ (รสะ) ของมโนทวารนั้น ๆ ตามความเป็นจริง เรียกวิธีนี้ว่า สติสังวร การระวังสติ เป็นการฝึกอินทรีย์ความเป็นใหญ่ในทางใจ

๕. อภิปรายผล

จากการวิจัย “กระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรเพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” พบว่า

๑. กระบวนการพัฒนาจักขุนทรีย์ (ตา) ในอินทรีย์สังวรสูตรกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ ในขณะที่ตาเห็นรูป ก็มีสติคอยสำรวจระวังเอาไว้ มิให้ยึดถือสิ่งที่ตานั้นเห็นนั้นเกิดความยินดีเกิดความยินร้าย อันเรียกว่านาก็เลสให้ไหลเข้ามาท่วมจิตใจสู่จิตใจ คือระมัดระวังมิให้เป็นอารมณ์ ที่นำความยินดีความยินร้ายไหลเข้ามาสู่จิตใจ ท่วมจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับพระครูเกษมธรรมทัต (สุรศักดิ์ เขมรสี) ได้กล่าวว่า เจริญวิปัสสนาท่านให้กำหนดที่ปรมาตม์ ฉะนั้นก็พยายามกำหนดที่สภาพเห็น หรือสิ่งที่กระทบทางตา สีเป็นรูป การเห็นเป็นนาม คือไม่พยายามที่จะนึกคิดออกไปว่าสิ่งที่เห็นนั้นเป็นอะไร เป็นคนเป็นสิ่งของอะไร อย่างนั้นมันไปสู่สมมติ ให้พยายามกำหนดถึงสภาพเห็น แต่ในความเป็นจริงมันไม่สามารถจะยับยั้งให้อยู่เพียงแค่นั้นเท่านั้น

๒. กระบวนการพัฒนาโสตินทรีย์ (หู) ในอินทรีย์สังวรสูตรกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ สิ่งที่มากระทบก็คืออายตนะภายนอก ก็คือ สัทททายตนะ คือเสียงต่าง ๆ เสียงมากระทบประสาทหู หูกับเสียงต่อกันซึ่งก็เป็นรูปธรรมด้วยกัน เสียงก็เป็นรูป ประสาทหูก็เป็นรูป กระทบกันก็เป็นเหตุให้เกิดสภาพได้ยินขึ้น สภาพได้ยินเป็นนามธรรม เสียงเป็นรูป ประสาทหูเป็นรูป ได้ยินเป็นนาม มนายตนะเป็นนาม ในทางการปฏิบัติให้เจริญสติระลึกรู้สภาพได้ยิน ได้ยินเสียง ได้ยินก็อย่างหนึ่ง เสียงก็อย่างหนึ่ง แต่ว่าก็ควรที่จะกำหนดมาทางสภาพได้ยินเพราะว่าจะทำให้ไม่เลยไปสู่สมมติบัญญัติได้ง่าย ซึ่งสอดคล้องกับพระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) ได้กล่าวว่า การมีสติในขณะที่เราหูได้ยิน ทวารหูก็พร้อมเปิดที่จะรับอารมณ์อยู่เป็นปกติ ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน ไต่ก็ตาม เพราะการดำเนินชีวิตของมนุษย์ย่อมไม่พ้นไปจากอิริยาบถหลักใหญ่เหล่านี้ได้ ทั้งการฟังเพลง การฟังครูสอนหนังสือ การฟังเสียงต่าง ๆ เหล่านี้ ในการกำหนดตามรู้ขณะได้ยินนี้ ให้กำหนดว่า “ได้ยินหนอ” หรือ “ยินหนอ” สภาวธรรม ๕ อย่าง คือ โสตประสาท เสียง (สัททารมณ์) โสตวิญญาณ ผัสสะทางหู หรือเวทนาที่เกิดจากผัสสะทางหูย่อมปรากฏในขณะนั้น ๆ

๓. กระบวนการพัฒนาขานินทรีย์ (จมูก) ในอินทรีย์สังวรสูตรกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ เป็นรูป ธรรมชาติรู้กลิ่น เป็นนาม กำหนดรู้กลิ่นที่จมูกประสาทจมูกก็เป็นรูปกระทบกันแล้วก็เป็นเหตุให้เกิดการรู้กลิ่นขึ้น ตัวรู้กลิ่นนี้เป็น มนายตนะ เป็นจิต แต่เป็นจิตที่เกิดที่จมูกทำหน้าที่รู้กลิ่น กลิ่นก็อย่างหนึ่ง รู้กลิ่นก็อย่างหนึ่ง กลิ่นนั้นเป็นรูป รู้กลิ่นเป็นนาม สติก็ระลึกรู้พอรู้กลิ่นก็ระลึกรู้สภาพ รู้กลิ่น เกิดการรับรู้ทางจมูกขึ้นมา เช่นกินข้าว กลิ่นกระทบจมูกก็รู้เพียงกลิ่นต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับพระอาจารย์ ดร.ภัททันตะ อาสภมหาเถระ อัครมหากัมมัฏฐานาจริ

ยะได้กล่าวว่า ขวานปสาทกับคันธารมณ (จุมูกกับกลืน) กระทบกันแล้วเกิดผัสสะ เรียกว่า ขวานสัมผัส ให้มีความรู้สึกชัดเจนอยู่ว่า ขวานปสาทเกิดขึ้นชั่วขณะก็ดับไป เมื่อผู้ปฏิบัติดำเนินได้ถึงขั้นนี้แล้ว ปฏิจจสมุปบาทก็ขาดสะบั้นลง ไม่หมุนต่อไปอีก กองทุกข์ทั้งหมดก็เป็นอันสิ้นสุดลง สมกับพระบาลีที่แสดงปฏิจจสมุปบาทโดยนโรธวาระว่า อวิชชาเยเตว อเสสสิราคณิโรธา สงขารณิโรโธ เป็นต้น ความว่า เมื่ออวิชชาดับ สังขารก็ดับ เป็นต้นอย่างนี้

๔. กระบวนการพัฒนาชีวิตินทรีย์ (ลิ้น) ในอินทริยสังวรสูตรกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ ประสาทลิ้นกับรสต่าง ๆ เป็นรูปธรรม ธรรมชาติที่รูรสเป็นนาม กำหนดรูรสที่ลิ้นสภาพรูรสนั้นเป็นมนายตนะ เป็นจิตที่เกิดขึ้นที่ลิ้น ทำหน้าที่รูรส รสก็อย่างหนึ่ง รูรสก็อย่างหนึ่ง รสนั้นเป็นรูป รูรส นี้เป็นนาม รสก็เป็นรสต่าง ๆ ไม่รู้ว่า เป็นรสอะไร ปรมัตถธรรมแค่รสต่าง ๆ ไม่รู้ว่า เป็นรสแฉงนั้นแฉงนี้ รสขนม รสอะไรต่าง ๆ แคะรูรสเท่านั้น นั่นคือปรมัตถ์ ก็ทำสติระลึกู เวลา กินข้าวรสกระทบลิ้น ระลึกรูสภาพรสรูรส ซึ่งสอดคล้องกับพระอาจารย์ ดร.ภัททันตะ อาสภมหาเถระ อัครคัมภักมัญฐานาจริยะ ได้กล่าวว่า ขิวหาปสาทกับรสารมณ (ลิ้นกับรส) กระทบกันแล้วเกิดผัสสะ เรียกว่า ขิวหาสัมผัส ให้มีความรู้สึกชัดเจนอยู่ว่า ขิวหาปสาทเกิดขึ้นชั่วขณะแฉงเดียวก็ดับไป เมื่อผู้ปฏิบัติดำเนินได้ถึงขั้นนี้แล้ว ปฏิจจสมุปบาทก็ขาดสะบั้นลง ไม่หมุนต่อไปอีก กองทุกข์ทั้งหมดก็เป็นอันสิ้นสุดลง สมกับพระบาลีที่แสดงปฏิจจสมุปบาทโดยนโรธวาระว่า อวิชชาเยเตว อเสสสิราคณิโรธา สงขารณิโรโธ เป็นต้น ความว่า เมื่ออวิชชาดับ สังขารก็ดับ เป็นต้นอย่างนี้

๕. กระบวนการพัฒนากายินทรีย์ (กาย) ในอินทริยสังวรสูตรกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ การมีสติในขณะที่เราถูกต้องสัมผัส ทวารกายก็พร้อมเปิดที่จะรับอารมณ์อยู่เป็นปกติ ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถยืน เดิน นั่ง หรือ นอนก็ตาม เพราะการดำเนินชีวิตของมนุษย์ย่อมไม่พ้นไปจากอิริยาบถหลักใหญ่ ซึ่งการกระทบกันของกายกับวัตถุ ต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งการที่รูว่าทวารทางกายเป็นที่ปรากฏให้รับรู้ไผภูฐัพพะ การรูว่าทวารทางกายเช่นนี้ เรียกว่าเป็นการรูลักษณะของกายปสาท (ทวารกาย) ได้ตามความเป็นจริง ซึ่งสอดคล้องกับพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวว่า การกระทบทางกายมีความเย็นบ้าง ร้อนบ้าง อ่อนบ้าง แข็งบ้าง หย่อนบ้าง ตึงบ้าง กระทบกับกายปสาทซึ่งเป็นรูปธรรม เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา นั่งอยู่ เย็นมากกระทบที่แขน ที่ขา ลำตัว ใบหน้าก็กำหนดรู มีความตึง หายใจเข้า หายใจออก หน้าอกหน้าท้องมันตึง หายใจเข้ามันตึง เวลาหายใจออกมันก็หย่อนตัวลง ก็กำหนดรู กัน ขากระทบพื้นรู้สึกแข็งก็กำหนดรู มือไปกระทบผ้ารู้สึกว่ามันอ่อน

กำหนดรู้ หรือว่ามีรับรู้สักตั้ง กำหนดแบบปกติคือกำหนดแบบไม่บังคับ กำหนดแบบตามสภาวะก็จะคลายตัวเป็นปกติ

๖. กระบวนการพัฒนามนินทรีย์ (ใจ) ในอินทรีย์สังวรสูตรกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ การมีสติในการกระทำทางใจ ทวารใจก็พร้อมเปิดที่จะรับอารมณ์อยู่เป็นปกติ ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน ไต่ก็ตาม เพราะการดำเนินชีวิตของมนุษย์ย่อมไม่พ้นไปจากอิริยาบถหลักใหญ่เหล่านี้ได้ ทั้งการนึกคิด การวิเคราะห์งาน การวางแผนการทำงาน ต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งการที่รู้ว่าทวารทางใจเป็นที่ปรากฏของธรรมารมณ ซึ่งสอดคล้องกับมหานิรานนท์ ได้กล่าวว่า มนายตนะ กับธัมมยตนะเป็นนาม ธรรมชาติกระทบใจมีทั้งรูปกับนาม เช่น รูปนั่ง นอน ยืน เดิน คู้เหยียด ฯลฯ เป็นรูป นามกระทบใจมีมากมาย เช่น นามโกรธ นามโลภ เป็นต้น เมื่อใดที่รู้ธรรมารมณที่ปรากฏก็ให้สัปดาห์ว่าธรรมารมณ โดยมีสติที่กล่าวข้างต้นประกอบอยู่เสมอ

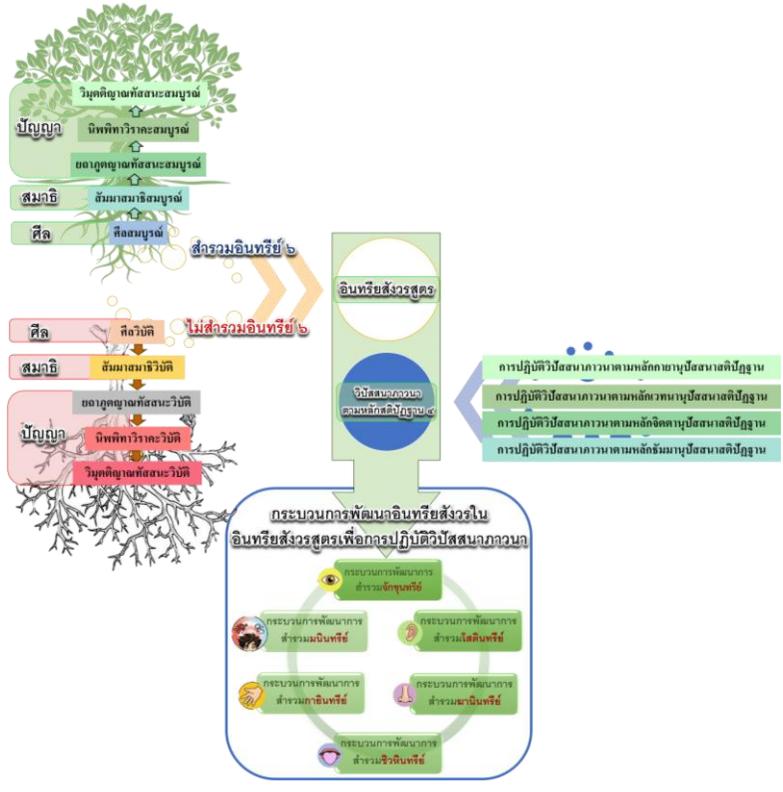
ผู้วิจัยเห็นด้วยกับทัศนะดังกล่าว คือ กระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นการมีสติในการกระทำทางทวาร ๖ ที่พร้อมจะเปิดรับอารมณ์อยู่เป็นปกติ ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน ไต่ก็ตาม เพราะการดำเนินชีวิตของมนุษย์ย่อมไม่พ้นไปจากอิริยาบถหลักใหญ่เหล่านี้ได้ ทั้งการนึกคิด การวิเคราะห์งาน การวางแผนการทำงานต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งการที่รู้ว่าทวารทั้ง ๖ เช่น การรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ การที่รู้เข้าถึงใจ ก่อให้เกิดธรรมารมณเป็นการรู้จักคือหน้าที่ (รส) ของมโนทวารนั้น ๆ ตามความเป็นจริง เป็นต้น จึงนับว่าวิธีนี้เป็นการสำรวมระวังด้วยสติ (สติสังวร) เป็นการฝึกอินทรีย์ความเป็นใหญ่ในอินทรีย์ทั้ง ๖ ตามที่ปรากฏการสังวรอินทรีย์ตลอดเพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๖. องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้จากการวิจัย “กระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรเพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” พบว่า การสำรวมอินทรีย์นั้นไม่ใช่มีแต่อย่างต่ำเป็นขั้นศีลเท่านั้น เพราะการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ใช้กระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรที่มีการกำหนดรูปรูป-นามที่มีอยู่ตามความเป็นจริงให้ผลไม่จำกัดกาลแก่ผู้ปฏิบัติสูงสุดขึ้นไปจนถึงขั้นบรรลอรหัตตผล ต่อเมื่อผู้ใดมีความฉลาดในอาตยนะทั้งภายนอกและภายใน ด้วยการเห็นแจ้งในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ ตลอดถึงผัสสะและเวทนาทุกชนิดที่อาศัยรูป เป็นต้น ล้วนเกิดสภาพธรรมแห่งไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ทำให้เกิดการเห็นแจ้งในวิปัสสนาญาณโดยลำดับจนกระทั่งถึงวิมุตติญาณทัสนะ

กระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรเพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา (ดังแผนภาพที่ ๑) เป็นวิธีการเจริญวิปัสสนาภาวนาสำหรับผู้มีสัทธาแก่กล้า พิจารณารูป-นามตามความเป็นจริง ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ กระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรเพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

- ๑) การพัฒนาการสำรวมอินทรีย์โดยใช้วิธีการกำหนดรู้ทางจักขุทวารีย์ (ตา) ย่อมพิจารณาโดยแยกคาย ในขณะที่ยึดกับรูปประจวบกัน คือเมื่อตาเห็นรูป ควรจะมีสติคอยสำรวมระวังมิให้ยึดถือสิ่งที่ตาเห็นนั้นเกิดความยินดีหรือยินร้าย ด้วยการกำหนดว่า “เห็นหนอ”
- ๒) การพัฒนาการสำรวมอินทรีย์โดยใช้วิธีการกำหนดรู้ทางโสตินทวารีย์ (หู) โดยการกำหนดสติในขณะที่เราหูได้ยิน เพราะหูพร้อมจะเปิดรับอารมณ์อยู่เป็นปกติ ไม่ว่าจะ

จะอยู่ในอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน ไต่ก็ตาม เมื่อกำหนดตามรู้ขณะได้ยินเสียงนั้น ควรกำหนดว่า “ได้ยินหนอ” หรือ “ยินหนอ”

๓) การพัฒนาการสำรวมอินทรีย์โดยใช้วิธีการกำหนดรู้ทางขานินทรีย์ (จมูก) ย่อมมีการกำหนดรู้กลิ่นทั้งหมดที่มีการกระทบขานะเป็นลักษณะ รู้สภาวะลักษณะของคันชายตนะ (กลิ่น) ว่า เป็นสภาวะที่เกิดภายในขานปสาท รู้ระสว่า หอมหรือเหม็นจนทำให้ได้กลิ่น รู้ปัจจุบันฐานว่า เป็นที่โคจรเที่ยวไปหรือวิสัยของการได้กลิ่น พึงกำหนดว่า “ได้กลิ่นหนอ” หรือ “กลิ่นหนอ”

๔) การพัฒนาการสำรวมอินทรีย์โดยใช้วิธีการกำหนดรู้ทางชีวหินทรีย์ (ลิ้น) ย่อมมีประสาทลิ้นกับรสต่าง ๆ เป็นรูปธรรม ธรรมชาติที่รู้รสเป็นนาม กำหนดรู้รสที่ลิ้น ควรกำหนดว่า “รสนอ” โดยสภาพรู้รสนั้นเป็นมนายตนะ เป็นจิตที่เกิดขึ้นที่ลิ้น ทำหน้าที่รู้รส รสก็อย่างหนึ่ง การรู้รสก็อย่างหนึ่ง รสนั้นเป็นรูป ส่วนการรู้รสเป็นนาม

๕) การพัฒนาการสำรวมอินทรีย์โดยใช้วิธีการกำหนดรู้ทางกายินทรีย์ (กาย) ย่อมมีการกำหนดรู้กายปสาท ซึ่งเป็นการมีสติในขณะที่เราถูกต้องสัมผัส ทวารกายก็พร้อมเปิดที่จะรับอารมณ์อยู่เป็นปกติ จึงต้องมีสติกำหนดรู้สภาวะเย็น ร้อน อ่อน แข็งที่มาสัมผัส โดยความเป็นธาตุ ซึ่งกำหนดรู้ตามความเป็นจริง เช่น เย็นหนอ นุ่มหนอ เป็นต้น โดยสภาพรู้ทางกายนั้นเป็นมนายตนะ เป็นจิตที่เกิดขึ้นที่กาย ทำหน้าที่รู้ผัสสะ ผัสสะก็อย่างหนึ่ง การรู้ผัสสะก็อย่างหนึ่ง ผัสสะนั้นเป็นรูป ส่วนการรู้ผัสสะเป็นนาม

๖) การพัฒนาการสำรวมอินทรีย์โดยใช้วิธีการกำหนดรู้ทางมนินทรีย์ (ใจ) ย่อมมีมนายตนะกับธัมมายตนะเป็นนาม ธรรมชาติกระทบใจมีทั้งรูปกับนาม เช่น รูปนั่ง นอน ยืน เดิน คู่ เหยียด ฯลฯ เป็นรูป นามกระทบใจมีมากมาย เมื่อใดที่รู้ธรรมารมณ์ที่ปรากฏก็ให้สักแต่ว่าธรรมารมณ์ พึงกำหนดรู้ว่า “คิดหนอ” โดยมีสติที่กล่าวข้างต้นประกอบ อยู่เสมอ

๗. สรุป

กระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรเพื่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเกิดจากการสำรวมอินทรีย์ ๖ ที่เป็นการสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กายและใจด้วยสติและปัญญา ขณะนั้นความเป็นผู้สำรวมด้วยจักขุ คือ เมื่อมีการเห็นเกิดขึ้น ปัญญา ย่อมพิจารณาในสิ่งที่เห็นในสภาพธรรมที่เกิดขึ้นว่าเป็นธรรมไม่ใช่เรา ขณะนั้นอกุศลธรรมไม่เกิด

แต่ปัญญาเกิดรู้ตามความเป็นจริง จึงชื่อว่าเป็นผู้สำรวมด้วยจักขุ ใจย่อมไม่เป็นไปด้วยอำนาจกิเลสอันอาศัยตา ความเป็นผู้สำรวมด้วยจักขุมีความสำคัญที่ปัญญา เมื่อเห็นแจ้งรู้ตามความเป็นจริง เกิดความเข้าใจสภาพธรรมที่มีจริงในขณะนี้ว่า เป็นธรรมไม่ใช่เรา จึงชื่อว่าเป็นผู้สำรวมด้วยจักขุ หรือ สำรวมด้วยอินทรีย์ สำรวมในจักขุนทรีย์ เป็นต้น ย่อมนำไปสู่ผลแห่งศีลสมบุรณ์จัดอยู่ในหมวดศีล เมื่อศีลสมบุรณ์ย่อมนำไปสู่สัมมาสมาธิที่สมบุรณ์จัดอยู่ในหมวดสมาธิ และเมื่อสัมมาสมาธิสมบุรณ์ย่อมเป็นฐานให้เกิดปัญญาโดยลำดับ คือ ยถาภูยาณทัสสนะสมบุรณ์ย่อมนำไปสู่เนปพิทาวีระกะ เมื่อนิพพิทาวีระกะสมบุรณ์ย่อมนำไปสู่วิมุตติญาณทัสสนะสมบุรณ์ ซึ่งเป็นผลของหมวดของปัญญา โดยนัยตรงข้ามกัน หากไม่มีอินทรีย์สังวร หรือ ขาดความสำรวมอินทรีย์ ๖ ย่อมนำไปสู่ผลแห่งศีลวิบัติ เมื่อศีลวิบดีย่อมนำไปสู่สัมมาสมาธิวิบัติ และเมื่อสัมมาสมาธิวิบดีย่อมไม่ให้เกิดปัญญาตามลำดับ คือ ยถาภูยาณทัสสนะวิบดีย่อมนำไปสู่เนปพิทาวีระกะวิบัติ เมื่อนิพพิทาวีระกะวิบดีย่อมนำไปสู่วิมุตติญาณทัสสนะวิบัติ

ฉะนั้น การสำรวมอินทรีย์ ๖ ในอินทรีย์สังวรสูตรจึงเป็นการปฏิบัติที่ครอบคลุมแนวทางปฏิบัติแห่งไตรสิกขาและให้ผลตั้งแต่พื้นฐานชั้นศีลไปจนถึงปัญญาชั้นสูงสุด คือ ความหลุดพ้นแห่งวิมุตติ

๘. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑. อินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตร สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับโครงการต่าง ๆ ในระยะสั้น และระยะยาว โดยปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ตามคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา

๒. กระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรเพื่อการปฏิบัติวิปัสสนากาวนาควรมีการเผยแพร่ในด้านอื่น ๆ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความมั่นคง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการวิจัยเชิงทดลองในชุดรูปแบบอื่น ๆ เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรเพื่อการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา

๒. ควรมีการวิจัยในรูปแบบกระบวนการพัฒนาอินทรีย์สังวรในอินทรีย์สังวรสูตรที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๔๐.

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๗.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พุทธทาสภิกขุ, มรดกธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๔๒.

แนวทางการบริหารจัดการศูนย์พัฒนายุวชนวัดนาครินทร์ โดยพุทธสันติวิธี
Management Guidelines for Wat Nakarin Youth Development
Center by Buddhist Peaceful Means

พระปลัดบุญเพ็ง ชยสาโร (ชัยวิเศษ)

Phrapalad Boonpaeg Chayasaro (Chavisead)^๑

Received: April 28, 2024

Revised: April 29, 2024

Accepted: April 2, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการศูนย์พัฒนายุวชนวัดนาครินทร์ ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมและแนวคิดศาสตร์สมัยใหม่ที่เอื้อต่อการบริหารจัดการศูนย์พัฒนายุวชน ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการศูนย์พัฒนายุวชนวัดนาครินทร์ โดยพุทธสันติวิธี ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มี ๓ กลุ่ม ได้แก่ คณะกรรมการศูนย์พัฒนายุวชนวัดนาครินทร์ ตัวแทนสถานศึกษา และเยาวชนที่เข้ากิจกรรมของศูนย์ จำนวน ๑๗ ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยอุปนัยวิธี

ผลกาวิจัยพบว่า

ศูนย์พัฒนายุวชนวัดนาครินทร์ เกิดจากอุดมการณ์ของผู้นำวัด ได้รับความร่วมมือจากชุมชน สถานศึกษา วัฒนธรรมจังหวัด และองค์กรเครือข่ายต่างๆ จนมีผลงานเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน มีวิสัยทัศน์คิดแนวทางการบริหารจัดการศูนย์ฯ ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งงาน การประสานงาน การรายงาน และการวางแผนงบประมาณ และนำหลักศีล ๕ คำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นข้อปฏิบัติทางด้านจิตใจร่วมกัน เพื่อให้เกิดคุณธรรม จริยธรรม มีความสงบ มีความสามัคคีในหมู่คณะ ได้ตระหนักในบทบาทหน้าที่ซึ่งกันและกันระหว่างวัด บ้าน โรงเรียน สร้างความรู้ ความเข้าใจ ให้เกิดประโยชน์

^๑ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Art (Buddhist Studies) Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ต่อส่วนรวม ลดปัญหาความขัดแย้ง สร้างความเชื่อมั่น ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชุมชน ทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และเป็นที่ยอมรับจากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ

คำสำคัญ : วัดนาครินทร์; พุทธสันติวิธี; วิสัยทัศน์

Abstract

The objectives of this research article are 1) to study the management conditions of the Youth Development Center at Wat Nakarin. 2) to study Buddhist principles and modern science concepts that facilitate the management of the Youth Development Center. 3) to present management guidelines. Nakarin Temple Youth Development Center by Buddha Santiwithi Use a qualitative research format. By in-depth interview With important information providers, there are 3 groups: the committee of the Nakarin Temple Youth Development Center; educational institution representative and 17 youths who participated in the center's activities. Data were analyzed using inductive methods.

The research results found that

Nakarin Temple Youth Development Center It stems from the ideology of the temple leaders. Receive cooperation from communities, educational institutions, and provincial culture. and various network organizations until there is a clear concrete work Has a vision to think of guidelines for managing the center, including planning, organizing, arranging people to work, ordering work, coordinating, reporting, and creating budget plans. and bring the 5 precepts taught in Buddhism as a common mental practice. To create morality, ethics, peace, and unity among the group. Become aware of the roles and responsibilities of each other between the temple, home, and school, creating knowledge and understanding for the benefit of the whole community Reduce conflict problems

build trust Safety of life and property of the community Makes it possible to live together happily and is accepted by various agencies or organizations

Keywords: Nakarin Temple; Buddhist Santiwitthi; Vision

๑. บทนำ

ในปัจจุบันโลกอยู่ในความผันผวน “ยุวชน” หรืออีกคำหนึ่งเรียกว่า “เด็กวัยรุ่น”^๒ บุคคลที่มีอายุระหว่าง 10-18 ปี จึงเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ต้องเผชิญวิกฤตปัญหาเกิดภาวะเด็กด้อยโอกาส เด็กกระทำผิด ติดสารเสพติด การใช้ความรุนแรง การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การใช้เวลาส่วนใหญ่กับเทคโนโลยี และอื่นๆ หากไม่เร่งแก้ไขอนาคตของชาติไทยคงจะน่าเป็นห่วง ดังท่านพุทธทาสภิกขุว่า “โลกนี้จะดีจะเลวจะวินาศหรือจะเจริญรุ่งเรืองก็แล้วแต่ว่าเยาวชนเขาจะกระทำอย่างไร” ท่านได้ฝากมุมมองสะท้อนเรื่องนี้ไว้ว่า “ศีลธรรมของยุวชนคือสันติภาพของโลก”^๓

มีการศึกษาจำนวนมากที่สนใจในการแก้ปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงของยุวชนไทยโดยนำหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นแนวทาง เช่น การศึกษาของ พระศรีรัตนวิมล (วีรภัทร รตนปญโญ) ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหายุวชนไทยนับวันมีพฤติกรรมที่ข้องเกี่ยวกับปัญหาอาชญากรรม การทำร้าย การฆ่า การปล้นชิงทรัพย์ และมีปัญหามาในเรื่องของยาเสพติดในกลุ่มยุวชน สะท้อนให้เห็นถึงการใช้ความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อสร้างความเสียหายต่อตนเองและสังคม แนวทางการปัญหาได้เสนอให้นำหลักคำสอนทางศาสนาไปใช้ในการพัฒนายุวชน โดยการนำหลักภavanaไปใช้เป็นหลักในการให้คำปรึกษาเพื่อให้เยาวชนรู้จักตนเอง และใช้ศีล ๕ เป็นหลักในการพัฒนาจริยธรรมขั้นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกัน ใช้หลักสมาธิเพื่อฝึกจิตให้รู้จักอยู่กับตนเองแก้ปัญหาสมาธิสั้น ใช้หลักปัญญาโดยฝึกการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดปัญญาจากการฟัง สร้างการคิดและจินตนาการ และปัญญาที่

^๒ ราชบัณฑิตสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๕, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://dictionary.orst.go.th/> [๒ ตุลาคม ๒๕๖๖].

^๓ พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, ธรรมสังเคราะห์ในมณฑลกาล ๑๐๐ ปี พุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗.

ได้จากการปฏิบัติ^๔ นอกจากนี้ พระมหากุญญา กิตติโสภโณ ได้ศึกษาวิจัยรูปแบบการฝึกคุณธรรม และจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ตามหลักพุทธธรรม พร้อมกับเสนอว่า ผู้สอนหรือพระธรรมวิทยากรควรนำหลักไตรสิกขา หลักอริยสัจ ๔ หลักอิทธิบาท ๔ และหลักภavana ๔ ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับยุวชน คนรุ่นใหม่ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน และราชการมาช่วยเสริมพลังเพื่อร่วมพัฒนาบ่มเพาะคุณธรรมให้กับ ยุวชน^๕ ทั้งนี้การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้แก้ปัญหาความขัดแย้ง เรียกว่า “หลักพุทธสันติวิธี” โดยพระมหาพรชยาธมมหาโส (ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ พระเมธีวัชรบัณฑิต) หมายถึง วิธี ข้อปฏิบัติ หรือชุดของวิธีอย่างใดอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าหรือเหล่าสาวกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ ทั้งปัญหาความขัดแย้งทางตรงและทางอ้อม^๖

กล่าวได้ว่า พุทธสันติวิธีเป็น แนวทางหนึ่งที่น่ามาศึกษาเป็นแนวทางการแก้ปัญหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการสร้างรากฐานจิตใจของยุวชน ด้วยการนำหลักธรรมคำสอนในทางศาสนาไปพัฒนาชีวิต ครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยเน้นการรณรงค์ ส่งเสริม และสนับสนุนให้มีกิจกรรมตามหลัก “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” มีข้อปฏิบัติอยู่ ๕ ข้อ คือ ๑) หลักประกันความมั่นคงของชีวิต หมายถึง ไม่มุ้งร้ายทำลายผู้อื่น ๒) หลักประกันความมั่นคงของทรัพย์สิน หมายถึง ไม่ทุจริตคิดโกง ไม่ละเมิดต่อทรัพย์สินของผู้อื่น ๓) หลักประกันความมั่นคงของสถาบันครอบครัว หมายถึง ไม่ละเมิดต่อจริยธรรมทางเพศ ๔) หลักประกันความมั่นคงของสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร หมายถึง ไม่กล่าวถ้อยคำที่ปราศจากสติ เป็นสาเหตุก่อให้เกิดความแตกแยกในชุมชน ๕) หลักประกันความมั่นคงของสุขภาพ หมายถึง ไม่เสพสิ่งของมีนเมาและสิ่งเสพติดทุกชนิด ดังนั้น ทำให้เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ได้

^๔ พระศรีรัตนนิมิต (วีรภัทร รตนบุญโญ), การนำหลักภavana ไปแก้ปัญหาจริยธรรมของเยาวชน, วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๔: ๑-๑๓

^๕ พระมหากุญญา กิตติโสภโณ, รูปแบบการฝึกคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ตามหลักพุทธธรรม, รายงานวิจัย, (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), บทคัดย่อ.

^๖ พระมหาพรชยาธมมหาโส (นิธิบุญยากร) , พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (หอจ.ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์: กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๔), หน้า ๑๙๗

ปฏิบัติร่วมกับครอบครัว สังคม สามารถลดการทำผิด ความรุนแรง สร้างความรัก ความเมตตา มีความความสามัคคี ต่อเด็กและผู้ใหญ่ได้ เกิดความสงบสุขได้อย่างยั่งยืน

ศูนย์พัฒนาเยาวชนวัดนาครินทร์ เป็นหน่วยเผยแพร่ศีลธรรมจริยธรรมหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาในวันอาทิตย์ที่วัด ได้รับการร่วมมือจากชุมชน สถานศึกษาในพื้นที่ วัฒนธรรมจังหวัด และองค์กรเครือข่ายต่างๆ และช่วยส่งเสริมสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ สืบสารประเพณีวัฒนธรรมที่ดั่งมาของท้องถิ่น ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนมอบหมายให้พระสงฆ์เป็นผู้ดูแลเป็นส่วนใหญ่ งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ เป็นหนึ่งในหกด้าน ในงานปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีอำนาจตามกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ได้กล่าวถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเด็กและเยาวชน พร้อมทั้งการให้ที่อยู่อาศัยและอาหาร ให้เด็กมีความอบอุ่น มีความสุข ทั้งร่างกายและจิตใจ มีลักษณะดำเนินงาน ๕^๖ ประการ คือ ๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ๒) โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ๓) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๔) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ๕) โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ มีการศึกษาจำนวนมากที่สนใจในการแก้ปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงของเยาวชนไทย เพื่อให้งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์บรรลุตามเป้าหมายที่วางเอาไว้ และทันต่อสถานการณ์ของโลกในปัจจุบัน ต่อเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่^๗

ดังนั้นงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาถอดบทเรียน แนวทางการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเยาวชนวัดนาครินทร์ โดยพุทธสันติวิธี เกี่ยวกับการบริหารจัดการศูนย์ฯ มีหลักธรรมใดที่เกื้อหนุนให้การบริหารจัดการศูนย์ฯ ประสบความสำเร็จทันต่อสถานการณ์ของโลกในปัจจุบัน เป็นที่สนใจต่อเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ หรือเป็นแนวทางในการไปพัฒนาการบริหารจัดการศูนย์ฯ ให้มีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผลนำไปสู่ความมั่นคงยั่งยืน

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

^๖ กองการศึกษาสงเคราะห์, ระเบียบการรับเด็กเข้าเรียน ณ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร: กรมสามัญศึกษา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒-๑๓.

^๗ คณะกรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดกาญจนบุรี, “แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดกาญจนบุรี”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

๑. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเยาวชนชนวนัดนาครินทร์
๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมและแนวคิดศาสตร์สมัยใหม่ที่เอื้อต่อการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเยาวชน
๓. เพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเยาวชนชนวนัดนาครินทร์โดยพุทธ สันติวิธี

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (ผสมผสาน (Mixed-Methods Research Design) โดยมีวิธีการดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ระเบียบวิธีวิจัย โดยการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร แนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการศูนย์ เพื่อนำมาใช้ในการสร้างกรอบแนวคิดและเครื่องมือวิจัย

ขั้นตอนที่ ๒ การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purpose sampling) โดนกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้ ๑) กลุ่มคณะกรรมการบริหารจัดการศูนย์ฯ จำนวน ๖ ท่าน ๒) กลุ่มผู้อำนวยการสถานศึกษา/ครูที่มาใช้บริการ จำนวน ๒ ท่าน ๓) กลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ จำนวน ๔ ท่าน รวมทั้งหมด ๑๗ ท่าน

ขั้นตอนที่ ๓ กระบวนการตรวจคุณภาพเครื่องมือ หาคุณภาพเครื่องมือโดยตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) มีการวิเคราะห์ความตรงทางด้านเนื้อหา (Content Validity) ด้วยการคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistence : IOC) เชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓ ท่าน เครื่องมือวิจัยได้รับรอง จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใบรับรองที่ ว.๑๑๒/๒๕๖๖

ขั้นตอนที่ ๔ การรวบรวมข้อมูล ๑) จัดระเบียบข้อมูล โดยรวบรวมข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาภาคสนาม เมื่อเห็นว่าข้อมูลมีมากพอ นำมาจัดตามประเภทของข้อมูล เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับโคกหนองนา ๒) การให้รหัสของข้อมูล (Coding) คือ การนำข้อมูลที่จัดระเบียบมาวิเคราะห์กำหนดหมวดคำ หรือวลี หรือข้อความที่เป็นมโนทัศน์แทนข้อมูลชุดดังกล่าว ๓) สร้างข้อสรุปชั่วคราว คือ การสรุปเชื่อมโยงดัชนีคำหลักเข้าด้วยกันหลังจากผ่านกระบวนการกำหนดรหัสข้อมูลแล้ว โดยเขียนเป็นประโยคข้อความที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำหลัก เป็นการลดทอนข้อมูลที่รวบรวมไว้ เพื่อสร้างข้อสรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๕ สร้างบทสรุป โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสร้างข้อสรุปชั่วคราวที่ผ่านการตรวจสอบ ยืนยันแล้วเข้าด้วยกัน เชื่อมโยงข้อสรุปเป็นบทสรุปย่อยและเชื่อมโยงบทสรุปย่อยเข้าด้วยกันเป็น บทสรุปสุดท้าย และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของบทสรุปที่ได้ด้วยการทบทวนที่มา ความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล ตรวจสอบกับแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา นำข้อสรุปที่ได้ ตรวจสอบทบทวนแล้วมา สรุปเรียบเรียงและนำเสนอผลการวิเคราะห์ด้วยพรรณนาโวหาร

๔. ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ ๑ สภาพการบริหารจัดการของศูนย์พัฒนาเยาวชนชนวนัดนาครินทร์ ผลการศึกษาพบว่า ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของศูนย์ฯ จุดเริ่มต้นเกิดจากปฏิปทาและอุดมการณ์ของเจ้าอาวาส มีจุดประสงค์อยากให้เด็กเยาวชนได้เข้าวัดศึกษาธรรมะ ได้ใกล้ชิดกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา^๔ ต่อมาวัฒนธรรมจังหวัดได้เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน โดยนำหลักโครงการพลังบวร: ชุมชนคุณธรรม ลานธรรม ลานวิถีไทย มาส่งเสริมให้ศูนย์ฯ สืบสานวิถีวัฒนธรรมอันดีงาม พัฒนาทุนทางวัฒนธรรม และทางภูมิปัญญา ให้คนในชุมชนเคารพเทิดทูนชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เพื่อปลูกฝังให้มีระเบียบวินัย มีคุณธรรมจริยธรรม และมีจิตสาธารณะ ปัจจุบันศูนย์ฯ ได้ปฏิบัติงานร่วมกับ ผู้นำชุมชน ผู้นำสถานศึกษา ประชาชน ตลอดถึงผู้มีประสบการณ์ ในสังกัดเขตวัดนาครินทร์ ได้ดำเนินงานดังนี้คือ ๑) จัดประชุมชี้แจงสร้างความสามัคคี ต่อพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ประชาชน ส่วนราชการ และส่วนผู้ที่เกี่ยวข้อง ๒) จัดทำข้อตกลงร่วมมือกันดำเนินงานกับผู้นำชุมชน ผู้นำสถานศึกษา ประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๓) ดำเนินการจัดกิจกรรมสร้างความสามัคคีในชุมชน^๕ ๔) ติดตามประเมินผลและรายงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และยึดหลัก “ศีล ๕” คำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างความสามัคคีในหมู่คณะในชุมชน ลดปัญหาความขัดแย้ง สร้างความมั่นคง ปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินของประชาชน ทำให้ชุมชนสงบและเกิดสันตสุขอย่างยั่งยืน^๖

วัตถุประสงค์ที่ ๒ แนวคิดทางหลักพุทธธรรม และแนวคิดทางทฤษฎีศาสตร์สมัยใหม่ที่เอื้อต่อการบริหารจัดการ ได้แก่ หลักการบริหารนิยธรรม ๗ ประการ คือ ๑) หมั่นประชุมอย่าง

^๔ สัมภาษณ์ พระครูวรรณสารโสภณ, เจ้าอาวาสวัดนาครินทร์, ๔ มกราคม ๒๕๖๗.

^๕ สัมภาษณ์ เทวสิทธิ์ ทวีชาติ, ผู้ใหญ่บ้านขึ้นาค, ๖ มกราคม ๒๕๖๗.

^๖ สัมภาษณ์ ธนิกฤต บุญปัญญา, ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านขึ้นาค, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๗.

สม่ำเสมอ^๑ ๒) พร้อมเพรียงกันในการทำงาน ๓) ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีโบราณไม่เลื่อมล้ำ ๔) เคารพนับถือผู้ใหญ่ ๕) ให้เกียรติแก่สตรีไม่ล่วงละเมิด ๖) เคารพสถานศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ๗) ให้ความคุ้มครองป้องกันบรรพชิตผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ดังนั้นสามารถกล่าวได้เลยว่าเป็นเครื่องแห่งความสามัคคีกัน ทางคณะสงฆ์ก็ดีเมื่อต่างรูปต่างปฏิบัติพระธรรมวินัยร่วมกัน ไม่ล่วงละเมิดพระวินัย ปฏิบัติตนเพื่อเป็นคนมักน้อย ส่วนฝ่ายฆราวาส มีความรักกัน ให้ความเคารพซึ่งกันและกัน ยอมรับกัน^๒ ก็จะเกิดความสามัคคีในหมู่คณะ มีแต่ความเจริญตลอดกาล ส่วนแนวความคิดศาสตร์สมัยใหม่ที่เอื้อต่อการบริหารจัดการ มีอยู่ ๗ ประการ คือ ๑) การวางแผน หมายถึง การกำหนดโครงการให้ชัดเจน วางแนววิธปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงาน^๓ ๒) การจัดองค์กร หมายถึง การจัดรูปโครงสร้าง กำหนดอำนาจหน้าที่ตำแหน่งต่างๆ พร้อมด้วยกำหนดลักษณะ และวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับ ตามอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป ๓) การจัดคนเข้าทำงาน หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงาน รวมถึงแสวงหากคนทำงาน การฝึกอบรม การพัฒนาบุคคล การเลื่อนขั้น ลดขั้น การบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป ๔) การสั่งการ หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการ หลังจากที่ได้วิเคราะห์และ รวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้นๆ ๕) การประสานงาน หมายถึง การติดต่องานกับหน่วยงานหรือตำแหน่งต่างๆ ในองค์กร ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกัน ตามวัตถุประสงค์หลักขององค์กร ๖) การรายงาน หมายถึง การนำเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชา เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะ ๗) การงบประมาณ หมายถึง การทำงานงบประมาณการเงิน และวางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงิน

วัตถุประสงค์ที่ ๓ แนวทางการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเยาวชนวัดนาครินทร์ ใช้หลัก “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” มาใช้เป็นกระบวนการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับองค์กรภาคีเครือข่ายอื่นๆ ในชุมชน ให้มีโอกาเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ เพื่อให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจในการดำเนินงานร่วมกัน และร่วมได้รับประโยชน์อันเกิดจากผลของโครงการนี้ ศูนย์ฯ คือ กลไกสำคัญเป็นผู้นำในการดำเนินงาน เจ้าอาวาส ตลอดทั้งพระภิกษุสามเณร มีบทบาทและหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงาน ดังนี้

^๑ สัมภาษณ์ พระมหาเฉลิม ธมฺมรสี, วัดนาครินทร์, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๗.

^๒ สัมภาษณ์ ระพีพร ทวีชาติ, ครูชำนาญการ โรงเรียนบ้านขึ้นาค, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๗.

^๓ สัมภาษณ์ จักรูญ นาคนวน, ผู้ใหญ่บ้านร่งระ, ๖ มกราคม ๒๕๖๗.

๑) แต่งตั้งคณะกรรมการ จัดประชุมเพื่อวางแผนในการสร้างความเข้าใจในการดำเนินงาน ธรรมนูญเครือข่ายชนประชาชนให้เข้าร่วมโครงการ และติดตามความคืบหน้าในการดำเนินงาน

๒) ประสานงานกับคณะกรรมการทุกระดับ เพื่อร่วมมือในการดำเนินงานตามโครงการทุก ขั้นตอน และให้มีการชี้แจงศูนย์ฯ หน่วยงาน กลุ่มบุคคล และบุคคลที่เกี่ยวในชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานกิจกรรม

๓) ให้กลุ่มบุคคล และบุคคลที่ร่วมดำเนินงาน ให้จัดทำรายงานผลการดำเนินงานส่งให้ ศูนย์ฯ ตามขั้นตอนและกรอบระยะเวลา

๔) สนับสนุนส่งเสริม และรณรงค์ให้มีการจัดกรรม การศึกษาอบรม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในเรื่องการทำหลักสูตรทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตและสังคม^๑ เพื่อสร้างคว้ามสามัคคี ให้กับประชาชนในชุมชน อย่างต่อเนื่อง

๕) ส่งเสริม สนับสนุน ให้มีการประกาศกย่อง โดยการมอบใบประกาศเกียรติคุณให้แก่ บุคคล ครอบครัว หมู่บ้าน ผู้นำชุมชน สถานศึกษา ส่วนราชการ และหน่วยงานเอกชน ที่มีผลการ ดำเนินงานผ่านเกณฑ์

๖) สนับสนุนหน่วยงานอื่นที่มีส่วนร่วมดำเนินการ และคอยดูแลช่วยเหลือแก่หมู่บ้าน ที่เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้การดำเนินงานกิจกรรมเป็นไปอย่างยั่งยืน^๒

๗) ติดตามประเมินผลและรวบรวมผลการดำเนินงานภายในชุมชน รายงานเป็นรายบักษ์ รายเดือน และรายปี ตามแบบรายงาน

๘) ประชาสัมพันธ์ธรรมนูญเครือข่ายชนให้ทุกภาคส่วนต่างๆ ในหมู่บ้าน ให้การสนับสนุนและมี ส่วนร่วมในการดำเนินงานโครงการ

๙) ประสานงานกับสื่อต่างๆ ภายในหมู่บ้าน เช่น สื่อวิทยุชุมชน หอกระจายข่าว เสียงตาม สาย เพื่อทำการประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้รับทราบอย่างกว้างขวาง

๑๐) เผยแพร่ข่าวสารโครงการกิจกรรมสู่สาธารณชน เช่นจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูลโครงการในเว็บไซต์ของชุมชน และเครือข่ายต่างๆ^๓

๕. อภิปรายผล

^๑ สัมภาษณ์ ระพีพร ทวีชาติ, ครูชำนาญการ โรงเรียนบ้านขึ้นาค, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๗.

^๒ สัมภาษณ์ พระครูวรรณสารโสภณ, เจ้าอาวาสวัดนาครินทร์, ๔ มกราคม ๒๕๖๗.

^๓ สัมภาษณ์ จีรัฐภูมิ นาคนวน, ผู้ใหญ่บ้านรังระ, ๖ มกราคม ๒๕๖๗.

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ข้อที่ ๑ วิสัยทัศน์ กล่าวคือ ผู้นำและผู้ตาม ต้องมีการพัฒนา เพื่อประโยชน์ส่วนรวมในทุกภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาดนัย อุปวฑฒโน ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรสันติสุข:ศึกษากรณีวัดปัญญาันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี” ผลวิจัยพบว่า ผู้นำมักจะเน้นการสร้าง หมายถึง การสร้างบุคลากร^๑ การสร้างศาสนทายาทให้มีชีวิตอยู่ในโลกอย่างถูกต้อง กำหนดแนวทางการประพฤติปฏิบัติให้อยู่กรอบขององค์กร เรียบง่าย ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย พระภิกษุสามเณร แม้ชี อุบาสก อุบาสิกา เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เน้นการกินอยู่ด้วยธรรมชาติ คือกินอยู่อย่างพอประมาณ ไม่แสวงหาลาภสักการะมาเพื่อ ประหยัดในการใช้สอย รู้จักละวางเพื่อสร้างอนาคต ผักผ่อนปฏิบัติธรรม

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ข้อที่ ๒ การบริหารจัดการตามหลักอภิธานิธรรม 7 ประการ คือ ๑) ประชุมเนืองนิตย์ ๒) เริ่ม-เลิกประชุมพร้อมเพรียง ๓) ยอมรับมติที่ประชุมในการแก้ปัญหา ๔) ยอมรับ เคารพ ผู้อาวุโส ๕) ดูแล สงเคราะห์ ผู้ด้อยโอกาส ๖) ส่งเสริมรักษาประเพณีวัฒนธรรม ๗) ส่งเสริม ทำนุ บำรุง ศาสนา เป็นหลักในการทำงานร่วมกันที่ก่อให้เกิดความสงบสุข ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสมุห์สนิทวงศ์ วุฑฒวิโส (เจริญรัตตะวงศ์) งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการวัดสันติสุข กรณีศึกษาวัดพระธรรมกาย” ผลวิจัยพบว่า กำนนำหลักธรรมอภิธานิธรรม มาใช้ในการบริหารจัดการนั้น ต้องมีการประชุมอย่างสม่ำเสมอโดยพร้อมเพรียงกัน เคารพซึ่งกันและกัน ใช้หลักศีล ๕ ศีล ๘ มาปฏิบัติด้วย เช่น มีการทำวัตรสวดมนต์เย็น รับฟังธรรม หรือโอวาสจากผู้อาวุโส เป็นต้น

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ข้อที่ ๓ การบริหารจัดการตามศาสตร์ตะวันตก ถือว่าเป็นที่นิยมและให้การยอมรับจากองค์กรต่างๆ อย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ของพระมหาดนัย อุปวฑฒโน วิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรสันติสุข:ศึกษากรณีวัดปัญญาันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี” ผลวิจัยพบว่า ๑) ด้านการวางแผนปรึกษาหารือ

^๑ พระมหาดนัย อุปวฑฒโน, “รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรสันติสุข: ศึกษากรณีวัดปัญญาันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสันติศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๕๘.

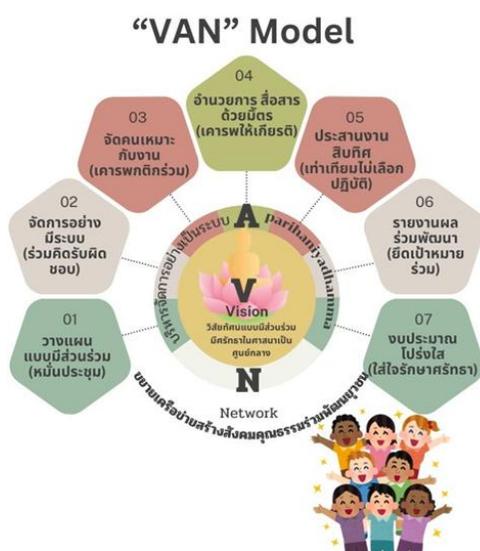
^๑ พระครูสมุห์สนิทวงศ์ วุฑฒวิโส (เจริญรัตตะวงศ์), “รูปแบบการบริหารจัดการวัดสันติสุข กรณีศึกษาวัดพระธรรมกาย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสันติศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๖๕.

พูดคุยกัน และกำหนดโครงการลงมือปฏิบัติการภายใต้โครงสร้างหรืออำนาจหน้าที่ ๒) ด้านการจัดการที่อยู่อาศัย ที่ทำงานสะอาด สะดวก ปลอดภัย ๓) ด้านการบริหารงานบุคคล ต้องบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดีและมีประสิทธิภาพ เน้นการมีส่วนร่วมรู้จักสามัคคีกัน ๔) ด้านการอำนวยความสะดวก ให้เป็นไปได้เพื่อประโยชน์ขององค์กรให้มากที่สุด ต้องรู้จักเสียสละ และประสานงานทั่วถึง ๕) ด้านการประสานงาน สามารถทำงานให้กลมกลืนกันได้อย่างรวดเร็ว และข้อมูลที่ชัดเจน ๖) ด้านการรายงาน มีการการเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะ ๗) ด้านงบประมาณการเงิน ต้องมีการทำบัญชีควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินอย่างเป็นระบบและโปร่งใสตรวจสอบได้^๒

๖. องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ เรียกว่า “VAN” Model รูปแบบโมเดล ๗ หลักการบริหารจัดการศูนย์พัฒนายูวชนวัตนาครินทร์ โดยพุทธสันติวิธี

ภาพที่ ๑ “VAN” Model

^๒ พระมหาตณัฏฐ อู่วฑฒโน, “รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรสันติสุข: ศึกษากรณีวัดปัญญานันทาราม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสันติศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐๗ - ๑๐๙.

จากแผนภาพ “VAN” Model รูปแบบโมเดล ๗ หลักการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเยาวชน วัดนาครินทร์ ตามหลักพุทธสันติวิธี แสดงให้เห็นแนวทางการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเยาวชน วัดนาครินทร์ อย่างมีระบบในการบริหารจัดการ โดยมีองค์ความรู้ ดังนี้

V: Vinsion วิสัยทัศน์แบบมีส่วนร่วมมีศรัทธาในศาสนาเป็นศูนย์กลาง การสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อื่น สามารถกระตุ้นให้ผู้อื่นเกิดกำลังใจได้ ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ที่ดี จึงจะสามารถทำงานกับผู้ตาม และอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข สิ่งสำคัญที่ต้องต้องมี คือการนำเอาธรรมะมาช่วยเสริมสร้างการบริหารจัดการองค์กร มีความเมตตา มีความกตัญญู เชิดชูครูอุปัชฌาย์อาจารย์ สืบสานวัฒนธรรม ประเพณี เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัวร่วมด้วยช่วยกัน มีส่วนร่วมทุกด้าน ใช้ปัญญา ประกอบการทำงาน สัจจะ จริ่งใจ ตรงไปตรงมาชัดเจน ตรวจสอบได้

A: A Aparihāniyadhamma การนำหลักธรรม นำหลักอปริหานิยธรรมและการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มาเป็นกลไกในการทำงาน ทำหน้าที่ ด้านการจัดการบริหาร ต้องมีการวางแผน การจัดการงาน การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การรายงานผล การวางแผนงบประมาณ และใช้หลักอปริหานิยธรรม ในการประชุมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ โดยกำหนดเป็นกรอบเวลาที่ชัดเจน และมีการประชุมเสริมตามสถานการณ์จำเป็น คณะกรรมการให้ความสำคัญในการเข้าร่วมประชุมเสมอ มีการวางกฎกติการ่วมกันและทุกคนให้ความเคารพต่อกติกาที่ตกลงกันไว้โดยไม่ล้มเลิกหรือเปลี่ยนแปลง จนกว่าจะมีการประชุมหารือเพื่อขอมติจากที่ประชุม ให้ความเคารพรับฟังผู้มีประสบการณ์ในเรื่องนั้น และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ที่สำคัญต้องเข้าใจและเห็นตรงกัน ปฏิบัติต่อกันโดยไม่มีคำว่าเพศมาเป็นเครื่องตัดสินความสามารถ จัดสรรคนให้เหมาะกับงาน และสำคัญที่สุดคือการยึดหลักในพระธรรมคำสอน เอาใจใส่กับงานและหน้าที่ที่มีความเมตตาซึ่งกันและกัน

N: Network เครือข่าย คือ การขยายชุมชนคุณธรรมในพื้นที่ นอกพื้นที่ โดยคัดเลือกชุมชน โรงเรียน ที่มีความพร้อมเป็นชุมชนคุณธรรมเข้ารับการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร ได้เครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ในพื้นที่ นอกพื้นที่ร่วมเป็นเครือข่ายชุมชนคุณธรรมเพื่อสร้างสังคมคุณธรรมที่ยั่งยืน

๗. สรุป

แนวทางการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเยาวชนวัดนาครินทร์ โดยพุทธสันติวิธี ได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” ในการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชน กล่าวคือ ๑) ไม่มุ้งร้ายทำลายผู้อื่น ๒) ไม่ทุจริตคิดโกง ไม่ละเมิดต่อทรัพย์สินของผู้อื่น ๓) ไม่ละเมิดต่อจริยธรรมทางเพศ ๔) ไม่กล่าวถ้อยคำที่ปราศจากสติ เป็นสาเหตุก่อให้เกิดความแตกแยกในชุมชน

๕) ไม่แสพสิ่งของมีนเมาและสิ่งเสพติดทุกชนิด ซึ่งเป็นกระบวนการดำเนินการให้ทุกส่วนในชุมชนมีส่วนร่วมโดยเน้นประชาชน หมู่บ้าน วัด โรงเรียน เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา และให้ทุกภาคส่วนในที่เกี่ยวข้องในชุมชนมีโอกาสได้เข้ามาร่วมรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ แสดงทัศนะ เสนอแนะ คิดแนวทาง ตัดสินใจ และร่วมกระบวนการพัฒนาชุมชนในฐานะหุ้นส่วนของการพัฒนา ซึ่งย่อมที่จะส่งผลให้การขับเคลื่อนโครงการประสบผลสำเร็จ บรรลุเป้าหมายในพัฒนาอย่างยั่งยืน

๘. ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

คณะสงฆ์ควรร่วมมือกับคนในชุมชนกำหนดนโยบาย จัดทำแผนงาน วิเคราะห์ และเผยแพร่ธรรมะสู่คนรุ่นใหม่ให้มีเป้าหมายเดียวกัน เพื่อให้มีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผลต่อการเผยแผ่ธรรมะ มีความรู้ในหลักพุทธธรรม ในหลักศาสตร์สมัยใหม่ ด้านภาษา และด้านเทคโนโลยี เพื่อเข้าสู่การพัฒนาตนเองเข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความคิดแตกต่าง ได้สะดวก รวดเร็ว เหมาะสม และเปิดโอกาสให้ชุมชนเสนอแนวคิด เพื่อนำมาปรับปรุง แก้ไข ทั้งในด้านหลักพุทธธรรม ด้านการเผยแผ่ ด้านช่องทางการสื่อสาร สู่คนในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญในการนำธรรมะไปปฏิบัติจนประสบความสำเร็จตามวิถีชุมชนด้วย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) การสร้างนวัตกรรมการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเยาวชนตามหลักพุทธสันติวิธีไปใช้พัฒนาระดับประสิทธิภาพของศูนย์ฯ ให้ทันสมัยสอดคล้องกับเยาวชนรุ่นใหม่
- ๒) การศึกษาการสร้างเครือข่ายของศูนย์พัฒนาเยาวชนให้เข้มแข็งแบบมีส่วนร่วม

บรรณานุกรม

กองการศึกษาสงเคราะห์. ระเบียบการรับเด็กเข้าเรียน ณ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์.

กรุงเทพมหานคร: กรมสามัญศึกษา, ๒๕๔๑.

คณะกรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดกาญจนบุรี.

“แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดกาญจนบุรี”. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๓.

พระครูสมุห์สนิทวงค์ วุฑฒิวิโส (เจริญรัตตะวงค์). “รูปแบบการบริหารจัดการวัดสันติสุข กรณีศึกษาวัดพระธรรมกาย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสันติศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

พระมหากฤษฎา กิตติโสภ. “รูปแบบการฝึกคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ตามหลักพุทธธรรม”. **รายงานวิจัย**. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พระมหาดนัย อุปวตฺตโน. “รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรสันติสุข: ศึกษากรณีวัดปัญญาันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสันติศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยคุณากร) . พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง. หจก.ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์: กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๔.

พระศรีรัตนนิมิต (วีรภัทร รตนปัญโญ). การนำหลักภavana ไปแก้ปัญหাজริยธรรมของเยาวชน. **วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา**.ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๔: ๑-๑๓

พุทธทาสภิกขุ. **การศึกษาคืออะไร**. ธรรมสังการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี พุทธทาส. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๙.

ราชบัณฑิตสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๕**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://dictionary.orst.go.th/> [๒ ตุลาคม ๒๕๖๖].

สัมภาษณ์ จำรูญ นาคนวล. ผู้ใหญ่บ้านรังระ, ๖ มกราคม ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ เทวลิตร ทวีชาติ. ผู้ใหญ่บ้านขึ้นาค, ๖ มกราคม ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ ธนกฤต บุญปัญญา. ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านขึ้นาค, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ พระครูวรรณสารโสภณ. เจ้าอาวาสวัดนาครินทร์, ๔ มกราคม ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ พระมหาเฉลิม ธมฺมรสี. วัดนาครินทร์, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ ระพีพร ทวีชาติ. ครูชำนาญการ โรงเรียนบ้านขึ้นาค, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๗.

ผลของโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียน
เพื่อนที่ปรึกษา

Effects of the Buddhist Peer Counseling Program on Youth
Counseling Competencies

มนัสนันท์ ประภัสสรพิทยา

Manasanan Prapassornpitaya^๑

Received: October 26, 2024

Revised: March 19, 2025

Accepted: April 7, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี การพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษาตามหลักจิตวิทยาและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อสร้างโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา และ ๓) เพื่อทดลองและเสนอผลของโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา เป็นงานวิจัยแบบผสมผสานวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพกับการวิจัยกึ่งทดลอง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๙ คน และนักเรียนจำนวน ๓๖ คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละ ๑๘ คน วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ Pair t-test ผลการวิจัยพบว่า ๑) แนวคิดทางจิตวิทยาที่มาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาสมรรถนะของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา ประกอบด้วย คุณลักษณะของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา ความรู้เกี่ยวกับการปรึกษา เจตคติต่อการปรึกษา และทักษะการปรึกษา โดยหลักการสำคัญที่เป็นในการส่งเสริม ได้แก่ การใช้หลักจิตวิทยาของกลุ่มเพื่อน ๒) โปรแกรมพัฒนามีการ

^๑ ภาควิชาจิตวิทยา สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Buddhist Psychology, Faculty of Humanities,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Email: Pmanasanan456@gmail.com เบอร์
โทรศัพท์ ๐๙๓ ๙๔๕ ๕๙๑๕

บูรณาการแนวคิดทางจิตวิทยา กระบวนการปรึกษา และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยหลักอริยสัจ ๔ และทักษะกระบวนการปรึกษาแนวพุทธ ภายใต้โปรแกรม “เพื่อนใจวัย Tweens” ประกอบด้วย กิจกรรม จำนวน ๑๖ กิจกรรม ๆ ละ ๖๐-๑๒๐ นาที จำนวน ๔ ครั้ง รวม ๓ เดือน และ ๓) สมรรถนะการปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษาหลังเข้าอบรมด้วยโปรแกรม และหลังระยะการติดตามผล มีค่าสูงกว่าก่อนเข้าอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และหลังการเข้าร่วมอบรม กลุ่มทดลองมีคะแนนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

คำสำคัญ: สมรรถนะการปรึกษา, พุทธจิตวิทยา, นักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา

Abstract

The objectives of this research were: 1) To study the concepts, theories, and development of counseling competencies of youth counselors based on psychological principles and Buddhist principles 2) To develop a program to enhance counseling competencies according to the Buddhist psychological approach of youth counselors 3) To experiment and present the outcomes of the program to enhance counseling competencies according to the Buddhist psychological approach of youth counselors. The mixed methods research combined qualitative approaches and quasi-experimental research. The key informants consisted of 9 qualified individuals and 36 students, divided into an experimental group and a control group of 18 students each. The data were analyzed using content analysis, frequency, percentage, mean, standard deviation, and a paired t-test. The research revealed that 1) the psychological concepts applied to the development of students' counseling competencies included characteristics of youth counselors, knowledge about counseling, attitude towards counseling, and counseling skills with significant principle for promoting was using the psychology of peer groups 2) The development program integrates psychological concepts, counseling processes, and Buddhist principles

based on the Four Noble Truths and Buddhist counseling skills under the program called "Tweens 'Friend of heart" which consisted of 16 activities, each lasting 60-120 minutes, conducted 4 times over a period of 3 months and 3) the Buddhist Peer Counseling Program on Youth Counseling Competencies was significantly higher after participating in the program and after the follow-up period, compared to before the training, at the .05 significance level. Additionally, after the training, the experimental group scored significantly higher than the control group at the .05 significance level."

Keywords: Counseling Competencies, Buddhist Psychological, Peer Counseling

๑. บทนำ

ในปัจจุบันเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะเด็กในวัยเรียน มีความเสี่ยงในเรื่องสุขภาพจิต สาเหตุ สถานการณ์โควิด-๑๙ ที่ต้องปรับตัว ส่งผลให้เกิดความเครียดในการเรียน ปัญหาส่วนตัว หรือความผิดหวังต่าง ๆ หากไม่ได้รับการช่วยเหลือที่ถูกต้อง ก็อาจป่วยโรคซึมเศร้า หรือคิดทำร้ายตัวเอง จากรายงาน “The State of the World’ Children 2021 : On My Mind : Promoting, and Caring for Children’s Mental Health” ของยูนิเซฟ ชี้ให้เห็นว่าเด็กอายุ ๑๐-๑๙ ปี กว่า ๑ ใน ๗ คนทั่วโลกมีความป่วยทางจิตที่ได้รับการวินิจฉัยจากแพทย์เด็กกว่า ๑,๖๐๐ ล้านคนต้องเผชิญกับการเรียนรู้ต้องหยุดชะงัก และวัยรุ่นเกือบ ๔๖,๐๐๐ คน เสียชีวิตจากการฆ่าตัวตาย ซึ่งเป็น ๑ ใน ๕ สาเหตุหลักของการเสียชีวิตในวัยรุ่น ส่วนในประเทศไทย การฆ่าตัวตายยังเป็นสาเหตุอันดับต้น ๆ ของการเสียชีวิตของวัยรุ่น ข้อมูลจากสถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์ ซึ่งเป็นหน่วยงานภายใต้กรมสุขภาพจิตรายงานว่าเด็กและวัยรุ่น ๑๐-๑๙ ปี กว่า ๑๐,๐๐๐ คน ได้โทรเข้าสายด่วนสุขภาพจิต ๑๓๒๓ เพื่อขอรับคำปรึกษา ปัญหาสุขภาพจิตสำหรับวัยรุ่นที่พบมากที่สุดคือความเครียด วิตกกังวล ปัญหาความรัก และภาวะซึมเศร้า

แนวทางการแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตแนวทางหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ คือ การให้คำปรึกษา (Counseling) ซึ่งผู้มีบทบาทสำคัญในกระบวนการให้คำปรึกษาคือ ผู้ให้คำปรึกษา (Counselors) ซึ่งต้องเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในหลักการให้คำปรึกษาและมีความสามารถหรือ

สมรรถนะในการให้คำปรึกษาได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้ Roberts & Borders^๒ ได้อธิบายว่า สมรรถนะการให้คำปรึกษา เป็นคุณลักษณะและความสามารถในการช่วยเหลือผู้ขอรับคำปรึกษาให้รับรู้เรื่องราวและเข้าใจ ปัญหาของตนเองตามความเป็นจริง สามารถหาแนวทางในการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองอย่างเหมาะสม ประกอบด้วยสมรรถนะ ๓ องค์ประกอบ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการให้คำปรึกษา เจตคติเกี่ยวกับการให้คำปรึกษาและทักษะการให้คำปรึกษาสอดคล้องกับ โควี และชาร์พ (Cowie & Sharp)^๓ ได้กล่าวสนับสนุนว่า การจัดให้มีเพื่อนช่วยเพื่อนจะช่วยป้องกันและบรรเทาระดับความรุนแรงของปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นกับสุขภาพจิตและพฤติกรรมของนักเรียน

การให้คำปรึกษาเป็นกระบวนการที่ผู้ให้คำปรึกษาได้ช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาได้เห็นแนวทางในการ แก้ไขปัญหาของตน เกิดการพัฒนาตนเอง ช่วยให้บุคคลได้เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่นและเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ตามความเป็นจริง สอดคล้องกับหลักธรรมสำคัญทางพุทธศาสนา คือ หลักอริยสัจ ๔ ประกอบด้วยความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ดังนั้น การนำหลักธรรมทางพุทธมาใช้ในกระบวนการให้คำปรึกษาซึ่งเป็นสิ่งที่สอดรับกันได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นจากการศึกษาของ พระอนันตชัย อภินนโท (ชันโพธิ์น้อย)^๔ ที่สรุปว่า กระบวนการให้คำปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยามีเป้าหมายหลัก คือช่วยเหลือผู้ที่มาขอรับคำปรึกษาให้สามารถเข้าใจและตัดสินใจได้ด้วยตนเอง ตลอดจนตระหนักถึงความต้องการของตนเอง โดยเฉพาะหลักอริยสัจ ๔ จะเป็นแผนที่ในการเดินทางออกจากทุกข์

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีคุณลักษณะของการเป็นนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา ได้รับความรู้ มีเจตคติที่ดี และได้ฝึกฝนทักษะการปรึกษา มีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างเพื่อนนักเรียนด้วยกัน และสามารถส่งต่อให้กับครูหรือผู้ปกครองได้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

^๒ Roberts, E.B. & Borders, L.D., "Supervision of School Counselors: Administrative, Program, and Counseling", *The School Counselor*, Vol. 41 No. 3 (January 1994): 149-157.

^๓ Cowie, H. & Sharp, S., *Peer Counselling in Schools a Time to Listen*, (London: David Fulton, 1996), p. 41.

^๔ พระอนันตชัย อภินนโท (ชันโพธิ์น้อย), "หลักธรรมที่เกี่ยวกับการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยา", วารสารพุทธจิตวิทยา, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๕๒-๖๖.

๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี การพัฒนาสมรรถนะการปรัการศึกษาของนักเรียนเพื่อนที่ปรัศึกษาตามหลักจิตวิทยาและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๒) เพื่อสร้างโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรัศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรัศึกษา

๓) เพื่อทดลองใช้และเสนอผลของโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรัศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรัศึกษา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ผลของโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรัศึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรัศึกษา” นี้ ผู้วิจัยกำหนดรูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธีแบบ Intervention Design เป็นลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพผสมกับการวิจัยกึ่งทดลอง ดำเนินการวิจัยเป็น ๔ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสมรรถนะการปรัศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อสร้างโปรแกรมและพัฒนาแบบสอบถามจากเอกสาร และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๙ คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนที่ ๒ การสร้างโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรัศึกษาแนวพุทธจิตวิทยา และการสร้างแบบวัดสมรรถนะการปรัศึกษาแนวพุทธจิตวิทยา โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อสังเคราะห์โปรแกรมฯ ที่ร่างขึ้น นำผลที่ได้มาแก้ไขปรับปรุง และให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ รูป/คน ได้ค่า IOC ระหว่าง ๐.๘๓-๑.๐๐ และสร้างแบบวัดสมรรถนะการปรัศึกษาแนวพุทธของนักเรียนเพื่อนที่ปรัศึกษา มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) เท่ากับ .๗๘๐

ขั้นตอนที่ ๓ ดำเนินการทดลองโปรแกรมกับนักเรียนกลุ่มทดลองระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนโรงเรียนวังน้อยวิทยาคม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๘ คน กลุ่มควบคุม โรงเรียนชุมชนวัดสุเมธ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๘ คน วัดผลทั้งก่อนทดลอง (Pre-test) หลังทดลอง (Post-test) และระยะติดตามผล (Follow Up) วิเคราะห์ด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน Pair t-test

ขั้นตอนที่ ๔ ประเมินและนำเสนอผลของโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรัศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้

๑) ผลการศึกษาแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษาตามหลักจิตวิทยาและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า แนวคิดทางจิตวิทยาที่สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับการพัฒนาสมรรถนะของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา ได้แก่ หลักการพัฒนาสมรรถนะตามกรอบทฤษฎีของ David C. McClelland มีองค์ประกอบ ๔ ด้าน ได้แก่

๑.๑) องค์ประกอบด้านคุณลักษณะของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา หมายถึง ลักษณะที่สำคัญและจำเป็นซึ่งนักเรียนควรมีเพื่อทำหน้าที่เป็นเพื่อนที่ปรึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ คุณลักษณะเหล่านี้รวมถึงด้านความรู้, ทักษะ, และเจตคติที่มีต่อการให้คำปรึกษา เน้นในเรื่องของหลักจิตวิทยาทั่วไป และหลักการเพื่อนที่ปรึกษาเป็นการสร้างกระบวนการ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ กัลยาณมิตรธรรม ๗ เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมคุณสมบัติเพื่อนที่ปรึกษา

๑.๒) องค์ประกอบด้านความรู้เกี่ยวกับการปรึกษา (Knowledge) ความรู้เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมและเข้าใจกระบวนการปรึกษาแนวพุทธ โดยมีหลักธรรมที่มีกระบวนการความรู้เกี่ยวกับการปรึกษา แบ่งออกเป็น (๑) สมรรถนะด้านความรู้เกี่ยวกับการปรึกษาแนวพุทธ (Knowledge) หมายถึง ความรู้และความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับหลักธรรม หลักการ กระบวนการ และเทคนิคต่าง ๆ ในการให้คำปรึกษา โดยเป็นสมรรถนะด้านความรู้เกี่ยวกับการปรึกษาแนวพุทธ ประกอบด้วย หลักอริยสัจ ๔ และหลักโยนิโสมนสิการ (๒) ความรู้ด้านกระบวนการปรึกษาแนวพุทธ หมายถึง มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยหลักธรรมหลักธรรมทางพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมส่งเสริมกระบวนการปรึกษา นำไปสู่การสร้างโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา โดยความรู้ด้านกระบวนการปรึกษาแนวพุทธ ๕ ขั้นตอน ดังนี้ ตั้งจิตด้วยความเมตตา ใช้สัมมาวาจาด้วยความเป็นมิตร ชวนคิดไตร่ตรองเหตุของปัญหา ร่วมกันค้นหาทางแก้ และแนวแน่นงมือปฏิบัติที่ชัดเจน

๑.๓) องค์ประกอบด้านเจตคติต่อการปรึกษา (Attitude) หมายถึง ทศนคติที่เป็นบวก ความเชื่อ และค่านิยมที่นักปรึกษาหรือผู้ให้คำปรึกษามีต่อกระบวนการปรึกษา ความเต็มใจในการช่วยเหลือ ความเอาใจใส่ และการยอมรับความแตกต่างของผู้รับการปรึกษา สมรรถนะนี้สะท้อนถึงความพร้อมและความเปิดใจที่จะเข้าสู่กระบวนการช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการยึดมั่นในจรรยาบรรณและเคารพในศักดิ์ศรีและความลับของผู้รับการปรึกษา

๑.๔) องค์ประกอบด้านทักษะการปรึกษา (Skill) ประกอบไปด้วย ทักษะการสร้างสัมพันธภาพ ทักษะการฟัง ทักษะการสื่อสาร ทักษะการสรุปความ ทักษะการสะท้อนความ ทักษะการให้กำลังใจ และทักษะการยุติการปรึกษา

๒) ผลการสร้างโปรแกรมจากการบูรณาการแนวคิดทางจิตวิทยา กระบวนการ
 ปรึกษา และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า โปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาตาม
 แนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษาเป็นการนำหลักพุทธธรรม หลักจิตวิทยาและทักษะ
 กระบวนการการปรึกษาแนวพุทธ มาบูรณาการเป็นกิจกรรมประกอบด้วย ๑๖ กิจกรรม ภายใต้
 โปรแกรม “เพื่อนใจวัย Tweens” ได้แก่ (๑) เชื่อมใจวัย Tweens (๒) เพื่อนใจ (๓) รู้จักฉันรู้จักเธอ
 (๔) ฟังด้วยหัวใจ (๕) ฝึกปฏิบัติ ฝึกทักษะ (๖) สัมมาวาจา สื่อสารด้วยจิตเมตตา (๗) ปัญญานำทาง
 กระบวนการปรึกษาแนวพุทธ (๘) ฝึกกระบวนการปรึกษาจากบทบาทสมมติ (๙) ฝึกสติ ตระหนักรู้
 ด้วยโยนิโสมนสิการ (๑๐) เส้นทางแห่งความเข้าใจ (๑๑) สำรวจความรู้ (๑๒) เสริมทักษะการ
 ปรึกษาผ่านการฝึกปฏิบัติ (๑๓) กระจกสะท้อนใจ Hand Dancing (๑๔) พลังกลุ่มพลังใจ:
 ฝึกทักษะกระบวนการปรึกษากลุ่ม (๑๕) สรุประสะท้อน กิจกรรมที่ (๑๖) ขอขอบคุณจากใจ แต่ละ
 กิจกรรมใช้เวลากิจกรรมละ ๖๐-๑๒๐ นาที จำนวน ๔ ครั้ง รวมเวลาการทำกิจกรรมในโปรแกรม
 ทั้งหมด ๒๐ ชั่วโมง เป็นเวลาเวลา ๓ เดือน

๓) ผลของโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาของ
 นักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา พบว่า สมรรถนะการปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อน
 ที่ปรึกษาหลังเข้าอบรมด้วยโปรแกรม และหลังระยะการติดตามผล มีค่าสูงกว่าก่อนเข้าอบรม
 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และหลังการเข้าร่วมอบรม กลุ่มทดลองมีคะแนนสูงกว่า
 กลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ สรุปดังนี้

ตารางที่ ๑ การเปรียบเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียน
 เพื่อนที่ปรึกษากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ก่อนการทดลอง หลังการทดลอง และ
 ระยะติดตามผล

ตัวแปร	กลุ่มทดลอง		กลุ่มควบคุม		t	Mean Difference	Sig.
	\bar{X}	SD	\bar{X}	SD			
คุณลักษณะของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา							
ก่อนทดลอง	๑.๗๙	.๒๐๕	๑.๖๓	.๒๘๗	๒.๕๕๓	.๑๕๕	.๐๑๓**
หลังทดลอง	๑.๗๙	.๑๕๔	๑.๕๑	.๓๙๗	๓.๖๔๐	.๒๗๖	.๐๐๐**
ระยะติดตาม	๑.๖๗	.๓๑๒	๑.๖๙	.๔๒๕	-.๑๖๔	-.๐๑๔	.๐๙๑
เจตคติต่อการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา							
ก่อนทดลอง	๒.๘๑	๑.๘๓๗	๒.๖๖	๑.๙๘๒	๑.๐๓๓	.๔๕๘	.๓๐๖
หลังทดลอง	๒.๘๓	๑.๙๔๕	๒.๗๒	.๓๗๓	๑.๑๐๗	.๓๘๑	.๒๖๓

ตัวแปร	กลุ่มทดลอง		กลุ่มควบคุม		t	Mean Difference	Sig.
	\bar{X}	SD	\bar{X}	SD			
ระยะติดตาม	๒.๙๓	.๖๗๗	๒.๕๑	.๑๑๕	๕.๓๐๐	๑.๒๕๑	.๐๐๐**

ความรู้ความเข้าใจกระบวนการในการรักษาแนวพุทธ

ก่อนทดลอง	๙.๘๑	.๔๕๔	๘.๖๒	๑.๒๒๒	๑.๐๒๕	.๗๖๘	.๔๒๒
หลังทดลอง	๑๗.๕๔	.๑๕๓	๑๐.๒๒	.๙๘๙	๖.๐๐๓	.๘๓๖	.๐๒๑*
ระยะติดตาม	๑๗.๙๔	.๑๕๓	๑๐.๑๖	.๙๔๓	๕.๓๘๐	.๘๐๐	.๐๒๐*

การใช้ทักษะการรักษาแนวพุทธ

ก่อนทดลอง	๑.๕๑	.๑๙๑	๒.๖๖	.๑๘๒	๔.๐๓๓	.๐๑๐	.๑๐๑
หลังทดลอง	๓.๐๕	.๕๕๒	๒.๗๒	.๓๗๓	๒๐.๑๐๗	.๑๗๙	.๐๐๓*
ระยะติดตาม	๓.๐๔	.๕๓๗	๒.๕๑	.๑๑๕	๒๐.๒๒๓	.๕๑๒	.๐๐๓*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๑ พบว่า เมื่อเปรียบเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยคุณลักษณะของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษาระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม พบว่า ก่อนทดลองมีความแตกต่าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($t = ๒.๕๕๓$, $Sig. = .๐๑๓$) ภายหลังจากทดลอง กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($t = ๓.๖๔๐$, $Sig. = .๐๐๐$)

เมื่อเปรียบเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยเจตคติต่อการรักษาแนวพุทธจิตวิทยาระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม พบว่า ในระยะติดตาม กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($t = -๕.๓๐๐$, $Sig. = .๐๐๐$)

เมื่อเปรียบเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจกระบวนการในการรักษาแนวพุทธระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่า ภายหลังจากทดลอง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($t = ๖.๐๐๓$, $Sig. = .๐๒๑$) และในระยะติดตาม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($t = ๕.๓๘๐$, $Sig. = .๐๒๐$)

เมื่อเปรียบเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยการใช้ทักษะการรักษาแนวพุทธระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่า ภายหลังจากทดลอง กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($t = ๒๐.๑๐๗$, $Sig. = .๐๐๓$) และในระยะติดตาม กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

($t = ๒๐.๒๒๓$, Sig. = .๐๓) โดยพบว่า ผลของสมรรถนะการปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา หลังเข้าอบรมด้วยโปรแกรมการพัฒนาสมรรถนะการปรึกษา และหลังระยะการติดตามผล มีค่าสูงกว่า ก่อนเข้าอบรม

ตารางที่ ๒ แสดงผลการเปรียบเทียบสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษาหลังการอบรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ($n = ๓๖$)

สมรรถนะการปรึกษา แนวพุทธจิตวิทยา	กลุ่ม	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย ผลต่าง	t-test	Sig.
๑) ด้านคุณลักษณะ ของนักเรียนเพื่อน ที่ปรึกษา	ทดลอง	๑๘	๑.๗๙	.๑๕๔	.๐๒๙	-๒.๘๒๙	.๒๙๑
	ควบคุม	๑๘	๑.๕๑	.๓๙๗			
๒) ด้านความรู้ต่อการ ปรึกษาแนวพุทธ จิตวิทยา	ทดลอง	๑๘	๑๗.๕๔	.๑๕๓	๗.๓๓๑	-๔.๐๙๔	.๐๐๑*
	ควบคุม	๑๘	๑๐.๒๑	.๙๘๙			
๓) ด้านเจตคติต่อการ ปรึกษาแนวพุทธ จิตวิทยา	ทดลอง	๑๘	๒.๘๓	๑.๙๔๕	.๐๑๑	-๒.๙๓๓	.๐๐๐**
	ควบคุม	๑๘	๒.๗๒	.๓๗๓			
๔) ด้านการใช้ทักษะ การปรึกษาแนว พุทธ	ทดลอง	๑๘	๓.๐๕	.๕๕๒	๐.๓๓๐	-๒๔.๔๓๔	.๐๐๐**
	ควบคุม	๑๘	๒.๗๒	.๓๗๓			
โดยรวม	ทดลอง	๑๘	๖.๓๐	.๗๐๑	๒.๐๑๐	-๖.๓๓๐	.๐๐๐**
	ควบคุม	๑๘	๔.๒๙	.๕๓๓			

จากตารางที่ ๒ พบว่า แสดงผลการเปรียบเทียบสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษาหลังการเข้าอบรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมโดยรวมจำนวน ๓๖ คน คะแนนกลุ่มทดลอง มีค่า $\bar{X} = ๖.๓๐$, $SD = .๗๐๑$ คะแนนกลุ่มควบคุม มีค่า $\bar{X} = ๔.๒๙$, $SD = .๕๓๓$ เมื่อเปรียบเทียบสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษาหลังการเข้าอบรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่า หลังการเข้าร่วมอบรม กลุ่มทดลองมีคะแนนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และพบผลเช่นเดียวกันในด้านความรู้ต่อการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา ด้านเจตคติต่อการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา และด้านการใช้ทักษะการปรึกษาแนวพุทธ

ผลสรุปข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่า การออกแบบกิจกรรมตามหลักการเพื่อนที่ปรึกษา ช่วยปรับพฤติกรรมเยาวชนในทางที่ดีขึ้น การใช้กระบวนการกลุ่มและมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญ โดยมีวิทยากรที่มีความเป็นกัลยาณมิตร ส่งผลให้เกิดการพัฒนาตนในกลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ

๕. อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “ผลของโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา” สามารถอภิปรายผลตามข้อค้นพบของวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

๑) จากผลการศึกษาแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษาตามหลักจิตวิทยาและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นไปตามแนวคิดนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา (YC) สอดคล้องกับ **พระมหาพงศ์กร ธานงฺกโร** วิจัยเรื่องพุทธสันติวิธีการให้การปรึกษาของสามเณรเพื่อนที่ปรึกษา พบว่า กระบวนการให้การปรึกษาของสามเณรเพื่อนที่ปรึกษามีจุดแข็ง คือ สามเณรมีช่วงวัยที่ใกล้เคียงกันทำให้เข้าถึงปัญหาภายใต้ได้รับความไว้วางใจ รู้สึกปลอดภัยในการรักษาความลับ ความเป็นจริง สามารถหาแนวทางในการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง อย่างเหมาะสม ประกอบด้วยสมรรถนะ ๓ องค์ประกอบ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการให้คำปรึกษา เจตคติเกี่ยวกับการให้คำปรึกษาและทักษะการให้คำปรึกษา

การประยุกต์หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา พบว่า มีหลักธรรมที่สำคัญ ได้แก่ หลักอริยสัจ ๔ และโยนิโมนิสิการ สอดคล้องกับ **โสริช โพธิแก้ว** ที่ได้ให้ทัศนะว่า การปรึกษาแนวพุทธ คือ กระบวนการที่นักจิตวิทยา การปรึกษาใช้องค์ธรรมอริยสัจ ๔ เป็นแผนที่ พาผู้คนออกจากโจทย์หรือปัญหาที่เป็นความทุกข์ไปสู่ภาวะดับทุกข์

๒) จากการศึกษาการสร้างโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยา จะเห็นได้ว่า ในทางพุทธศาสนา การพัฒนาสมรรถนะมีความหมายใกล้เคียงกับการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยน กระบวนทัศน์ (Transformation Learning) การฝึกฝนปฏิบัติ ดังกล่าวก็เพื่อนำไปสู่องค์ประกอบของ มรรค ทั้ง ๘ ประการ ไตรสิกขาประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา จากงานวิจัยของ **พระมหาสุเทพ สุทธิญาโณ (ธนิกุล)** “โปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย” ผลการวิจัยพบว่า ด้านคุณลักษณะของพระสงฆ์ในการให้การปรึกษาแนวพุทธ โปรแกรมการพัฒนาสมรรถนะการ

ปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ จะชวนให้พระสงฆ์ผู้ให้การปรึกษากลับมาสังเกต กาย ใจ ตนเองอยู่เสมอ

๓) จากผลการศึกษาที่พบว่า ภายหลังจากทดลองนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษากลุ่มทดลอง มีคะแนนเฉลี่ยคุณลักษณะของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา มีความแตกต่างกับกลุ่มควบคุมทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ สอดคล้องกับ นพพร แสงทอง และคณะ วิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างสมรรถนะการให้คำปรึกษาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษาโดยการฝึกอบรมเชิงจิตวิทยา” พบว่า (๑) สมรรถนะการให้คำปรึกษาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา มี ๓ องค์ประกอบ ได้แก่ ความรู้ เจตคติและทักษะการให้คำปรึกษา และนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษามีสมรรถนะการให้คำปรึกษาอยู่ในระดับมาก (๒) การเสริมสร้างสมรรถนะการให้คำปรึกษาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา โดยการฝึกอบรมเชิงจิตวิทยา พบว่า (๒.๑) หลังทดลองของกลุ่มทดลอง มีสมรรถนะการให้คำปรึกษาสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (๒.๒) หลังทดลองกลุ่มทดลองมีสมรรถนะการให้คำปรึกษาสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๖. องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ คือ นักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา GF.BC.A Model (Good Friends Buddhist Counseling Awareness Model) ประกอบด้วย ๓ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ปัจจัยนำเข้า (Input) คือ GF = Good Friends คือ กัลยาณมิตร เพื่อนแท้ที่มีความเมตตา ปรารถนาดี ต่อกัน มีคุณลักษณะ ๗ ประการ

ส่วนที่ ๒ กระบวนการฝึกอบรม (Process) คือ BC = Buddhist Counseling คือ การพัฒนา ศีล สมาธิ และปัญญา ด้วยกระบวนการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา ฝึกอบรมผ่านโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา “โครงการเพื่อนใจวัย Tweens” ประกอบด้วย ๑๖ กิจกรรม ได้แก่ ๑) เชื่อมใจวัย Tweens ๒) เพื่อนใจ ๓) รู้จักฉันรู้จักเธอ ๔) ฟังด้วยหัวใจ ๕) ฝึกปฏิบัติ ฝึกทักษะ ๖) สัมมาวาจา สื่อสารด้วยจิตเมตตา ๗) ปัญญานำทางกระบวนการปรึกษาแนวพุทธ ๘) ฝึกกระบวนการปรึกษาจากบทบาทสมมุติ ๙) ฝึกสติ ตระหนักรู้ ด้วยโยนิโมหิการ ๑๐) เส้นทางแห่งความเข้าใจ ๑๑) สสำรวจความรู้ ๑๒) เสริมทักษะการปรึกษาผ่านการฝึกปฏิบัติ ๑๓) กระจกส่องใจ Hand Dancing ๑๔) พลังกลุ่ม พลังใจ ฝึกทักษะกระบวนการปรึกษากลุ่ม ๑๕) สรุปละห่อน ๑๖) ขอบคุณจากใจ

ส่วนที่ ๓ ผลผลิต (Output) A = Awareness คือ การตระหนักรู้ในตนเอง มีความสุขภายในพร้อมแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งผลผลิตที่ได้คือ สมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา (The Youth Buddhist Counseling Competencies)

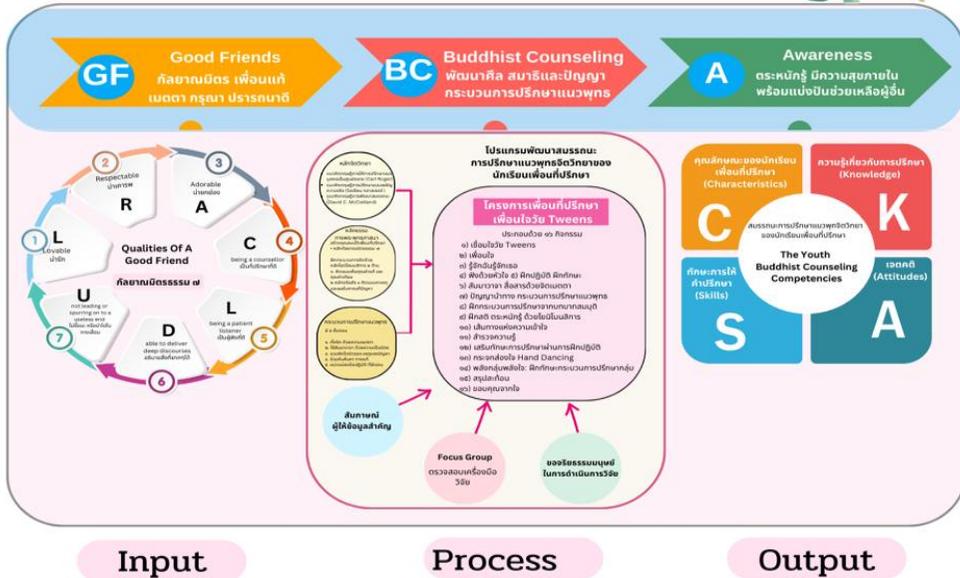
กล่าวโดยสรุปจากองค์ความรู้ที่ได้รับ เป็นแนวทางพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา และยังส่งเสริมการพัฒนาตนเองผ่าน ๕ ขั้นตอน ได้แก่ การตระหนักรู้ ความกล้าหาญ การเป็นที่รัก การเห็นคุณค่าในตนเอง และการเข้าถึงความหมายของชีวิต

นักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา
GF.BC.A Model
 (Good Friends Buddhist Counseling Awareness Model)

การพัฒนาศักยภาพ นักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา

ภาพที่ ๑ องค์ความรู้ นักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา GF.BC.A Model (Good Friends Buddhist Counseling Awareness Model)

๗. สรุป

๑) แนวคิดทางจิตวิทยาที่มาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาสมรรถนะของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา ที่ส่งเสริมให้นักเรียนทำหน้าที่เป็นนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา ได้แก่ หลักการพัฒนา

สมรรถนะตามกรอบทฤษฎีของ David C. McClelland ซึ่งมีองค์ประกอบ ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านคุณลักษณะของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา (๒) ด้านความรู้เกี่ยวกับการปรึกษา (๓) ด้านเจตคติต่อการปรึกษา และ (๔) ด้านทักษะการปรึกษา

๒) โปรแกรมจากการบูรณาการแนวคิดทางจิตวิทยา กระบวนการปรึกษา และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า ใช้หลักอริยสัจ ๔ และทักษะกระบวนการการปรึกษาแนวพุทธ ประกอบด้วยกิจกรรม จำนวน ๑๖ กิจกรรม

๓) สมรรถนะการปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา พบว่า (๑) หลังเข้าอบรมด้วยโปรแกรมการพัฒนาสมรรถนะการปรึกษา และหลังระยะการติดตามผล มีค่าสูงกว่าก่อนเข้าอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในด้านความรู้ต่อการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา และด้านการใช้ทักษะการปรึกษาแนวพุทธ (๒) หลังการเข้าร่วมอบรม กลุ่มทดลอง มีคะแนนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และพบผลเช่นเดียวกันในด้านความรู้ต่อการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา ด้านเจตคติต่อการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา และด้านการใช้ทักษะการปรึกษาแนวพุทธ

๘. ข้อเสนอแนะ

๑) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา ควรมีการกำหนดนโยบายการพัฒนาสมรรถนะนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา โดยให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างสมรรถนะนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา อันจะส่งผลให้นักเรียนที่ปรึกษามีทักษะในการให้คำปรึกษาแก่เพื่อนร่วมสถาบันเพื่อช่วยการดำเนินชีวิตทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนอย่างมีสติมีความสุข ตลอดจนมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคต

๒) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

(๑) โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาควรนำโปรแกรมการพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษาไปใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวผู้เรียน ได้เกิดทักษะการสื่อสาร รู้จักการแก้ปัญหา เกิดการพัฒนา ทางด้าน ศิล สมาธิ ปัญญา ให้เกิดการตระหนักรู้เข้าใจตนเอง ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนนักเรียนด้วยกัน

(๒) โปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา ควรมีการฝึกฝนสมรรถนะทั้ง ๔ ด้านอย่างต่อเนื่อง คือ ด้านคุณลักษณะของเพื่อนที่ปรึกษา ด้านความรู้ ด้านเจตคติ และด้านทักษะ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการปรึกษา

(๓) การฝึกโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียน เพื่อนที่ปรึกษา ควรอยู่ภายใต้การดูแลอย่างใกล้ชิด จากคุณครูประจำชั้น ครูแนะแนว หรือบุคคลที่มีความรู้ในด้านการปรึกษา

๓) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรการศึกษาผลของการอบรมโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา ของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา ในเชิงการวิจัยระยะยาว (Longitudinal Study) เพื่อติดตามพัฒนาการ ของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา และควรนำโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา ของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา ไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างนักเรียนมัธยมปลายและนักศึกษาระดับ มหาวิทยาลัย และควรพัฒนาโปรแกรมและเครื่องมือวิจัยเพื่อให้สอดคล้องกับช่วงวัยของกลุ่ม ตัวอย่าง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

วศิน อินทสระ. **อริยสัจ ๔**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๘.

พระมหาพวงศกร ธานงโร (สิมพา). “พุทธสันติวิธีการให้การปรึกษาของสามเณรเพื่อนที่ปรึกษา กรณีศึกษา: โรงเรียนวัดไผ่ดำ แผนกสามัญศึกษา”. **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓.

พระมหาสุเทพ สุทธิญาโณ (ธนิกุล). “โปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของ พระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย”. **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชา พุทธจิตวิทยา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

จันทิมา ทอดสนิท และฉันทนา กล่อมจิต. “ผลของโปรแกรมการพัฒนาความสามารถในการให้ คำปรึกษาของเพื่อนที่ปรึกษา”. **วารสารศึกษาศาสตร์**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม- มีนาคม ๒๕๕๔): ๒๒-๒๖.

นพพร แสงทอง และคณะ. “การเสริมสร้างสมรรถนะการให้คำปรึกษาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา โดยการฝึกอบรมเชิงจิตวิทยา”. **วารสารวิจัยทางการศึกษา**. ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม- มิถุนายน ๒๕๖๔): ๑๔-๒๖.

พระอนันตชัย อภินนโท (ชั้นโพธิ์น้อย). “หลักธรรมที่เกี่ยวกับการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยา”. **วารสารพุทธจิตวิทยา**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๕๒-๖๖.

โสริช โปธิแก้ว. “การสงเคราะห์หลักอริยสัจ ๔ สู่กระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยา”. **เอกสารประกอบการเรียนการสอน สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา**. คณะจิตวิทยา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓. (อัดสำเนา).

ภาษาอังกฤษ

Cowie, H. & Sharp, S. **Peer Counselling in Schools a Time to Listen**. London: David Fulton, 1996.

Roberts, E.B. & Borders, L.D. “Supervision of School Counselors: Administrative, Program, and Counseling”. **The School Counselor**. Vol. 41 No. 3 (January 1994): 149-157.

การเจริญสติที่มีผลต่อการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยา
ของผู้เข้าปฏิบัติธรรม
Mindfulness Development Impacting to Buddhist Psychology
Based Self-Awareness of Dhamma Practitioners

โชติกา วงศ์อนวัช
Chotika Wonganawat^{*}

Received: October 26, 2024

Revised: January 3, 2025

Accepted: April 8, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดการเจริญสติและการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยา ๒) เพื่อเปรียบเทียบผลก่อนและหลังการเจริญสติที่มีต่อการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาของผู้เข้าปฏิบัติธรรม ๓) เพื่อนำเสนอผลการเจริญสติที่มีต่อการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาของผู้เข้าปฏิบัติธรรม เป็นวิธีวิจัยแบบกึ่งทดลอง กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่เข้าร่วมโครงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๔๕ คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ปฏิบัติธรรม ๘ คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ t-test ผลการวิจัยพบว่า

๑. แนวคิดการเจริญสติและการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยา เป็นการพัฒนาทักษะทางด้านจิตใจ การอยู่กับปัจจุบันขณะ ประกอบด้วย การยอมรับ ความใส่ใจ การตระหนักรู้ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการมีสติและการตระหนักรู้ต่าง ๆ ทั้งในตนเองและสภาพแวดล้อมภายนอก และเป็นผลจากการใช้หลักโยนิโสมนสิการในการกำหนดตระหนักรู้ตามความเป็นจริงด้วยวิธี

^{*} ภาควิชาจิตวิทยา สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Buddhist Psychology, Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Email: nokpribta@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๙๖ ๖๔๕ ๔๔๔๕

พิจารณาอย่างแยบคายในกรู้เท่าทันอารมณ์ ความนึกคิดของตนเอง สามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น

๒. ผลการเปรียบเทียบภาพรวมคะแนนการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาของผู้เข้าปฏิบัติธรรมหลังเข้าร่วมการเจริญสติ มีคะแนนสูงกว่าก่อนเข้าร่วมการเจริญสติ และอยู่ในระดับมากที่สุด

๓. ผลการเจริญสติที่มีต่อการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาของผู้เข้าปฏิบัติธรรมหลังการปฏิบัติธรรม ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมมีการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาสูงขึ้นกว่าก่อนการปฏิบัติธรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทั้งในภาพรวมและในรายด้าน ดังนั้น การฝึกเจริญสติตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔ จะช่วยเสริมสร้างการตระหนักรู้ในตนเองให้บุคคลได้ นำไปสู่การเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและสังคมดีขึ้น

คำสำคัญ: การตระหนักรู้ในตนเอง, การเจริญสติ, ผู้เข้าปฏิบัติธรรม, พุทธจิตวิทยา

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the concept of mindfulness and Buddhist psychology-based self-awareness; 2) to compare the effects before and after mindfulness development on Buddhist psychology-based self-awareness of the Dhamma practitioners; and 3) to present the effects of mindfulness development on Buddhist psychology-based self-awareness of the Dhamma practitioners. This study was a quasi-experimental. The sample group consisted of 45 Dhamma practitioners who joined the Vipassana meditation project at the Vipassanadhura Institute, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ayutthaya Province. Data was collected using questionnaires and in-depth interviews with 9 Dhamma practitioners. The statistics used in the research consisted of percentage, mean, standard deviation, and t-test

1. Concept of mindfulness development and Buddhist psychology-based self-awareness was the developing of mental skills and present-moment awareness encompassing acceptance, attention, and awareness which affected their

mindfulness and awareness in various aspects, both internally and in relation to their external environment. The effects of Buddhist psychology-based self-awareness was the applying of the principle of Yonisomanasikara (wise reflection) in mindfully recognizing things as they truly are. This was achieved through careful consideration in being cognizant of one's emotions and thoughts, enabling individuals to perceive various occurrences within themselves. This awareness was essential for leading to self-improvement.

2. The result of the comparison of the overall Buddhist psychology-based self-awareness of the Dhamma practitioners after participating in mindfulness meditation was higher than before participating in mindfulness meditation and was at the highest level.

3. The effects of mindfulness development on Buddhist psychology-based self-awareness of the Dhamma practitioners after the practice, the practitioners had higher Buddhist psychology-based self-awareness than before the practice at a statistical significance level of 0.05. This improvement was observed both overall and in all five specifics. Accordingly, the practice of mindfulness in accordance with the Four Foundations of Mindfulness can enhance individuals' self-awareness, thereby fostering the development of virtuous individuals and contributing to the improvement of society as a whole."

Keywords: Self-Awareness, Mindfulness Practice, Meditation Retreat Participants, Buddhist Psychology

๑. บทนำ

การตระหนักรู้ในตนเอง คือ ความสามารถในการรับรู้และเข้าใจความคิด อารมณ์ ความรู้สึก สิ่งที่ตนเองให้คุณค่ารวมถึงเข้าใจว่าสิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อตนเองหรือพฤติกรรมของตนเองอย่างไรบ้างซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถประเมินจุดเด่นและจุดบกพร่องของตนเองเพื่อนำไปพัฒนาตนเองต่อไปได้ โดยการตระหนักรู้ในตนเอง ถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์และเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การพัฒนาและส่งเสริมเพราะถ้าบุคคลได้รู้จัก

และเข้าใจในตนเองว่าตนเองเป็นอย่างไรในขณะนั้นจะทำให้บุคคลสามารถแสดงออกหรือกระทำในสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม แต่หากบุคคลขาดซึ่งการเข้าใจในตนเองความสามารถในการเข้าใจในอารมณ์ความคิด ความรู้สึกและการกระทำของตนเองก็จะบกพร่อง ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์และการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลอื่น โดย คาร์ล โรเจอร์^๒ เชื่อว่าการตระหนักรู้ในตนเองเป็นสิ่งสำคัญสำหรับสุขภาพจิตที่ดี เขากล่าวว่าคนที่มีความสุขภาพจิตดีจะมีความสามารถในการรับรู้และเข้าใจตนเองอย่างถูกต้อง รวมถึงความรู้สึก ความคิด และพฤติกรรมของตนเอง^๓ ทั้งนี้มีการศึกษาเกี่ยวกับประโยชน์ของการตระหนักรู้ในตนเองแล้วพบว่า ทำให้บุคคลสามารถเข้าใจตนเองในทุก ๆ ด้าน ทั้งความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรม รู้จุดดี จุดเด่น รู้จุดด้อยของตนเอง รู้ความต้องการ รู้เป้าหมายในชีวิต รู้ความคาดหวัง รู้ศักยภาพ ความสามารถของตน บุคคลสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการรับฟัง ความคิดเห็นจากผู้อื่น จากการที่ผู้อื่นประเมินมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาจุดด้อยของตนเองและพัฒนาจุดเด่นให้แข็งแรง ดึงงาม ทำให้มีสติระลึกรู้เท่าทันความคิดอารมณ์ความรู้สึกของตน จะช่วยให้เราสามารถควบคุมตนเองและแสดงพฤติกรรมออกมาอย่างเหมาะสมหรือเรียกว่ามีสติปัญญาทางอารมณ์ (emotional intelligence) สามารถติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น กันต์ บัณฑิต^๔ พบว่า การตระหนักรู้คุณค่าในตนเองมีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการเรียนของนิสิตระดับปริญญาตรี อรรวรรณ นาเพชร และคณะ^๕ พบว่า นักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยเอกชน แห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี มีการนำเอาการตระหนักรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยนำไปใช้เพื่อให้เข้าใจอารมณ์

^๒ Rogers, C.R., *Client-Centered Therapy: Its Current Practice, Implications, and Theory*, (Boston: Houghton Mifflin, 1951).

^๓ James, W., *The Principles of Psychology*, (New York: Henry Holt and Company, 1980), p. 135-136.

^๔ กันต์ บัณฑิต, “ความสัมพันธ์ของการตระหนักรู้คุณค่าในตนเองที่มีต่อเป้าหมายและความสำเร็จในการเรียนตามหลักอิทธิบาท ๔ : กรณีศึกษานิสิตระดับปริญญาตรีคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ก.

^๕ อรรวรรณ นาเพชร และคณะ, “การตระหนักรู้ในตนเอง และการรับรู้ประโยชน์ของการตระหนักรู้ในตนเองของนักศึกษาพยาบาลมหาวิทยาลัยเอกชนแห่งหนึ่ง ในจังหวัดอุบลราชธานี”, *วารสารราชธานีนวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ*, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๖๐-๗๓.

ตัวเอง ทำให้สามารถควบคุมตัวเองได้ ตลอดจนรู้ จุดด้อยของตัวเอง เพื่อจะได้นำไปพัฒนา ปรับปรุงตนเองในการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล และ Lio Stefanus^๖ ที่พบว่า การตระหนักรู้ในตนเองมีอิทธิพลอย่างมากต่อความพึงพอใจในชีวิตของนักศึกษา แสดงให้เห็นว่า การมีตระหนักรู้ในตนเองจะส่งผลดีต่อบุคคลได้ในหลายมิติ

ในการสร้างเสริมการตระหนักรู้ในตนเองสามารถทำได้หลายวิธี^๗ เช่น การทบทวนตนเอง การถามตนเอง การฝึกและสังเกตตนเอง ทั้งนี้มีอีกแนวทางที่ช่วยสร้างเสริมการตระหนักรู้ในตนเอง คือ การฝึกสติและสมาธิ มีประโยชน์ซึ่งสามารถเห็นได้ในชีวิตประจำวันทำให้จิตใจสงบ ใส ประกอบกิจการงานได้ราบรื่นและคิดอะไรก็รวดเร็วทะลุปรุโปร่ง เพราะวาระดับจิตใจได้ถูกฝึกมาให้มีความนิ่งเป็นสมาธิ ย่อมมีพลังกว่าระดับจิตใจที่ไม่มีสมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิจะคิดทำอะไร ย่อมทำได้ดีและได้เร็วกว่าปกติ โดยเฉพาะตามหลักการในพระพุทธศาสนา สมาธิอาศัยจิตอยู่และทำให้จิตตั้งมั่น ไม่ซัดส่ายเพราะธรรมชาติของจิตไม่นิ่งเมื่อสมาธิเกิดขึ้นเท่านั้น จิตจึงจะสงบ แต่การที่จะให้สมาธิเกิดก็ต้องมีการฝึกจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จนจิตตั้งมั่นแนบแน่นสนิทอยู่ในอารมณ์เดียว หรือความมีอารมณ์เป็นอันเดียว ความตั้งมั่นหรือความแน่วแน่วของจิตนี้ที่เรียกว่า “สมาธิ”^๘ ทั้งนี้แนวทางหนึ่งในการทำสมาธิ คือ การเจริญสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นวิธีการปฏิบัติธรรมที่นิยมกันมาก และได้รับการยกย่องนับถือกันอย่างสูง เนื่องจากเชื่อว่ามีพร้อมทั้งสมณะละวิปัสสนา อยู่ในตัว ผู้ปฏิบัติอาจเจริญสมณะจนได้มานอย่างที่ได้ กล่าวถึงตามแนวสัมมาสมาธิอันเป็นมรรคข้อที่ ๘ ก่อน แล้วจึงเจริญวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ไปจนถึงที่สุดก็ได้

หลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักปฏิบัติธรรมที่สมบูรณ์ที่สุด มีปรากฏอยู่ในมหาสติปัฏฐานสูตร การปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐานนี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นหนทางเดียวที่ทำให้จิตบริสุทธิ์หมดจด ทำให้พ้นจากทุกข์และบรรลุมรรคผลนิพพานและสติปัฏฐาน ๔ ชื่อว่าเป็นเอกายนมรรค

^๖ Lio Stefanus, “The Effect of Self-Awareness and Personal Responsibility on Life Satisfaction of Seminary Students in Malang”, *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, Vol. 12 No. 14 (2021): 5824-5734.

^๗ ธัญพร จารุไพศาล, การตระหนักรู้ในตนเอง (Self-Awareness) คืออะไร และพัฒนาอย่างไร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.workwithpassiontraining.com/17815526> [๑ มกราคม ๒๕๖๗].

^๘ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๒๘-๑๓๑/๑๓๗-๑๓๘.

หรือทางสายเอก^๙ สติปัฏฐาน จึงเป็นธรรมที่ตั้งแห่งสติ ข้อปฏิบัติมีสติเป็นประธานหรือการตั้งสติ กำหนดพิจารณาสงบทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง การมีสติกำกับคู่สิ่งต่าง ๆ และความเป็นไปทั้งหลาย โดยรู้เท่าทันตามสภาวะของมัน ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดีร้ายที่ทำให้มองเห็นเพียงไปตามอำนาจกิเลสมี ๔ อย่าง คือ ๑) กายานุปัสสนา การตั้งสติกำหนดพิจารณา กาย ๒) เวหนานุปัสสนา การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ๓) จิตตานุปัสสนา การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ๔) ธัมมานุปัสสนา การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรมหรือการมีสติกำกับคู่รู้เท่าทันธรรม ผู้ใดปฏิบัติตามแนวแห่งสติปัฏฐาน ๔ นี้อย่างต่อเนื่อง ด้วยความเพียรและความฉลาด ย่อมจะได้บรรลุมรรคผล นิพพาน สามารถตัดมูลเหตุแห่งวิภูษะ พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดไม่หลงผิดในสภาวะธรรม มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จิตของผู้นั้นก็จะมี ความสงบสุข ร่มเย็น ไม่เร่าร้อนเพราะเพลิงกิเลสตัณหา พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงอานิสงส์ของการปฏิบัติธรรม แนววิปัสสนากรรมฐานว่ามีอยู่ ๔ ประการ คือ เมื่อใกล้ตายจะได้สติ ระลึกถึงบุญกุศลคุณงาม ความดีที่ตนได้ทำไว้ ไม่หวั่นกลัวต่อความตาย เมื่อตายแล้วจะได้ไปสู่สุคติ คือการเกิดในโลก สวรรค์หรือกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ที่เป็นบัณฑิตชน ถ้ายังไม่บรรลุในชาตินี้ก็เป็นอุปนิสัยส่งเสริมให้ บรรลุมรรคผลนิพพานในชาติหน้าต่อไป แต่ถ้าได้เจริญวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ นี้ เป็นเวลา ๗ วัน ถึง ๗ ปีต่อเนื่องกัน จะได้ผลคือจะได้เป็นบรรลुरुธรรมในชาตินี้โดยมีการศึกษาวิจัยหลายงาน เช่น โชนิน และคณะ^{๑๐} พบผลการศึกษาที่สนับสนุนว่า การทำสมาธิวิปัสสนาตามแนวทางสติ ปัฏฐาน ๔ ช่วยพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเองและคุณภาพชีวิตที่ดีด้านอื่น ๆ ได้ และนเรนทร์ฤทธิ นันทะสิทธิ์ และคณะ^{๑๑} พบว่า ภายหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมและแนวร่วมกับการฝึกสติ นักเรียน มีการตระหนักรู้ต่อตนเองเพิ่มขึ้นกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม แสดงให้เห็นว่า การฝึกพัฒนาจิตใจ ของตนเองด้านสติด้วยการใช้แนวสติปัฏฐาน ๔ จะเป็นการตั้งสติกำหนดพิจารณาให้รู้ทันตาม ความเป็นจริง ไม่มองกายด้วยความเป็นคน สัตว์ แต่มองเห็นความเกิดดับ กายไม่เที่ยง เป็นทุกข์

^๙ พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**, แปลและเรียบเรียงโดย พระคันธ สาราภิวงศ์, (กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙).

^{๑๐} Shonin et al., “The Impact of Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR) on Self-Awareness: A Meta-Analysis”, **Psychological Medicine**, Vol. 48 (2018): 2157-2170.

^{๑๑} นเรนทร์ฤทธิ นันทะสิทธิ์ และคณะ, “ผลการใช้ชุดกิจกรรมและแนวร่วมกับการฝึกสติ เพื่อพัฒนาการตระหนักรู้ต่อตนเอง ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนแม่สายประสิทธิ์ศาสตร์ จังหวัดเชียงราย”, **วารสารราชพฤกษ์**, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๔): ๖๗-๗๕.

เป็นอนาคต ดังนั้น การเจริญสติ เพื่อความบริสุทธิ์ที่ตั้งมั่น แน่วแน่ในการกระทำสิ่งต่าง ๆ และการปฏิบัติ ไม่ปล่อยสติ ไม่คิดฟุ้งซ่าน จึงทำให้มีการคิดพิจารณาทำความเข้าใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้

จากการทบทวนวรรณกรรมข้อมูลข้างต้น การเจริญสตินั้นมีความสัมพันธ์กับการตระหนักรู้ในตนเอง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการเจริญสติที่ส่งผลต่อการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวทางพุทธจิตวิทยาของผู้ปฏิบัติธรรมโครงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสถาบันวิปัสสนาธุระมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นหลักสูตรการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔ เพราะเห็นว่าการสติปัฏฐาน ๔ จะช่วยเสริมสร้างสติและปัญญาในการใช้ชีวิตประจำวัน ผลการวิจัยครั้งนี้จึงเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเจริญสติกับการตระหนักรู้ในตนเองอันนำไปสู่การพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเองและผู้อื่นในลำดับต่อไป ตลอดจนเป็นพื้นฐานในการศึกษาทำความเข้าใจตัวแปรทางจิตวิทยาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การเจริญสติที่มีผลต่อการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาของผู้เข้าปฏิบัติธรรม” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๓ ข้อ คือ

- ๑) เพื่อศึกษาแนวความคิดการเจริญสติและตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยา
- ๒) เพื่อเปรียบเทียบผลก่อนและหลังการเจริญสติที่มีต่อการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาของผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม
- ๓) เพื่อนำเสนอผลการเจริญสติที่มีต่อการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาของผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การเจริญสติที่มีผลต่อการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาของผู้เข้าปฏิบัติธรรม” นี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) ทดลองตามแบบแผนการวิจัย One Group Pretest-Posttest Design^๑

^๑ Fitz-Gibbon et al., *How to Design a Program Evaluation*, (Newbury Park: Sage, 1987), p. 4.

๑) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่เข้าร่วมโครงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ของสถาบันวิปัสสนาธุระมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ ๑๒-๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๗ จำนวน ๑๖๕ คน

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่เข้าร่วมโครงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ของสถาบันวิปัสสนาธุระมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ได้จากการคำนวณจากประชากร โดยการคำนวณด้วยโปรแกรม G*Power เพื่อหา Effect Size ที่ ๐.๕ ค่า Power ๐.๙๕ ได้ขนาดตัวอย่างจำนวน ๔๕ คน และผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม จำนวน ๙ คน ในการสัมภาษณ์เชิงลึก และใช้สุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงโดยมีเกณฑ์การคัดเลือกคือสมัครใจเข้าร่วมและสามารถร่วมกิจกรรมได้จนสิ้นสุดโครงการ

๒) เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยทั้งหมด ได้แก่ โครงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชน สำหรับฝึกอบรมอุบาสก อุบาสิกาให้ได้ปฏิบัติตามแนวทางของ “มหาสติปัฏฐาน ๔” ถือกีฬ ๘ นุ่งขาวห่มขาว เพื่อแสวงหาความสงบสุข ร่วมเย็นให้แก่ชีวิตตามแนวทางของพระพุทธศาสนา โดยมีพระวิปัสสนาจารย์สอบอารมณผู้เข้าร่วมโครงการ จะมีการดำเนินกิจกรรมตามที่กำหนดในหลักสูตร เป็นเวลา ๕ วัน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามวัดความตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยา ๕ ด้าน คือ ด้านอารมณ์ของตนเอง ด้านการประเมินตนเองได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ด้านความมั่นใจในตนเอง ด้านคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม และ ด้านเร้าคุณธรรม มีลักษณะเป็นแบบแบบมาตราส่วนประมาณค่าตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert Scale) ๕ ระดับ จำนวน ๓๕ ข้อคำถาม โดยขั้นตอนการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

(๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า ข้อมูล เกี่ยวกับการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยา และศึกษาหลักธรรมเกี่ยวกับสัมมาสติจากพระไตรปิฎก อรรถกถาต่าง ๆ แนวคิด ทฤษฎีทางจิตวิทยา งานวิจัย บทความ วารสารต่าง ๆ

(๒) บูรณาการแบบวัดการตระหนักรู้ในตนเอง ของ ซ็อเพซ เบ้าเงิน^๑ ซึ่งอิงแนวคิดของ Goleman^๑ ร่วมกับหลักจิตโยนิโสมนสิการ

(๓) นำแบบสอบถามไปตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่าน เพื่อดูความตรงเชิงเนื้อหาแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข โดยหาจากดัชนีความสอดคล้อง (Item-Objective Congruence Index: IOC) ที่ค่า ๐.๕

(๔) ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยหาความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) และทดลอง (Try Out) ใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ๔๐ คน แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่น (Cronbach's Alpha) เท่ากับ .๙๖๖

(๕) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามก่อนและหลังเข้าร่วมปฏิบัติธรรม

๓) การพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยนี้ได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชภัฏโครงการวิจัย วันที่รับรอง วันหมดอายุ

๔) การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติ t-test แบบ Paired t-test และการวิเคราะห์เนื้อหา

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้

๑) ผลการศึกษาแนวคิดการเจริญสติและตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธ

จิตวิทยา

^๑ ซ็อเพซ เบ้าเงิน, “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ด้านการ ตระหนักรู้ ตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร”, *ดัชนีนิพนธ์การศึกษาคุณิบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๕), หน้า ๔๒.

^๑ Goleman, “D., *Working with Emotional Intelligence*, (New York: Bantam Books, 1999).

๑.๑) ผลการศึกษาการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยา พบว่า ความตระหนักรู้ภายในตัวเองคือรูปแบบหนึ่งของการประเมินตนเอง (self-evaluation) ซึ่งเป็นการกระทำสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันทั่วไป ในขณะที่เดียวกันก็ให้ความสนใจไปกับตัวตนภายใน (inner self) โดยมีแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องของการตระหนักรู้ในตนเองหลายแนวคิด เช่น มาสโลว์ (Maslow)^{๑)} ได้แบ่งการตระหนักรู้คุณค่าในตนเอง ออกเป็น ๒ ประเภทดังนี้ (๑) ความต้องการตระหนักรู้คุณค่าในตนเอง (self-esteem) คือ ความต้องการเป็นผู้ประสบความสำเร็จมีความสามารถเชื่อมั่นที่จะเผชิญสิ่งต่าง ๆ ในโลก (๒) ความต้องการให้ผู้อื่นเห็นคุณค่า (esteem from other people) คือ ต้องการให้ผู้อื่นยอมรับว่าตนมีอำนาจเหนือผู้อื่น เป็นคนสำคัญ น่ายกย่อง และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น โรเจอร์ โรเจอร์ส ทฤษฎีของบุคลิกภาพ (Personality Theory, ๑๙๕๙) กล่าวว่า การตระหนักรู้ในตนเอง (self-awareness) มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพที่ดี Rogers เชื่อว่า บุคคลที่มีบุคลิกภาพที่ดีนั้นจะต้องสามารถรับรู้ถึงตนเองอย่างถูกต้องและแม่นยำ บุคคลเหล่านี้จะสามารถเข้าใจความต้องการและความรู้สึกของตนเองอย่างแท้จริง และสามารถตอบสนองความต้องการของตนเองได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจากการทบทวนจึงสรุปได้ว่าการตระหนักรู้ในตนเองคือการรู้เท่าทันความรู้สึก นึกคิดของตนเองสามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองได้และเข้าใจถึงจุดอ่อน จุดแข็งของตนเองซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นอย่างงดงามได้

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยา คือ หลักโยนิโสมนสิการ จากการศึกษาวรรณกรรม พบว่า คำว่า โยนิโสมนสิการ มีความหมายว่า การทำในใจโดยแยบคาย คิดถูกวิธี ความรู้จักคิด หรือคิดเป็น หมายถึง การคิดอย่างมีระเบียบหรือคิดตามแนวทางของปัญญา คือ การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ เช่น ตามที่สิ่งนั้น ๆ มันเป็นของมัน โดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัย สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้น ๆ เรื่องนั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยต้นหาอุปาทานของตนเอง เข้าจับหรือเคลือบคลุม ทำให้เกิดความตึงและแก้ปัญหาคือ ข้อนี้นับเป็นองค์ประกอบฝ่ายภายใน หรือปัจจัยภายในตัวบุคคล และอาจเรียกตามองค์ธรรมที่ใช้งานว่า วิธีการแห่งปัญญาโยนิโสมนสิการ จึงเป็นแกนกลาง หรือส่วนที่ขาดไม่ได้ของการศึกษา การศึกษาจะสำเร็จผลแท้จริง การค้นพบต่าง ๆ ความคิดริเริ่ม ความก้าวหน้าทางปัญญาที่สำคัญ ๆ และการตรัสรู้ธรรมก็สำเร็จได้ด้วยโยนิโสมนสิการ ดังนั้นหัวใจที่จะทำให้

^{๑)} Maslow, *Motivation and Personality*, (New York: Harper and Row, 1970).

การศึกษาสำเร็จคือโยนิโสมนสิการ มีพระพุทฺทพจน์ ได้กล่าวแสดงความสำคัญของโยนิโสมนสิการไว้เป็นอันมาก

โดยในการบูรณาการการตระหนักรู้ในตนเองกับหลักโยนิโสมนสิการ พบว่าสามารถบูรณาการวิธีคิดวิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม และวิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม เนื่องจากวิธีคิดทั้งสองแบบ เป็นแนวทางการคิดให้บุคคลมีสติในการระลึกหรือตระหนักกล่าว คือ วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม หรือ การพิจารณาเกี่ยวกับปฏิเสวนาคือการใช้สอยหรือบริโภค เป็นวิธีคิดแบบสกัดหรือบรรเทาต้นเหตุ เป็นขั้นฝึกหัดขัดเกลากิเลส หรือตัดทางไม่ให้กิเลสเข้ามาครอบงำจิตใจแล้วชักจูงพฤติกรรมต่อ ๆ ไป วิธีคิดแบบนี้ใช้มากในชีวิตประจำวัน เพราะเกี่ยวข้องกับการบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ และวัสดุอุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทางเทคโนโลยี มีหลักการโดยย่อว่า คนเราเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เพราะเรามีความต้องการและเห็นว่าสิ่งนั้น ๆ จะสนองความต้องการของเราได้ สิ่งใดสามารถสนองความต้องการของเราได้ สิ่งนั้นก็มีความค่าแก่เรา หรือที่เรานิยมเรียกว่ามันมีประโยชน์ ทำให้ต้องมีการคิดอย่างมีสติ และวิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม อาจเรียกกง่าย ๆ ว่า วิธีคิดแบบเร้ากุศล หรือ คิดแบบกุศลภาวนา เป็นวิธีคิดในแนวสกัดกั้นหรือบรรเทาและขัดเกลากิเลสต้นเหตุ จึงจัดได้ว่าเป็นข้อปฏิบัติระดับต้น ๆ สำหรับส่งเสริมความเจริญงอกงามแห่งกุศลธรรมและสร้างเสริมสัมมาทิฐิ ที่เป็นโลกิยะ หลักการทั่วไปของวิธีคิดแบบนี้มีอยู่ว่า ประสพการณ์ คือสิ่งที่ได้ประสบหรือได้รับรู้อย่างเดียวกัน

๑.๒) ผลการศึกษาการเจริญสติ พบว่า คำว่า “สติ” คือ ความระลึกได้นึกได้ สำนึกอยู่ไม่เผลอ อปัมาทะ คือ ความไม่ประมาท คือ ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องเร่งเร้าและควบคุม ได้แก่ การดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติและการกระทำทุกอย่าง ระมัดระวังตัวไม่ยอมถลาลงไปในทางเสื่อม แต่ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงามและความเจริญก้าวหน้า ตระหนักในสิ่งที่พึงทำและพึงละเว้น ใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่อันจะต้องรับผิดชอบ ไม่ยอมปล่อยปละละเลย กระทำการด้วยความจริงจรงรอบคอบ และรุดหน้าเรื่อยไป ข้อนี้เป็นองค์ประกอบภายในและเป็นฝ่ายสมาธิ คำว่าสตินี้ตรงกับคำภาษาอังกฤษที่ว่า “Mindfulness”, “Attentiveness” หรือ “Detached Watching” และในทางพุทธศาสนา คำว่าสมาสติ สัมมาสติ คือ การคอยระลึกถึงอยู่เนื่อง ๆ การหวนระลึก (กัตี) สติคือ ภาวะที่ระลึกได้ ภาวะที่ทรงจำได้ ภาวะที่ไม่เลื่อนหายภาวะที่ไม่ลืม (กัตี) หรือสติคือ สติที่เป็นอินทริสติที่เป็นผลมาอุปมาทธรรมคือความไม่ประมาท ความไม่เผลอ ไม่เลื่อนลอยไม่พ่นเพื่อนเลื่อนลอยความระมัดระวัง ความตื่นตัวต่อหน้าที่ ภาวะที่พร้อมอยู่เสมอ

การเจริญสติ คือ กระบวนการพัฒนาทักษะทางด้านจิตใจที่เพิ่มขึ้นผ่านประสบการณ์อยู่กับปัจจุบันขณะ ซึ่งประกอบด้วย ยอมรับ ความใส่ใจ การตระหนักรู้ คุณลักษณะของการเจริญสติ (attribute) ที่กล่าวว่า สติคือความใส่ใจอยู่กับปัจจุบันขณะและ ไม่มีกา ตัดสินผ่านความคิดที่ไม่มีการวิเคราะห์ประเมินค่า แนวคิดการอยู่กับประสบการณ์ปัจจุบันขณะเป็นคุณลักษณะหนึ่งของเจริญสติที่ศึกษาผ่านแนวคิด ๓ ประการ คือ ความตระหนักรู้ยอมรับ และ ความใส่ใจ เป็นกระบวนการแปลงเปลี่ยนแปลงประสบการณ์อยู่กับปัจจุบันขณะ

คุณลักษณะของการเจริญสติ ๕ ประการดังนี้ (๑) Awareness เป็นความสามารถในการรับรู้ถึงตัวตนของตนเองอย่างลึกซึ้งระหว่างประสบการณ์อยู่ ปัจจุบันขณะ (๒) Acceptance ความสามารถในการยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่กับปัจจุบันขณะโดยไม่ต้องตัดสิน ชัดขึ้นหรือ หลีกเลียงสิ่งนั้น (๓) Attention การความคุมสติให้ใส่ใจจดจ่ออยู่กับปัจจุบันขณะ หมายถึงความตระหนักรู้ เป็นหนึ่งในความสามารถที่ประคับประคองตนเองในสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นความรู้สึกรู้ตัวที่เกิดขึ้นกับการรับรู้ความรู้สึกทางกาย การ เคลื่อนไหวของร่างกาย เสียง รสสัมผัส ความรู้สึกทางประสาทสัมผัส และความคิดที่ปรากฏขึ้นในขณะนั้น (๔) Transformative Process การเจริญสติเป็นกระบวนการขั้นตอนการเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงของสติตามคุณลักษณะที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน และ (๕) Antecedents สิ่งที่ทำให้เกิด อ้างอิงถึง สิ่งที่ทำให้เกิดแนวคิดการปฏิบัติสติแบบเป็นทางการและไม่ เป็นทางการ เป็นการสนับสนุนซึ่งกันและกันจะทำให้ปฏิบัติได้ดีขึ้น

ในทางพุทธศาสนามีวิธีการเจริญสติหลายวิธีการ วิธีการหนึ่งที่เป็นที่นิยม คือ วิธีการเจริญสติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งคำว่าสติปัฏฐานมาจาก สติ คือการรับรู้ ปฏฐาน คือฐานที่ตั้งแห่งความประเสริฐ สติปัฏฐาน หมายถึง การระลึกรู้ที่เข้าไปตั้งไว้ในกองของรูป เวทนา จิต และสภาวะธรรม อีกนัยหนึ่ง หมายถึง การระลึกรู้อย่างมั่นคง ในกองรูป เวทนา จิต และสภาวะธรรม โดยสติปัฏฐาน ถือว่าธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ, ข้อปฏิบัติมีสติเป็นประธาน, การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง, การมีสติกำกับดูสิ่งต่าง ๆ และความเป็นไปทั้งหลาย โดยรู้เท่าทันตามสภาวะของมัน ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้าย ที่ทำให้มองเห็นผิดเพี้ยนไปตามอำนาจกิเลสมี ๔ อย่าง คือ (๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย, การมีสติกำกับดูรู้เท่าทันกายและเรื่องทางกาย (๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา, (๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต, การมีสติกำกับดูรู้เท่าทันจิตหรือสภาพและอาการของจิต (๔) อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม, การมีสติกำกับรู้เท่าทันธรรม เรียกสั้น ๆ ว่า กาย เวทนา จิต ธรรม

๒) ผลเปรียบเทียบผลก่อนและหลังการเจริญสติที่มีต่อการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาของผู้เข้าปฏิบัติธรรม พบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมมีการตระหนักรู้ในตนเองหลังการทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าก่อนทดลอง อยู่ในระดับมากที่สุด ดังนี้

ตารางที่ ๑ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาก่อนและหลังการทดลอง จำแนกตามโดยรวมและรายด้าน (n = ๔๕)

การตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยา	ก่อนทดลอง			หลังการทดลอง		
	\bar{X}	SD	ระดับ	\bar{X}	SD	ระดับ
๑) ด้านอารมณ์ของตนเอง	๓.๗๓	๐.๘๘	มาก	๔.๔๖	๐.๕๑	มากที่สุด
๒) ด้านการประเมินตนเองได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง	๓.๗๖	๐.๙๖	มาก	๔.๕๑	๐.๕๓	มากที่สุด
๓) ด้านความมั่นใจในตนเอง	๓.๙๕	๐.๖๘	มาก	๔.๖๐	๐.๓๘	มากที่สุด
๔) ด้านคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม	๔.๒๐	๐.๕๓	มาก	๔.๗๐	๐.๓๔	มากที่สุด
๕) ด้านเรารู้คุณธรรม	๔.๐๕	๐.๕๓	มาก	๔.๖๑	๐.๓๓	มากที่สุด
โดยรวม	๓.๙๔	๐.๕๖	มาก	๔.๕๗	๐.๓๓	มากที่สุด

จากตารางที่ ๑ พบว่า โดยรวมระดับการตระหนักรู้ในตนเองหลังการทดลอง อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๕๗$, $SD = ๐.๓๓$) มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าระดับการตระหนักรู้ในตนเองก่อนการทดลองอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๔$, $SD = ๐.๕๖$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าระดับการตระหนักรู้ในตนเองหลังการทดลองทุกด้าน มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าระดับการตระหนักรู้ในตนเองก่อนการทดลองทุกด้าน

๓) นำเสนอผลการเจริญสติที่มีต่อการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาของผู้ปฏิบัติธรรม พบว่า หลังการปฏิบัติธรรมผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมมีการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาสูงขึ้นกว่าก่อนการปฏิบัติธรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทั้งในภาพรวมและในรายด้าน

ตารางที่ ๒ ผลการวิจัยพบว่าเมื่อเปรียบเทียบการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาก่อนและหลังการทดลองของผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมโดยรวมและรายด้าน (n = ๔๕)

การตระหนักรู้ในตนเอง ตามแนวพุทธจิตวิทยา	การ ทดลอง	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย ผลต่าง	t-test	Sig.
๑) ด้านอารมณ์ของ ตนเอง	ก่อน	๔๕	๓.๗๓	.๘๘๒	-.๗๒๗	-	.๐๐๐
	หลัง	๔๕	๔.๔	.๕๑๙		๕.๖๗๒	
๒) ด้านการประเมิน ตนเองได้อย่าง ถูกต้องตามความ เป็นจริง	ก่อน	๔๕	๓.๗๖	.๙๖๕	-.๗๕๐	-	.๐๐๐
	หลัง	๔๕	๔.๕๑	.๕๓๐		๕.๔๑๔	
๓) ด้านความมั่นใจใน ตนเอง	ก่อน	๔๕	๓.๙๕	.๙๙๘	-.๖๔๗	-	.๐๐๐
	หลัง	๔๕	๔.๖๐	.๖๑๗		๖.๗๑๒	
๔) ด้านคิดแบบคุณค่า แท้คุณค่าเทียม	ก่อน	๔๕	๔.๒๐	.๕๓๑	-.๕๐๔	-	.๐๐๐
	หลัง	๔๕	๔.๗๐	.๓๔๔		๖.๑๗๔	
๕) ด้านเรารู้คุณธรรม	ก่อน	๔๕	๔.๐๕	.๕๓๖	-.๕๖๔	-	.๐๐๐
	หลัง	๔๕	๔.๖๑	.๔๓๗		๗.๒๔๓	
โดยรวม	ก่อน	๔๕	๓.๙๔	.๕๖๘	-.๖๓๘	-	.๐๐๐
	หลัง	๔๕	๔.๕๗	.๓๓๘		๘.๔๘๐	

จากตารางที่ ๒ พบว่า แสดงผลการเปรียบเทียบการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยา ก่อนและหลังการทดลองของผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมโดยรวม จำนวน ๔๕ คน คะแนนก่อนทดลอง มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ ๓.๙๔ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ .๕๖๘ คะแนนหลังทดลองมีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ ๔.๕๗ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ .๓๓๘ เมื่อเปรียบเทียบการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยา ก่อนและหลังการทดลองของผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมพบว่า หลังการทดลองมีคะแนนสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และพบผลเช่นเดียวกันในรายด้านทั้ง ๕ ด้าน

๔) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จากผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม จำนวน ๙ คน ในหัวข้อผลลัพธ์การตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยา หลังจากเข้าปฏิบัติธรรม ๒ สัปดาห์ เกิดผลลัพธ์และการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน พบว่า ในภาพรวม หลังจากเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมมีการรู้เท่าทันอารมณ์และประเมินตนเองดีและเร็วขึ้น ทราบถึงสาเหตุของการเกิดความรู้สึกไม่ดี เห็นข้อบกพร่องของตนเองมากขึ้น ทำให้รู้ถึงสาเหตุของความรู้สึกได้ดีกว่าแต่ก่อน จึงแก้ปัญหาที่ต้นเหตุได้ดีขึ้น จัดการอารมณ์ตนเองได้ดีขึ้น และใช้

เวลาในการจัดการอารมณ์ตนเองที่ไวขึ้น ได้รู้จักตนเองมากขึ้น ได้ทราบถึงธรรมชาติจิตแท้จริงของตน ควรพัฒนาต่อไปในด้านไหน ยอมรับความจริงได้มากขึ้น

๕. อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยเรื่อง “ผลของโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา” สามารถอภิปรายผลตามข้อค้นพบของวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

๑) จากผลการศึกษาแนวคิดการเจริญสติและตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยา พบว่า การเจริญสติเป็นปรัชญาของพุทธศาสนามีมานานกว่า ๒,๖๐๐ ปี ซึ่งการเจริญสติของพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในพัฒนาจิตใจนำไปสู่หนทางการดับทุกข์ของมนุษย์และปลุกฝังความเมตตา การเจริญสติ เป็นกระบวนการพัฒนาทักษะทางด้านจิตใจที่เพิ่มขึ้นผ่านประสบการณ์อยู่กับปัจจุบันขณะ ซึ่งประกอบด้วย ยอมรับ ความใส่ใจ การตระหนักรู้ เมื่อบุคคลผ่านกระบวนการพัฒนาทักษะทางจิตใจดังกล่าว ย่อมส่งผลโดยตรงต่อการมีสติและการตระหนักรู้ต่าง ๆ ทั้งในตนเองและสภาพแวดล้อมภายนอกตน โดยเฉพาะแนวทางการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งข้อธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ ใช้สติเป็นประธานในการกำหนดตระลึกรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงโดยไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้าย ซึ่งจะทำให้เห็นผิดไปจากความเป็นจริง จุดประสงค์ของการทำสติปัฏฐาน ๔ ก็เพื่อฝึกสติ และใช้สตินั้นพิจารณาและรู้เท่าทันในกาย เวทนา จิต และธรรม เพื่อให้เกิดความคลายกำหนด ละวางซึ่งตัณหาและอุปาทานความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นสาเหตุแห่งความทุกข์ ซึ่งเป็นไปตามความหมายคำว่าสติปัฏฐาน ว่าธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ, ข้อปฏิบัติมีสติเป็นประธาน, การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง, การมีสติกำกับดูสิ่งต่าง ๆ และความเป็นไปทั้งหลาย โดยรู้เท่าทันตามสภาวะของมัน ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้าย ที่ทำให้มองเห็นผิดเพี้ยนไปตามอำนาจกิเลส^๑ และการศึกษาวิธีการเพิ่มสติในทริยให้แก่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ พบว่า การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่จะทำให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าถึงซึ่งจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือการหมดหรือหลุดพ้นจากกิเลสอัน ผู้ปฏิบัติต้องรักษาหรือปรับอินทริยทั้ง ๔ ซึ่งประกอบด้วย ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ให้เสมอหรือสมดุลกัน เพราะระบบของ

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท.เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๓๙๕.

วิปัสสนากรรมฐาน เป็นระบบที่สร้างและพัฒนาอินทรีย์ทั้ง ๔ ของผู้ปฏิบัติให้มีความแก่กล้าจนถึงระดับที่มีอำนาจสามารถประหารกิเลสได้^๗

ดังนั้น ในการนี้พระวิปัสสนาจารย์จะเข้ามาทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร คือ เป็นผู้ที่จะคอยแนะนำหรือกระตุ้นเตือนให้ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ปฏิบัติตามวิธีการที่จะทำให้สติหรือสติอินทรีย์ มีมากขึ้นเพื่อที่จะให้สติหรือสติอินทรีย์เป็นตัวปรับให้อินทรีย์ที่เหลืออีก ๔ มีความสมดุลกัน ขณะเดียวกันเมื่อมีการเจริญสติ เกิดเป็นสมาธิในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ย่อมหมายรวมถึงว่าบุคคลเกิดมีความตระหนักรู้ในตนเองขึ้นมา การฝึกสติเป็นการพัฒนาความตระหนักรู้และการยอมรับความคิด ความรู้สึก อารมณ์ โดยไม่ตัดสินและการประมาณค่า ซึ่งเป็นวิธีการที่ช่วยรับมืออย่างมีประสิทธิภาพเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่มีความเสี่ยงสูง โดยไม่ต้องไปเปลี่ยนแปลงเนื้อหาความคิด^๘ สอดคล้องกับการศึกษาเรื่องผลของการปฏิบัติธรรมแบบวิปัสสนา โดยใช้แบบประเมินการตระหนักรู้ในตัวตนของผู้ปฏิบัติธรรมแบบพุทธ (The Buddhist Self-Awareness Scale: BSAS) พบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมมีระดับการตระหนักรู้ในตัวตนโดยรวมสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในด้านความรู้เกี่ยวกับตนเอง ด้านการยอมรับตนเอง ด้านการเชื่อมโยงตนเองกับผู้อื่น และด้านการพัฒนาการตนเอง งานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติธรรมแบบวิปัสสนา ๕ วัน ส่งผลดีต่อระดับการตระหนักรู้ในตัวตนของผู้ปฏิบัติธรรม โดยผู้ปฏิบัติธรรมมีความสามารถในการเข้าใจตนเอง ยอมรับตนเอง เชื่อมโยงตนเองกับผู้อื่น และพัฒนาการตนเองได้ดีขึ้น^๙

^๗ พระสาธิต ปุโธเสศ, “วิธีการเพิ่มสติอินทรีย์ให้แก่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓), หน้า ๘๔.

^๘ Witkiewitz, K. et al., “Mindfulness-Based Relapse Prevention for Alcohol and Substance Use Disorders”, *Journal of Cognitive Psychotherapy*, Vol. 19 No. 3 (2005): 211-228.

^๙ บุญเลิศ วงศ์วิศิษฐ์ และคณะ, “ผลของการฝึกปฏิบัติธรรมแบบวิปัสสนา ๕ วันต่อระดับการตระหนักรู้ในตัวตนของผู้ปฏิบัติธรรม”, วารสารจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๔): ๑๓๔-๑๕๒.

๒) จากผลเปรียบเทียบก่อนและหลังการเจริญสติที่มีต่อการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาของผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม และผลการเจริญสติที่มีต่อการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาของผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม

ผลการอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยา คือ จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการเจริญสติที่มีผลต่อการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาเปรียบเทียบก่อนและหลังการทดลอง พบว่า ระดับการตระหนักรู้ในตนเองหลังการทดลองทุกด้าน มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าระดับการตระหนักรู้ในตนเองก่อนการทดลองทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยภาพรวมและได้คะแนนค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ผลวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า การเข้าร่วมปฏิบัติธรรมด้วยการเจริญสติตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔ นั้นสามารถช่วยให้บุคคลมีการตระหนักรู้ในตนเองเพิ่มขึ้นได้ไม่ว่าจะเป็นด้านอารมณ์ของตนเอง ด้านการประเมินตนเองได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงด้านความมั่นใจในตนเอง ด้านคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม และด้านเร้าคุณธรรม ดังที่มีการศึกษาที่พบว่า การฝึกเจริญสติสามารถช่วยเพิ่มการตระหนักรู้ในตนเองในด้านต่าง ๆ เช่น ความสามารถในการรับรู้อารมณ์ของตนเอง ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ของตนเอง และความสามารถในการเข้าใจความคิดและพฤติกรรมของตนเอง จากที่กล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การฝึกสติโดยเฉพาะการฝึกตามแนวทางการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ย่อมส่งผลต่อการตระหนักรู้ในตนเองของบุคคลไม่มากนัก^๒

๖. องค์ความรู้ใหม่

๑) หลังเข้าร่วมการปฏิบัติธรรม ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมมีการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาสูงขึ้นกว่าก่อนเข้าร่วมปฏิบัติธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทั้งในภาพรวมและในรายด้านทั้ง ๕ ด้าน

๒) หลังเข้าร่วมการปฏิบัติธรรม ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมมีการตระหนักรู้ในตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียมอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านเร้าคุณธรรม อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านความมั่นใจในตนเอง อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการประเมินตนเองได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง อยู่ในระดับมากที่สุด และ ด้านอารมณ์ของตนเอง อยู่ในระดับมากที่สุดตามลำดับ การเจริญสติตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔ ของสถาบันวิปัสสนาธุระ เป็นการจัด

^๒ Khoury, N., “Mindfulness and Happiness”, *Mindfulness*, Vol. 14 (2023): 2824-2828.

๓) ด้านความมั่นใจในตนเอง การเจริญสติตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔ ช่วยเสริมสร้าง การตระหนักรู้ในตนเองในด้านความมั่นใจในตนเองได้ โดยเฉพาะการสร้างรู้สึกพอใจกับ ความสามารถของตนเอง มีเป้าหมายในชีวิตที่ชัดเจน ทำให้เกิดการเข้าใจในจุดเด่นจุดอ่อนและ สามารถให้อภัยตนเองได้เมื่อเกิดความไม่มั่นใจ ทำให้สามารถปฏิบัติตนได้อย่างไม่รู้สึกคับข้องใจ ในตนเองและราบรื่นด้วยความมั่นใจได้

๔) ด้านคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม การเจริญสติตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔ ช่วยเสริมสร้าง การตระหนักรู้ในตนเองในด้านคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม โดยเฉพาะจะทำให้เห็นคุณค่าในการมา ปฏิบัติธรรม รวมทั้งเห็นคุณค่าของการตรงต่อเวลาในการมาปฏิบัติธรรม เพราะได้คิดวิเคราะห์ถึง ประโยชน์ที่แท้จริงของการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔ รวมถึงได้มีแนวทางในการคิด วิเคราะห์ถึงประโยชน์ของสิ่งทั่วไปในการดำเนินชีวิตด้วย เช่น การกินแต่พอดี การสวมเสื้อผ้าตาม ประโยชน์ได้มากขึ้น

๕) ด้านเร่าคุณธรรม การเจริญสติตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔ ช่วยเสริมสร้างการ ตระหนักรู้ในตนเองในด้านเร่าคุณธรรม โดยเฉพาะเกิดความเมตตาในการช่วยเหลือผู้อื่นได้อย่างมี ความสุข สามารถประเมินตนเองในสิ่งที่ทำผิดพลาดได้ และคิดวิธีสร้างประโยชน์ให้กับสังคม การ เจริญสติจะช่วยส่งเสริมให้บุคคลคิด และปฏิบัติที่ดีมีคุณธรรมมากขึ้น

๗. สรุป

โดยสรุป จากผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า การตระหนักรู้ในตนเองสามารถ ส่งเสริมหรือเพิ่มพูนด้วยการพัฒนาทางจิตด้วยกระบวนการต่าง ๆ ดังเช่น คอย ละอองอ่อน และคณะ^๒ ได้ทำการวิจัยเรื่องผลของการใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาต่อการตระหนักรู้ใน ตนเองและการร่วมรู้สึกกับผู้อื่นของนักศึกษาพยาบาลเพื่อศึกษาผลของการใช้กระบวนการจิตต ปัญญาศึกษาต่อการตระหนักรู้ในตนเองการร่วมรู้สึก พบว่า ควรนำกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา มา พัฒนานักศึกษาโดยการบูรณาการ กับการเรียนเพื่อให้เกิดการพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเอง และการร่วม รู้สึกกับผู้อื่นมีความต่อเนื่อง จนสามารถก่อให้เกิดคุณลักษณะที่ดี

^๒ คอย ละอองอ่อน และคณะ, “ผลของการใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาต่อการ ตระหนักรู้ในตนเองและการร่วมรู้สึกกับผู้อื่นของนักศึกษาพยาบาล”, วารสารพยาบาลกระทรวง สาธารณสุข, ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๓): ๔๖-๕๗.

โดยพบผลลัพธ์ที่ปรากฏต่อผู้เข้าร่วมปฏิบัติในเวลาต่อมาจากการสัมภาษณ์หลังการปฏิบัติธรรม พบว่า ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมสามารถจัดการอารมณ์ของตนเองได้ จิตใจสงบและปฏิบัติตนในทิศทางที่ได้ ด้านการประเมินตนเองได้ถูกต้องตามความเป็นจริง ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมสามารถบอกสาเหตุของความผิดหวังหรือเสียใจที่เกิดกับตนได้ ทำให้สามารถปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมตามความเป็นจริง ด้านความมั่นใจในตนเอง ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมรู้สึกพอใจกับความสามารถของตนเอง มีเป้าหมายในชีวิตที่ชัดเจน ให้สามารถปฏิบัติตนได้อย่างไม่รู้สึกคับข้องใจในตนเองและราบรื่นด้วยความมั่นใจได้ ด้านคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมเห็นคุณค่าในการมาปฏิบัติธรรม เพราะได้คิดวิเคราะห์ถึงประโยชน์ที่แท้จริงของการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔ และด้านเร้าคุณธรรม ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมเกิดความเมตตาในการช่วยเหลือผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และคิดวิธีสร้างประโยชน์ให้กับสังคม ทำให้ให้บุคคลคิด และปฏิบัติที่ดีมีคุณธรรมมากขึ้น ซึ่งหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนเป็นหลักสูตรสำหรับฝึกอบรมอุปาสก อุปาสิกาตามแนวทางของ “มหาสติปัฏฐาน ๔” ของสถาบันวิปัสสนาธุระมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก็ถือเป็นหนึ่งในแนวทางการใช้ในการสร้างหรือพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเองได้อย่างดีอีกแนวทางหนึ่ง

๘. ข้อเสนอแนะ

๑) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรประยุกต์ใช้แนวทางของการเจริญสติด้วย “มหาสติปัฏฐาน ๔” ไปสร้างกิจกรรมฝึกอบรมพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเองให้บุคคลให้มีความสามารถพิจารณา วิเคราะห์ แยกแยะสิ่งต่าง ๆ ชีวิตประจำวัน และนำไปสู่ความสำเร็จและความสุขในการดำเนินชีวิตได้

๒) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๒.๑) สถาบันวิปัสสนาธุระมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรจัดหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนตามแนวทางของ “มหาสติปัฏฐาน ๔” อย่างต่อเนื่อง

๒.๒) สถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรออกแบบหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้สอดคล้องกับบริบทผู้เข้าร่วม เช่น นักเรียน พนักงาน บริษัทเพื่อสร้างความตระหนักรู้ในตนเองได้อย่างเหมาะสม

๓) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรนำหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไปใช้กับประชากรอื่น ๆ เพื่อยืนยันประสิทธิภาพของหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และศึกษาทดลองซ้ำกับกลุ่มตัวอย่างอื่น ๆ

และควรศึกษาปัจจัยตัวแปรอื่น ๆ เช่น ตัวแปรจิตวิทยา ตัวแปรปัจจัยทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการตระหนักรู้ในตนเอง เพื่อนำไปสู่การวิจัยในระยะยาวในการพัฒนาบุคคล ได้ดียิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท.เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**. แปลและเรียบ

เรียงโดย พระคันธ สารากวีวงศ์. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙.

กันต์ บัณญ. “ความสัมพันธ์ของการตระหนักรู้คุณค่าในตนเองที่มีต่อเป้าหมายและความสำเร็จใน

การเรียนตามหลักอภิวาท ๔ : กรณีศึกษานิสิตระดับปริญญาตรีคณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**

สาขาวิชาชีวิตและความตาย. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๖๐.

ช่อเพชร เบ้าเงิน. “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ด้านการ

ตระหนักรู้ ตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด

สมุทรสาคร”. **ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**.

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๕.

คอย ละอองอ่อน และคณะ, “ผลของการใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาต่อการตระหนักรู้ใน

ตนเองและการร่วมรู้สึกับผู้อื่นของนักศึกษาพยาบาล”, **วารสารพยาบาลกระทรวง**

สาธารณสุข, ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๓): ๔๖-๕๗.

นเรนทร์ฤทธิ์ นันทะสิทธิ์ และคณะ. “ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวร่วมกับการฝึกสติ เพื่อ

พัฒนาการตระหนักรู้ต่อตนเอง ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนแม่สาย

ประสิทธิ์ศาสตร์ จังหวัดเชียงราย”. **วารสารราชพฤกษ์**. ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-

เมษายน ๒๕๖๔): ๖๗-๗๕.

บุญเลิศ วงศ์วิศิษฐ์ และคณะ. “ผลของการฝึกปฏิบัติธรรมแบบวิปัสสนา ๕ วันต่อระดับการตระหนักรู้ในตัวตนเองของผู้ปฏิบัติธรรม”. **วารสารจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**. ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๔): ๑๓๔-๑๕๒.

พระสาธิต โปธาเศษ. “วิธีการเพิ่มสติในทฤษฎีให้แก่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

อรวรรณ นาเพ็ชร และคณะ. “การตระหนักรู้ในตนเอง และการรับรู้ประโยชน์ของการตระหนักรู้ในตนเองของนักศึกษาพยาบาลมหาวิทยาลัยเอกชนแห่งหนึ่ง ในจังหวัดอุบลราชธานี”. **วารสารราชธานีนวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๖๐-๗๓.

ธัญพร จารุไพศาล. **การตระหนักรู้ในตนเอง (Self-Awareness) คืออะไร และพัฒนาอย่างไร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.workwithpassiontraining.com/17815526> [๑ มกราคม ๒๕๖๗].

ภาษาอังกฤษ

Fitz-Gibbon et al. **How to Design a Program Evaluation**. Newbury Park: Sage, 1987.

Goleman, D. **Working with Emotional Intelligence**. New York: Bantam Books, 1999.

James, W. **The Principles of Psychology**. New York: Henry Holt and Company, 1890.

Maslow. **Motivation and Personality**. New York: Harper and Row, 1970.

Rogers, C.R. **Client-Centered Therapy: Its Current Practice, Implications, and Theory**. Boston: Houghton Mifflin, 1951.

Khoury, N. “Mindfulness and Happiness”. **Mindfulness**. Vol. 14 (2023): 2824-2828.

Lio Stefanus. “The Effect of Self-Awareness and Personal Responsibility on Life Satisfaction of Seminary Students in Malang”. **Turkish Journal of Computer and Mathematics Education**. Vol. 12 No. 14 (2021): 5724-5734.

Shonin et al. “The Impact of Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR) on Self-Awareness: A Meta-Analysis”. **Psychological Medicine**. Vol. 48 (2018): 2157-2170.

Witkiewitz, K. et al. “Mindfulness-Based Relapse Prevention for Alcohol and Substance Use Disorders”. **Journal of Cognitive Psychotherapy**. Vol. 19 No. 3 (2005): 211-228.

การวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์เชิงพุทธ
บูรณาการ

An analysis on the productive achievement of the Buddhist
integrated organic rice process

ศิษณพงศ์ ตันติวนิชชานนท์

Chrissanapong Tantivanichanon*

Received: September 3, 2022 Revised: February 17, 2023

Accepted: April 8, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์เชิงพุทธบูรณาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๑) กระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์ในสังคมไทย ๒) รูปแบบกระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์เชิงพุทธบูรณาการ ๓) นำเสนอผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์เชิงพุทธบูรณาการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์สมาชิกเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์อีสาน ๓ จังหวัด จำนวน ๑๓ คน เสนอเป็นข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ พบว่า ๑) กระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์อีสานได้นำหลักทฤษฎีมาปฏิบัติใช้คือ หลักเศรษฐกิจพอเพียง หลักการพึ่งตนเอง กระบวนการผลิตเกษตรอินทรีย์ต้นน้ำ(การผลิต)-กลางน้ำ(แปรรูป)-ปลายน้ำ(การตลาด)-บริโศค การสร้างความมั่นคงของรายได้ การสร้างเครือข่ายแห่งความยั่งยืน การสร้างเครือข่ายแห่งความเข้มแข็ง ๒) รูปแบบกระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์เชิงพุทธบูรณาการ เป็นวิถีการเกษตรที่สอดคล้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักความพอเพียงและการพึ่งตนเอง กระบวนการผลิตข้าวสอดคล้องกับหลักโยนิโสณมสิการและหลักสัมมาอาชีวะ ความมั่นคงของรายได้ตรงตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์๔และหลักสัปปุริสธรรม การสร้างเครือข่ายที่ยั่งยืนและการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งสอดคล้องตรงตามหลักสัปปุริส

* สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhist Studies The Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
Email: pongtanti1234@gmail.com

ธรรม๗ ๓) ผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์เชิงพุทธบูรณาการ ประเมินจากเกษตรกร(ด้านผู้ผลิต) วิสาหกิจ(ด้านชุมชน) ผู้บริโภคและผู้ได้รับผลกระทบ(ด้านสังคม) ผลการประเมินมีความสอดคล้องทั้งหลักการ การปฏิบัติและหลักธรรมที่อ้างอิง บทธรรมที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการเชื่อมโยงความสำเร็จของเครือข่ายคือ หลักธรรมาภิบาล

คำสำคัญ : เกษตรอินทรีย์; กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์; การเกษตรแนวพุทธ

Abstract

This Article aimed to (1) study the process in producing the organic rice in Thai society (2) study the integrated Buddhist model on the process in producing the organic rice, and (3) Analyze the productive achievement of the Buddhist integrated organic rice process. This research employed the qualitative methodology done through the in-depth interview of the Isan organic farming community enterprise network groups 13 persons. The research results were found as follows; 1) The process in producing the organic rice appeared in the Isan organic farming community enterprise network groups is mainly based on the utilization of the principle of sufficiency economy, self-reliance, and the organic rice production (Upstream-Middle stream -Downstream-Customer), where the stable income including the sustainable organization and the vitality of organization are practically upheld. 2) The quality of life and morality of the organic farming community should comply with the concept of Buddhism-based self-reliance Sufficiency economy principle where ways of life are properly followed by the cultivation of morality, concentration and wisdom whereby the Buddhist principles are applied. In this respect, the principle of Yonisomanasikāra is utilized to meet the production, right livelihood the marketing, Bhojane-mattaññutā the consumption, the four virtues of Dīṭṭhadhammikāttha, seven kinds of Sappurisa-Dhamma are used to harmonize the community economic enterprise where the unity is met with. It can be claimed that the community economic enterprise network of the Organic Agriculture Community always

follow the principle of Sappurisa-Dhamma. 3) The productive achievement of the Buddhist integrated organic rice process is concerned, it clearly shows that the evaluation made from the agriculturists (producers), community enterprises (community), consumers and people who were affected (society), was accorded with both theories and Dhamma principles being used. Apart from this, the additional Dhamma principle should be the principle of good governance whereby the achievement expected by the community enterprise network could be provided

Keywords: Organic farming; Organic rice process; Buddhism Agriculture.

๑. บทนำ

การเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยได้พัฒนาจากแนวคิดการเกษตรยั่งยืนเพื่อสร้างความสมดุล แก้ปัญหาความเสื่อมโทรมสภาพดินและมลภาวะ และใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างสมดุลเกิดประโยชน์สูงสุด ผลิตอาหารที่ปลอดภัยและมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ให้อยู่กับธรรมชาติ การเกษตรอินทรีย์ยังเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจพื้นฐานจากครัวเรือนที่ทำกินเอง-ใช้เอง-พึ่งตนเอง เหลือจากการบริโภคจึงขายจึงเป็นระบบแลกเปลี่ยนจากครอบครัวสู่ชุมชน พัฒนาไปสู่วัฒนธรรมชุมชนแห่งการพึ่งตนเองในที่สุด^๒

เป้าหมายเกษตรอินทรีย์มีความสอดคล้องกับการเกษตรแนวพุทธ มีความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิต-ธรรมชาติและสรรพสิ่ง รักษาสมดุลบนพื้นฐานทางสายกลางบนแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้หลุดพ้นจากทุกข์ มัชฌิมาปฏิปทาตามแนวทางที่มีความถูกต้องสอดคล้องกับธรรมชาติจะทำให้เกิดความพอดี^๓

^๒ บรรเทา จันทรพุ่ม, เกษตรยั่งยืน : ความหมาย รูปแบบ และการพัฒนา, (กรุงเทพฯ : กรมวิชาการเกษตร ๒๕๔๘), หน้า ๕-๙.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๔๐, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๗), หน้า ๙๘๕.

การวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์เชิงพุทธบูรณาการ ในเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์อีสาน มีกลุ่มเป้าหมายการวิจัยวิสาหกิจชุมชน ๓ จังหวัดคือร้อยเอ็ด อ่างทอง และจังหวัดมุกดาหาร เป็นการวิเคราะห์และถอดแนวคิดของ ประชาชนผู้นำชุมชน ผู้ซึ่งประสบความสำเร็จในการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์เชิงเดี่ยวตลอด ระยะเวลา ๑๓ ปี ตั้งแต่การจัดวางพื้นฐานด้านเศรษฐกิจ กระบวนการผลิตต้นน้ำ กลางน้ำและ ปลายน้ำ ตลอดจนวิเคราะห์แหล่งที่มาของรายได้ รูปแบบการบริหารเครือข่ายและการสร้าง องค์กรที่เข้มแข็ง โดยการประยุกต์ใช้เกษตรอินทรีย์แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงสอดคล้อง ผสมผสานร่วมกับหลักพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพุทธที่ถูกต้องมี ความเข้มแข็งและยั่งยืน

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษากระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์ในสังคมไทย
- ๒) เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์เชิงพุทธบูรณาการ
- ๓) นำเสนอผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์เชิงพุทธบูรณาการ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์เชิงพุทธ บูรณาการ” นี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ วิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากข้อมูลเอกสารปฐม ภูมิและทุติยภูมิ พร้อมกับการลงภาคสนามในการสัมภาษณ์เชิงลึก มีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

๓.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร จากข้อมูลปฐมภูมิในกระบวนการผลิตข้าวในคัมภีร์ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และข้อมูลทุติยภูมิจาก งานวิจัย เอกสารวิชาการในทฤษฎีการเกษตรอินทรีย์ การเกษตรแนวพุทธ หลักเศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

๓.๒ การศึกษาในภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อให้ ทราบถึงรูปแบบกระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์ กระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์เชิงพุทธ บูรณาการ และผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการผลิตเชิงพุทธบูรณาการ โดยมีขั้นตอนการศึกษา

๓.๒.๑ ทำการศึกษาและคัดเลือก สมาชิกในเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตร อินทรีย์อีสาน ที่ได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สากล(Organic Certified)

ใน ๓ จังหวัด ได้แก่ วิชาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลหนองพอกร้อยเอ็ด สมาคมวิชาหกิจเกษตรอินทรีย์มุกดาหารและวิชาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์รักอำนาจเจริญ

๓.๒.๒ ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยแบ่งประชากรออกเป็น ๔ กลุ่มคือ กลุ่มประธานวิชาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ในแต่ละจังหวัด ๔ ท่าน กลุ่มเกษตรกร ๒ ท่าน กลุ่มผู้บริโภค/ตัวแทนผู้บริโภค ๒ ท่าน และกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ๕ ท่านรวมทั้งสิ้น ๑๓ ท่าน โดยสัมภาษณ์ผ่านสัญญาณภาพและเสียง (VDO call) ระยะเวลาการวิจัยระหว่างเดือนมกราคม ๒๕๖๔ – สิงหาคม ๒๕๖๕

๓.๒.๓ ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดด้านเศรษฐกิจ รูปแบบกระบวนการผลิตต้นน้ำ-กลางน้ำ-ปลายน้ำ นวัตกรรมการสร้างมูลค่า แหล่งที่มารายได้ การวางโครงสร้างการบริหารเครือข่ายและการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักธรรมในแต่ละภาคส่วน ตลอดจนผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละส่วนในเครือข่ายวิชาหกิจนั้นๆ

๓.๒.๔ สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ได้ประเด็นที่สำคัญตามวัตถุประสงค์ที่กล่าวไว้ข้างต้น

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ต่อบัตุอุปสงค์ดังนี้ กระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์ในสังคมไทย วิเคราะห์รูปแบบกระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์เครือข่ายวิชาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์อีสาน มีลำดับ ๙ ขั้นตอนดังนี้ ^๔

๔.๑ การสร้างรากฐานเศรษฐกิจ ปรับการดำเนินชีวิตให้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใช้ชีวิตที่เรียบง่าย-อยู่กันอย่างง่าย และบริโภคในสิ่งที่ตนมีอยู่ทั้งระดับครอบครัว ชุมชนและสังคม

๔.๒ การพึ่งพาตนเอง ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ลดการพึ่งพิงจากภายนอก^๕

๔.๓ กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ขั้นต้นน้ำ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ^๖ มีดังนี้

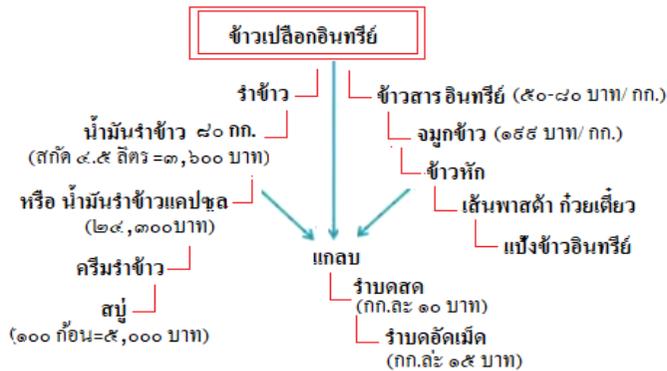
^๔ สัมภาษณ์ ดร. รณวริทธิ์ ปริยฉัตรตระกูล, ผู้อำนวยการสำนักงานเครือข่ายวิชาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์อีสาน บ้านชาติ ตำบลหนองพอก อำเภอร้อยบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด, ๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^๕ สุเมธ ต้นติเวชกุล, “การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ”, วารสารข้าราชการ, ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม- เมษายน ๒๕๔๓) : ๑-๖.

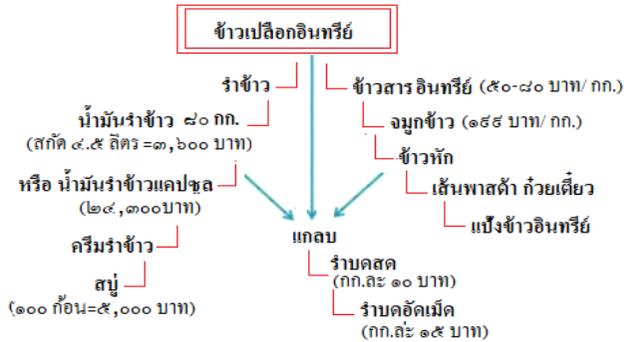
^๖ ศูนย์จัดการทรัพยากรเพื่อท้องถิ่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “การทำเกษตรอินทรีย์ของ เครือข่ายวิชาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์อีสาน”, รายงานผลการศึกษา, หน้า ๑๐.

- ๔.๓.๑ ลงทะเบียนแปลงนาและเกษตรกร หลักมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์
 - ๔.๓.๒ การพัฒนาสู่แปลงนาข้าวอินทรีย์ ต้องผ่านระยะการปรับเปลี่ยน ๓ ปี
 - ๔.๓.๓ ปรับแปลงนาให้เป็นนาอินทรีย์ แปลงนาทุกแปลงต้องปลูกพืชชนิดเดียวกัน
 - ๔.๓.๔ ห้ามใช้สารเคมี สารกำจัดศัตรูพืช-วัชพืช-แมลงและโรคพืช ลงในแปลงนา
 - ๔.๓.๕ ใช้เมล็ดพันธุ์อินทรีย์ ที่ไม่มีการตัดต่อพันธุกรรม
 - ๔.๓.๖ สร้างความหลากหลาย ปลูกพืชหมุนเวียน หยุดการเผา ให้ใช้วิธีการไถกลับซัง
 - ๔.๓.๗ สร้างแนวกันชนที่มีคันทาสูง เพื่อป้องกันสารปนเปื้อนที่ไหลมาจากนาข้างเคียง
 - ๔.๓.๘ แยกผลผลิตและแสดงสลาก ตั้งแต่การเก็บเกี่ยวจนถึงการบรรจุข้าวอินทรีย์
 - ๔.๓.๙ ร่วมมือและตรวจสอบ ทั้งการตรวจสอบแปลงนาจากภายในวิสาหกิจและสถาบันตรวจสอบต่างประเทศ เพื่อรับรองการผ่านมาตรฐานอินทรีย์ก่อนทำการผลิต
- ๔.๔ กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์กลางน้ำ ขั้นตอนแปรรูปจากเมล็ดข้าวเปลือก ผ่านกระบวนการสีข้าวตามมาตรฐานความปลอดภัย GMP และ HACCP โดยมีกรรมวิธีการแปรรูป
- ๔.๔.๑) แปรรูปไม่มีขยะเหลือ “Zero Waste” ไม่มีขยะและของเสีย

๔.๒) การแปรรูปโดยหลักปฏิบัติ “By products value chain processing” โดยเมล็ดข้าวเปลือกแปรรูปได้ ๗ ผลิตภัณฑ์ ข้าวสาร จมูกข้าว เส้นพาสตา น้ำมันรำข้าว ครีมรำข้าว สบู แกลบอัด

๔.๔.๒ กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ปลายน้ำ(การตลาด) ผลจากกระบวนการผลิตและแปรรูปจนได้รับใบรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์สากล“Organic Certified” เป็นส่วนในการสร้างความเชื่อมั่นสินค้าในกลุ่มสหภาพยุโรป อเมริกา แคนาดา ญี่ปุ่นและประเทศจีน

๔.๔.๓ กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ต่อผู้บริโภค การวางสินค้าให้ขายต่อเข้าถึง รวมถึงบรรจุภัณฑ์ สี ขนาด น้ำหนัก การวางจำหน่ายและการส่งออก โดยมีช่องทางผ่านสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ร้อยเอ็ด จำกัด และการขายต่างประเทศผ่านบริษัท กฤษณกรณ์ ออการ์นิคฟาร์ม จำกัด

๔.๔.๔ การสร้างความมั่นคง รายได้หลักจากการขายข้าวที่สูงกว่าท้องตลาด ยังมีรายได้จากช่องทางอื่นเช่น เงินประกันผลผลิต เงินเฉลี่ยคืน เงินออม มีการลดค่าใช้จ่าย จึงทำให้เกษตรกรจึงมีรายได้เฉลี่ยที่ ๒๔-๒๖,๐๐๐ บาทต่อตันสูงกว่ารายได้จากการทำนาที่ใช้สารเคมี

๔.๔.๕ การสร้างเครือข่ายแห่งความยั่งยืน วางทิศทางเป้าหมายเครือข่ายเป็นช่วงเวลา มีกาวางวิสัยทัศน์ -พันธกิจ-วัตถุประสงค์-แผนงาน^๗ เพื่อดำเนินกิจกรรมให้สำเร็จอย่างต่อเนื่อง

๔.๔.๖ การสร้างเครือข่ายแห่งความเข้มแข็ง วางระบบเครือข่ายด้วยวิธีการกระจายอำนาจ การสื่อสารสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิก การตรวจสอบภายในเพื่อสร้าง

^๗ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, “การจัดการความรู้ด้าน Smart Farming ผลิตภัณฑ์ข้าวหอมมะลิ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์อีสาน”, รายงานผลการวิจัย, หน้า ๓.

หลักธรรมาภิบาล การสร้างภาวะผู้นำและการถ่ายทอดนวัตกรรมของปราชญ์ที่ประสบความสำเร็จเป็นการสร้างผู้นำละลอกใหม่เสริมสร้างองค์กรในรุ่นต่อไป

๔.๕ กระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์เชิงพุทธบูรณาการ วิเคราะห์รูปแบบหลักธรรมที่มีอยู่ในกระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์อีสาน ๙ ขั้นตอน

๔.๕.๑ การสร้างรากฐานเศรษฐกิจ การดำเนินชีวิตที่มีหลักธรรมแห่งความพอเพียง บนพื้นฐานความพอเพียงทางสายกลาง “มัชฌิมาปฏิปทา”^๘ ทั้งระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม

๔.๕.๒ การพึ่งพาตนเอง เกษตรอินทรีย์ที่พึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง พื้นฐานของการสร้างความความเข้มแข็ง ลดการพึ่งพิงจากภายนอก

๔.๕.๓ กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ต้นน้ำ ใช้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ตรงตามคุณค่าแท้^๙ในหลักโยนิโสมนสิการ-การผลิตที่แปรสภาพที่ทำให้เกิดสภาพใหม่โดยไม่ทำลายปัจจัยการผลิตและสิ่งแวดล้อม และหลักสัมมาอาชีวะ^{๑๐} การผลิตที่ไม่เบียดเบียนตนและสิ่งมีชีวิต

๔.๕.๔ กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์กลางน้ำ การแปรรูปด้วยวิธีแปรรูปไม่มีของเหลือและการแปรรูปโดยหลักปฏิบัติ ตรงกับหลักโยนิโสมนสิการ การแปรรูปไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมรักษาสมาตุลธรรมชาติ สอดคล้องหลักสัมมาอาชีวะที่แปรรูปที่ไม่เบียดเบียนตนและสิ่งมีชีวิต

๔.๕.๕ กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ปลายน้ำ การตลาดที่ต้องรักษาความซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบอาชีพและคุณภาพสินค้าเป็นไปตามหลักสัมมาอาชีวะ

๔.๕.๖ กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ต่อผู้บริโภค ผลิตสินค้ามีคุณภาพได้มาตรฐานทั้งปริมาณและราคาตามหลักสัมมาอาชีวะ และบริโภคด้วยความพอดี-พอเพียงตามหลักมัตตัญญูตา

๔.๕.๗ การสร้างความมั่นคง ด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์^{๑๑}คือ อุดหนุนสัมปทานีความยั่งยืน อารักขสัมปตารักษาทรัพย์ กัลยาณมิตรตตากการคบเพื่อนดีและสมชีวิตาอยู่

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๘), หน้า ๕๓-๕๔.

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙.

^{๑๐} ม.มู (ไทย) ๑๒/๓๓/๓๑

อย่างสมฐานะ^๑ และมีมติสัญญาตาการประมาณตนและอัตรัดัญญาตาการรู้จักตนในหลักสัปปุริสธรรม

๑ ๒

๔.๕.๘ การสร้างเครือข่ายแห่งความยั่งยืน วางวิสัยทัศน์ตรงตามธัมมัญญาตาารู้เหตุที่เกิด กำหนดเหตุปัจจัย และอัตรัดัญญาตารู้ผลที่ทำให้สำเร็จตามเหตุที่วางไว้ในหลักสัปปุริสธรรม

๔.๕.๙ การสร้างเครือข่ายแห่งความเข้มแข็ง การเข้าใจถึงสมาชิกในหลักบุคคลัญญาตา การรู้จักกาลเวลาในหลักกาลัญญาตา การรู้จักมารยาทระเบียบวินัยในหลักปริสัญญาตา เป็นการกระจายอำนาจตามหลักสัปปุริสธรรม

๔.๖ ผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการผลิตข่าวเกษตรอินทรีย์เชิงพุทธบูรณาการ

ผลสัมฤทธิ์ได้ทำประเมินจากประชากร ๔ กลุ่มคือ กลุ่มประธานวิสาหกิจ ๔ ท่าน กลุ่มเกษตรกร ๒ ท่าน กลุ่มผู้บริโภค/ตัวแทน ๒ ท่าน และกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและภาครัฐ ๕ ท่าน รวมทั้งสิ้น ๑๓ ท่าน จากวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลหนองพอก สมาคมวิสาหกิจเกษตรอินทรีย์มุกดาหาร และวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์รักอำนาจเจริญ ผลการวิเคราะห์มีดังนี้

๔.๖.๑ ผลสัมฤทธิ์ด้านเศรษฐกิจ สมาชิกมีวิถีชีวิตเกษตรอินทรีย์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการพึ่งตนเองอยู่อย่างเรียบง่ายด้วยปัจจัย๔ ในระบบนิเวศที่มีความสมดุล เดินตามแนวทางมัชฌิมาปฏิปทา(อริยมรรคมีองค์๘) มีความสุขสงบแก่ตน ชุมชนและสังคม^๑

๔.๖.๒ ผลสัมฤทธิ์กระบวนการผลิตข่าวอินทรีย์ต้นน้ำ การผ่านขั้นตอนหลักเกณฑ์ที่มีความเข้มงวดในมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ยาวนานถึง ๑๓ปี^๑ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและแปรสภาพใหม่ที่ไม่ทำลายปัจจัยการผลิต ถูกต้องตามหลักโยนิโสณมสิการและหลักสัมมาอาชีวะ

^๑ พระพรหมคุณิภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิตฉบับปรับปรุง**, (นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๕๒).หน้า ๔๐.

^๑ อัง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๑๔๓/๖๘.

^๑ สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรวเดชา อคฺคเตโช (พรหมเสนา), ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตรอินทรีย์ วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^๑ สัมภาษณ์ นายประดิษฐ์ ทุมรินทร์, นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ เกษตรตำบลหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

๔.๖.๓ ผลสัมฤทธิ์กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์กลางน้ำ การแปรรูปที่ไม่เหลือเศษและโดยหลักปฏิบัติ นวัตกรรมที่สร้างมูลค่าข้าวเปลือกให้เป็น ๗ ผลิตภัณฑ์ เป็นการปฏิวัติอุตสาหกรรมเกษตรที่มีความคุ้มค่าในการผลิต^๑ ที่ได้ประโยชน์สูงสุดและรักษาสมดุลธรรมชาติตามหลักโยนิโสมนสิการและหลักสัมมาอาชีวะ

๔.๖.๔ ผลสัมฤทธิ์กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ปลายน้ำ มีความซื่อสัตย์ในคุณภาพโดยมีใบรับรองเกษตรอินทรีย์สากล ๕ ภูมิภาคเป็นหลักประกัน และเป็นไปตามหลักสัมมาอาชีวะ

๔.๖.๕ ผลสัมฤทธิ์กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ต่อผู้บริโภค รับผิดชอบในคุณภาพ-ปริมาณและราคา^๑ การบริโภคที่ไม่เปื้อนเปียดใครในหลักสัมมาอาชีวะ มีความพอดีตรงตามหลักมัตตัญญูตา

๔.๖.๖ ผลสัมฤทธิ์ต่อความมั่นคง มีรายได้จากการขาย การออม การลดค่าใช้จ่าย มีเพื่อนที่ดีและอยู่อย่างสมฐานะ ด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์^๔ อุดหนุนสัมปทา-อารักขสัมปทา-กัลป์ยานมิตตตา-สมชีวิตา สอดคล้องกับมัตตัญญูตาและอิตตัญญูตาในหลักสัปปุริสธรรม

๔.๖.๗ ผลสัมฤทธิ์การสร้างเครือข่ายแห่งความยั่งยืน มีวิสัยทัศน์-วัตถุประสงค์ทำให้บรรลุแห่งความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง^๑ รู้เหตุ-รู้ปัจจัยในธัมมัญญูตาและอิตตัญญูตารู้อผลที่จะเกิดในหลักสัปปุริสธรรม

๔.๖.๘ ผลสัมฤทธิ์การสร้างเครือข่ายแห่งความเข้มแข็ง การวางระบบที่ดี-การกระจายอำนาจ-การสื่อสาร-ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ^๑ เป็นไปตามศุคคัลญูตาการเข้าถึง

^๑ สัมภาษณ์ นายสมร ทิพย์บุญชู, ข้าราชการบำนาญ หัวหน้ากลุ่มยุทธศาสตร์และพัฒนากาเกษตรสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^๑ สัมภาษณ์ นายถวิล คงศรีรอด, รักษาการประธานวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์หนองพอกร้อยเอ็ด, ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^๑ สัมภาษณ์ ร.ต.ต.โกสินทร์ ศรีสิทธิ์, ประธานสมาคมวิสาหกิจเกษตรอินทรีย์มุกดาหาร, ตำบลคำอาฮวน อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร, ๙ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^๑ สัมภาษณ์ นายสมร ทิพย์บุญชู, ข้าราชการบำนาญ หัวหน้ากลุ่มยุทธศาสตร์และพัฒนากาเกษตร, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

สมาชิก กาลัญญาตาเวลาอันเหมาะสมและปรีสัญญญาตาการู้จักมารยาทระเบียบวินัยในหลักสัปปุริสธรรม

๔.๖.๙ ผลสัมฤทธิ์ด้านอื่นๆ หลักธรรมที่ส่งเสริมเกื้อกูลเสริมสร้างให้เครือข่ายมีความเป็นหนึ่งคือหลักธรรมมาภิบาล เช่นหลักการมีส่วนร่วม หลักความคุ้มค่า หลักคุณธรรม หลักความรับผิดชอบ หลักความโปร่งใสและหลักนิติธรรม

ผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์เชิงพหุบูรณาการ จัดเป็นรูปแบบตารางภาพได้ ดังนี้

ผลสัมฤทธิ์กระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์ เชิงพหุบูรณาการ	หลักธรรม					
	ความถูกต้อง	การที่ตนเอง	โยนิสมถิตี	สัมมาเจริ	ทิวังมัตถะ ๔	สัปปุริสธรรม ๘
1. ผลสัมฤทธิ์ด้านเศรษฐกิจ (การค้าเหินชีวิต)	✓	✓				
2. ผลสัมฤทธิ์กระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์ขั้นต้นน้ำ (เตรียมการ-ปรับปรุงโครงสร้าง-ตรวจแปลงนา)			✓	✓		การมีส่วนร่วม ☆
3. ผลสัมฤทธิ์กระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์ขั้นกลางน้ำ (การแปรรูป-โรงสี-การบรรจุ-สถานที่เก็บ)			✓	✓		ความดี
4. ผลสัมฤทธิ์กระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์ขั้นปลายน้ำ (การตลาด-การออกใบรับรอง-ช่องทางจำหน่าย)			✓	✓		คุณธรรม
5. ผลสัมฤทธิ์กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ต่อผู้บริโภค (การบริโภค-บรรจุภัณฑ์-การเข้าถึง)			✓	✓		นักปัญญา รับผิดชอบต่อ
6. ผลสัมฤทธิ์ต่อความมั่นคง (รายได้-การออม-การประหยัด-การอยู่อย่างสมฐานะ)					ส ข อ ป อ ช ุ	นักปัญญา นักปัญญา ความโปร่งใส
7. ผลสัมฤทธิ์ต่อการสร้างความยั่งยืน (โครงสร้างบริหาร-วิสัยทัศน์-พันธกิจ-วัตถุประสงค์-แผนงาน)						นักปัญญา นักปัญญา การมีส่วนร่วม ☆
8. ผลสัมฤทธิ์การสร้างความเข้มแข็ง (ระบบเครือข่าย-การกระจายอำนาจ-การสื่อสาร-ภาวะผู้นำ)						นักปัญญา นักปัญญา นักปัญญา นักปัญญา
9. ผลสัมฤทธิ์ด้านอื่นๆ	(หลักธรรมมาภิบาล) ↑					

๕. องค์ความรู้ใหม่

๑. จากการวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการผลิตเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่กระบวนการผลิตต้นอินทรีย์ ตั้งแต่กระบวนการผลิตต้นน้ำ-กลางน้ำ-ปลายน้ำ-ผู้บริโภค พัฒนาเป็นรูปแบบกระบวนการผลิตทางแห่งปัญญา เสนอเป็นแผนภาพ ดังนี้

กระบวนการผลิตแห่งปัญญา			
1. กระบวนการผลิตต้นน้ำ	2. กระบวนการผลิตชั้นกลางน้ำ	3. กระบวนการผลิตชั้นปลายน้ำ	4. กระบวนการผลิตต่อผู้บริโภค
<p>การผลิต</p> <p>หลักโยนิโสมนสิการ (คุณค่าแท้)</p> <ul style="list-style-type: none"> -ใช้ทรัพยากร สิ่งแวดล้อมเสียหายน้อยที่สุด -การผลิต ที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิต <p>หลักสัมมาอาชีพะ</p> <ul style="list-style-type: none"> -การผลิตไม่เบียดเบียนมนุษย์ สัตว์ สิ่งมีชีวิต ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม 	<p>การแปรรูป</p> <p>หลักโยนิโสมนสิการ (คุณค่าแท้)</p> <ul style="list-style-type: none"> -แปรรูป ไม่เหลือเศษ ไม่มีขยะ -แปรรูปที่ใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า <p>หลักสัมมาอาชีพะ</p> <ul style="list-style-type: none"> -แปรรูป ไม่เบียดเบียนมนุษย์ สัตว์ สิ่งมีชีวิต ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม 	<p>การตลาด</p> <p>หลักโยนิโสมนสิการ (คุณค่าแท้)</p> <ul style="list-style-type: none"> -ผลจากการผลิต-แปรรูป การใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า -การตลาด ที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิต <p>หลักสัมมาอาชีพะ</p> <ul style="list-style-type: none"> -การขายที่มีความสุจริต ซื่อตรง -อาชีพที่ไม่เบียดเบียนชีวิต 	<p>การบริโภค</p> <p>หลักโยนิโสมนสิการ (คุณค่าแท้)</p> <ul style="list-style-type: none"> -การบริโภค จากการผลิต-แปรรูปที่ได้ประโยชน์การใช้ทรัพยากรที่คุ้มค่า -การบริโภค ที่ส่งเสริมคุณค่าชีวิต <p>หลักสัมมาอาชีพะ</p> <ul style="list-style-type: none"> -ซื้อตรงคอกู้ค่า -คุณภาพ ราคา ตรงตามมาตรฐาน <p>หลักมัตตัญญูตา</p> <ul style="list-style-type: none"> -การบริโภคด้วยความปกติ

จากแผนภาพ สรุปได้ว่ารูปแบบกระบวนการผลิตเกษตรอินทรีย์มีความสัมพันธ์ในหลักธรรมทั้งการผลิต การแปรรูป การตลาดและผู้บริโภค เป็นการใช้ทรัพยากรการผลิตที่ไม่ทำลายชีวิตสิ่งแวดล้อมหรือทำให้เสียหายน้อยที่สุด การแปรรูปที่ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าสร้างผลิตภัณฑ์มากมายไม่มีมลภาวะ การตลาดที่ซื้อตรงส่งเสริมคุณภาพแห่งชีวิตและการบริโภคที่มาจกกระบวนการผลิตที่ได้มาตรฐานอินทรีย์ เรียกได้ว่าเป็นการเกษตรแนวพุทธ ที่เน้นคุณค่าแห่งความเป็นจริง(คุณค่าแท้-หลักโยนิโสมนสิการ) การไม่เบียดเบียนชีวิตทั้งคน-สิ่งมีชีวิต-สิ่งแวดล้อมตามหลักสัมมาอาชีพะ และการประมาณตนในการบริโภคในหลักมัตตัญญูตา กระบวนการผลิตแนวพุทธนี้ คือกระบวนการผลิตทางแห่งปัญญา

๒) จากการวิเคราะห์แบบกระบวนการผลิตเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่กระบวนการผลิตต้นน้ำ-กลางน้ำ-ปลายน้ำ-ผู้บริโภค ยังค้นพบเป็นรูปแบบหลักธรรมภิบาลที่ได้นำประยุกต์ใช้ในกระบวนการผลิตแต่ละส่วน และสามารถเสนอเป็นแผนภาพ ดังนี้

หลักธรรมาภิบาล			
1. กระบวนการผลิตขั้นต้นน้ำ	2. กระบวนการผลิตขั้นกลางน้ำ	3. กระบวนการผลิตขั้นปลายน้ำ	4. กระบวนการผลิตต่อผู้บริโภค
<p>การผลิต</p> <p>หลักการมีส่วนร่วม*</p> <ul style="list-style-type: none"> -ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา -ตรวจสอบแปลงนา <p>-การมีส่วนร่วม (PGS)</p> <p>เกษตรอินทรีย์ท้องถิ่น</p>	<p>การแปรรูป</p> <p>หลักความคุ้มค่า*</p> <ul style="list-style-type: none"> -บริหารทรัพยากรเกิดประโยชน์สูงสุด -ประสิทธิภาพ-ประสิทธิผล <p>รางวัล</p> <p>นวัตกรรมสินค้าเกษตรยอดเยี่ยม ๒๕๕๕</p> <p>กรมส่งเสริมการเกษตร</p>	<p>การตลาด</p> <p>หลักคุณธรรม*</p> <ul style="list-style-type: none"> -ซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน -การผลิต-แปรรูป-ตลาด ครบตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์ <p>เกษตรอินทรีย์สากล</p>	<p>การบริโภค</p> <p>หลักความรับผิดชอบ*</p> <ul style="list-style-type: none"> -สำนึก รับผิดชอบต่อสังคม -รักษาระดับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ -ผลิตกันอย่างมีมาตรฐานสิ่งแวดล้อม <p>รางวัล เพชรพานิชย์ ๒๕๕๕</p> <p>กระทรวงพาณิชย์</p>

จากแผนภาพ สรุปได้ว่ารูปแบบกระบวนการผลิตเกษตรอินทรีย์เป็นรูปแบบที่มีความสัมพันธ์กับหลักธรรมาภิบาลทั้งในด้านการผลิต การแปรรูป การตลาดและผู้บริโภค โดยกระบวนการผลิตสัมพันธ์กับหลักการมีส่วนร่วมที่ให้เหล่าสมาชิกมีส่วนร่วมคิด-ร่วมทำ-ร่วมแก้ปัญหา กระบวนการแปรรูปที่ใช้หลักความคุ้มค่าทรัพยากรที่มีอยู่เกิดประโยชน์สูงสุด (รางวัล นวัตกรรมสินค้าเกษตรยอดเยี่ยม) กระบวนการตลาดที่ใช้หลักคุณธรรมผลิตสินค้าด้วยความซื่อสัตย์จริงใจ (ใบรับรองเกษตรอินทรีย์สากล) และกระบวนการบริโภคที่เน้นความรับผิดชอบต่อสังคมผลิตสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (รางวัลเพชรพานิชย์) เป็นกระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์ที่เป็นต้นแบบของการนำหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ในภาคเกษตรกรรม

๖. สรุป

กระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์ เป็นการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่การเตรียมการปัจจัยการผลิตในขั้นต้นน้ำ การแปรรูปต้องมีระบบการควบคุมคุณภาพ-ความสะอาด-มีนวัตกรรมแปรรูปในโรงสีข้าวในขั้นกลางน้ำ การตลาดที่ต้องรักษาคุณภาพมาตรฐานจนมีใบรับรองเกษตรอินทรีย์ในขั้นปลายน้ำ ตลอดจนการเข้าถึงผลิตภัณฑ์ได้ง่ายในขั้นการบริโภคนั้นคือ หัวใจของเกษตรอินทรีย์

หลักธรรมต่างๆที่แฝงอยู่ในกิจกรรมในแต่ละกระบวนการ เป็นส่วนทำให้เกิดประสิทธิผล ให้กิจกรรมนั้นประสบผลสำเร็จอย่างราบรื่นมีความสุขและความสามัคคี ยังมีอีกหนึ่งหลักธรรมที่คอยเกื้อหนุนประสานในกระบวนการต่างๆ ทำให้เครือข่ายที่เป็นองค์กรขนาดใหญ่บรรลุผลแห่งความสำเร็จได้อย่างงดงามคือ หลักธรรมาภิบาล

ผลสัมฤทธิ์ในกระบวนการผลิต เป็นตัวบ่งชี้แนวคิด-กระบวนการผลิต-การบริหารงานของปราชญ์ชุมชนตลอดระยะเวลาดำเนินกิจกรรมเกษตรอินทรีย์ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รูปแบบแนวคิดนี้ได้ขยายเครือข่ายเพิ่มขึ้นทุกปี จนเป็นที่ยอมรับของสังคมและนักวิชาการ รูปแบบนี้พัฒนาจนเป็นวิสาหกิจเกษตรอินทรีย์ต้นแบบหรือ เกษตรอินทรีย์สมัยใหม่

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) กระบวนการผลิตข้าวเกษตรอินทรีย์ แม้ว่ามีขั้นตอนยุ่งยากมากกว่าการทำเกษตรเคมี แต่ถ้าหากนักธุรกิจการเกษตรและเกษตรกร เข้าใจในรายละเอียดนำไปปรับปรุงในองค์กรตนจะทำให้เกิดประสิทธิภาพ สร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่ามากยิ่งขึ้น

๒) หลักธรรมต่างๆที่แฝงอยู่ในแต่ละกระบวนการ สิ่งที่ขาดไม่ได้คือ หลักธรรมาภิบาล ที่จะทำให้อุตสาหกรรมมีส่วนร่วม องค์กรมีความโปร่งใส-รับผิดชอบต่อสังคมและมีคุณธรรม

๗.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการผลิตเกษตรอินทรีย์ในเครือข่ายชุมชนอื่น

๒) ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการผลิตเกษตรอินทรีย์กรณีสินค้าเกษตรอื่นๆ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

บรรเทา จันทร์พุ่ม. เกษตรยั่งยืน : ความหมาย รูปแบบ และการพัฒนา. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๔๘.

การเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๔๐.

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๗.

_____. วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๕๑.

- _____. **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหธรรมิก. ๒๕๔๘.
- _____. **ธรรมนุญชีวิตฉบับปรับปรุง**. นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน. ๒๕๕๒.
- คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. “การจัดการความรู้ด้าน Smart Farming ของผลิตภัณฑ์ข้าวหอมมะลิ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรอินทรีย์อีสาน. **รายงานผลการวิจัย**, ทุนวิจัยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ๒๕๖๑.
- ศูนย์จัดการทรัพยากรเพื่อท้องถิ่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “การทำเกษตรอินทรีย์ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรอินทรีย์อีสาน”, **รายงานผลการศึกษา**. ทุนสำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพและภาคีเครือข่าย, ๒๕๕๗.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. “การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ”. **วารสารข้าราชการ**. ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๔๓): ๑-๖.
- สัมภาษณ์ ถวิล คงศรีรอด. รักษาการประธานวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรอินทรีย์หนองพอกร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์. ๗ ธันวาคม ๒๕๖๔.
- สัมภาษณ์ ประดิษฐ์ ทุมรินทร์. นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ เกษตรตำบลหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.
- สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรรวเดชา อคฺคเตโช (พรหมเสนา). ผู้เชี่ยวชาญเกษตรอินทรีย์ วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๔.
- สัมภาษณ์ พระครูปลัดปัญญาวัฒน์ (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส). ประธานโครงการโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดล จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ ธันวาคม ๒๕๖๔.
- สัมภาษณ์ ธรณวิทย์ ปริญญาตรี. ผู้อำนวยการสำนักงานเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรอินทรีย์อีสาน. ๘ กรกฎาคม ๒๕๖๔.
- สัมภาษณ์ โกสินทร์ ศรีสิทธิ์. ประธานสมาคมวิสาหกิจเกษตรกรอินทรีย์มุกดาหาร. ๙ ธันวาคม ๒๕๖๔.
- สัมภาษณ์ สมร ทิพย์บุญชู. ข้าราชการบำนาญ หัวหน้ากลุ่มยุทธศาสตร์และพัฒนาการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.
- สัมภาษณ์. สายันต์ รัตนศรี. ประธานวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรอินทรีย์รักอำนาจเจริญ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๔.
- ทัศนีย์ เศรษฐ์บุญสร้าง, **ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http:// www. Nawa-chione.org/2012/10/29/sustainable-agriculture](http://www.Nawa-chione.org/2012/10/29/sustainable-agriculture). [๑๘ เมษายน ๒๕๖๒].

การพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัด
โดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร
The Development of Environmentally Friendly Green
Spaces in Temple through Buddhist Peaceful
Means by Wat Sarod, Bangkok

จันทร์รอน มากพันธุ์

Chanron Markpun^๑

พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ (พิมนนท์)

Phrakrupalad Adisak Vajirapañño (Pimnon)^๒

Received: June 8, 2024

Revised: June 14, 2024

Accepted: April 8, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้ดำเนินการในรูปแบบอริยสังฆโมเดล ภายใต้กรอบการวิจัยตามบันได ๙ ขั้น (Action Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ข้อ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ บริบท สภาพปัญหา ความต้องการจำเป็นและศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดตามศาสตร์สมัยใหม่ ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัด ๓) เพื่อพัฒนาและนำเสนอการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดประชุมสัมมนาวิชาการ จัดสนทนา

^๑ สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
E-mail: Chanron2557@gmail.com

^๒ สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
E-mail: plowpleus@@gmail.com

กลุ่มเฉพาะ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒๘ คน รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเชิง คุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ๑) บริบทวัดสารอดเป็นวัดในชุมชนเมืองมีพื้นที่สีเขียวจำนวน น้อยบริเวณ ส่วนมากพื้นที่เป็นพื้นที่ปูน มีอาคารก่อสร้างจำนวนมากเพียงพอต่อการใช้สอย ทำให้ขาดความร่มรื่นของต้นไม้ การปลูกต้นไม้ล้อมต้องขุดหลุมด้วยรถแม็คโครเพราะพื้นปูน ต้องเจาะลงพื้นที่ปูนซึ่งมีหลายชั้นของชั้นปูน ปัญหาเรื่องการดูแลรักษาต้นไม้ไม่ให้น้ำ ปัญหาดินไม่ดี ไม่มีอินทรีย์วัตถุในดิน ๒) พุทธธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็น มิตรต่อสิ่งแวดล้อม คือ หลักพุทธธรรมในกสิการทวาชสูตรเป็นหลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการ พัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัด ๓) การพัฒนาพื้นที่สีเขียวในวัดสารอด เรียกว่า บัว โมเดล มีองค์ประกอบสำคัญสามารถสรุปได้ ๓ ประการ คือ ๑) B Beauty พื้นที่ ออกแบบสวยงาม ๒) U Useful มีประโยชน์ ใช้ประโยชน์ได้ ๓) A Appropriate เหมาะสม ดูแลรักษาไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมเดิม พื้นที่สีเขียวมีความสะอาดเรียบร้อยอย่าง เหมาะสม องค์ความรู้ใหม่ มี ๕ ประการ คือ ๑) ร่มรื่นด้วยต้นไม้ใบเขียว มีสวนหย่อมอันน่า รื่นรมย์ ๒) อยู่เย็นกลายเป็นเขตพื้นที่อภัยทาน ๓) เป็นสุขมีพระสงฆ์สามเณรอุบาสก อุบาสิกาใช้สอยพื้นที่สีเขียวเพื่อการฝึกอบรมจิตใจให้มีความสุข และ ๔) ปลูกปัญญา พื้นที่สี เขียวในวัดเป็นพื้นที่เอื้อต่อการบ่มเพาะปัญญาให้แก่คนในชุมชน

คำสำคัญ: การพัฒนา, พื้นที่สีเขียว, สิ่งแวดล้อม, พุทธสันติวิธี

Abstract

The research article was based on *Ariyasacca* (the Four Noble Truths) model in accordance with action research method under the 9-step research framework. The study consisted of three objectives: 1) to analyze context, problems, needs, as well as concepts and theories on the development of environmentally friendly green spaces in temple according to modern science; 2) to examine the Buddhadhamma conducive to the development of environmentally friendly green spaces in temple; and 3) to develop and present the development of environmentally friendly green

spaces in temple through Buddhist peaceful means by Wat Sarod, Bangkok. The tools used were questionnaires, in-depth interviews, academic seminars, focus group discussions, non-participant and participant observation. The key informants included 28 persons. The qualitative data were analyzed using content analysis.

From the study, the following results were found: 1) Wat Sarod is a temple in a community that has very little green space. Most of the areas are concreted and built up with numerous buildings and constructions, resulting in a lack of shade of the trees. Planting trees around them requires excavating a hole with a backhoe since the cement ground is made up of many layers that must be drilled. There are problems in caring for the trees so that they do not die. The soil around the temple is poor due to a lack of organic matter; 2) The Buddhadhamma conducive to the development of environmentally friendly green spaces in temple is *Kasibhāradvājasutta* (The farmer Bhāradvāja); and 3) The development of green spaces in Sarod temple has resulted in a model called “Bua” with the following three components (1) “B” stands for beauty of gardening, (2) “U” stands for the usefulness of using the garden, and (3) “A” stands for appropriate maintenance and care of the garden, whereby the original environment should not be destroyed but improved so that the original green areas can remain clean and in order. A new body of knowledge from the study comprises five components: (1) Shading, where the temple courtyard is shaded by green trees and a pleasant garden, (2) Comfortable living where the green spaces in the temple are home to animals, as the temple is an animal sanctuary, (3) Happy living where monks and novices are happy from utilizing green spaces to train their minds through meditation, which leads to their happiness, and (5) Cultivation of wisdom, whereby the green spaces inside the temple are conducive to the cultivation of wisdom among the people in the community.

Keywords: Development; Green Space; Environment; Buddhist Peaceful

Means

๑. บทนำ

ปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้การพัฒนาประเทศไทยมีความท้าทายมากขึ้น คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนซึ่งนับเป็นประเด็นท้าทายในการขับเคลื่อนประเทศไปสู่การเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ดังนั้น การพัฒนาประเทศไทยได้กรอบการพัฒนาอย่างเป็นแบบบูรณาการบนพื้นฐานประชารัฐเพื่อยกระดับจุดแข็งและจุดเด่นของประเทศและมีการปรับปรุงจุดด้อยและจุดอ่อนอย่างเป็นระบบโดยมียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายในการขับเคลื่อนประเทศ ตามวิสัยทัศน์ของประเทศไทยว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง”^๓ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดี สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย คนในชุมชนมีสุขภาพที่ดี ปัญหาขยะมูลฝอยลดลง ลดความเสื่อมโทรมของชุมชน และชุมชนสามารถนำเอาองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้^๔ การพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับการพัฒนาสังคมและการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตระหนักว่ามนุษย์คือส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่ไม่อาจจะเอาชนะธรรมชาติได้แต่ต้องเรียนรู้เพื่อให้สามารถอยู่กับธรรมชาติได้โดยที่ไม่ได้ทำลายธรรมชาติ^๕

ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ได้นำมาศาสตร์ของพระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยยึดหลัก ๓ ประการคือ “มีความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน” เป็นกรอบแนวคิดที่จะผลักดันดำเนินการเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งมิติด้านสังคมเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและความเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างกันทั้งภายในและภายนอกประเทศอย่างบูรณาการ

^๓ ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑, หน้า ๑ - ๓.

^๔ ญานิตา โคคะมายและวีรพล วีรพลางกูร, การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของสมาชิกชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี, *HUSO Journal of Humanities and Social Sciences*, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม, ๒๕๖๒): ๑๒.

^๕ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, *สิ่งแวดล้อมเมืองและชุมชนยั่งยืน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม), หน้า ๑๖.

ภายในปี พ.ศ. ๒๕๘๐^๖ การพัฒนาพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและการเรียนรู้ธรรมชาติ ในชุมชนเมืองเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามยุทธศาสตร์ชาติ^๗ สำหรับวัดนับว่าเป็น ศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย เป็นศูนย์กลางของชุมชน ดังนั้น กรุงเทพมหานคร จึงมีนโยบายในการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในวัดโดยเน้นการพัฒนาวัดอย่างมีส่วนร่วมจาก พระสงฆ์ สามเณร ประชาชน และภาคีเครือข่ายต่าง ๆ^๘ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในวัดมักจะขาด การวางแผนการพัฒนาระยะยาว ไม่มีบุคลากรให้ความรู้ด้านมลพิษและสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อม ในวัดถูกละเลยปล่อยให้สกปรกไม่มีแผนในการปรับภูมิทัศน์วัดให้มีความสะอาดร่มรื่น^๙ ในส่วน ของคณะสงฆ์มีโครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข มุ่งเน้นให้มีการดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมใน วัดโดยเฉพาะการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้แก่วัดแบบมีส่วนร่วม เช่นการร่วมกันปลูกต้นไม้เพื่อความ สวยงาม ปลูกต้นไม้ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อนุรักษ์ต้นไม้ใหญ่ในวัดรวมถึงการปลูกพืชผัก สมุนไพรอีกด้วย^{๑๐} ปัจจุบันมหาเถรสมาคมมีมติเห็นชอบให้ฝ่ายสาธารณูปการของมหาเถรสมาคม ร่วมกับภาคีเครือข่ายดำเนินโครงการวัดประชารัฐสร้างสุข ซึ่งส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางในการ พัฒนาสุขภาวะ ตามแนวทาง ๕ส ได้แก่ สะอาด สะดวก สะอาด สร้างมาตรฐาน และสร้างวินัย^{๑๑}

วัดในกรุงเทพมหานครเป็นวัดที่มีบริบทเมืองที่เต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้างมากมายมี สิ่งแวดล้อมที่แออัดไปด้วยอาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ มีพื้นที่สีเขียวอย่างจำกัด มีความร่มรื่นน้อย ขาดต้นไม้ให้ความร่มรื่นสวยงาม และชุมชนไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาพื้นที่สีเขียว ในวัด ซึ่งปัจจุบันวัดสารอด แขวงราชฎีบุรีณะ เขตราชฎีบุรีณะ กรุงเทพมหานคร ได้เข้าร่วม

^๖ ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑, หน้า ๔๕.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗.

^๘ สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม, การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในวัด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สามเจริญพาณิชย์, ๒๕๖๒), หน้า คำนำ.

^๙ พระอธิการสมาน กนตธมโม และคณะ, การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดของพรสังฆาธิ การในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชา พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖), บทคัดย่อ.

^{๑๐} โครงการวัดประชารัฐสร้างสุข, การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.wat๓๕๗๙.com/blog/blog/detail/var/๖๔๒๘๔w๖๗๒>, (๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๖)

^{๑๑} อนุวรรตน์ ศิลาเรื่องอำไพ และคณะ, คู่มือโครงการวัดประชารัฐสร้างสุขสร้างสัปปายะด้วยวิถี ๕ส, (กรุงเทพ มหานคร: โรงพิมพ์ซีซันกรุ๊ป, ๒๕๖๑), หน้า คำนำ.

โครงการวัดประชารัฐสร้างสุข และกำลังดำเนินการพัฒนาวัดในปัจจุบัน แต่ยังคงขาดกระบวนการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในวัดแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวในวัด

เหตุนี้เอง ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธี โดยเจาะจงเลือกวัดสารอด แขวงราษฎร์บูรณะ เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่กรณีศึกษา ซึ่งผู้วิจัยจะได้ดำเนินการศึกษา บริบท สภาพปัญหา และความต้องการจำเป็นและแนวคิดทฤษฎีเป็นเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดตามศาสตร์สมัยใหม่และศึกษาหลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัด และนำเสนอการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๓ ข้อ) คือ

- 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ บริบท สภาพปัญหา ความต้องการจำเป็นและศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดตามศาสตร์สมัยใหม่
- 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัด
- 3) เพื่อพัฒนาและนำเสนอการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบภาคสนาม โดยมีวิธีการดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

(๑) ข้อมูลแบบปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่างๆ จากพระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสือ วารสาร บทความ งานวิจัยเกี่ยวกับหลักการ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธี รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้รวบรวมทั้งข้อมูลจากงานวิจัย เอกสารทางวิชาการ และบทความที่เกี่ยวข้องจากเอกสารต่างๆ เพื่อเป็นฐานคิดในการนำไปวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาภาคสนาม

ผู้วิจัยได้เริ่มต้นจากการนำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบคิดสำหรับการออกแบบ คำถามที่จะทำการสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง เมื่อได้ประเด็นคำถามแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างตามที่ระบุไว้ในขอบเขตประชากร จำนวน ๒ กลุ่ม โดยใช้การบันทึกเสียง และ บันทึกวิดีโอ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ทำการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

หลังจากที่ได้ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียดแล้ว ผู้วิจัยนำมาสร้างเป็น กรอบแนวคิดในการวิจัย จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้ ดำเนินการรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑) จัดเตรียมเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๒) ติดต่อขอหนังสือจากหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันศึกษา บัณฑิต วิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขออนุญาตและขอความร่วมมือที่จะเข้าสัมภาษณ์

๓) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของผลการสัมภาษณ์และนำไปวิเคราะห์ข้อมูล นอกจากนี้ ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ใช้ แบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๑) **ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์** ก่อนดำเนินการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยนัดหมายวันเวลาที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง พร้อมนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องให้พร้อมก่อน ดำเนินการสัมภาษณ์

๒) **ขั้นดำเนินการสัมภาษณ์** ก่อนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยแจ้งกลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ ให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์ในการที่จะใช้ เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตถ่ายภาพประกอบการสัมภาษณ์เพื่อใช้อ้างอิงในการ สัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้ สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงช่วงใดในขณะทำการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยก็จะไม่บันทึกเสียงใน ช่วงเวลานั้น.

ขั้นตอนที่ ๓ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้นำเทปบันทึกเสียงสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างมาถอดเทป และสกัดประเด็นที่ผู้ให้ สัมภาษณ์ได้ตอบไว้ตรงกัน และคัดแยกประเด็นที่ให้ไว้ไม่เหมือนกัน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการ สังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสนทนาในโอกาสต่างๆ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์อธิบายตีความและสังเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อจัดทำและนำเสนอเป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์ในโอกาสต่อไป จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากภาคสนามมาวิเคราะห์ประกอบกับข้อมูลแนวคิดทฤษฎีตามที่ปรากฏใน ขั้นตอนที่ ๑ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องของแนวคิดทฤษฎีกับปรากฏการณ์จริงในพื้นที่ศึกษา และได้นำเสนอการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร

๔. ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ ๑ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ บริบท สภาพปัญหา และความจำเป็น และแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานครผลการวิจัย พบว่า

(๑) บริบท สภาพปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดในปัจจุบัน พบว่า วัดสารอดเป็นวัดในบริบทเมืองที่สีเขียวในวัดมีจำนวนน้อยบริเวณวัดเป็นพื้นที่

ปูน มีอาคารก่อสร้างจำนวนมากเพียงพอต่อการใช้สอย แต่ขาดความร่มรื่นของต้นไม้ การปลูกต้นไม้ล้อมต้องขุดหลุมด้วยรถแบ็กโฮเพราะพื้นปูนต้องเจาะลงพื้นที่ปูนหลายชั้น

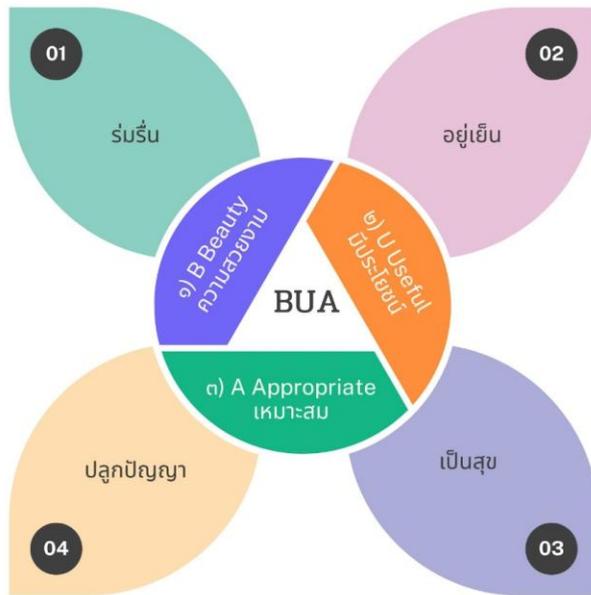
(๒) สาเหตุของปัญหาเกิดจากความไม่ตระหนักรู้และไม่เห็นความสำคัญของการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ความคิดผิดที่มองว่า ต้นไม้ทำให้เสียเวลาในการทำความสะดวกบริเวณพื้นที่วัด เพราะความเกียจคร้านในการดูแลรดน้ำพรวนดิน

(๓) ความต้องการจำเป็นในการพื้นที่สีเขียวทางวัด ต้องการมีการหนดและวางผังต้นไม้ให้มีความชัดเจนเหมาะสม ดำเนินการขุดหลุมปลูกต้นไม้ใหญ่ก่อน จากนั้นจึงดำเนินการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในวัดแบบกระถางซึ่งจะมีความเหมาะสม ที่สำคัญมีความต้องการปลูกบัวกระถางรอบอุโบสถ เพราะมีบริเวณรอบอุโบสถที่กว้างแต่ขาดพื้นที่สีเขียว

(๔) แนวทางในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร พบว่า ทางวัดประชุมหารือ และลำดับความสำคัญของการเพิ่มพื้นที่สีเขียวจุดต่าง ๆ ตามความเหมาะสม โดยการวางผังพื้นที่สีเขียวอย่างชัดเจนทั่วทั้งวัด จากนั้นระดมทุนจากศรัทธาร่วมกันบริจาคต้นไม้และบริจาคปัจจัยเพื่อจัดซื้อต้นไม้ลงปลูกตามความต้องการของวัดที่พิจารณาตักผลึกตามแบบแผนผังที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกบัวหลวงรอบอุโบสถที่ต้องการดำเนินการเป็นส่วนที่สำคัญเป็นอันดับแรก จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าแนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอดนั้น ได้แก่ ๑) ประชุมหารือเพื่อวางแผนดำเนินการ ๒) จัดทำแผนผังพื้นที่สีเขียวในวัด ๓) ดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ ๔) ประเมินผลความพึงพอใจ ๕) บำรุง ดูแลรักษาต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ที่ ๒ ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัด พบว่า หลักพุทธธรรมในกสิการทวาชสูตรเป็นหลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัด มีอยู่ ๙ ประการ คือ ๑) ศรัทธา เป็นการมีพันธุ์ไม้ที่ดี ๒) วิริยะ เป็นการมีน้ำที่เพียงพอ ๓) ปัญญา เป็นความรู้ความเข้าใจในการปลูกต้นไม้ ๔) ทิริ เป็นความละเอียดไม่ตัดทำลายต้นไม้ ๕) จิต เป็นการมุ่งมั่นตั้งใจจริงในการปลูกต้นไม้ ๖) สติ เป็นการพรวนดินให้แก่ต้นไม้อยู่เสมอ ๗) สำนรวม เป็นดูแลต้นไม้ด้วยความระมัดระวังคำนึงการใช้ประโยชน์จากต้นไม้ได้ ๘) คำสัตย์ เป็นการตายหมู่อย่างต่อเนื่อง ๙) โสรัจจะ เป็นดูแลรักษาต้นไม้ธรรมชาติสีเขียวให้อุดมสมบูรณ์อยู่เสมอ

วัตถุประสงค์ที่ ๓ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาพื้นที่สีเขียวในวัดสารอด เรียกว่า บัวโมเดล ตามภาพดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 BUA Model (บัวโมเดล)

บัวโมเดล มีองค์ประกอบสำคัญสามารถสรุปได้ ๓ ประการ คือ

๑) B Beauty ความสวยงาม (แต่งสวน) การพัฒนาพื้นที่สีเขียวในวัดต้องคำนึงถึงความสัปปายะสวยงาม มีการออกแบบบริเวณที่จะเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้สวยงาม การออกแบบให้สวยงามจึงต้องอาศัยผู้มีความรู้ความสามารถในการออกแบบเพื่อพัฒนาพื้นที่ตามความต้องการของวัด ความสวยงามที่เป็นธรรมชาติที่งดงามสัมผัสและเข้าถึงได้เป็นที่เจริญตาเจริญใจ ความสวยงามของพื้นที่สีเขียวในวัดจึงออกแบบโดยการมีส่วนร่วมของบวรเพื่อระดมความคิดสามารถพัฒนาพื้นที่สีเขียวให้สวยงามและมีประสิทธิภาพ

๒) U Useful มีประโยชน์ (ใช้สวน) การพัฒนาพื้นที่สีเขียวจะทำให้สวยอย่างเดียวไม่เพียงพอต้องทำให้เกิดประโยชน์ด้วย ให้สามารถเป็นที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจและนั่งภาวนา สันทนาการ หรือทำกิจกรรมต่างๆ ได้ เป็นบริเวณพื้นที่สีเขียวที่สร้างบรรยากาศอันร่มรื่น เหมาะแก่การใช้สอยไม่รกรุงรังจนกลายเป็นที่อยู่ของสัตว์มีพิษที่อาจจะก่อให้เกิดอันตรายได้

๓) A Appropriate เหมาะสม (ดูแลสวน) การพัฒนาพื้นที่สีเขียวมีความเหมาะสมต่อสถานที่ ดูแลรักษา ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมเดิมแต่ควรเสริมเติมแต่งให้พื้นที่สีเขียวเดิมคงอยู่ได้

และทำให้บริเวณพื้นที่สีเขียวมีความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยอย่างเหมาะสม ตลอดจนทำให้พื้นที่สีเขียวสามารถใช้สอยพื้นที่นั้นๆ ได้อย่างเหมาะสมด้วย

๕. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยและข้อค้นพบดังที่กล่าวมาในผลการวิจัยนั้น ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลจากการศึกษาวิจัยการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ที่ว่า เพื่อศึกษาวิเคราะห์ บริบท สภาพปัญหา และความจำเป็น และแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า วัดสารอดเป็นวัดในบริบทเมืองที่สีเขียวในวัดมีจำนวนน้อย ส่วนมากเป็นพื้นปูน มีอาคารก่อสร้างจำนวนมากเพียงพอต่อการใช้สอยแต่ขาดความร่มรื่นของต้นไม้ จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าว ผู้วิจัยมองว่า วัดในเมืองมีบริบทสภาพปัญหาคล้าย ๆ กัน เพราะมีพื้นที่จำกัดส่วนมากใช้สอยพื้นที่เพื่อสร้างอาคารรองรับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามประเพณีเท่านั้น ไม่ได้คำนึงถึงความร่มรื่นภายในวัด วัดต้องการการพัฒนาและการดูแลรักษาพื้นที่สีเขียว โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้ชุมชนต้องได้มีส่วนร่วมและพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้เพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีพื้นที่สีเขียวเพิ่มขึ้น เป็นการสร้างคุณค่าจากต้นทุนทางสังคมให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาพื้นที่สีเขียวในวัดซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ขวัญภา สุขคร และคณะ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการสร้างคุณค่าจากทุนทางสังคมวัฒนธรรม สู่อการพัฒนาบนความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชน ตำบลผาบึง อำเภอมะพริก จังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า การจัดการองค์ความรู้ชุมชนและการบูรณาการ พัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนโดยใช้กระบวนการเชิงคุณค่าเป็นฐานในการพัฒนา เสริมสร้าง ศักยภาพการจัดการชุมชนเชิงสร้างสรรค์และนวัตกรรมวิถีสถิติศาสตร์ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนโดยใช้ฐานภูมิปัญญาของชุมชน และเสริมสร้าง ความเข้มแข็งและพัฒนาชุมชนในทุกมิติอย่างสมดุล โดยใช้ฐานภูมิปัญญาและนวัตกรรม

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ที่ว่า เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัด พบว่า หลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่สี

เขียวในวัดที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม คือ หลักพุทธธรรมในกสิกรรมทวาศสูตร มีอยู่ ๙ ประการ คือ ๑) ศรัทธา เป็นการมีพันธุ์ไม้ที่ดี ๒) วิริยะ เป็นการมีน้ำที่เพียงพอ ๓) ปัญญา เป็นความรู้ความเข้าใจในการปลูกต้นไม้ ๔) หิริ เป็นการไม่มุงตัดทำลายต้นไม้ ๕) จิต เป็นการมุ่งมั่นตั้งใจจริงในการปลูกต้นไม้ ๖) สติ เป็นการพรวนดินให้แก่ต้นไม้อยู่เสมอ ๗) สำนรวม เป็นดูแลต้นไม้ด้วยความระมัดระวังคำนึงการใช้ประโยชน์จากต้นไม้ได้ ๘) คำสัตย์ เป็นการตายหญ้าอย่างต่อเนื่อง ๙) โสรัจจะ เป็นดูแลรักษาต้นไม้ธรรมชาติสีเขียวให้อุดมสมบูรณ์ จากผลการวิเคราะห์ ๓ ทัศนะดังกล่าว ทำให้ทราบได้ว่าการพัฒนาพื้นที่สีเขียวในวัดสามารถนำเอาหลักพุทธธรรมที่สำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่สำคัญปรากฏในกสิกรรมทวาศสูตร มาเป็นหลักการที่เอื้อต่อการพัฒนาได้ เพราะเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมต่อการนำมาใช้ในการพัฒนาพื้นที่เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้เนื่องจากว่า หลักพุทธธรรม ๙ ประการดังกล่าวเป็นชุดความรู้ที่สามารถพัฒนาพื้นที่สีเขียวได้อย่างเป็นขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การขุดพันธุ์ไม้หรือชนิดพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ของวัด รวมไปถึงการจัดการดูแลบำรุงรักษาให้ต้นไม้ที่ปลูกได้รับการดูแลให้เจริญงอกงามจนเกิดความอุดมสมบูรณ์กลายเป็นพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างแท้จริง ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ธารทิพย์ นิตินาติ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การดำเนินโครงการ ๕ ประสาน สืบสานกสิกรรมทฤษฎีใหม่ของกสิกรรม อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ ประสบการณ์และผ่านการฝึกอบรมเรื่องการทำกรกสิกรรม ทฤษฎีใหม่ มีความรู้จากแหล่งความรู้จากสื่อต่าง ๆ จึงควรมีการส่งเสริมความรู้ เช่น การใช้สารเคมีอย่างถูกต้องเหมาะสม

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ที่ว่า เพื่อพัฒนาและนำเสนอการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร **ผลจากการวิจัย** พบว่า การพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธี ชื่อว่า บัว โมเดล มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) B Beauty ความสวยงาม (แต่งสวน) การพัฒนาพื้นที่สีเขียวในวัดต้องคำนึงถึงความสัปปายะสวยงาม มีการออกแบบบริเวณที่จะเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้สวยงาม การออกแบบให้สวยงามจึงต้องอาศัยผู้มีความรู้ความสามารถในการออกแบบเพื่อพัฒนาพื้นที่ตามความต้องการของวัด ความสวยงามที่เป็นธรรมชาติที่งดงามสัมผัสและเข้าถึงได้เป็นที่เจริญตาเจริญใจ ความสวยงามของพื้นที่สีเขียวในวัดจึงออกแบบโดยการมีส่วนร่วมของบวรเพื่อระดมความคิดสามารถพัฒนาพื้นที่สีเขียวให้สวยงามและมีประสิทธิภาพ ๒) U Useful มีประโยชน์ (ใช้สวน) การพัฒนาพื้นที่สีเขียวจะทำให้สวยงามอย่างเดียวไม่เพียงพอต้องทำให้เกิดประโยชน์ด้วย ให้สามารถเป็นที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจและนั่งภาวนา สนทนาธรรม หรือทำกิจกรรมต่างๆ ได้ เป็นบริเวณพื้นที่สีเขียวที่สร้างบรรยากาศอันร่มรื่น เหมาะแก่การใช้สอยไม่รก

รุ่งรังจกกลายเป็นที่อยู่ของสัตว์มีพิษที่อาจก่อให้เกิดอันตรายได้ ๓) A Appropriate เหมาะสม (ดูแลสวน) การพัฒนาพื้นที่สีเขียวมีความเหมาะสมต่อสถานที่ ดูแลรักษา ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมเดิมแต่ควรเสริมเติมแต่งให้พื้นที่สีเขียวเดิมคงอยู่ได้ และทำให้บริเวณพื้นที่สีเขียวมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อยอย่างเหมาะสม การพัฒนาพื้นที่สีเขียวด้วยการใคร่ครวญให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องว่าต้นไม้พรรณไม้ที่เหมาะสมแก่สถานที่วัดหรือเหมาะแก่บริบทของวัดควรเป็นต้นไม้หรือพันธุ์ไม้ที่สื่อความหมายได้ด้วย เช่น การปลูกบัว การปลูกต้นสาละ ปลูกต้นไทร ต้นโพธิ์ ต้นขอपाल นิโครธ เป็นต้น การออกแบบให้สวยงาม มีประโยชน์สำหรับพักผ่อนหย่อนใจและนั่งภาวนา สันทนาการ หรือทำกิจกรรมต่างๆ ได้ และมีเหมาะสมการพัฒนาพื้นที่สีเขียวไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมเดิมแต่อย่างเหมาะสมซึ่งตรงกับหลักแห่งกสิกรรมทฤษฎีใหม่ซึ่งผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาวิระศักดิ์ อภินนทเวที (แสงพงษ์)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บูรณาการหลักพุทธธรรมกับกสิกรรมทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชฯ ผลของการวิจัยพบว่า กสิกรรมทฤษฎีใหม่ คือ หลักการบริหารจัดการทรัพยากรดินและน้ำเพื่อการกสิกรรม ในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทำให้กสิกรรมสามารถเลี้ยงตัวเอง มีรายได้ไว้ใช้จ่ายในครอบครัว มีอาหารไว้สำหรับบริโภคตลอดปี เป็นการเฉลี่ยความเสี่ยงไม่ให้เกิดความเสียหาย เมื่อตลาดหรือสภาพแวดล้อมเกิดความแปรปรวนหรือเกิดวิกฤติขึ้น เป็นกระบวนการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ มีการวางแผนการดำเนินการอย่างเป็นระบบ ประสานสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้ การนำหลักกสิกรรมทฤษฎีใหม่ไปใช้จะต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน รู้จักยึดหยุ่น สามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ได้ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ศรายุทธ ผลโพธิ์ และพรธรวดี ครองสำราญ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวางผังบริเวณแปลง กสิกรรมสาธิต ภายใต้แนวคิดกสิกรรมทฤษฎีใหม่ คณะเทคโนโลยีการกสิกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ผลการวิจัยพบว่า จากการออกแบบผังบริเวณแปลงกสิกรรมสาธิตสามารถแบ่งพื้นที่ความเหมาะสมทั้งโคกหนองนาโดยคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการแบ่งพื้นที่เป็นสำคัญว่าแต่ละส่วนของพื้นที่นั้นมีความจำเป็นมากน้อยอย่างไร

๖. องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร ได้จำนวน ๔ ประการ สามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑) รมรื่น ลานวัดมีความร่มรื่นด้วยต้นไม้ใบเขียว มีสวนหย่อม อันนารื่นรมย์ เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ สนทนาธรรม ปฏิบัติธรรม และจัดกิจกรรมประเพณีต่างๆ

๒) อยู่เย็น บริเวณพื้นที่สีเขียวในวัดมีเหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายได้อาศัยอยู่โดยไม่หวาดกลัวเพราะในวัดกลายเป็นเขตพื้นที่ที่ภัยทาน เขตเมตตาธรรมที่ไม่ทำลายและเบียดเบียนสรรพสัตว์น้อยใหญ่ สัตว์น้อยใหญ่ที่อาศัยพื้นที่สีเขียว

๓) เป็นสุข พระสงฆ์สามเณรอุบาสกอุบาสิกามีความสุขจากการได้ใช้สอยพื้นที่สีเขียวเพื่อการฝึกอบรมจิตใจให้มีความสุขด้วยการปฏิบัติธรรม เป็นที่สำหรับปฏิบัติธรรมอบรมจิตใจ การฝึกจิตที่ดีทำให้ได้มีความสุข การมีสภาพแวดล้อมที่ดีก็จะช่วยเอื้อให้เกิดความสุขภายในจิตใจได้

๔) plugged ปลูกปัญญา การพัฒนาพื้นที่สีเขียวในวัดส่งผลให้มีแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติที่เสริมสร้างปัญญา ให้ผู้คนที่เข้าวัดได้เรียนรู้ในพื้นที่สีเขียวโดยเฉพาะสวนบัวที่ได้ดำเนินการปลูกขึ้นมีคติธรรมสอนใจ เกิดความรู้คติธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในพื้นที่สีเขียวในวัดได้อีกด้วย

๗. สรุป

วัดสารอดเป็นวัดในชุมชนเมืองมีพื้นที่สีเขียวจำนวนน้อยบริเวณส่วนมากพื้นที่เป็นพื้นปูน มีอาคารก่อสร้างจำนวนมากแต่ขาดความร่มรื่นของต้นไม้ สำหรับพุทธธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม คือ หลักพุทธธรรมในกสิการทวาชสูตรเป็นหลักพุทธธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัด การพัฒนาพื้นที่สีเขียวในวัดสารอด เรียกว่า บัว โมเดล มีองค์ประกอบสำคัญสามารถสรุปได้ ๓ ประการ คือ (๑) B Beauty ความสวยงาม (แต่งสวน) (๒) U Useful มีประโยชน์ (ใช้สวน) และ(๓) A Appropriate เหมาะสม (ดูแลสวน) ดูแลรักษา และองค์ความรู้จากการศึกษาวิจัยประกอบด้วย ๕ ประการ คือ ๑) รมรื่น ๒) อยู่เย็น ๓) เป็นสุข และ ๔) plugged ปลูกปัญญา

๘. ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอเสนอแนะนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัย “การพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร” ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัย “การพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัด โดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังต่อไปนี้

1.1 มหาเถรสมาคมกำหนดนโยบายเพื่อการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธีให้วัดต่าง ๆ ดำเนินการเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ดีในวัดกลายเป็นสัปปายสถานหรือรมณีสถาน

1.2 รัฐบาลควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัดโดยพุทธสันติวิธีให้วัดต่าง ๆ

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

วัดต่าง ๆ สามารถนำแนวบัวโมเดลไปใช้ในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวในวัดตนเองได้ โดยประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมกับความต้องการจำเป็นของแต่ละวัด

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นดังต่อไปนี้

3.1 การพัฒนาพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี

3.2 กระบวนการพัฒนาพื้นที่สีเขียวแบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธบูรณาการ

บรรณานุกรม

ขวัญณา สุขคร และคณะ, กระบวนการสร้างคุณค่าจากทุนทางสังคมวัฒนธรรมสู่การพัฒนาบนความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชน ตำบลผาบึง อำเภอมะพริก จังหวัดลำปาง, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยสวนดุสิต: กรุงเทพมหานคร, ๒๕๖๒), บทความย่อ.

โครงการวัดประชารัฐสร้างสุข, การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://www.wat๓๕๗๙.com/blog/blog/detail/var/๖๔๖๒๕๔๖๒๖๒>, (๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๖)

ญาณิศา โคคะมายและวีรพล วีรพลางกูร, การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของสมาชิกชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี, HUSO Journal of Humanities and Social Sciences, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม, ๒๕๖๒): ๑๒.

ธารทิพย์ นิตินชาติ, การดำเนินโครงการ ๕ ประสาน สืบสานกสิกรรมทฤษฎีใหม่ของกสิกรรมอำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์กสิกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต

(สาขาวิชาศึกษาศาสตร์และสหกรณ์), (แขนงวิชาส่งเสริมศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๖๐), บทคัดย่อ.

พระมหาวิระศักดิ์ อภินนทเวที (แสงพงษ์), บูรณาการหลักพุทธธรรมกับกิจกรรมทฤษฎีใหม่ของ ศาสตราจารย์พระราชา, สารนิพนธ์ดุสิตบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), บทคัดย่อ.

พระอธิการสมาน กนตธมโม และคณะ, การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดของพรสังฆาธิการใน อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖), บทคัดย่อ.

ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑, หน้า ๑ - ๓.

ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑, หน้า ๔๕.

ศรายุทธ ผลโพธิ์ และพรรณวดี ทรงสำราญ, การวางผังบริเวณแปลงกิจกรรมสาธิต ภายใต้ แนวคิดศึกษาศาสตร์ทฤษฎีใหม่ คณะเทคโนโลยีการศึกษาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, รายงานการวิจัย, (คณะเทคโนโลยีการศึกษาศาสตร์ : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๖๑), บทคัดย่อ.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, สิ่งแวดล้อมเมืองและชุมชน ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม), หน้า ๑๖.

สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม, การจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สาม เจริญพาณิชย์, ๒๕๖๒), หน้า คำนำ.

อนุวรรตน์ ศิลาเรืองอำไพ และคณะ, คู่มือโครงการวัดประชารัฐสร้างสุขสร้างสัปปายะด้วยวิถี ๕ส , (กรุงเทพ มหานคร: โรงพิมพ์ซีซั่นกรุ๊ป, ๒๕๖๑), หน้า คำนำ.

การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสอนศีลธรรม
ในโรงเรียน

A Study Method of Proactive Buddhism Propagation
of Moral Teachings Monks in School

พระมหาชัชวาลย์ อนาลโย (วงศ์ศิริ)

Phramahachatchavan Analayo (Vongsiri)^๑

Received: January 21, 2020 Revised: May 18, 2020

Accepted: April 8, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสอนศีลธรรมมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการสื่อสารในยุคนวัตกรรม และเทคโนโลยีสมัยใหม่ (๓) เพื่อประยุกต์วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดทุ่งครุ (ฝั่งสายอนุสรณ์) แขวงทุ่งครุ เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับคณะครูผู้บริหารโรงเรียน และพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดทุ่งครุ (ฝั่งสายอนุสรณ์) ผลการวิจัยพบว่า แนวทางพุทธวิธีการบริหารทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก ด้วยการวางแผน จัดการองค์กร บริหาร บุคคล อำนาจการและกำกับดูแลให้เกิดการปรียัติเกิดการปฏิบัติ และนำมาประยุกต์เข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ด้วยการนำพุทธวิธีการบริหารมาเป็นแนวทาง อีกทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกได้นำสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการเรียนการสอนและการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในหลายๆ ด้านกับกลุ่มเป้าหมายให้

^๑ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Master of Arts (Dhamma Communication) Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University. E-mail: Analayo101@hotmail.com. เบอร์โทรศัพท์ 080-3077827.

เกิดความสนุก สงบ สาระ สำนึก และสร้างสรรค์ ทำให้กลุ่มเป้าหมายมีศีล สมาธิ และปัญญา ตามหลักไตรสิกขา

คำสำคัญ : การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก, พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

Abstract

The article of research on entitled a study method of proactive Buddhism propagation of Buddhist Monks in School has 3 objectives, which are (1) to study the Buddhist method of proactive Buddhism propagation (2) to study the concepts of communication theory in the innovation age and modern technology (3) to apply method of proactive Buddhism propagation of moral teachings monks in Wat Thung Khru School (Pueng Sai Anusorn) Thung Khru Subdistrict, Thung Khru District, Bangkok. This research is a qualitative research by using in-depth interviews with teachers group from the directorate, and the moral teachings monks in Wat Thung Khru School (Phueng Sai Anusorn)

The research result found that the way of Buddhist's management is to proactively propagate Buddhism that is planning, managing organizations, personal's management, directing which creates perception to practice and applied to the principle of Buddhism for a guideline. The technology is brought by learning and Buddhist activities in many ways with the target group to awareness for conviviality, calm, content, conscience, and creativity. Thus, the target group derived virtuous conduct, concentration and wisdom with Threefold Training.

Keywords: Proactive Buddhism Propagation, Moral Teachings Monks

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาได้แผ่ไปสู่วิถีชีวิตของมนุษย์ จนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันได้อย่างแนบแน่นทุกยุคทุกสมัยตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล ตลอดจนกระทั่งสมัยกาลปัจจุบันพระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรม พัฒนากล่อมเกลาจิตใจ สร้างทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อวัฒนธรรมไทย ให้เกิดประโยชน์สุขแก่เหล่าชนทั้งหลายตลอดมา สมดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสโอวาทแก่พระสงฆ์ทั้งหลายที่ส่งออกประกาศพระพุทธศาสนาว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย"^๒

โดยใช้หลักธรรมที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงโอวาทเป็นแนวทางสำหรับการเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ต่าง ๆ แก่พระสงฆ์สาวกทั้งหลายในสมัยที่มาประชุมพร้อมกันเมื่อ วันมาฆบูชา ครั้งแรก ซึ่งพระโอวาทนั้นกลายเป็นทั้งหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการที่สำคัญต่อการนำไปปฏิบัติใช้เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่อื่นต่าง ๆ ซึ่งเรารู้จัก และเข้าใจได้ว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนานั้นก็คือ โอวาทปาติโมกข์ ดังความว่า

ขณฺติ ปรมตฺไป ตีตฺติกา

นิพพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา;

น หิ ปพฺพชิตฺโต ปรุพฺขาที

สมโณ โหติ ปรี วิเรฐฺยฺนฺโต.

สพฺพปาปสฺส อภรณํ กุสฺลสฺสุปฺสมปทา

สจฺจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานฺสาสนํ.

อนุปฺวาโท อนุปฺขมาโต ปาติโมกฺเข จ สํวโร

มตฺตตฺถญฺญตา จ ภตฺตสฺมี ปนฺตญฺจ สยนาสนํ

อริจิตฺเต จ อายโโค เอตํ พุทฺธานฺสาสนนฺติ.^๓

ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง
พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า พระนิพพานเป็นบรมธรรม

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๓ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๔๓-๔๔.

ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต
ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นสมณะ

การไม่ทำบาปทั้งปวง

การทำกุศลให้ถึงพร้อม

การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว

นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น

การไม่เบียดเบียนผู้อื่น

ความสำรวมในปาติโมกข์

ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร

การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด

การประกอบความเพียรในอธิจิต

นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^๔

จากโอวาทปาติโมกข์พระพุทธองค์ทรงประทานแก่เหล่าพระสงฆ์สาวกครั้งแรกนั้นเป็นปรากฏการณ์ที่ยืนยันอย่างชัดเจนว่าโอวาทปาติโมกข์นี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักการ วิธีการ อุดมการณ์ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายในสังคมชมพูทวีป^๕ จนปรากฏว่าได้รับการยอมรับนับถือเป็นสรณะที่ยึดเหนี่ยวจิตใจจากจำนวนน้อยกลายเป็นจำนวนมากจนแผ่ขยาย และเจริญรุ่งเรืองมั่นคงเป็นอย่างมากในชมพูทวีปเพราะอาศัยหลักการ วิธีการ และอุดมการณ์ที่พระองค์ทรงประทานให้และแม้พระพุทธเจ้าเองก็ทรงปฏิบัติตามหลักนี้เช่นกันในการเผยแผ่เรียกว่าเป็นพุทธวิธี ที่อยู่ในกรอบของไตรสิกขา^๖ คือ ศีล สมาธิ

^๔ ที.ม.(ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐-๕๑.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท เอส อาร์ พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๗๙-๘๐.

^๖ อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๘๗/๒๒๕.,อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒.

ปัญญา ซึ่งกลายเป็นแนวทางที่สำคัญให้เหล่าพระสาวกทั้งในสมัยพุทธกาล^๗ จวบจนยุคปัจจุบัน ได้ศึกษาประพฤติปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าทรงโอวาทสั่งสอนและประพฤติปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างไว้ให้เหล่าพระสงฆ์สาวกรุ่นหลัง

จากการเรียนรู้ศึกษาเรื่องราวประวัติความเป็นมาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามแนวพุทธวิธี และเหล่าพระสงฆ์สาวกแล้ว เราจะสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนว่าพระพุทธองค์ และเหล่าพระสงฆ์สาวกอาศัยหลักการ วิธีการ อุดมการณ์ดังที่ให้โอวาทไว้เป็นเกณฑ์ เป็นแนวทางหลักสำหรับการเดินทางไปเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา และทำประโยชน์สุขแก่มวลมนุษยชาติทั้งหลาย ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าหลักการ วิธีการ และอุดมการณ์ที่พระองค์ทรงวางเอาไว้ นั่นถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่พระสงฆ์สาวก และเหล่าพุทธบริษัทรุ่นหลัง จำเป็นต้องยึดเอาหลักการ วิธีการ และอุดมการณ์นั้นมาไว้เป็นหลักแนวทางปฏิบัติสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อป้องกันการคลอนแคลนไปจากจุดประสงค์ในการเผยแผ่ นั่นก็คือเพื่อเป็นประโยชน์ และเพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก

จะอย่างไรก็ตาม เมื่อกาลเวลาผ่านไปแม้ว่าพระสงฆ์สาวกรุ่นหลัง ๆ จะยึดมั่นในแนวทางที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้วางเอาไว้ ตลอดทั้งเหล่าพระอริยะสาวกทั้งหลายก็ได้ปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่างที่ดี ดังปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกแล้วก็ตามที แต่ทว่าการจะทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวทางที่เคยมีมานั้นกลับไม่ง่ายเลย เพราะเหตุแห่งยุคสมัยที่ผันเปลี่ยนตามกาลเวลา เมื่อความเจริญทางด้านเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น วิถีชีวิตของคนก็แปรเปลี่ยนไป จึงทำให้พระสงฆ์สาวกรุ่นหลังนั้นจำเป็นต้องปรับตัว และทำงานเผยแผ่เชิงรุกมากขึ้น โดยต้องรู้จักประยุกต์ใช้การสื่อสาร เพื่อทำหน้าที่ในการเผยแผ่ได้อย่างเหมาะสม และกลมกลืนไปกับสังคมสมัยใหม่ เพราะสมัยก่อนพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์สาวกเดินทางด้วยเท้าเปล่าเพื่อจาริกไปทำการเผยแผ่ แต่สมัยปัจจุบันเราอาจจะนั่งที่ห้องแล้วทำการเผยแผ่ก็ยังสามารถกระทำได้ เพราะปัจจุบันนี้สังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตมาก การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องพยายามปรับ และเปลี่ยน หรือประยุกต์เข้ากับสังคมสมัยใหม่มากขึ้น ซึ่งประเทศไทยในอดีตที่พุทธศาสนิกชนทุกรุ่นทุกวัยจะสนใจ ใส่ใจ เข้าวัดให้ทาน รักษาศีล พังธรรมตามกาลอันสมควร หรือแม้กระทั่งสนทนารธรรมตามกาลอันสมควรเพราะคนไทยสมัยอดีตนั้นจะมีวันหยุดราชการ หรือหยุดทำงาน ในวันโกน และวันพระ ทำให้มีเวลา มีโอกาส และมีความสะดวกต่อการศึกษา

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๖๘.

และปฏิบัติตามหลักของพุทธศาสนิกชนที่ดี ผิดกับปัจจุบันที่สังคมไทย โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนนั้นไม่ได้หยุดราชการ หรือหยุดงาน ในวันโกน และวันพระอีกต่อไปแล้ว ทำให้เป็นการยาก และลำบากต่อการมาศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอน และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนในฐานะของพุทธศาสนิกชนเช่นเคยเป็นมาครั้งแต่สมัยอดีต

เพราะเหตุนี้จึงกลายเป็นปัญหาใหญ่ของพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน เพราะเมื่อพุทธศาสนิกชนไม่มีโอกาสศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอน และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนในฐานะของพุทธศาสนิกชนที่ดี ดังที่เคยเป็นมาแต่อดีตแล้ว ย่อมทำให้วิถีชีวิตแบบชาวพุทธนั้นเริ่มเปลี่ยนไปในทางลบ คือ ค่อย ๆ ห่างเหิน ห่างไกลจากการศึกษา จากการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนเหมือนในอดีต โดยเฉพาะในสังคมยุคปัจจุบันเรื่องของการศึกษา การปฏิบัติ ตลอดทั้งเรื่องวิถีชีวิต จารีตประเพณี วัฒนธรรม ก็เริ่มที่จะค่อย ๆ จางหาย และเลือนหายไปจากสังคมไทยสมัยใหม่ เพื่อที่จะรักษาพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นในเรื่องของการศึกษาแก่เด็กเยาวชนเป็นหลัก ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เพราะการศึกษา คือ รากเหง้าแห่งความมีสติปัญญาในทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายกระทรวงในการดำเนินงานด้านศาสนา โดยมีหน้าที่ทำนุบำรุง ส่งเสริม และให้ความอุปถัมภ์คุ้มครองกิจการด้านพระพุทธศาสนา และศาสนาอื่น ๆ ที่ทางราชการรับรอง ส่งเสริมพัฒนาความรู้คุณธรรม ส่งเสริมความเข้าใจอันดี และสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งดำเนินการเพื่อให้คนไทย นำหลักธรรมของศาสนามาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นคนดี มีคุณธรรม ตระหนักว่าในวิถีชีวิตของคนไทยมีความผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อ และหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นปูชนียบุคคล ที่มีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา และเสริมสร้างคุณค่าทางจิตใจให้แก่ประชาชนสืบต่ออย่างหนาแน่นในรากฐานทางวัฒนธรรมของไทย แต่การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่เด็กและเยาวชนในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องมีพระที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ในลักษณะของการทำงานการเผยแผ่แบบเชิงรุก ซึ่งสามารถนำธรรมะเข้าสู่เด็กเยาวชนตามสถานศึกษาต่าง ๆ ได้อย่างเข้าถึง และมีประสิทธิภาพ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญของพระสงฆ์สาวกในการทำหน้าที่เผยแผ่เชิงรุกสู่โรงเรียนซึ่งเป็นไปตามนโยบายของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมที่ได้ดำเนินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนขึ้น โดยคณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๔๘ อนุมัติงบประมาณงบกลางประจำปี ๒๕๔๘ ในวงเงิน ๕๓,๙๖๔,๐๐๐ บาท เพื่อให้การอุดหนุนโครงการ

เป็นคำตอบแทนให้กับครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน^๘ ซึ่งถือเป็นก้าวสำคัญของการเผยแพร่เชิงรุกในเบื้องต้น เพราะพระภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถจะได้มีโอกาสก้าวเข้าไปสู่สังคมต่าง ๆ โดยเฉพาะสังคมของเด็ก และเยาวชน ซึ่งจะเป็นกำลังหลักกำลังสำคัญของชาติไทยในวันข้างหน้า เพื่อทำหน้าที่ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ปัจจุบันมีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมากมายที่ได้เข้าไปมีบทบาทหน้าที่ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศ

ฉะนั้นจึงนับว่าเป็นงานการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกที่สำคัญอย่างยิ่งเพราะสอดคล้องกับทางคณะสงฆ์วัดทุ่งครุที่มีนโยบายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยการให้พระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถภายในวัดทุ่งครุไปสอนหนังสือวิชาพระพุทธศาสนาให้แก่แก่นักเรียน และทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในโรงเรียนวัดทุ่งครุมาตลอด อีกทั้งพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนยังมีบทบาทที่สำคัญต่อการทำหน้าที่ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาให้แก่ข้าราชการและประชาชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในการทำวิจัยเรื่องการศึกษาวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยวิจัยในกรณีศึกษาของโรงเรียนวัดทุ่งครุ (พึงสายอนุสรณ์) แขวงทุ่งครุ เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร ซึ่งปัจจุบันมีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดทุ่งครุทำหน้าที่สอนประจำชั้นเรียนในวิชาพระพุทธศาสนาทั้งหมด ๕ รูปด้วยกัน โดยสอนประจำตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 อันเป็นเหตุให้เกิดแนวความคิดนำรูปแบบการจัดการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา หรือการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุก

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาหารูปแบบการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา หรือการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกที่เหมาะสมและส่งผลดีที่สุดให้เกิดการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ต่อนักเรียน และได้มีการนำกิจกรรมทางศาสนามาบูรณาการ โดยมีการสอดแทรกหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมและพัฒนาผลสัมฤทธิ์ต่อนักเรียน พร้อมทั้งยังได้ทำหน้าที่การเผยแพร่พระพุทธศาสนา หรือเผยแพร่พุทธธรรมให้แก่ประชาชนทั่วไปให้ได้สามารถนำพุทธธรรมไปใช้ในการดำรงชีวิต ซึ่งการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้จะทำให้สามารถนำรูปแบบการเผยแพร่ของพระพุทธเจ้าและพระสาวกมาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา แก่นักเรียน โรงเรียนวัดทุ่งครุ เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร และเป็น

^๘ กรมการศาสนา. **คู่มือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ฉบับปรับปรุง ปี ๒๕๕๙** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้า และพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๕๙), หน้า ๘.

แนวทางในการนำมาประพุดติปฏิบัติ และนำมาใช้ในการประกาศธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไปในอนาคตกาลสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของ วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๓ ข้อ คือ

๑. เพื่อศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการสื่อสารในยุคนวัตกรรม และเทคโนโลยีสมัยใหม่
๓. เพื่อประยุกต์วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

วัดทุ่งครุ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการวิจัยทางเอกสาร (documentary research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) โดยการลงภาคสนาม โดยมีขอบเขตของการวิจัยดังนี้คือ

๓.๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยจะศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อให้ทราบการประยุกต์วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยการศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระพุทเจ้า และศึกษาแนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร นวัตกรรม และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่ประยุกต์ใช้กับการเรียนสอนตามหลักสูตรการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา

๓.๒. ขอบเขตด้านประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ คณะผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดทุ่งครุ (พึงสายอนุสรณ์) แขวงทุ่งครุ เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานครจำนวน ๑๓ รูป/คน

๓.๓. ขอบเขตด้านสถานที่ ได้แก่โรงเรียนวัดทุ่งครุ (พึงสายอนุสรณ์) แขวงทุ่งครุ เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร เขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๓ ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๙

๓.๔. ขอบเขตด้านระยะเวลา การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

(๑) ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นระยะเวลา ๖ เดือน ตั้งแต่เดือน สิงหาคม ปี พ.ศ.๒๕๕๙ - มกราคม ปี พ.ศ.๒๕๖๐

(๒) ลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูล แปลผล สรุปผล และเขียนเป็นรายงานวิจัย เป็นระยะเวลา ๖ เดือน ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ.๒๕๖๐ - มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๐

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ต่อบัณฑิตศึกษาดังนี้

๑.แนวทางพุทธวิธีการบริหารเป็นการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก มีนโยบาย เป้าหมาย หลักการ แผนการ และวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายร่วมกัน ด้วยการนำธรรมะเข้าสู่เด็ก และเยาวชน โดยนำแนวทางพุทธวิธีการบริหารจัดการแบบพระพุทธเจ้าเพื่อให้งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด โดยการวางแผนจัดการองค์กร บริหารบุคคล อำนาจการและกำกับดูแลให้เกิดการปรีดิ์ เกิดการปฏิบัติ และนำมาประยุกต์เข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา รวมถึงการนำพุทธวิธีการบริหารประกอบด้วย (๑) พุทธวิธีการวางแผน (๒) พุทธวิธีการจัดองค์กร (๓) พุทธวิธีการบริหารงานบุคคล (๔) พุทธวิธีการ อำนาจการ (๕) พุทธวิธีการกำกับดูแลและส่งเสริม ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกในหลายๆ ด้านมาใช้กับกลุ่มเป้าหมายให้เกิดความสนุก สงบ สาระ สำนึก และสร้างสรรค์ ทำให้กลุ่มเป้าหมายมีศีล สมาธิ และปัญญา ตามหลักไตรสิกขา

๒.แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกในยุคนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมยุคโลกาภิวัตน์ ได้มีการปรับใช้วิธีการเผยแผ่ให้ทันสมัยกับเหตุการณ์ในสังคม ด้วยการนำสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการเรียนการสอน และการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา สร้างแรงจูงใจให้เด็กนักเรียนมีความสนใจใฝ่เรียนรู้ ซึ่งสามารถประมวลออกมาในรูปแบบ ของ ๕ ส. คือ ให้เกิดความสนุก สงบ สาระ สำนึก และสร้างสรรค์ สามารถประยุกต์วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดทุ่งครุ

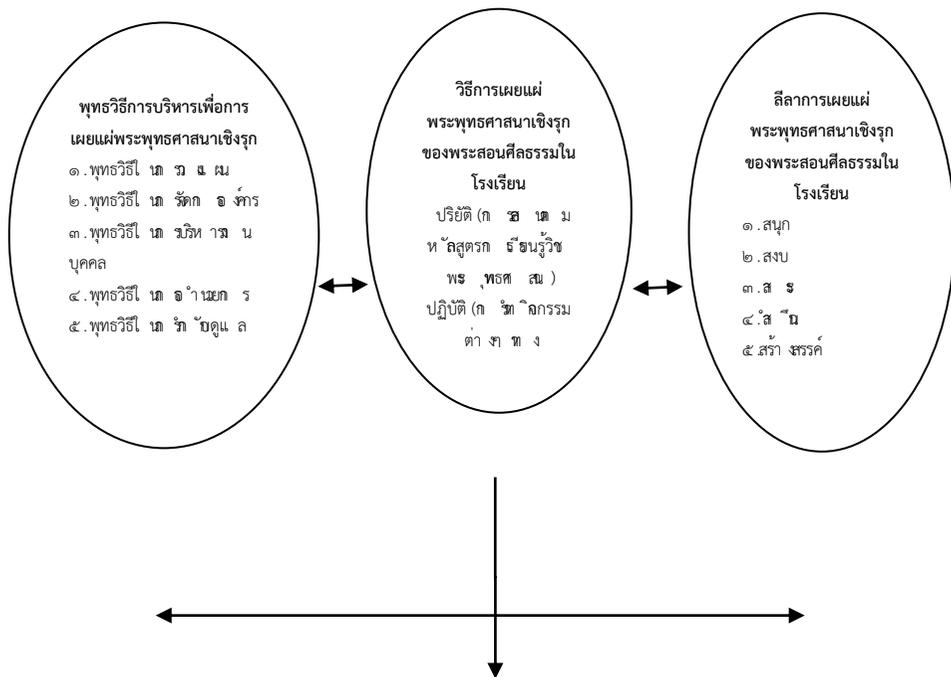
๓.รูปแบบการประยุกต์วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของการสอนศีลธรรมในโรงเรียน พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก ๒ ลักษณะ ประการแรก การสอนตามหลักสูตรการเรียนรู้อาชีพพระพุทธศาสนา และประการที่สอง การทำกิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา โดยการนำการบริหารมาประยุกต์เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ได้รูปแบบการประยุกต์วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่ได้จากพุทธวิธีการบริหารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของการ

สอนศีลธรรมในโรงเรียน และลีลาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จากการปฏิบัติคือ การปรียัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ส่งผลสำเร็จให้เกิดศีล สมาธิ และปัญญา

๕. สรุป และอภิปรายผล

เพื่อให้งานวิจัยนี้มีคุณค่ามากที่สุด ได้นำแนวคิดของ Dabholkar^๔ (๑๙๙๖) ทางด้านการบริหารขององค์กร และการตัดสินใจให้บริการ นำการบริหารมาประยุกต์เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ได้รูปแบบการประยุกต์วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของการสอนศีลธรรมในโรงเรียน จากการนำพุทธวิธีการบริหารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของการสอนศีลธรรมในโรงเรียน และลีลาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จากการปฏิบัติคือ การปรียัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ส่งผลสำเร็จให้เกิดศีล สมาธิ และปัญญา ดังปรากฏในภาพต่อไปนี้

^๔ Dabholkar, P.A. (1996), "Consumer evaluations of new technology-based self-service operations: an investigation of alternative models", International Journal of Research in Marketing, Vol. 13 No.1, pp. 29-51.

ปฏิเวธ หรือผลจากการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระ
สอนศีลธรรมในโรงเรียน
๑.ศีล ๒.สมาธิ ๓.ปัญญา

จากแนวทางพุทธบริหารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระพุทธเจ้า ทำให้คณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันมีนโยบาย มีหลักการ มีเป้าหมายที่ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก ด้วยการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ทำให้ในปัจจุบันมีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เข้าไปทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกในสถานศึกษาต่างๆ ทั่วประเทศมากมา การศึกษาสงเคราะห์จึงนับเป็นรากฐานที่สำคัญของพระพุทธศาสนา โดยมีการวางแผน จัดการ องค์กร บริหาร บุคคล อำนาจการ และกำกับดูแล ให้เกิดการปรียัติ คือการศึกษาพระพุทธศาสนา ให้เกิดการปฏิบัติ คือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ในลักษณะที่ได้ประยุกต์เอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระพุทธเจ้า ตลอดทั้งพระสาวกในสมัยพุทธกาล และสมัยปัจจุบันมาใช้กับกลุ่มเป้าหมาย

นอกจากนี้การประยุกต์วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดทุ่งครุ จะพบว่ามีการนำสื่อ นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการเรียนการสอน และการทำกิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างแรงจูงใจให้เด็กนักเรียนมีความสนใจใฝ่เรียนรู้ ซึ่งสามารถสรุปประมวลออกมาในรูปแบบ ของ ๕ ส. คือ ให้เกิดความสนุก สงบ สาระ สำนึก และสร้างสรรค์ ซึ่งผลสรุปก็คือ สามารถทำให้กลุ่มเป้าหมายมีศีล สมาธิ และปัญญา ตามหลักไตรสิกขา หรือหลักการศึกษาศาสตร์ของพระพุทธศาสนา จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นคณะผู้บริหารโรงเรียน ครู และพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ปรากฏว่า ได้ให้ข้อมูลเป็นในทิศทางเดียวกันว่า จากการเรียนการสอน และการทำกิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นที่น่ายินดี และพึงพอใจอย่างมากในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพราะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดทุ่งครุ มีความรู้ความสามารถที่หลากหลาย มีทักษะในการสอน หรือการฝึกอบรมเด็กนักเรียนเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการใช้สื่อนวัตกรรมใหม่ๆ มาช่วยในการเรียนการสอน รวมทั้งมีความเอาใจใส่ มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่การเรียนการสอน และการทำกิจกรรมต่างๆ อย่างดี ทั้งนี้การประยุกต์การเรียนการสอน และการทำกิจกรรมต่างๆ

ในโรงเรียน ของพระสอนศีลธรรมนั้น เป็นผลที่เกิดจากการประสานงานรุก รับ ร่วมมือ กับทาง คณะผู้บริหารโรงเรียน กับคณะคุณครู รวมทั้งได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากคณะสงฆ์ และ คณะอุบาสกอุบาสิกาชาววัดทุ่งครุ จนทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนวัดทุ่งครุประสบความสำเร็จ

๖. ข้อเสนอแนะ

ก. ข้อเสนอแนะในแง่การนำไปใช้

๑) ควรให้ความสำคัญในการนำพุทธวิธีการบริหารมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เชิงรุกมากขึ้น

๒) ควรมีการประสานความร่วมมือกันระหว่างคณะสงฆ์ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ วัด บ้าน โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อทำการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาเชิงรุกมากขึ้น

๓) ควรมีการสร้างเสริม ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกมากขึ้น

ข. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

๑) ควรวิจัยเรื่อง การบริหารคณะสงฆ์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก

๒) ควรวิจัยเรื่อง การประสานความร่วมมือกันระหว่างคณะสงฆ์ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ วัด บ้าน โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อทำการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาเชิงรุก

๓) ควรวิจัยเรื่อง การสร้างเสริม ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนเพื่อทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๔๐.

กรุงเทพมหานคร : มุขนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

กรมการศาสนา. คู่มือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ฉบับปรับปรุง ปี ๒๕๕๙. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้า และพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๕๙.

ภาษาอังกฤษ

Dabholkar. "Consumer evaluations of new technology-based self-service operations: an investigation of alternative models", International Journal of Research in Marketing, 1996.

ปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริม

สุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย

Factors Strengthening Mental Resilience Based on Buddhist

Psychology for Enhancing Mental Well-Being of the Elderly

in Thai Society

วรัญญา สิริโพธิธนากุล

Waranya Siripothitanakul^o

Received: October 26, 2024 Revised: January 3, 2025

Accepted: April 18, 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย ๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย และ ๓) เพื่อเสนอแนวทางเสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้สูงอายุ จำนวน ๓๙๙ คน ผลการวิจัยพบว่า ๑) แนวคิดทฤษฎีสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาวะทางจิต ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับพลังใจของกรอทเบิร์ก (Grotberg) และหลักธรรมที่ใช้ส่งเสริมการสร้างพลังใจ ได้แก่ พละ ๕ ๒) ปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาได้แก่ พละ ๕ ประกอบด้วย ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา โดยรวมและรายด้าน มีความสัมพันธ์ระดับสูงกับสุขภาวะทางจิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ยกเว้นด้านพลังของศรัทธามีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง และ ๓) แนวทางเสริมสร้างพลังใจควรมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา

^o ภาควิชาจิตวิทยา สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Buddhist Psychology, Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Email: waranya.kulna@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๗ ๕๖๕ ๙๕๖๐

เนื่องจากการบำรุงให้ใจมีกำลังเข้มแข็งกล้าหาญ ทำให้ผู้สูงอายุมีพลังใจ มีความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรคนำไปสู่การมีสุขภาวะทางจิตที่ดี องค์ความรู้ที่ได้รับ คือ แนวคิดพลังใจของ Grotberg สามารถนำมาพหุสัมพันธ์กับหลักธรรม พละ ๕ อันเป็นเครื่องมือทางจิตวิญญาณที่มีศักยภาพในการเสริมสร้างพลังใจให้เข้มแข็งจากภายในได้

คำสำคัญ: พลังใจ, พุทธจิตวิทยา, ผู้สูงอายุ, สุขภาวะทางจิต

Abstract

This study aimed ๑) to study the concepts and theories on strengthening mental resilience based on Buddhist psychology for enhancing the mental well-being of the elderly in Thai society; ๒) to investigate the factors strengthening mental resilience based on Buddhist psychology for enhancing the mental well-being of the elderly in Thai society; and ๓) to propose guidelines for strengthening mental resilience based on Buddhist psychology for enhancing the mental well-being of the elderly in Thai society. The study was quantitative research. The sample of the study consisted of ๓๙๙ elderly individuals. The research findings were as follows ๑) The key theoretical concepts related to strengthening mental well-being include Grotberg's concept of resilience and the Buddhist principles known as the Five Powers (*Pañca Bala*)—faith, energy, mindfulness, concentration, and wisdom ๒) The Five Powers, as factors in Buddhist psychology, were found to have a high statistically significant correlation (at the .๐๑ level) with mental well-being both overall and each aspects, except for faith, which showed a moderate correlation ๓) Guidelines for strengthening mental resilience should focus on promoting the Five Powers among the elderly, as it plays a crucial role in nurturing resilience and cultivating bravery within the individual and helping them build inner strength, cope with challenges, and ultimately attain better mental well-being. The key knowledge gained from this study is that Grotberg's concept of resilience can

be integrated with the Buddhist Five Powers, which serve as powerful spiritual tools to cultivate inner mental strength.

Keywords: Resilience, Buddhist Psychology, Elderly, Mental Well-Being

๑. บทนำ

ประเทศไทยเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ (Aged Society) เพราะมีประชากรสูงอายุในสัดส่วน ๒๐% ของประชากรทั้งหมด จากสถิติจำนวนผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๖๗ โดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย รายงานว่าในปี ๒๕๖๗ มีผู้สูงอายุในประเทศไทยเป็นจำนวน ๒๐.๗๐% จากประชากรทั้งหมดและในปี ๒๕๗๔ ไทยจะเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอดเหมือนญี่ปุ่น คือ มีประชากรสูงอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปถึง ๒๘% ของประชากรทั้งหมด และจากจำนวนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้เกิดผลกระทบขึ้นในหลายด้าน เช่น สังคม เศรษฐกิจ สาธารณสุขและสวัสดิการของรัฐ เป็นต้น นอกจากนี้ปัญหาทางสุขภาพร่างกายสิ่งที่ตามมาคือปัญหาทางสุขภาพจิตที่ย่ำแย่ลงของผู้สูงอายุ สำหรับปัญหาทางร่างกายนั้นล่องลอยไปตามกาลเวลามีอาจทำให้กลับคืนมาแข็งแรงอ่อนเยาว์เหมือนเดิมได้ แต่สิ่งที่สามารถรักษาได้ก็คือการรักษาจิตใจ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, ๒๕๖๖)^๒ การที่ผู้สูงอายุได้พบการเปลี่ยนผ่านของยุคต่างๆ อย่างรวดเร็วทำให้เกิดภาวะทางจิตหลายอย่าง เช่น น้อยใจ ติดการเปรียบเทียบ ภาวะอารมณ์แปรปรวน ภาวะเครียด วิตกกังวล โรคจิตเภท และกลุ่มอาการต่าง ๆ ของร่างกายที่ไม่พบพยาธิสภาพทางกายหรืออาการหลงผิดคิดตนป่วย แม้กระทั่งการไม่เห็นคุณค่าในตัวเองจนนำไปสู่การมีภาวะซึมเศร้าในผู้สูงวัย การดูแลสุขภาพจิตในผู้สูงอายุจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (เข้าถึงโลกของผู้สูงอายุด้วยหัวใจ สร้างสุขภาพจิตอย่างไรให้เวิร์ก, ๒๕๖๖)^๓ นอกจากนี้แล้วการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็มีผลต่อสุขภาพจิตของ

^๒ กรมกิจการผู้สูงอายุ, สังคมผู้สูงอายุในปัจจุบันและเศรษฐกิจในประเทศไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.dop.go.th/th/know/15/926> [๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๖].

^๓ ศูนย์สุขภาพใจ ปรีกษาจิตแพทย์, เข้าถึงโลกของผู้สูงอายุด้วยหัวใจ สร้างสุขภาพจิตอย่างไรให้เวิร์ก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.vimut.com/article/older-adults-mental-health> [๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๖].

ผู้สูงอายุ จากผลวิจัยเรื่องการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยในสองทศวรรษหน้าเชิงพุทธบูรณาการ^๔ พบว่า สภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยปัจจุบันมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ส่วนใหญ่เป็นโสด บางส่วนบุตรหลานไปทำงานต่างถิ่น ทำให้ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจเนื่องจากไม่ได้วางแผนการเงินล่วงหน้า จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุอาจต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย ด้านอารมณ์และจิตใจ และด้านบทบาทและสถานะทางสังคม เหล่านี้ล้วนมีผลต่อสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุทั้งสิ้น ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาหมดพลังใจของผู้สูงอายุในสังคมไทย หลายปัญหาส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกไร้คุณค่า หมดหวัง ซึมเศร้าหรือวิตกกังวล ซึ่งอาจเกิดจากปัญหาด้านสุขภาพ สังคมหรือเศรษฐกิจ การแก้ไขปัญหาพลังใจของผู้สูงอายุในสังคมไทยเป็นสิ่งสำคัญเพราะจะช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายและใจที่ดี สามารถดำรงชีวิตได้อย่างอิสระและมีความสุข ส่งผลดีต่อสังคมโดยรวม ผู้วิจัยจึงสนใจทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย โดยนำหลักพุทธจิตวิทยาซึ่งประกอบด้วยหลักธรรม ได้แก่ หลักพระ ๕ และแนวคิตทฤษฎีจิตวิทยาตะวันตกเพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางเสริมสร้างพลังใจตามแนวทางพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุ ให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมผู้สูงอายุได้อย่างมีความสุขในบ้านปลายชีวิตต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยา เพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย

๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย

๓) เพื่อเสนอแนวทางเสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย

^๔ ศิริพรรณ วีระนนทาเวทย์, “การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยในสองทศวรรษหน้าเชิงพุทธบูรณาการ”, *ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ก.

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย” นี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณที่ใช้การวิจัยเชิงความสัมพันธ์ (Correlational Research) แบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอน คือ ๑) วิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ๒) วิจัยเชิงปริมาณ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยประกอบ ขั้นตอนที่ ๑: ศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย ขั้นตอนที่ ๒: สร้างกรอบแนวคิดการวิจัยจากเอกสารและทฤษฎีที่ได้ศึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยและการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ขั้นตอนที่ ๓: การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยา หรือพละ ๕ เพื่อใช้ในการประเมินปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจของผู้สูงอายุ ขั้นตอนที่ ๔: การหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ดำเนินการหาคุณภาพเครื่องมือในการวิจัยดังนี้ ๑) การตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) การหาค่าความเที่ยง (Reliability) ของ IOC ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ จำนวน ๕ ท่าน โดยแบบสอบถามปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาและแบบสอบถามสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุ มีค่า IOC อยู่ระหว่าง ๐.๘๐-๑.๐๐ ๒) การตรวจสอบความเที่ยง (Reliability) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ผ่านการแก้ไขปรับปรุงนำไปทดลองใช้ (Try Out) กับผู้สูงอายุ จำนวน ๓๐ คน โดยการตรวจสอบความเชื่อมั่นแบบวัดความสอดคล้องภายใน (Internal Consistency Reliability) โดยแบบสอบถามปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยา มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๓๓ แบบสอบถามสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุ มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๘๙๙ ซึ่งแบบสอบถามทั้งฉบับมีความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๕๖ ขั้นตอนที่ ๕: ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ขั้นตอนที่ ๖: นำแบบสอบถามแจกกลุ่มตัวอย่างจริงจำนวน ๓๙๙ คน ที่ได้จากการคำนวณตามสูตรการหาประชากรกลุ่มตัวอย่าง (Yamane, ๑๙๖๗)^๕ ขั้นตอนที่ ๗: วิเคราะห์ข้อมูลสถิติพื้นฐาน วิเคราะห์สถิติอ้างอิงด้วยสถิติการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson’s Product Moment Correlation Coefficient) การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่าง ๒ กลุ่ม (Independent Sample t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว F-test (One-way ANOVA) และเสนอรายงานวิจัย ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

^๕ Yamane, Taro *Statistic: An Introductory Analysis*, (New York: Harper & Row, 1967).

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ดังนี้

๑) ผลการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาพทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย พบว่า หลักธรรมผละ ๕ อันได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างพลังใจแก่ผู้สูงอายุและทฤษฎี Resilience Quotient (RQ)^๖ แนวคิดนี้ใช้วัดและประเมินความยืดหยุ่นทางจิตใจของบุคคล ความยืดหยุ่นทางจิตใจ (Resilience) คือความสามารถในการปรับตัวและกลับมาได้หลังจากเผชิญกับความยากลำบากหรือความท้าทายในชีวิต และการฟื้นฟูตัวเองเมื่อเผชิญกับความยากลำบาก ทั้งสองแนวคิดนี้สามารถนำมาใช้ร่วมกันเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจและพลังใจของบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) ผลการศึกษายัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยา โดยหลักธรรมผละ ๕ อันได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา โดยรวมและรายด้าน มีความสัมพันธ์ในระดับสูงกับสุขภาพทางจิต จิต โดยพลังของปัญญามีความสัมพันธ์กับสุขภาพทางจิตมากที่สุด รองลงมาเป็น พละของสมาธิ และมีเพียงด้านพลังของศรัทธาที่มีความสัมพันธ์ในระดับปานกลางกับสุขภาพทางจิต ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๑ ระดับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยากับสุขภาพทางจิต (n = ๓๙๙)

ปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยา	สุขภาพทางจิต		
	Pearson Correlation (r)	Sig. (๒-tailed)	ระดับความสัมพันธ์
พลังของศรัทธา	.๕๐๒	.๐๐๐	ปานกลาง
พลังของวิริยะ	.๖๘๔	.๐๐๐	สูง
พลังของสติ	.๗๓๐	.๐๐๐	สูง

^๖ Grotberg, E.H., *A Guide to Promoting Resilience in Children: Strengthening the Human Spirit*, (Netherlands: Bernard Van Leer Foundation, 1995), pp. 9-10.

ปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยา	สุขภาวะทางจิต		
	Pearson Correlation (r)	Sig. (๒-tailed)	ระดับความสัมพันธ์
พลังของสมาธิ	.๗๙๕	.๐๐๐	สูง
พลังของปัญญา	.๗๙๙	.๐๐๐	สูง
รวม	.๘๔๙	.๐๐๐	สูง

๓) แนวทางเสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย พบว่า ควรมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา เช่นการออกกำลังกาย มีงานอดิเรกที่รัก การทำกิจกรรมทางศาสนา หรือการเป็นจิตอาสาช่วยเหลือสังคมตามความถนัดของตน และ ควรประยุกต์ใช้หลักธรรมผละ ๕ ในการฝึกอบรมเสริมสร้างพลังใจแก่ผู้สูงอายุ จะทำให้ผู้สูงอายุมีภูมิคุ้มกันทางใจ มีความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรค นำไปสู่การมีสุขภาวะทางจิตที่ดีต่อไป หากผู้สูงอายุมี ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา สูงแค่ไหน ความเข้มแข็งทางใจก็สูงขึ้นตามด้วย

๕. อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย” สามารถอภิปรายผลตามข้อค้นพบของวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

๑) การอภิปรายผลการวิจัยแนวคิดการเสริมสร้างพลังใจตามหลักพุทธจิตวิทยาส่งผลต่อสุขภาวะทางจิต ที่พบว่า ใช้แนวคิดเกี่ยวกับพลังใจของ กรอทเบิร์ก (Grotberg, ๒๐๐๕)^๗ และหลักธรรมที่ใช้ส่งเสริมการสร้างพลังใจ ได้แก่ ผละ ๕ ร่วมกันมีผลต่อสุขภาวะทางจิต สอดคล้องกับจำสืบทำรวจ หลิง กนกวรรณ ขวัญอ่อน^๘ ที่ศึกษาพุทธจิตวิทยาสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจในญาติผู้ดูแล ผู้ป่วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง โดยผู้วิจัยประยุกต์ทฤษฎี RQ (Resilience Quotient) ความ

^๗ Grotberg, E.H., **Resilience for Tomorrow**, [Online], Source: http://resilient.uluc.edu/library/grotberg2005_resilience-for-tommorrow-brazil.pdf [19 February 2014].

^๘ จำสืบทำรวจ กนกวรรณ ขวัญอ่อน, “พุทธจิตวิทยาสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจในญาติผู้ดูแลผู้ป่วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง”, **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ก.

เข้มแข็งทางด้านจิตใจตามแนวคิดของ กอธเบอร์ก (Grothberg) ว่ามี ๓ องค์ประกอบหลักที่แต่ละบุคคลจะดึงมาใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ และใช้เผชิญกับสถานการณ์เลวร้ายหรือเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียดในชีวิต เพื่อจัดการกับปัญหาและเกิดการเรียนรู้จากกระบวนการที่ตนเองผ่านพ้นสถานการณ์นั้นมาพัฒนาเป็นโปรแกรมโปรแกรมพุทธิจิตวิทยาสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจในญาติผู้ดูแลผู้ป่วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กมลาศ ภูวนาธิพงษ์ และคณะ^๙ ที่กล่าวว่าพลังใจเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้วัยรุ่นสามารถปรับตัวไปตามสถานการณ์หรือสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้ กล้าเผชิญกับปัญหา และสามารถทำความเข้าใจกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต มีความมั่นคงทางอารมณ์ สามารถควบคุมตนเองได้ การเสริมสร้างพลังใจเป็นกระบวนการที่ช่วยส่งเสริมหรือเพิ่มความสามารถให้วัยรุ่นมองเห็นความสามารถของตนเอง เข้าใจปัญหาและสามารถวิเคราะห์หาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาและตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเองได้นำมาซึ่งความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีการแสดงออกที่เหมาะสม การเสริมสร้างพลังใจที่สำคัญคือการสร้างพลังใจจากภายในตนเอง หลักพุทธธรรมเพื่อการเสริมสร้างพลังใจให้วัยรุ่น คือ พละ ๕ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา และการมีกัลยาณมิตร นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับศึกษาในต่างประเทศที่พบว่า การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจเป็นการใช้แนวทางของหลักจิตวิทยาเชิงบวก เช่น Zhang, Z. et al.^{๑๐} พบว่า ผู้สูงอายุที่มีทัศนคติเชิงบวกต่อวัยชรา มีแนวโน้มที่จะฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายหลังจากการล้มได้ดีกว่า ความแข็งแรงทางร่างกายมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการกลับเข้าสู่สังคมของผู้สูงอายุที่เคยล้ม การมีทัศนคติเชิงบวกต่อวัยชราและความแข็งแรงทางร่างกาย ส่งผลต่อการกลับเข้าสู่สังคมของผู้สูงอายุที่เคยล้มได้มากที่สุด และ Windle, G. & Bennett, K.M.^{๑๑} ที่พบว่า กิจกรรมทางกายมีผลบวกต่อ Resilience การมีกิจกรรมทางกายอย่างสม่ำเสมอ เช่น การเดิน การวิ่ง การออกกำลังกายแบบแอโรบิก หรือ

^๙ กมลาศ ภูวนาธิพงษ์ และคณะ, “พุทธิจิตวิทยาเพื่อพลังใจวัยรุ่น”, วารสารพุทธิจิตวิทยา, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๕): ๗๙-๘๘.

^{๑๐} Zhang, Z. et al., “Positive Self-perceptions of Aging Increase Physical Resilience to Facilitate Social Re-engagement of Older Adults Who Fall: Analysis Based on Health and Retirement Study Data”, *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, Vol. ๑๐๔ No. ๘ (๒๐๒๓): ๑๒๕๓-๑๒๕๙.

^{๑๑} Windle, G. & Bennett, K.M., “Psychological Resilience and Aging: The Role of Physical Activity”, *Journal of Aging and Physical Activity*, Vol. ๒๙ No. ๓ (๒๐๑๗): ๔๕๓-๔๗๐.

การเล่นโยคะ ช่วยเสริมสร้างความสามารถในการฟื้นตัวทางจิตใจในผู้สูงอายุ ผู้ที่มีกิจกรรมทางกายมากกว่ามีแนวโน้มที่จะมี Resilience สูงกว่า

ขณะเดียวกัน การในการประยุกต์ใช้หลักพุทธจิตวิทยาโดยหลักพละ ๕ ในการศึกษาคำสอนเกี่ยวกับพละ ๕ ในพุทธปรัชญาเถรวาท ถือเป็นหลักธรรมที่คอยเกื้อหนุนและเป็นพื้นฐานสำหรับหลักธรรมอื่นที่มีความละเอียดอ่อนและลึกซึ้ง เป็นแนวทางปฏิบัติในการหลุดพ้นจากทุกข์และการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะสงสาร และ การศึกษาของ พระราชมงคลวิเทศ (น้อม กาละสังข์, ๒๕๖๕) ที่พบว่า พละ ๕ เป็นกำลังหรือพลังหรือธรรมอันเป็นกำลัง คือความไม่หวั่นไหวอันเป็นกำลังที่ผลักดันอกุศลธรรมให้พินาศไปและยังความตรัสรู้มรรค ผล นิพพาน เป็นความเข้มแข็งมั่นคงดำรงอยู่ได้ในสัมปยุตตธรรมทั้งหลายอย่างไม่หวั่นไหวอันธรรมเป็นที่ปฏิบัติจะเข้าครอบงำไม่ได้ แสดงให้เห็นว่า พละ ๕ เป็นหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้ร่วมกับแนวคิดจิตวิทยาทางตะวันตกในการสร้างเสริมพลังใจแก่ผู้สูงอายุได้จริง

๒) การอภิปรายปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย จากผลวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ มีสุขภาวะทางจิตอยู่ในระดับมากที่สุดทั้งภาพรวมและรายข้อ สอดคล้องกับ พระครูประสาทสรสิริธรรม (เกษม สุวณโณ)^๓ ที่พบว่า สุขภาวะทางปัญญาและสุขภาวะทางสังคมอยู่ในระดับมาก ส่วนสุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิตใจอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า สุขภาวะทางกาย รู้สึกพอใจกับสุขภาพในขณะนี้ อยู่ในระดับมากที่สุด สุขภาวะทางจิตใจ รู้สึกพึงพอใจในชีวิต (เช่น มีความสุข ความสงบ ความหวัง) อยู่ในระดับมากที่สุด สุขภาวะทางสังคม รู้สึกพอใจกับการช่วยเหลือที่เคยได้รับจากเพื่อนอยู่ในระดับมาก สุขภาพทางปัญญา คือ เข้าใจได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีความไม่เที่ยงแท้และแน่นอน ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเสมออยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมีสุขภาวะทางจิตที่ดีมีความสุข ดัง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)(๒๕๕๗) ได้อธิบายถึงคำว่าสุขภาวะหรือสุขภาพว่าคือสุขภาพ

^๑ พระสุเทพ สิริธมโม (มัจฉา), “ศึกษาเปรียบเทียบคำสอนเรื่องพละ ๕ ในพุทธปรัชญาเถรวาทและพุทธปรัชญามหายาน”, วารสารนิสิตวัง, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๔๖-๕๔.

^๒ พระครูประสาทสรสิริธรรม (เกษม สุวณโณ), “การศึกษาสุขภาวะของผู้สูงอายุในเขตชุมชนท่าอิฐ วัดแสงสิริธรรม ตำบลท่าอิฐ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ก.

ทางกาย จิต สังคม และปัญญา จึงสื่อความหมายใกล้ความสุข ภาวะที่ปลอดภัยเป็นสุข เป็นภาวะที่สมบูรณ์ คำสมัยใหม่เรียกว่า “องค์รวม” ความสุขแนวพุทธหรือสุขภาพแนวพุทธ “สุขภาวะ” หมายถึง ความสุขใด ๆ ที่ก็ตามพูดขึ้นมานั้น เราตรวจสอบได้ว่าเป็นความสุขที่แท้จริงหรือไม่ ถ้าไม่มีภาวะที่ว่ามาเหล่านี้ ก็ยังไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง ถ้าพูดว่าเป็นความสุข มันก็เป็นความสุขที่ชั่วคราว ไม่ยั่งยืน ยังขาด ยังพร่อง หรือกล่าวได้ว่าผู้สูงอายุในการศึกษานี้ความสุขตามคำกล่าวของ พระไพศาล วิสาโล^๑ ได้กล่าวถึง“สุขภาวะหรือความเป็นปกติสุข ในภาพรวมว่ามี ๔ ด้าน คือ สุขภาวะทางกาย ได้แก่ การมีสุขภาพดี สุขภาวะทางสังคม ได้แก่ การที่อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างกลมกลืน สุขภาวะทางจิต ได้แก่ การที่มีจิตใจที่สดชื่น เบิกบาน และสุขภาวะทางปัญญา ได้แก่ การที่มีความรู้ และความคิดที่ดีงานและถูกต้อง

โดยผลการวิจัยนี้พบว่า ผู้สูงอายุที่มีเพศ อายุ สถานภาพ การศึกษา อาชีพ และประสบการณ์เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมต่างกัน มีสุขภาวะทางจิตต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน สอดคล้องกับ พระครูประภาสกรสิริธรรม (เกษม สุวณโณ), (๒๕๖๐) ที่พบว่า สุขภาวะทางปัญญาและสุขภาวะทางสังคมอยู่ในระดับมาก ส่วนสุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิตอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า สุขภาวะทางกาย รู้สึกพอใจกับสุขภาพในขณะนี้อยู่ในระดับมากที่สุด สุขภาวะทางจิตใจ รู้สึกพึงพอใจในชีวิต (เช่น มีความสุข ความสงบ ความหวัง) อยู่ในระดับมากที่สุด สุขภาวะทางสังคม รู้สึกพอใจกับการช่วยเหลือที่เคยได้รับจากเพื่อนอยู่ในระดับมาก สุขภาวะทางปัญญา คือ เข้าใจได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีความไม่เที่ยงแท้และแน่นอน ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเสมออยู่ในระดับมาก ส่วนความแตกต่างของระดับสุขภาวะของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุเพศชายมีค่าเฉลี่ยที่สูงกว่าผู้สูงอายุเพศหญิงใน ๓ ด้าน คือ สุขภาวะทางกายและสุขภาวะทางปัญญา และผู้สูงอายุเพศหญิงมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าผู้สูงอายุเพศชายใน ๑ ด้าน คือ สุขภาวะทางสังคม โดยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕. นอกจากนี้การที่ผู้สูงอายุที่มีเพศ อายุ สถานภาพ การศึกษา อาชีพ และประสบการณ์เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมต่างกัน มีสุขภาวะทางจิตต่างกันนั้น เมื่อพิจารณาทฤษฎี Erikson's Epigenetic Theory หรือ ทฤษฎี Psycho social Developmental Stage ของอีริกสัน (Erikson, E.H., ๑๙๕๐)^๑ จะพบว่า คนที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ดำเนินพัฒนาการมาถึงระยะที่ ๗ คือ : ความเป็นส่วนรวมกับความคิดถึงแต่ตนเอง

^๑ พระไพศาล วิสาโล, **สุขแท้ด้วยปัญญา วิธีสู่สุขภาวะทางปัญญา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส, ๒๕๕๒), หน้า ๗-๙.

^๑ Erikson, E.H., **Childhood and Society**, (New York: Norton, 1950).

(Generativity vs Stagnation) จะต้องการดูแลผู้อื่น มักจะเป็นรูปแบบการสั่งสอนหรือสร้างการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีที่จะเกิดผลประโยชน์ต่อผู้อื่น เป็นการตอบแทนสังคม อาจด้วยการเลี้ยงดูลูก ขยันในงานและทำงานสังคม หรือองค์กรต่าง ๆ ถ้าสำเร็จจะสร้างความรู้สึกรับประโยชน์ และประสบความสำเร็จ หากไม่สำเร็จอาจรู้สึกว่าได้ไม่ให้ความส่วนร่วมทาง ทำให้คิดแต่ตนเองและไม่ขยันในงาน หากสำเร็จอาจสร้างลักษณะคือ การดูแลเอาใจใส่ และอาจดำเนินถึงระยะที่ ๘ คือ ความมั่นคงทางจิตใจ กับ ความสิ้นหวัง (Integrity vs Despair) เป็นช่วงอายุ ๖๕ ปี ถึงบั้นปลายชีวิต เป็นระยะที่คิดถึงความสำเร็จในชีวิตและเกิดความภูมิใจหากรู้สึกประสบความสำเร็จในชีวิต ช่วงนี้จะเป็นช่วงที่ทำงานลดลง เพื่อค้นหาชีวิตวัยเกษียณ ถ้ามองว่าชีวิตที่ผ่านมาไม่ประสบความสำเร็จจะรู้สึกผิดเกี่ยวกับอดีตหรือไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตและไม่พอใจกับชีวิตและอาจสร้างความสิ้นหวังซึ่งอาจส่งผลต่อการเกิดโรคซึมเศร้าหรือความสิ้นหวัง หากสำเร็จจะนำไปสู่ลักษณะคือ ปัญญา เพื่อให้มองย้อนหลังถึงชีวิตด้วยความรู้สึกสมบูรณ์ และยอมรับความตายโดยปราศจากความกลัว ผู้ที่ฉลาดจะมีทั้งความมั่นคงและความสิ้นหวังอย่างสมดุลกัน ซึ่งในช่วงนี้หากผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิตมาได้อย่างมีความสุข ประสบความสำเร็จจะเป็นผู้ที่มีสุขภาวะทางจิตที่ดี และยังสอดคล้องกับทฤษฎีของ โรเบิร์ต เพค (Robert Peck's Theory)^๑ เกี่ยวกับกาพัฒนาทางจิตสังคมในวัยสูงอายุ กล่าวว่าผู้สูงอายุจะมีการผันแปรไปตามการเปลี่ยนแปลงในระดับต่าง ๆ ของร่างกาย ดังนั้น ผู้สูงอายุที่มีอายุหรือเพศต่างกันย่อมมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงของร่างกายต่าง ๆ และส่งผลต่อสุขภาวะทางจิตที่แตกต่างกันได้ เช่น ความเสื่อมของร่างกาย ความเจ็บป่วย การศึกษา ครั้งนี้พบว่า ปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยา มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสุขภาวะทางจิตอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งลักษณะของความเข้มแข็งทางด้านจิตใจเป็นคุณสมบัติทางบวกของบุคคล และเป็นศักยภาพในตัวบุคคล รวมทั้งแหล่งสนับสนุนภายนอก โดยที่ Grothberg^๒ แบ่งลักษณะของความเข้มแข็งทางด้านจิตใจเป็น ๓ ลักษณะ ได้แก่ ฉันทะ ฉันทะ และฉันทะ ซึ่งเป็นความสามารถในการเผชิญวิกฤติที่จัดการกับปัญหา โดยมีวิธีการแก้ไขที่รับรู้เกี่ยวกับตนเองและเกิดการเปลี่ยนแปลงทางบวก มองเห็นคุณค่าตนเองและเชื่อในความสามารถแห่งตน สามารถเข้ากับคนรอบข้างได้ตลอดจนมีทักษะในการเผชิญปัญหาซึ่งได้รับความเอาใจใส่จากผู้คนรอบข้าง ทำให้เพิ่ม

^๑ Peck, R., "Psychological Developments in the Second Half of Life, *The Journal of Gerontology*, Vol. 11 No. 4 (1956): 85-94.

^๒ Grotberg, E.H., *A Guide to Promoting Resilience in Children: Strengthening the Human Spirit*, pp. ๙-๑๐.

ประสิทธิภาพในการรับรู้ตนเองและมีอารมณ์ขัน พลิกวิกฤติเป็นโอกาสต่อเป้าหมายของการดำเนินชีวิตและสามารถควบคุมชีวิตตนเองได้ ประกอบกับมีการแสดงออกทางพฤติกรรมเชิงบวกในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา มีอิสระทางความคิดที่มีจุดมุ่งหมายและมีความหวัง อันเป็นพลังจากภายในตัวบุคคล หากได้รับการสนับสนุนจากสภาพแวดล้อมภายนอกหรือบุคคลที่เขารักและความเข้มแข็งทางด้านจิตใจเป็นผลมาจากการฟื้นคืนสภาพหลังเผชิญสถานการณ์ที่มีความวิกฤติ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นพลังใจเป็นสิ่งสำคัญต่อการเสริมสร้างสุขภาวะทางใจ ซึ่งในทางพุทธศาสนา หลักธรรมที่สัมพันธ์กับการเสริมสร้างพลังใจ คือ หลักพละ ๕ เป็นธรรมอันเป็นกำลัง ซึ่งทำให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคงดำรงอยู่ได้ ไม่สัมปยุตตธรรมทั้งหลายอย่างไม่มีวันไหว พละในความหมายของ อินทริย์ หลักธรรมที่เป็นเครื่องวัดความพร้อม^๑ และบ่งชี้เข้าร่วมก้าวหน้าผลของการพัฒนาส่งเสริมว่าช้าหรือเร็วของบุคคล ได้แก่ ศรัทธา หรือสัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และ ปัญญา อินทริย์ แปลว่า สภาพที่เป็นใหญ่ในกิจของตน คือ ธรรมที่เป็นตัวการหลักใหญ่ในการทำหน้าที่อย่างหนึ่งอย่างใดในที่นี้ หมายถึง เป็นตัวการหลักใหญ่ในการกำจัดสาเหตุแห่งปัญหา ทำความเพียรพัฒนาเหตุปัจจัยสู่เป้าหมาย ทำให้เกิดความพร้อมในการเรียนรู้ปริยัติ ผึกฝนปฏิบัติ ทำให้แจ้งประจักษ์ปฏิเวธ กล่าวคือ เมื่อผู้สูงอายุเผชิญกับปัญหาหรือความคับข้องใจ การมีพละ ๕ จะเป็นหลักใหญ่ในการกำจัดสาเหตุแห่งปัญหา

๓) การอภิปรายแนวทางเสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย จากผลการศึกษา ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางเสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยบนพื้นฐานของหลักพละ ๕ ได้แก่ พละศรัทธา พลังวิริยะ พลังสติ พลังสมาธิ และพลังปัญญา ซึ่งเป็นหลักที่สามารถเรียนรู้ได้จากหลายช่องทาง ไม่ว่าจะเป็นการออกกำลังกาย การฝึกปฏิบัติในสถานปฏิบัติธรรม การวิปัสสนากรรมฐาน การทำกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ เช่น การทำบุญตักบาตร รักษาศีล ฟังพระ ธรรมเทศนา ปฏิบัติธรรม เวียนเทียน และการทำสมาธิเจริญวิปัสสนากรรมฐาน สอดคล้องกับ การศึกษาของ พระราชมงคลวิเทศ (น้อม กาละสังข์)^๒ ที่พบว่า แนวทางการเสริมสร้างพลังใจของชาวพุทธในสหรัฐอเมริกาตามหลักพละ ๕ ของวัดมณฑลเทพมุนี มี ๕ ประการตามหลักพละ ๕ และได้

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร: วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๕๕), หน้า ๘๒๘-๘๓๒.

^๒ พระราชมงคลวิเทศ (น้อม กาละสังข์), “การเสริมสร้างพลังใจของชาวพุทธในสหรัฐอเมริกาตามหลักพละ ๕ : กรณีศึกษา วัดมณฑลเทพมุนี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕), หน้า ก.

ดำเนินการโดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดมงคลเทพมุนีที่ประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีลักษณะคล้ายกับกิจกรรมที่จัดขึ้นในวัดที่ประเทศไทย นอกจากนี้แนวทางดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นว่าหลักพละ ๕ จะเป็นหลักธรรมที่ช่วยสนับสนุนหรือส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาวะทางจิตที่ดีและยั่งยืนได้ สอดคล้องกับ ธฤชิตา แก้วภราดัย^๒ ที่พบว่า เมื่อใช้ธรรมะอิทธิบาท ๔ กับพละ ๕ ร่วมกัน ย่อมเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งในด้านการปฏิบัติธรรม การศึกษาและการทำงาน มุ่งไปสู่จุดหมายเดียวกัน โดยใช้ อิทธิบาท ๔ เป็นแกนขับเคลื่อนและใช้พละ ๕ เป็นพลังงานขับเคลื่อนจากภายใน เป็นเสมือนกำลังหนุนจิตใจให้เข้มแข็ง เป็นหลักธรรมประดับประดาเป็นเครื่องมือเกื้อกูลกัน สามารถสร้างความมั่นคงให้กับบุคคลในการปฏิบัติธรรม การศึกษา และการทำงาน นำไปสู่ผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพได้เป็นอย่างดีและเจริญยิ่งขึ้นตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แนวทางเสริมสร้างพลังใจตามแนวทางพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย คือส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา เช่นการออกกำลังกาย มีงานอดิเรกที่รัก การเป็นจิตอาสาช่วยเหลือสังคมตามความถนัดของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกปฏิบัติธรรม งานวิจัย กมลลาศ ภูวนาธิพงษ์ และอำนาจ บัวศิริ^๒ พบระดับความสุขของกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมวัยผู้ใหญ่มีคะแนนความสุขในการดำเนินชีวิตสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

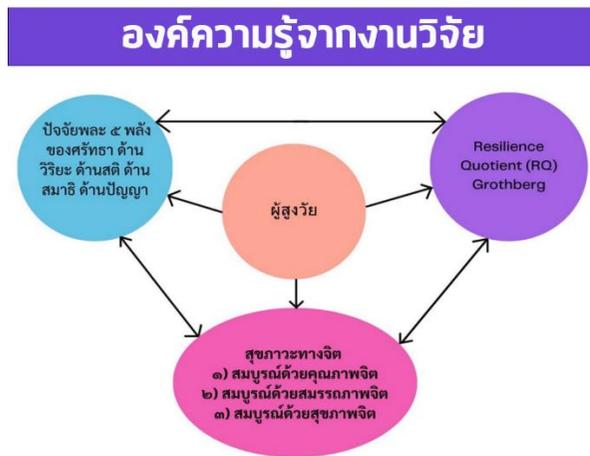
๖. องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยเรื่องปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยเป็นการวิจัยเชิงความเชิงความสัมพันธ์ (Correlational Research) โดยศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพลังใจและหลักธรรมที่ส่งเสริมการสร้างพลังใจ ได้แก่ หลักพละ ๕ อันได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา การศึกษานี้เน้นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้สูงอายุในสังคมไทย ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญในบริบทของการดูแลสุขภาวะทางจิต เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่อาจเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในชีวิตทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม การส่งเสริมสุข

^๒ ธฤชิตา แก้วภราดัย, “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพละ ๕ กับอิทธิบาท ๔”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ก.

^๒ กมลลาศ ภูวนาธิพงษ์ และอำนาจ บัวศิริ, “สุขชีวีวิถีพุทธในชุมชนเมืองยุค ๔.๐ : กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน”, วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๖๓): ๔๐๓-๔๑๙.

ภาวะทางจิตของกลุ่มนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยใช้หลักธรรมะผละ ๕ เป็นพื้นฐานสำคัญในพุทธศาสนา ที่ช่วยเสริมสร้างพลังใจกับบุคคลโดยเฉพาะในผู้สูงอายุ หลักธรรมะผละเหล่านี้ช่วยให้ผู้สูงอายุ สามารถรับมือกับปัญหาและความเครียดในชีวิตประจำวันได้ดีขึ้น เช่น ศรัทธาในศาสนาหรือมีทัศนคติที่ดี, การมีวิริยะในการฝึกฝนจิตใจ, การมีสติเพื่อควบคุมอารมณ์, การมีสมาธิในการตั้งจิตให้สงบ, และการใช้ปัญญาในการตัดสินใจอย่างถูกต้อง เพื่อให้ผู้สูงอายุมีพลังใจที่เข้มแข็งส่งผลให้มีสุขภาพทางจิตที่ดี หมายถึง สภาวะที่บุคคลมีสุขภาพจิตที่ดี มีความสมดุลทางจิตใจ ประกอบด้วย สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต คือการมีจิตใจที่มั่นคง ไม่หวั่นไหวต่อปัญหาหรืออุปสรรค สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือ การมีความสามารถในการเผชิญหน้ากับปัญหาและการเปลี่ยนแปลง สมบูรณ์ด้วยสุขภาพจิต คือการมีความสุข และความพอใจในชีวิต และสามารถวัดได้โดยใช้ Resilience Quotient (RQ) ตามแนวคิดของ Grothberg เป็นแนวคิดที่วัดความสามารถของบุคคลในการรับมือ และฟื้นตัวจากความยากลำบากหรือความเครียดสามารถสรุปเป็นชุดความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยได้เป็นภาพ ดังนี้

ภาพที่ ๑ องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยา คือ ผละ ๕ มีความสัมพันธ์กับสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุ และส่งผลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาวะทางจิตที่ดี อันประกอบด้วย ๑) สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต ๒) สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต ๓) สมบูรณ์ด้วยสุขภาพจิต งานวิจัยพบว่าพบว่าหลักธรรมผละ ๕ มีความเกี่ยวข้องและสามารถนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุได้อย่างมีนัยสำคัญ ในส่วนการต่อยอดการพัฒนากิจกรรมและโปรแกรม สามารถนำหลักธรรมผละ ๕ มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบกิจกรรมหรือโปรแกรมที่

เน้นการเสริมสร้างพลังใจของผู้สูงอายุ เช่น การฝึกสมาธิ การเจริญสติ และการให้คำปรึกษาแบบ พุทธจิตวิทยา การให้ความรู้และการฝึกอบรมเกี่ยวกับหลักธรรมผละ ๕ จะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถ นำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพหากผู้สูงอายุมีหลักผละ ๕ และสามารถปฏิบัติได้ดี มากเท่าใด ก็จะมีสุขภาวะทางจิตที่ดีขึ้นหรือเพิ่มขึ้นตามไปด้วยนั้น ซึ่งจากผลการวิจัยนี้เป็น ประโยชน์ต่อองค์กรรวม ๒ ด้าน คือ ประโยชน์ต่อบุคคล ในที่นี้คือผู้สูงอายุ ผลที่วิจัยนี้ได้สามารถ นำไปใช้เป็นแนวทางในสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุตามหลักพุทธจิตวิทยา คือ ผละ ๕ และ ประโยชน์ต่อองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น สามารถประยุกต์องค์ความรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริม คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยโดยรวม และเผยแพร่ข้อมูลจากงานวิจัยในสถาบันพลังจิตตานุ ภาพต่อไป

๗. สรุป

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวข้องที่ใช้ในการศึกษาการเสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อ ส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยในการศึกษาคั้งนี้ พบว่า แนวคิดทฤษฎีสำคัญที่ เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาวะทางจิต ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับพลังใจของกรอทเบอร์ก (Grotberg) และหลักธรรมที่ใช้ส่งเสริมการสร้างพลังใจ ได้แก่ ผละ ๕

ปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุ ในสังคมไทย สามารถสรุปได้ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยสุขภาวะทางจิตและคะแนนเฉลี่ย ปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด และพบว่า ปัจจัยที่เสริมสร้าง พลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยา มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับสุขภาวะทางจิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .๐๑ โดยปัจจัยที่เสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาโดยรวมและรายด้าน มีความสัมพันธ์ ในระดับสูงกับสุขภาวะทางจิต ยกเว้นด้านพลังของศรัทธามีความสัมพันธ์ในระดับปานกลางกับสุข ภาวะทางจิต

แนวทางเสริมสร้างพลังใจตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุ ในสังคมไทย คือ ๑) การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา โดยทั้ง ๕ ขั้นต่อนั้นได้ดำเนินการประยุกต์ใช้ในการช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาวะทางจิตดีได้หลายประการ เช่น การออกกำลังกาย พลังใจช่วยผู้สูงอายุมีความกระตือรือร้นและความสนใจในชีวิต สนใจที่จะการ เรียนรู้สิ่งใหม่ พลังใจช่วยผู้สูงอายุให้มีความสุขความสมบูรณ์กายใจและอยากเผยแผ่สิ่งนั้นออกมา เช่น การออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวันสำคัญต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา โดยมีกิจกรรมที่สำคัญคือการทำบุญตักบาตร รักษาศีล ฟังพระ ธรรม

เทศนา ปฏิบัติธรรม เวียนเทียน และ ๒) ควรมีการจัดหลักสูตรการอบรมต่าง ๆ ในการปฏิบัติธรรม ด้วยการทำสมาธิเจริญวิปัสสนากรรมฐานแก่ผู้สูงอายุให้กว้างขวางขึ้น นอกจากนี้การเสริมสร้างพลังใจช่วยผู้สูงอายุให้อยากทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เช่น การเป็นอาสาสมัคร พลังใจจะช่วยผู้สูงอายุให้มีความสุขและความพอใจในชีวิตมากยิ่งขึ้น

๘. ข้อเสนอแนะ

๑) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลข้อค้นพบในการวิจัย ทางหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุได้นำหลักการผล ๕ ไปใช้ในการเสริมการพลังใจแก่ผู้สูงอายุให้เป็นรูปธรรม และสามารถประยุกต์ใช้หลักผล ๕ ไปสร้างกิจกรรมฝึกอบรมการพลังใจแก่ผู้สูงอายุให้เกิดมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรค นำไปสู่การมีสุขภาวะทางจิตที่ดีต่อไป

๒) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

จากผลการวิจัยพบว่า ควรนำเสนอแนวทางหรือวิธีการปฏิบัติเพื่อพัฒนาให้ผู้สูงอายุมีพลังใจด้วยปัจจัยแห่งผล ๕ ดังนี้

๒.๑) ด้านพลังของศรัทธา ควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางศาสนาและการทำความเข้าใจหลักธรรมทางพุทธศาสนาในรูปแบบที่เข้าถึงง่ายและเหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น การจัดสัมมนา การอบรม และการพบปะสนทนากับพระสงฆ์หรือวิทยากรผู้เชี่ยวชาญในด้านพุทธศาสนา นอกจากนี้ ควรมีการจัดทำสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งในรูปแบบของเอกสาร วิดีโอ และแอปพลิเคชันที่ผู้สูงอายุสามารถใช้ศึกษาและทำความเข้าใจได้ด้วยตนเอง

๒.๒) ด้านพลังของวิริยะ ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการฝ่าฟันอุปสรรคในชีวิตที่ผ่านมาระหว่างกันเพื่อสร้างพลังใจแก่กันและกันในกลุ่มผู้สูงอายุ

๒.๓) ด้านพลังของสติ ควรส่งเสริมการฝึกให้ผู้สูงอายุสามารถรู้เท่าทันตนเองว่ารู้สึกอย่างไร เพื่อนำไปสู่การจัดการจิตของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๔) ด้านพลังของสมาธิ ควรส่งเสริมให้ผู้อายุใช้สมาธิกับสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น เพื่อความสงบทางจิต เช่น การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม และการฝึกโยคะ หรือการทำกิจกรรมที่ต้องใช้สมาธิ เช่น การวาดภาพ การทำงานฝีมือ

๒.๕) ด้านพลังของปัญญา ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เพื่อให้มีความรู้ในทางโลก ส่งเสริมการปฏิบัติภาวนา เพื่อยกระดับจิตใจ ให้สามารถเข้าใจตนและ

เข้าใจโลกอย่างแท้จริง นำไปสู่การปล่อยวางเพื่อชีวิตที่มีความสุข

๓) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำการวิจัยเชิงทดลองโดยการจัดกิจกรรมเป็นชุดโปรแกรมไปทดลองเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุ และ ควรศึกษาปัจจัยพลังใจร่วมกับตัวแปรอื่น ๆ เช่น ตัวแปรจิตวิทยา ตัวแปรปัจจัยทางพระพุทธศาสนา อื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับสุขภาวะทางจิต เพื่อนำไปสู่การวิจัยในระยะยาวในผู้สูงอายุให้มีสุขภาวะทางจิตที่ดีอย่างยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพมหานคร: วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๕๕.
- พระไพศาล วิสาโล. **สุขแท้ด้วยปัญญา วิธีสู่สุขภาวะทางปัญญา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส, ๒๕๕๒.
- จำสืบทำรวจ กนกวรรณ ขวัญอ่อน. “พุทธจิตวิทยาสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจในญาติผู้ดูแลผู้ป่วยโรคไมติตต่อเรื้อรัง”. **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.
- ธฤชิตา แก้วภราดัย. “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพลัง ๕ กับอทิบาท ๔”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.
- พระครูประภาสสิริธรรม (เกษม สุวณฺโณ). “การศึกษาสุขภาวะของผู้สูงอายุในเขตชุมชนท่าอิฐ วัดแสงสิริธรรม ตำบลท่าอิฐ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.
- พระราชมงคทวีเทศ (น้อม กาละสังข์). “การเสริมสร้างพลังใจของชาวพุทธในสหรัฐอเมริกาตามหลักพลัง ๕ : กรณีศึกษา วัดมงคลเทพมุนี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕.

- ศิริพรรณ วีระนนทาเวทย์. “การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยในสองทศวรรษหน้าเชิงพุทธบูรณาการ”. **ดุष्ฎิณีพนธ์พุทธศาสตร์ดุष्ฎิณีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.**
- กมลาศ ภูวนาธิพงค์ และคณะ. “พุทธจิตวิทยาเพื่อพลังใจวัยรุ่น”. **วารสารพุทธจิตวิทยา. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๕): ๗๙-๘๘.**
- กมลาศ ภูวนาธิพงค์ และอำนาจ บัวศิริ. “สุขชีวิวิถีพุทธในชุมชนเมืองยุค ๔.๐ : กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน”. **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๖๓): ๔๐๓-๔๑๙.**
- พระสุเทพ สิริธมโม (มัจฉา). “ศึกษาเปรียบเทียบคำสอนเรื่องผละ ๕ ในพุทธปรัชญาเถรวาทและพุทธปรัชญามหายาน”. **วารสารนิสิตวัง. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๔๖-๕๔.**
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. **สังคมผู้สูงอายุในปัจจุบันและเศรษฐกิจในประเทศไทย.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.dop.go.th/th/know/15/926> [๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๖].
- ศูนย์สุขภาพใจ ปรีชาจิตแพทย์. **เข้าถึงโลกของผู้สูงอายุด้วยหัวใจ สร้างสุขภาพจิตอย่างไรให้เวิร์ก.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.vimut.com/article/older-adults-mental-health> [๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๖].

ภาษาอังกฤษ

- Erikson, E.H. **Childhood and Society.** New York: Norton, 1950.
- Grotberg, E.H. **A Guide to Promoting Resilience in Children: Strengthening the Human Spirit.** Netherlands: Bernard Van Leer Foundation, 1995.
- Yamane. **Taro Statistic: An Introductory Analysis.** New York: Harper & Row, ๑๙๖๗.
- Cronbach, L.J. “Coefficient Alpha and the Internal Structure of Tests”. **Psychometrika.** Vol. 16 (1951): 297-334.
- Peck, R. “Psychological Developments in the Second Half of Life. **The Journal of Gerontology.** Vol. 11 No. 4 (1956): 85-94.
- Rovinelli, R.J. & Hambleton, R.K. “ On the Use of Content Specialists in the Assessment of Criterion-Referenced Test Item Validity” . **Tijdschrift voor Onderwijsresearch.** Vol. 2 No. 2 (1977): 49-60.

Windle, G. & Bennett, K.M. “Psychological Resilience and Aging: The Role of Physical Activity” . **Journal of Aging and Physical Activity**. Vol. 29 No. 3 (2021): 453-470.

Zhang, Z. et al. “ Positive Self-perceptions of Aging Increase Physical Resilience to Facilitate Social Re-engagement of Older Adults Who Fall: Analysis Based on Health and Retirement Study Data” . **Archives of Physical Medicine and Rehabilitation**. Vol. 104 No. 8 (2023): 1253-1259.

Grotberg, E.H. **Resilience for Tomorrow**. [Online]. Source: http://resilient.uluc.edu/library/grotberg2005_resilience-for-tomorrow-brazil.pdf [19 February 2014].

โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและ
การแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิง

The Yonisomanasikara Training Program for Moral Reasoning and
Problem Solving Development among Female Inmates

สายันต์ ชันธนิยม

Sayun Khuntaniyom^๑

Received: October 28, 2024

Revised: March 18, 2025

Accepted: April 22, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยกึ่งทดลอง ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเหตุผลจากเอกสารงานวิจัย และวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลได้องค์ความรู้นำมาพัฒนาเครื่องมือในการวิจัยสร้างโปรแกรมและทดลองใช้โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีสมาชิกกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองกลุ่มละ ๓๕ คน วัดผลก่อนและหลังการทดลอง แล้วนำผลการประเมินมาทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติเพื่อทดสอบสมมติฐาน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการทดสอบความแตกต่างด้วยค่าที (t-test).

ผลการวิจัยพบว่า

๑) แนวคิดโยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการคิดที่เป็นระบบ ช่วยให้บุคคลมองเห็นปัญหาอย่างลึกซึ้ง แยกแยะข้อมูล และตัดสินใจอย่างมีเหตุผลสอดคล้องกับจริยธรรม ๒) โปรแกรมที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยหลักโยนิโสมนสิการ ๑๐ วิธี ไตรสิกขา และอริยสัจ ๔ ดำเนินการในรูปแบบ

^๑ ภาควิชาจิตวิทยา สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Buddhist Psychology, Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Email: Sunsayun@gmail.com, เบอร์โทรศัพท์ ๐๖๒ ๒๓๕ ๖๔๕๑

กิจกรรมกลุ่ม ๑๒ ครั้ง ครอบคลุม ๓ ขั้นตอนคือ คีล สมาธิ และปัญญา โดยออกแบบให้เชื่อมโยงกับบริบทชีวิตของผู้ต้องขังหญิง ๓) ผลการทดลองพบว่า ผู้เข้าร่วมโปรแกรมมีคะแนนด้านเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทั้งเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนและหลังเข้าร่วม และเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุมในระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑

คำสำคัญ: โปรแกรมการฝึกการคิด, โยนิโสมนสิการ, เหตุผลเชิงจริยธรรม, การแก้ปัญหา

Abstract

This study was a Quasi-experimental Research. The researcher studies concepts and theories from research papers, analyzes and synthesizes the information to derive knowledge, and develops a research program “The Yonisomanasikara Training Program for moral reasoning and problem-solving development among female inmates in Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. The sample consisted of ๗๐ participants, divided into two groups: an experimental group and a control group, with ๓๕ participants in each group. Pre- and post-experimental assessments were conducted. Statistics employed consisted of Percentage, mean, standard deviation, and t-test.

The research findings were as follows:

๑) The practice of Yonisomanasikara is a systematic thinking process that helps individuals to see problems deeply, separate information, and make decisions logically in accordance with ethics. ๒) The developed program consists of ๑๐ principles of Yonisomanasikara, and the Four Noble Truths. It is conducted in a group activity format of ๑๒ sessions, covering ๓ steps: morality, concentration, and wisdom. It is designed to be linked to the life context of female prisoners. ๓) The experimental results found that program participants had significantly higher scores on ethical reasoning and problem solving both before and after participation, and when compared to the control group at a statistical significance level of .๐๑.

Keywords: Thinking Training Program, Yonisomanasikāra, Moral Reasoning, Problem-Solving

๑. บทนำ

ปัญหาอาชญากรรมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ เกิดภาวะเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเกิดความผันผวนภายใต้สภาวะเศรษฐกิจของประเทศและมีปัญหาหนี้สินของภาคครัวเรือนที่มีรายได้ไม่สอดคล้องกับรายจ่าย ผู้หญิงต้องมีส่วนหนึ่งในการรับผิดชอบต่อครอบครัวในฐานะลูก ภรรยาและแม่ จากสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ เพื่อความอยู่รอดที่ขาดการคิด การมีเหตุผลทางจริยธรรมในการเลือกที่จะประพฤติ ปฏิบัติและการแก้ปัญหา จึงทำให้ผู้หญิงต้องกระทำผิดต่อกฎหมายด้วยการกระทำต่าง ๆ เช่น ด้วยการลัก ยักยอกและฉ้อโกงทรัพย์สินเพื่อได้มาเป็นของตน การยอมไปเป็นอนุภรรยาเพื่อความสบายจนก่อปัญหาครอบครัวของทุกฝ่ายที่เป็นผลให้ทำผิดกฎหมาย^๒ เมื่อบุคคลกระทำความผิดก็จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมซึ่งกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยมุ่งเน้นไปที่การบังคับโทษจำคุกซึ่งถือว่าเป็นมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดมากกว่าที่จะบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยจากการศึกษางานวิจัยของ มาริษา อัจฉะวงค์^๓ พบว่า ความคิดและอารมณ์ของผู้ต้องขังหญิงภายหลังเข้ามาอยู่ในเรือนจำ ประกอบด้วย ๕ ประเด็นหลัก คือ ๑) ความรู้สึกทุกข์ทรมาน ๒) ความรู้สึกผิด ต่อครอบครัวและคนรัก ๓) ความวิตกกังวลเกี่ยวกับการฟ้องร้องและการตัดสิน ๔) ร่างกายที่ควบคุมไม่ได้ ๕) การตื่นนอนต่อสู้ในเหตุการณ์ที่ผ่านมา นอกจากนี้ผู้ต้องขังเมื่อมาอยู่ในเรือนจำนอกจากจะถูกจำกัดสถานที่ในการควบคุมแล้วยังถูกควบคุมด้วยการใช้อำนาจแห่งระเบียบวินัยด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การตรวจตรา การจับจ้อง (gazing) การให้ทำทุกอย่างตามตารางเวลาการกำกับ การแสดงกิริยาท่าทางและคำพูดและการบังคับให้เชื่อฟัง ทำให้ผู้ต้องขังกลายเป็นคนเชื่อง (docility) มองตนเองว่าไร้อำนาจ สูญเสียพลัง

^๒ กรมราชทัณฑ์, แผนปฏิบัติราชการระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566-2570) ของกรมราชทัณฑ์, (นนทบุรี: ม.ป.ท., 2566), หน้า 18.

^๓ มาริษา อัจฉะวงค์, “โลกหลังกำแพง : ประสบการณ์ชีวิตและการปรับตัวทางความคิดของผู้ต้องขังหญิง”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการปรึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2565), หน้า 12.

สร้างสรรค์ ไร้ความหวังและปล่อยตัวเองไปตามยถากรรม (นภภรณ์ หะวานนท์, ๒๕๕๗)^๔ ดังนั้น การคาดหวังให้ผู้ต้องขังตระหนักในคุณค่าตัวเอง มีพลังกาย พลังใจ และพลังความคิด ที่จะดำรงชีวิต อย่างมีคุณค่า ทั้งในเรือนจำและเมื่อออกจากเรือนจำไปแล้วจึงเป็นสิ่งที่ยากลำบาก

กรมราชทัณฑ์จึงจัดทำแผนปฏิบัติราชการ กรมราชทัณฑ์ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐)^๕ ประกอบไปด้วย ๔ ประเด็นยุทธศาสตร์ ซึ่งประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๑ ด้านประสิทธิผลตามพันธกิจ องค์กรในกลยุทธ์พัฒนาพฤตินิสัยโดยยึดผู้ต้องขังเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา (นวัตกรรม) ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาจิตใจเพื่อสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้ต้องขัง การปรับเปลี่ยน ค่านิยมและวัฒนธรรม การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมค่านิยมและการเสริมสร้างจิตสาธารณะและ การเป็นพลเมืองที่ดี บูรณาการเรื่องความซื่อสัตย์วินัย คุณธรรม จริยธรรมและด้านสิ่งแวดล้อมใน การจัดการเรียนการสอนในและนอกสถานศึกษาจัดให้มีการเรียนการสอนตามพระราชดำริและ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จัดให้มีการ เรียนรู้ทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น มุ่งพัฒนาจิตใจตามหลักศาสนา การพัฒนาทักษะชีวิตที่เป็นประโยชน์ต่อการ ดำเนินชีวิตภายหลังการพ้นโทษและไม่หวนกลับมากระทำความผิดซ้ำ โดยการมีส่วนร่วมขององค์กร ภาครัฐและองค์กร ภาคเอกชนในกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยทั้งระบบ

สอดคล้องกับการดูแลผู้ต้องขังหญิงเรือนจำทุกแห่งต้องดำเนินการตามข้อกำหนดแห่ง สหประชาชาติเพื่อการปฏิบัติต่อนักโทษหญิงและมาตรการที่ไม่ใช่การคุมขังสำหรับผู้ต้องขังหญิงหรือ ข้อกำหนดกรุงเทพฯ (Bangkok Rules) ซึ่งสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าพัชรกิติยาภาเรนทิราเทพยวดี กรมหลวงราชสาริณีสิริพัชร มหาวัชรราชธิดา ทรงเป็นที่ปรึกษา ข้อกำหนดกรุงเทพตั้งอยู่บน หลักการในการดูแลผู้ต้องขังหญิงที่มีความแตกต่างจากผู้ต้องขังชายในด้านสรีระ กรมราชทัณฑ์ยัง ดำเนินการและส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัย เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวางแผน พัฒนา

^๔ นภภรณ์ หะวานนท์, “การปฏิรูปเรือนจำ: จากสถาบันการลงโทษสู่ชุมชนแห่งความหวังโย”, วารสาร สังคมกลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2557): 1-19.

^๕ กรมราชทัณฑ์, แผนปฏิบัติราชการระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566-2570) ของกรมราชทัณฑ์, หน้า 37-40.

โปรแกรมและกำหนดนโยบายที่มีประสิทธิภาพเพื่อรองรับการกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องขังหญิงการดำเนินการต่าง ๆ ตามนโยบายของกรมราชทัณฑ์^๖

บทความวิจัยนี้นำเสนอแนวคิดและทฤษฎีเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาและการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อสร้างโปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการและผลการใช้โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผล เชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งจะเป็นข้อมูลให้กรมราชทัณฑ์และผู้เกี่ยวข้องได้ใช้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาโครงการคืนคนดีสู่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิง” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๓ ข้อ คือ

๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาและการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

๒) เพื่อสร้างโปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิง จริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิง

๓) เพื่อศึกษาผลการใช้โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิง

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิง” นี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research)

๑) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

^๖ ธัญญา พึ่งสันเทียะ, “เรือนจำ: พื้นที่แห่งการลงโทษและการคืนคนดีสู่สังคม”, วารสารวิชาการ ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2561): 737-748.

ประชากรเป็นผู้ต้องขังหญิง เรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่อยู่ระหว่างพิจารณาคดี และผู้ต้องขังเด็ดขาด จำนวน ๔๔๗ คน

กลุ่มตัวอย่าง ชั้นที่ ๑ ผู้วิจัยคำนวณด้วยโปรแกรม G*Power ซึ่งกำหนด Test Family คือ T-test ที่ระดับนัยสำคัญ (Significant Level) ๐.๐๕ อำนาจการทดสอบ (Power) ที่ ๐.๘๕ การศึกษาครั้งนี้กำหนดคิทธิพลของขนาดตัวอย่าง (Effect Size) ที่ ๐.๕ ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ ๓๑ คน ระหว่างดำเนินการวิจัยเพื่อป้องกันความเสี่ยงจากการสูญหายระหว่างการเก็บข้อมูล (Drop Out) จึงเพิ่มขนาดกลุ่มตัวอย่างอีก ๑๕ เปอร์เซนต์ จากจำนวน ๓๑ คน เป็น ๓๕ คน รวมทั้งสิ้น ๗๐ คน ชั้นที่ ๒ จากนั้นทำการสุ่ม (Match Pairs) เพื่อแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมในจำนวนที่เท่ากัน จัดเป็นกลุ่มทดลอง ๓๕ คน ได้รับการฝึกโปรแกรมการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหา และกลุ่มควบคุม ๓๕ คน ไม่ได้รับการฝึกโปรแกรมฯ ประเมินผลของการฝึกโปรแกรมการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการทดลอง วัตถุประสงค์ทดลอง ๒ ระยะ ได้แก่ ระยะก่อนทดลอง ระยะหลังการทดลอง

๒) เครื่องมือในการวิจัย

๒.๑) แบบประเมินเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิง

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ได้แก่ ๑.อายุ ๒.การศึกษาก่อนตัดสินใจคดี ๓.อาชีพก่อนตัดสินใจคดี ๔.การอยู่อาศัยก่อนตัดสินใจคดี และ ๕.ระยะเวลาที่จะพ้นโทษ

ส่วนที่ ๒ องค์ประกอบของเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหานี้ จะวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมตามองค์ประกอบ ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านความมีวินัย (๒) ด้านความรับผิดชอบ (๓) ด้านความซื่อสัตย์ (๔) ด้านความยุติธรรม (๕) ด้านความสามัคคี และ (๖) ด้านความเสียสละ และการแก้ปัญหาตามองค์ประกอบ ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านขั้นการวิเคราะห์ปัญหา (๒) ด้านขั้นการวางแผนการแก้ปัญหา (๓) ด้านขั้นตอนการทำงานตามแผน และ (๔) ด้านขั้นตอนการประเมินผล เป็นการประเมินแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ให้เลือกตอบเพียงระดับใดระดับหนึ่ง

๒.๒) โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการของผู้ต้องขังหญิงเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหา ผู้วิจัยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นต้น กลาง สูง อริยสัจ ๔ ในการแก้ปัญหา หลักการวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการและหลักไตรสิกขาซึ่งเป็นหลักธรรมที่สอดคล้องกับพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเพื่อให้ได้โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการของผู้ต้องขังหญิงเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหา ผู้วิจัยกำหนดวัตถุประสงค์ใน

โปรแกรมแต่ละครั้ง จากแนวความคิดการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการ และดำเนินการโปรแกรมกลุ่ม แนวพุทธจิตวิทยา มีขั้นตอนกระบวนการกลุ่ม ๓ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นศีล ขั้นสมาธิ และขั้นปัญญา ดำเนินการโปรแกรมทั้งหมด จำนวน ๑๒ ครั้ง ระยะเวลาครั้งละ ๑๕๐ นาที และบันทึกผลการประเมินทุกครั้งในการเข้าร่วมโปรแกรม

๓) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลจากแบบประเมินเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาและโปรแกรม พัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓.๑) ผู้วิจัยทำหนังสือออกจากสาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเก็บข้อมูลการทำวิจัยและจัดโปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม และการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิง

๓.๒) ก่อนและหลังการทดลองโปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผล เชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิง ผู้วิจัยได้ให้ผู้ต้องขังหญิงกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ทำแบบประเมินเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหา จำนวน ๗๐ ชุด และได้รับประเมินกลับมาทั้งหมด

๓.๓) การบันทึกภาคสนาม เพื่อสังเกตและฟังสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ ผู้วิจัยจดบันทึกสรุปล้น ๆ เฉพาะประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นทันทีเมื่อออกมาจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ก่อนและหลังเวลาการจัดโปรแกรมแต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้บันทึกข้อมูลในการสนทนาทุกครั้งแล้วนำมาสรุป

๔) การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ภายหลังจากที่นักวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลมาแล้ว ขั้นตอนสำคัญที่จะต้องดำเนินการต่อไปคือการตรวจสอบวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิค ๖'C โดยวิธีการเปลี่ยนข้อมูลดิบ เป็นสารสนเทศการวิจัย เป็นบทสรุปของการวิจัย

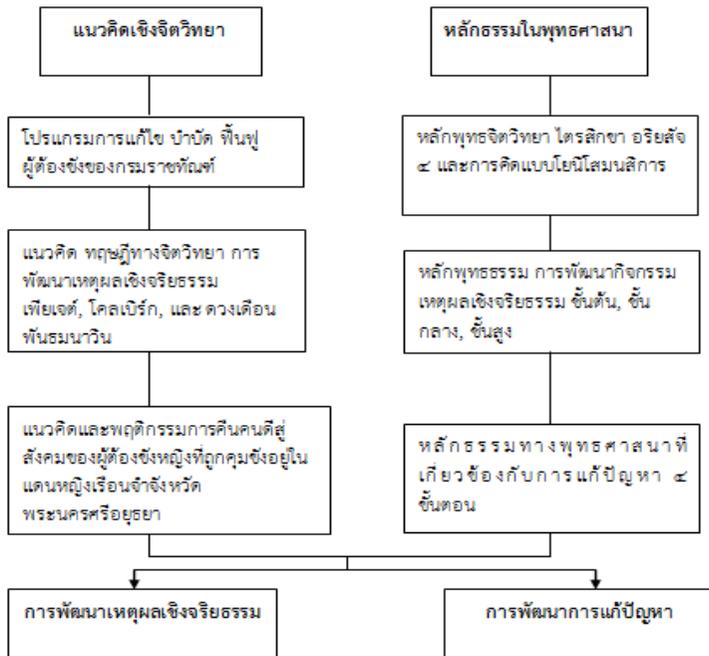
การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณผู้วิจัยใช้สถิติวิเคราะห์เชิงพรรณนาเป็นสถิติที่นำมาใช้บรรยายคุณลักษณะของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจากกลุ่มตัวอย่างที่นำมาศึกษาและสถิติวิเคราะห์เชิงอนุมานสำหรับการวิเคราะห์ผลการใช้โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเพื่อสรุปเปรียบเทียบการพัฒนาเหตุผลเชิง

จริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิง ระหว่างการวัดก่อนและวัดหลังของกลุ่มทดลองใช้การทดสอบ t-test

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ ๑ ผลการวิจัยพบว่า การบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังระหว่างที่อยู่ในเรือนจำ การสร้างความตระหนักและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีทัศนคติที่ดี มีคุณธรรมและจริยธรรม จนเกิดกระบวนการที่ถูกต้องตามเหตุผลเชิงจริยธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่จะนำความสุขสงบและความเจริญก้าวหน้ามาสู่บุคคลและสังคม เป็นบุคคลมีคุณค่ามีประโยชน์ และสร้างสรรค์คุณงามความดีอันเป็นประโยชน์ต่อบ้านเมือง อันเป็นเป้าหมายที่กรมราชทัณฑ์ต้องการให้เรือนจำดำเนินการจัดให้แก่ผู้ต้องขังเพื่อเป็นการแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู แก่ผู้ต้องขัง ให้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้นเพื่อนำไปใช้ขณะที่อยู่ในเรือนจำและหลังจากพ้นโทษออกไป

แผนภาพที่ ๑ แสดงผลการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงด้วยการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

การเรียนรู้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิมไปสู่พฤติกรรมใหม่และพฤติกรรมใหม่นี้เป็นผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกฝน มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติหรือสัญชาตญาณ หรืออุคตภาวะ หรือความบังเอิญต่าง ๆ โดยพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นจะต้องเปลี่ยนไปอย่างค่อนข้างถาวร จึงจะถือว่าเกิดการเรียนรู้ขึ้น กระบวนการทางความคิด เป็นสิ่งที่สำคัญในหลาย ๆ ด้านของชีวิตเช่น การทำงาน การเรียนการสอน และการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมไปถึงการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เข้ามาในแต่ละวัน นอกจากนี้ยังช่วยเสริมสร้างทักษะอื่น ๆ เช่น การวิเคราะห์ข้อมูล การวางแผน การตัดสินใจ และเพิ่มพูนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา โยนิโสมนสิการเป็นการคิดที่เป็นระบบระเบียบ เป็นการใช้ความคิดที่ถูกต้อง วิถี วัธ วิถี หาเหตุผลโดยสามารถนิยามระบุปัญหา มองเห็นปัญหา เห็นประเด็นได้ชัดเจน สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ จำแนกข้อมูลที่คลุมเครือและชัดเจน มีการใช้ตรรกะและเหตุผลเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เพื่อหาข้อสรุปอย่างสมเหตุสมผลและตัดสินใจประเมินค่าตามความหมาย โยนิโสมนสิการเป็นการคิดที่มีความซับซ้อนและเชี่ยวชาญมากขึ้นกว่าขั้นพื้นฐาน การคิดที่ผ่านกระบวนการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ มีเหตุผล โดยอาศัยความรู้ ความคิด และประสบการณ์ รวมไปถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้ เพื่อนำไปตัดสินใจอย่างสมเหตุสมผล

การคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นคิดการพิจารณาไตร่ตรอง ประกอบด้วยปัญญามีลักษณะที่ละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง รอบคอบคอยเอาใจใส่ตลอดเวลา ประกอบด้วยเหตุผล คำนึงถึงส่วนดี ส่วนเสีย เป็นประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ เป็นวิถีทางแห่งปัญญา เป็นธรรมสำหรับ กลั่นกรอง แยกแยะข้อมูลหรือแหล่งข่าวหรือที่เรียก “ปรโตโฆสะ” อีกชั้นหนึ่ง กับทั้งเป็นบ่อเกิดแห่งความคิดชอบหรือ “สัมมาทิฐิ” ทำให้มีเหตุผล และไม่มุงมาย

วิธีการแก้ปัญหาแบบพุทธมีลักษณะสำคัญ พระพุทธศาสนาสอนให้แก้ปัญหา ทั้งด้านนอก ด้านใน ทั้งทางสังคมและทางจิตใจของบุคคล คือ มีคำสอนชั้นศีล เป็นด้านนอก กับชั้นจิตและปัญญาเป็นด้านใน ผู้วิเจียนนำหลักธรรมไตรสิกขา อริยสัจ ๔ และโยนิโสมนสิการ เป็นกระบวนการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาทางความคิดและพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมที่เคยชิน เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกศีลก็คือวินัย วินัยเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการศึกษา และการพัฒนามนุษย์ที่เอื้อต่อการพัฒนาจัดระเบียบการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม ให้เหมาะสมกับการพัฒนา เมื่อมีจิตใจสงบเป็นสมาธิแล้ว ก็เกิดความคล่องตัวในการที่จะใช้ปัญญา เหตุผลเชิงจริยธรรมนับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของทุกคน หากบุคคลใดไม่จริยธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้นแล้ว ก็ยากที่จะทำให้ตนเองอยู่อย่างมีความสุขและอาจส่งผลถึงความสงบสุขของส่วนรวมด้วย เหตุผลเชิงจริยธรรมจึงเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคน

วัตถุประสงค์ที่ ๒ ผลการวิจัยพบว่า การสร้างโปรแกรมพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยใช้ไตรสิกขาเป็นแกนมีรายละเอียดของแต่ละโปรแกรมดังนี้

โปรแกรมพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาโมเดล เป็นการค้นพบความลงตัวทางวิชาการ ในการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นองค์ประกอบเชิงจิตวิทยา ผสานกระบวนการพัฒนาทางพุทธจิตวิทยาสู่มอเดลการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตอบโจทย์การพัฒนาตน พัฒนาคน และวิชาการเพื่อสังคม

กิจกรรมที่ ๑ “การปฐมนิเทศ” ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจและสามารถคิดแบบโยนิโสมนสิการไปใช้ในการในชีวิตประจำวัน เข้าใจกระบวนการแก้ปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนการแก้ปัญหา การดำเนินการตามแผน และการประเมินผล

กิจกรรมที่ ๒ “การคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย” สามารถนำฝึกการคิดแบบสืบสาวปัจจัยในชีวิตประจำวันเพื่อให้ตระหนักถึงความยุติธรรมและเป้าหมายการมีความสุขในชีวิต เห็นจุดอ่อนจุดแข็งในของตนเอง สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตามวิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง

กิจกรรมที่ ๓ “การคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ” เกิดการตระหนักรู้ ความสามัคคี จำแนกองค์ประกอบของสิ่งต่าง ๆ และการเลือกกระทำฝึกฝนตนให้รู้คิด พัฒนาจิตใจและสามารถแก้ปัญหาสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนตามวิธีการแก้ปัญหา

กิจกรรมที่ ๔ “การคิดแบบสามัญลักษณะ (การคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา)” เป็นวิธีคิดอย่างรู้ทั่วถึงตามสภาพความเป็นจริงของสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องเป็นไปตามหลักของธรรมชาติ คือมีการเกิดขึ้นในเบื้องต้น มีความปรวนแปร ในท่ามกลาง และมีการแตกสลายไปในที่สุด ไม่มีสิ่งใดที่จะดำรงอยู่ได้โดยไม่เปลี่ยนแปลง

กิจกรรมที่ ๕ “การคิดแบบอริยสัจหรือการคิดแก้ปัญหา” ในการตัดสินใจในการดำเนินการ ตามขั้นตอน ของการจัดประสบการณ์แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน จึงเป็นแนวทางในการพัฒนาความมีวินัยในตนเองตระหนักสามารถฝึกฝนตนให้รู้คิดจากประสบการณ์ทางสังคมและสามารถแก้ปัญหาสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนตามวิธีการแก้ปัญหา

กิจกรรมที่ ๖ “การคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์” สามารถฝึกฝนตนให้รู้คิดและความรับผิดชอบและสามารถแก้ปัญหาสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนตามวิธีการแก้ปัญหาคิดที่เป็นเหตุเป็นผลกัน

ของหลักการและผลของการกระทำนั้น ๆ ว่าการกระทำดังกล่าว ทำเพื่อใครหรืออะไร แล้วผลที่ตามมาของการกระทำนั้นคืออะไร เป็นประโยชน์หรือเป็นโทษ

กิจกรรมที่ ๗ “การคิดแบบรู้ทันคุณโทษและทางออก” ตระหนักรู้ถึงความซื่อสัตย์และมีทัศนคติที่ดีในการใช้ชีวิตสามารถฝึกฝนตนให้รู้คิดและสามารถแก้ปัญหาสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนตามวิธีการแก้ปัญหา แก้ปัญหาตามขั้นตอน

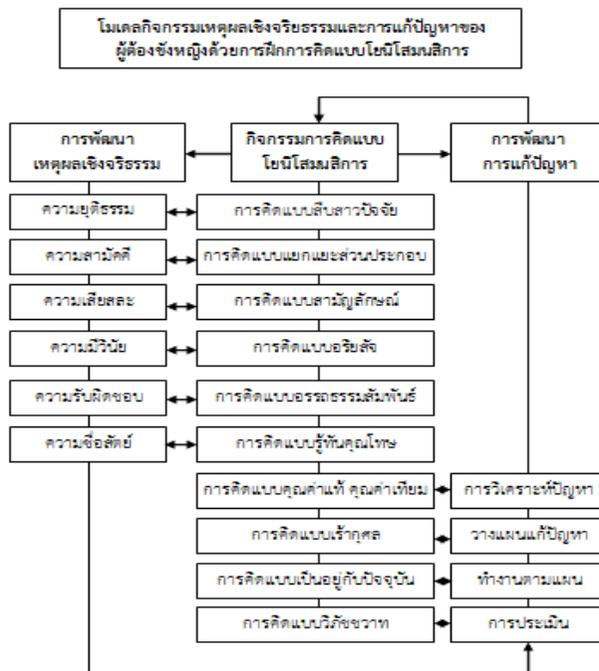
กิจกรรมที่ ๘ “การคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม” การใช้ความคิดแก้ปัญหาโดยพิจารณา ถึงสิ่งที่จำเป็นในชีวิตการใช้วิจารณ์ญาณในการเสพวัตถุหรือปัจจัยสามารถมองเห็นคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งที่บริโภค รวบรวมวิเคราะห์ปัญหาที่รอบด้าน โดยการพิจารณาคุณค่าสำคัญ เพื่อพัฒนาแนวทางการแก้ปัญหา

กิจกรรมที่ ๙ “การคิดแบบเร้ากุศล” การพัฒนาแนวทางวางแผนการแก้ปัญหาด้วยการคิดแบบเร้ากุศล และการวางแผนแก้ปัญหาที่รอบด้าน โดยใช้ความคิดพิจารณาและตัดสินใจเลือกแนวทางหรือวิธีการแก้ปัญหาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับปัญหา

กิจกรรมที่ ๑๐ “การคิดแบบเป็นอยู่กับปัจจุบัน” การใช้ความคิดการคิดแบบเป็นอยู่กับปัจจุบัน การอยู่กับปัจจุบัน “ใช้วิธีสังเกตตามรู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ โดยไม่ต้องให้คุณค่าด้วยการใช้ความคิดและเนื้อหาของความคิดที่สตรึงลิ้งรู้กำหนดอยู่ในการทำงาน

กิจกรรมที่ ๑๑ “การคิดแบบวิภาษวาท” การใช้ความคิดการคิดแบบให้มองเห็นความจริง โดยแยกแยะปัญหา ออกให้เห็นแต่ละแง่ แต่ละด้านจนครบทุกด้าน ไม่พิจารณาสิ่งใด ๆ เพียงด้านเดียวหรือแง่มุมเดียวการคิดแบบกระบวนการประเมินการแก้ปัญหาด้วยความคิดถูกทาง ถูกวิธี มีเหตุผล การคิด ก่อให้เกิดการกระทำที่เป็นกุศล

และกิจกรรมที่ ๑๒ “ปัจฉิมนิเทศ” การพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม การแก้ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหา ในมุมมองใหม่ ช่วยให้เกิดการค้นหาวิธีการแก้ปัญหาให้หลากหลายและช่วยให้ใช้เหตุผลในการเลือกวิธีการแก้ปัญหาโดยมีเป้าหมายช่วยให้ผู้ต้องชั้วหญิง ปรับมุมมองปัญหาในทางลบมาเป็นมุมมองทางบวกตามความเป็นจริงของปัญหาที่เกิดขึ้น และมีความเข้าใจวิธีการแก้ปัญหา รวมทั้งข้อดีข้อเสียของแต่ละวิธีการจนเกิดการกระบวนการที่ถูกต้องตามเหตุผลเชิงจริยธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่จะนำความสุขสงบในจิตใจ จิตใจก็ย่อมสูงส่ง มีความสะอาด จะทำการงานใดก็ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน ไม่ก่อให้เกิดทุกข์แก่ตนเองและผู้อื่น

แผนภาพที่ ๒ แสดงผลการวิเคราะห์ ผลการศึกษาการสร้างกิจกรรมพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สรุปโปรแกรมพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาโมเดลการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและวิธีการแก้ปัญหา ในมุมมองใหม่ ช่วยให้เกิดการค้นคว้าวิธีการแก้ปัญหาให้หลากหลายและช่วยให้ใช้เหตุผลในการเลือกวิธีการแก้ปัญหาโดยมีเป้าหมายช่วยให้ผู้ต้องขังหญิง ปรับมุมมองปัญหาในทางลบมาเป็นมุมมองทางบวกตามความเป็นจริงของปัญหาที่เกิดขึ้น และมีความเข้าใจวิธีการแก้ปัญหา รวมทั้งข้อดีข้อเสียของแต่ละวิธีการจนเกิดกระบวนการที่ถูกต้องตามเหตุผลเชิงจริยธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่จะนำความสุขสงบในจิตใจ จิตใจที่ย่อมสูงส่ง มีความสะอาด จะทำงานใดก็ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน ไม่ก่อให้เกิดทุกข์แก่ตนเองและผู้อื่น เป็นบุคคลมีคุณค่ามีประโยชน์ และสร้างสรรค์คุณงามความดี อันเป็นประโยชน์ต่อบ้านเมือง

วัตถุประสงค์ที่ ๓ ศึกษาผลการใช้โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิง

ตารางที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ทดสอบความแตกต่างเหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มทดลอง ก่อนและหลังการทดลอง

ข้อที่	เหตุผลเชิงจริยธรรม	N = ๓๕		t	p-value
		ก่อนการทดลอง	หลังการทดลอง		
		\bar{X}	\bar{X}		
๑	ด้านความยุติธรรม	๑.๖๙	๔.๒๙	๒๔.๗๘	๐.๐๐*
๒	ด้านความสามัคคี	๑.๖๖	๔.๓๘	๓๕.๗๓	๐.๐๐*
๓	ด้านความเสียสละ	๑.๗๑	๓.๙๒	๒๘.๖๐	๐.๐๐*
๔	ด้านความมีวินัย	๑.๘๒	๔.๑๒	๒๒.๖๘	๐.๐๐*
๕	ด้านความรับผิดชอบ	๑.๗๐	๔.๐๒	๒๕.๘๘	๐.๐๐*
๖	ด้านความซื่อสัตย์	๑.๗๑	๔.๓๔	๒๙.๔๘	๐.๐๐*
	ค่าเฉลี่ยภาพรวม	๑.๗๑	๔.๑๘	๓๙.๐๑	๐.๐๐*

* หมายถึง นัยสำคัญที่ระดับ .๐๑

พบว่า โดยภาพรวม หลังการทดลองผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มทดลอง มีค่าเฉลี่ยเหตุผลเชิงจริยธรรมที่ ๔.๑๘ สูงกว่าก่อนการทดลอง ที่ค่าเฉลี่ย ๑.๗๑ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน หลังการทดลอง พบว่า ผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มทดลอง มีการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม ด้านความมีวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความยุติธรรม ด้านความสามัคคี และด้านความเสียสละ สูงกว่าช่วงก่อนการทดลองทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ จึงยอมรับสมมติฐานข้อที่ ๑ หลังได้รับการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ผู้ต้องขังหญิงที่ค่าเฉลี่ยคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าก่อนได้รับการฝึก

ตารางที่ ๒ ผลการวิเคราะห์ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ทดสอบความแตกต่างเหตุผลการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มทดลอง ก่อนและหลังการทดลอง

ข้อที่	เหตุผลเชิงจริยธรรม	N = ๓๕		t	p-value
		ก่อนการทดลอง	หลังการทดลอง		
		\bar{X}	\bar{X}		

		\bar{X}	\bar{X}		
๑	ด้านการวิเคราะห์ปัญหา	๑.๖๕	๔.๑๐	๒๗.๕๗	๐.๐๐*
๒	ด้านการวางแผนการแก้ปัญหา	๑.๖๔	๓.๙๔	๒๗.๙๖	๐.๐๐*
๓	ด้านการทำงานตามแผน	๑.๗๓	๔.๐๕	๓๑.๙๐	๐.๐๐*
๔	ด้านการประเมินผล	๑.๖๖	๔.๒๓	๒๘.๘๕	๐.๐๐*
	ค่าเฉลี่ยภาพรวม	๑.๖๗	๔.๐๘	๓๕.๘๓	๐.๐๐*

* หมายถึง นัยสำคัญที่ระดับ .๐๑

สมมติฐานข้อที่ ๒ พบว่า โดยภาพรวม หลังการทดลองผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มทดลอง มีค่าเฉลี่ยการแก้ปัญหาที่ ๔.๐๘ สูงกว่าก่อนการทดลอง ที่ค่าเฉลี่ย ๑.๖๗ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มทดลอง มีการพัฒนาการแก้ปัญหา ด้านการวิเคราะห์ปัญหา ด้านการวางแผนการแก้ปัญหา ด้านการทำงานตามแผน และด้านการประเมินผล สูงกว่าช่วงก่อนการทดลองทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ จึงยอมรับสมมติฐานข้อที่ ๒ หลังได้รับการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ผู้ต้องขังหญิงมีค่าเฉลี่ยคะแนนการแก้ปัญหาสูงกว่าก่อนได้รับการฝึก

ตารางที่ ๓ ผลการวิเคราะห์ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ทดสอบความแตกต่างผลการใช้โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม ของผู้ต้องขังหญิงของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม หลังการทดลอง

ข้อที่	เหตุผลเชิงจริยธรรม	N = ๗๐		t	p-value
		กลุ่มทดลอง	กลุ่มควบคุม		
		\bar{X}	\bar{X}		
๑	ด้านความยุติธรรม	๔.๒๙	๑.๖๑	๒๗.๔๑	๐.๐๐*
๒	ด้านความสามัคคี	๔.๓๘	๑.๗๒	๒๘.๓๒	๐.๐๐*
๓	ด้านความเสียสละ	๓.๙๒	๑.๖๙	๒๔.๘๓	๐.๐๐*
๔	ด้านความมีวินัย	๔.๑๒	๑.๘๑	๒๖.๐๒	๐.๐๐*
๕	ด้านความรับผิดชอบ	๔.๐๒	๑.๖๙	๒๗.๑๒	๐.๐๐*
๖	ด้านความซื่อสัตย์	๔.๓๔	๑.๖๖	๓๐.๓๔	๐.๐๐*
	ค่าเฉลี่ยภาพรวม	๔.๑๘	๑.๗๑	๓๙.๖๖	๐.๐๐*

* หมายถึง นัยสำคัญที่ระดับ .๐๑

สมมติฐานข้อที่ ๓ พบว่าโดยภาพรวม หลังการทดลองผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มทดลอง มีค่าเฉลี่ยเหตุผลเชิงจริยธรรมที่ ๔.๑๘ สูงกว่า กลุ่มควบคุมที่ค่าเฉลี่ย ๑.๗๑ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า หลังการทดลองผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มทดลอง มีเหตุผลเชิงจริยธรรม ด้านความยุติธรรม ด้านความสามัคคี ด้านความเสียสละ ด้านความมีวินัย ด้านความรับผิดชอบ และ ด้านความซื่อสัตย์ สูงกว่ากลุ่มควบคุมช่วงหลังการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ จึงยอมรับสมมติฐานข้อที่ ๓ หลังได้รับการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ผู้ต้องขังหญิงกลุ่มทดลอง มีค่าเฉลี่ยคะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่า กลุ่มควบคุมหลังการทดลอง

ตารางที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ทดสอบความแตกต่างผลการใช้โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม หลังการทดลอง

ข้อที่	เหตุผลเชิงจริยธรรม	N = ๗๐		t	p-value
		กลุ่มทดลอง	กลุ่มควบคุม		
		\bar{X}	\bar{X}		
๑	ด้านการวิเคราะห์ปัญหา	๔.๑๐	๑.๘๑	๒๗.๑๖	๐.๐๐*
๒	ด้านการวางแผนการแก้ปัญหา	๓.๙๔	๑.๗๘	๒๕.๖๔	๐.๐๐*
๓	ด้านการทำงานตามแผน	๔.๐๕	๑.๘๓	๓๐.๗๗	๐.๐๐*
๔	ด้านการประเมินผล	๔.๒๓	๑.๗๙	๒๗.๘๕	๐.๐๐*
	ค่าเฉลี่ยภาพรวม	๔.๐๘	๑.๘๐	๓๕.๑๖	๐.๐๐*

* หมายถึง นัยสำคัญที่ระดับ .๐๑

สมมติฐานข้อที่ ๔ พบว่า โดยภาพรวม หลังการทดลองผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มทดลอง มีค่าเฉลี่ยการแก้ปัญหาที่ ๔.๐๘ สูงกว่ากลุ่มควบคุมหลังการทดลองที่ค่าเฉลี่ย ๑.๘๐ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน หลังการทดลอง พบว่า ผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มทดลอง มีการพัฒนาการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิง ด้านการวิเคราะห์ปัญหา ด้านการวางแผนการแก้ปัญหา ด้านการทำงานตามแผน และด้านการประเมินผล สูงกว่ากลุ่มควบคุมช่วงหลังการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ที่ระดับ .๐๑ จึงยอมรับสมมติฐานข้อที่ ๔ หลังได้รับการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ผู้ต้องขังหญิงกลุ่มทดลอง มีค่าเฉลี่ยคะแนนการแก้ปัญหาสูงกว่า กลุ่มควบคุมหลังการทดลอง

๕. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ ๑ พบว่า โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการ เพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงสามารถพัฒนาการคิดแบบโยนิโสมนสิการ เหตุผล เชิงจริยธรรม และการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิง จากการถอดบทเรียนและการตอบคำถาม ทำให้เกิดกระบวนการคิดแบบมีวิจารณญาณ แบบมีเหตุผล คือ ปัญญา นั้นเอง ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้ต้องขังหญิง เช่น “ไม่มีสิ่งไหนพ้นจากกฎไตรลักษณ์ การทำงานก็เหมือนกันมีสมัครงาน เข้าทำงาน มีเลิกจากงาน” “ปัญหาเกิดจากความไม่แน่นอน ความไม่แน่นอนเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ยึดติดก็เป็นทุกข์ต้องไขปัญญาปล่อยวาง” “ปล่อยวางไม่ยึดติด และใช้ความคิดผ่านปัญหานี้ไปให้ได้” “สิ่งที่ควรคิดคือการปฏิบัติตนต่อโลก” สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และสามารถนำไปใช้ในชีวิตได้เป็นอย่างดี เกิดทักษะ เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีสติคอย เตือนและควบคุมพฤติกรรมว่าสิ่งไหนผิดสิ่งไหนถูก ด้านปัญญาสามารถเปลี่ยนแปลงทางความคิดเป็นความเห็นเป็นทางถูกมากขึ้น คือเห็นตรงตามหลักธรรมชาติ หลักความจริง เข้าในชีวิต เข้าใจถูกตรง และโดยเฉพาะเข้าใจตัวตนของตนตามหลักไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และมีตัวตน ค่อย ๆ หยิบพินออกจากกองไฟลดถอนความเห็นผิดหยาบ ๆ ละเสียได้ ไม่เห็นแก่ได้มากขึ้น

นอกจากนี้โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม เป็นวิธีคิดอย่างรู้ทั่วถึงตามสภาพความเป็นจริงของสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องเป็นไปตามหลักของธรรมชาติ คือมีการเกิดขึ้นในเบื้องต้น มีความปรวนแปร ในท่ามกลาง และมีการแตกสลายไปในที่สุด รวมทั้งผลเสียของการกระทำของตนเอง จะเห็นได้จากกระบวนการโปรแกรมในการอบรม ผู้ต้องขังส่วนหนึ่งที่มีเป้าหมายร่วมกันทุกครั้ง คือ การให้ผู้ต้องขังเกิดจิตสำนึกรู้ดี และรู้ชอบ ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้ต้องขังหญิง เช่น “ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้นเหตุความทุกข์ ทำให้อยากได้ออยากมี อยากรับและกระทำความผิด” “ทุกข์เป็นผล เหตุแห่งทุกข์คือความคิดที่ไม่เป็นกุศล” “ปัจจุบันทำให้ดี คิดถึงผลที่จะตามมาให้มาก ๆ” “การพิจารณาเลือกในสิ่งที่ดี บางครั้งมีประโยชน์กว่า” “กฎ ระเบียบและข้อบังคับ อย่างน้อยทำให้เราอยู่ในศีล” “ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้นเหตุความทุกข์ ทำให้อยากได้ออยากมี อยากรับและกระทำความผิด” สอดคล้อง

กับงานวิจัยของ ปถมพร ตะละภักข์ และ พระสุธีธรรมานันท์^๗ พบว่า โยนิโสมนสิการมีความสำคัญต่อการพัฒนาชีวิต ในการเข้าถึง ความจริงแห่งชีวิตและโลก เป็นผู้ไม่ประมาทอย่างถึงที่สุดเมื่อรู้ความจริงดังกล่าวจึงวางตนและวางจิตของตนอย่างถูกต้องทำให้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข

จากผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ ๒ พบว่า การสร้างโปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิง ผู้วิจัยใช้สื่อในการนำเสนอแบบง่าย ๆ ที่ผู้ต้องขังหญิงทุกคน ทุกประเภทคดี สามารถเข้าถึงและจดจำง่าย ไปใช้ในโปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาสำหรับผู้ต้องขังหญิง เช่น เพลงฝนเอ๋ยทำไมจึงตก สามารถอธิบายถึงกระบวนการคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ ซึ่งการนำหลักคิดโยนิโสมนสิการไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน จะต้องทำการศึกษาเรียนรู้วิธีการคิดอย่างช้าของ แน่นอนว่า การเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งไม่จำเป็นต้องใช้วิธีการคิดโยนิโสมนสิการทั้ง ๑๐ วิธีพร้อมกัน แต่จำเป็นต้องเลือกใช้ชีวิตที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ สถานการณ์ เรื่องราว นั้น ๆ สอดคล้องกับงานวิจัย ดิลก บุญอ้อม^๘ พบว่า การเรียนรู้ควรเริ่มด้วยการกำหนดและจัดลำดับความสำคัญของปัญหาเพื่อใช้เป็นฐานของการเผชิญปัญหาในชีวิตประจำวันอย่างมีระบบ โดยวิธีการทำความเข้าใจปัญหาการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาพงศกร ฐานงกร (สิมพา)^๙ พบว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยมีหลักคิดโยนิโสมนสิการเป็นฐาน คือ การทำในใจโดยแยกกาย พิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วน เพื่อเข้าถึงความจริง เชื่อมโยงสู่ประสบการณ์การเรียนรู้จากภายนอกคือการรับรู้และภายในคือการคิดค้น โดยเน้นที่อารมณ์หรือประสบการณ์จากภายในเป็นสำคัญ

จากผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ ๓ พบว่า ผลการใช้โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิง (ตามสมมติฐาน)

^๗ ปถมพร ตะละภักข์ และพระสุธีธรรมานันท์, “ศึกษาวิเคราะห์การคิดเชิงบวกในการพัฒนาชีวิตตาม หลักพระพุทธศาสนา”, การประชุมวิชาการเสนอมผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8, (2560): 1354-1364.

^๘ ดิลก บุญอ้อม, “การใช้หลักโยนิโสมนสิการแนวอริยสัจเป็นฐานการเรียนรู้ด้วยตนเองในการดำรงชีวิต”, วารสาร มหริวิชาการล้านนา, ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2561): 72-81.

^๙ พระมหาพงศกร ฐานงกร, “การเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยมีหลักคิดโยนิโสมนสิการเป็นฐาน”, วารสารสังคัมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2565): 50-60.

สมมติฐานข้อที่ ๑ จากผลการวิจัยพบว่า เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ ๑ เมื่อพิจารณา นำแนวการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านความยุติธรรม ทำให้ผู้ต้องขังหญิง กลับมาทบทวนสาเหตุพฤติกรรมและยอมรับผลของการกระทำ เนื่องจากผลของกรรมให้ความยุติธรรม ๒) ด้านความสามัคคี ทำให้ผู้ต้องขังหญิงรู้จักการยั้งคิดไม่ด่วนตัดสินใจในสิ่งที่มองเห็น มีความรอบคอบ ให้ความสำคัญ และให้โอกาสผู้อื่น เห็นความสำคัญของส่วนรวม ๓) ด้านความเสียสละ ทำให้ผู้ต้องขังหญิงไม่ยึดติด รู้จักปล่อยวาง การยอม การให้เป็นการสร้างสิ่งดี ๔) ด้านความมีวินัย ทำให้ผู้ต้องขังหญิงทำให้ผู้ต้องขังหญิงรู้ว่า ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความคิดที่ไม่เป็นกุศล เป็นต้นเหตุความทุกข์ การกระทำผิด ศีล กฎระเบียบและ ข้อบังคับ ทำให้เกิดทุกข์ ต้องหาวิธีการที่จะทำให้ไม่เกิดทุกข์ ๕) ด้านความรับผิดชอบ ทำให้ผู้ต้องขังหญิงรู้ว่าการตั้งจุดมุ่งหมายสิ่งใด และการบรรลุเป้าหมายต้องคำนึงถึงหลักการที่ดี ๖) ด้านความซื่อสัตย์ ทำให้ผู้ต้องขังหญิงรู้ว่าการปฏิบัติตนเป็นประโยชน์กับตัวเอง ผู้อื่นทุกอย่างมีทั้งคุณและโทษต้องมองให้รอบด้านและเลือกทางที่เป็นจริงเป็นเป้าหมายในชีวิต สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาวิเศษ ปญฺวาชโร และคณะ^๑ พบว่า ๑) ผู้ต้องขังหญิงมีความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก อันดับแรก การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา รองลงมา การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตตามยปัญญา ส่วนการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา อยู่อันดับสุดท้าย หลักธรรมในการพัฒนา ได้แก่ ความเมตตาต่อกัน มีความกรุณาต่อกัน แสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี การทำใจให้รับความเป็นจริงได้ ไตรสิกขา อริยสัจ ๔ และมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นขั้นการเจริญวิปัสสนาหาเหตุผล

สมมติฐานข้อที่ ๒ จากผลการวิจัยพบว่า เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ ๒ หลังได้รับการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการและการแก้ไขปัญหาของผู้ต้องขังหญิง การแก้ปัญหตามองค์ประกอบ ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านขั้นการวิเคราะห์ปัญหา ทำให้ผู้ต้องขังหญิง สามารถพยายามค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาให้พบมองเห็นสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิต และพิจารณาหาเหตุผลสิ่งที่เป็นคุณค่าแท้ ๒) ด้านขั้นการวางแผนการแก้ปัญหา ทำให้ผู้ต้องขังหญิง กำหนดเป้าหมาย แก้ไขปัญหาด้วยจิตใจที่ตั้งมั่นตั้งมั่นให้บรรลุเป้าหมาย เลือกทางออกที่ดีไว้หลาย ๆ ด้าน และประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตั้งมั่นในกุศล ๓) ด้านขั้นตอนการทำงานตามแผน ทำให้ผู้ต้องขังหญิง นำอดีตมาเป็นบทเรียน ทำใน

^๑ พระมหาวิเศษ ปญฺวาชโร และคณะ, “แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ 7 ฉบับเพิ่มเติม (พฤษภาคม 2562): 421-434.

ปัจจุบันให้ดีที่สุด ฝ่าฟันอุปสรรค และทำงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้เพื่ออนาคตที่ดี ๔) ด้านขั้นตอน การประเมินผล ทำให้ผู้ต้องขังหญิง จำแนก แยกแยะ แจกแจง วิเคราะห์ในสิ่งที่ดีและไม่ดีในการทำงาน มองทุกขั้นตอนการทำงานเป็นสิ่งสำคัญ ปรับปรุงสิ่งที่ทำให้ตรงกับเป้าหมาย จะเห็นได้ว่า โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิกการเพื่อพัฒนาการแก้ปัญหา เพื่อเป็นการสร้าง ประสบการณ์การเรียนรู้ธรรมชาติตามหลักความเป็นจริงจนเกิดการยอมรับความเป็นจริงของชีวิต จนเกิดความเข้าใจและใช้ชีวิตในทางที่ถูกต้องเหมาะสมให้ตระหนักถึงเป้าหมายการมีความสุขในชีวิต สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตามวิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง

จึงสรุปได้ว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาสามารถนำมาใช้พัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม และการแก้ปัญหาได้จริง สอดคล้องกับงานวิจัยของ สัญชัย ศิริสถิตย^๑ ผลการวิจัยพบว่า ๑) ภายหลังการทดลองผู้ต้องขังกลุ่มทดลองที่ใช้ชุดโปรแกรมแนะแนวมีความแข็งแกร่งทางจิตใจ เพิ่มขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ๒) ภายหลังการทดลอง ผู้ต้องขัง กลุ่มทดลองมีความแข็งแกร่งทางจิตใจสูงกว่าผู้ต้องขังกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ . ๐๑ และ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาดนัยพัชร ยูนิรัมย์ และคณะ^๒ พบว่า คณะแผนกโดยรวมและทุกด้านหลังการทดลองมีค่าสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .๐๕ ในขณะที่คะแนนหลังการทดลองและการติดตามผลไม่มีความแตกต่างกัน และ พบว่า ผู้เข้าอบรมมีการพัฒนากระบวนการคิดและพฤติกรรมที่ดีขึ้นทุกด้าน มีจิตใจเยือกเย็น มี มุมมองต่อปัญหาเปลี่ยนไป ในทางที่ดีขึ้น ใช้ชีวิตได้มีความสุขมากขึ้น

สมมติฐานข้อที่ ๓ จากผลการวิจัยพบว่าเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ ๓ การฝึกคิดแบบ โยนิโสมนสิกการจะทำให้คนเราเรียนรู้ถึงความแตกต่างระหว่างความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ การคิด แบบโยนิโสมนสิกการ เป็นคิดการพิจารณาไตร่ตรอง ประกอบด้วยปัญญา มีลักษณะที่ละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง รอบคอบคอยเอาใจใส่ตลอดเวลา ประกอบด้วยเหตุผล คำนึงถึงส่วนดี ส่วนเสีย เป็นประโยชน์

^๑ สัจชัย ศิริสถิตย, “ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางจิตใจ ของผู้ต้องขัง เรือนจำกลางเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2561), หน้า 1.

^๒ พระมหาดนัยพัชร ยูนิรัมย์ และคณะ, “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาความฉลาดทาง อารมณ์ของผู้ต้องขังหญิงด้วยหลักพุทธธรรม”, วารสารพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 (มกราคม 2566): 147-167.

และมีใช้ประโยชน์ เป็นวิถีทางแห่งปัญญา การสร้างกิจกรรมพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิง

ผู้วิจัยสังเกตว่า กิจกรรมการคิดแบบโยนิโสมนสิการ “การคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย” เป็นกิจกรรมที่ผู้ต้องขังหญิงให้ความสนใจ กิจกรรมสนทนากลุ่มร่วมกิจกรรมร้องเพลง ฝึนเอ่ยทำไม่ จึงตก เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เป็นวิถีคิดเพื่อให้รู้สภาวะที่เป็นจริง พิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผล ให้อารมณ์สภาวะที่เป็นจริง หรือพิจารณาปัญหา หาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา การคิดที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ซึ่งเมื่อเหตุการณ์อย่างใด สิ่งเหล่านั้นย่อมอาศัยปัจจัยอย่างอื่นเกิดขึ้น ไม่ใช่เกิดขึ้นเพราะตัวเอง หรือเมื่อจะดับไปก็คงจะดับไป เพราะเหตุปัจจัยเป็นสาเหตุ ในทางพุทธศาสนาจะเน้นให้ใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผล โดยเฉพาะ การดับทุกข์เมื่อเห็นความเกิดขึ้น ย่อม หาทางแก้ปัญหาด้วยการคิดถึงสิ่งที่เกิดขึ้นว่าเป็นปัจจัย สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และ “การคิดแบบสามัญลักษณ์” หรือวิถีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมชาติ คือ มอง อย่างรู้เท่าทัน ความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย ว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นเกิดขึ้นเองแล้วจะดับไปเอง เป็นวิถีคิด อย่างรู้ทั่วถึงตามสภาพความเป็นจริงของสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องเป็นไปตามหลักของธรรมชาติ

การคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี มี เหตุ ผล เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิมไปสู่พฤติกรรมใหม่และพฤติกรรมใหม่นี้ เป็นผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกฝน การใช้ทักษะ กระบวนการทางความคิด มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ บุคคลมีชีวิตที่ดี ช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน สามารถอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้เป็นอย่างดี มีความสุข และทำ ให้มีการดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **มารีชา อัจฉะวงศ์**^๑ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผนังหลังกำแพง : กิจกรรมชีวิตและการเปลี่ยนแปลงทางความคิดผู้ต้องขังหญิง พบว่า การปรับตัวทางความคิดของผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นกระบวนการทางความคิดที่สามารถช่วยแก้ไข ปัญหาและความเป็นอยู่ที่ดีได้ ประกอบด้วย ๒ ประเด็นหลัก คือ ๑) การปรับตัวทางความคิดที่ได้รับ ผลกระทบจากโลกภายใน ๒) การปรับตัวทางความคิดที่เกิดจากปัจจัยสนับสนุนภายนอก ผลการวิจัยนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับประสบการณ์และการปรับตัวทางความคิดของผู้ต้องขังหญิงที่ อาศัยอยู่ในสถานกักขัง นอกจากนี้ผลการศึกษายังชี้ว่าการบำบัดสุขภาพจิตด้วยการให้คำปรึกษา ทางจิตวิทยาแก่ผู้ต้องขังหญิงถือเป็นการให้คำปรึกษาแบบให้กำลังใจ ช่วยให้ผู้ต้องขังหญิงได้สำรวจ

^๑ มารีชา อัจฉะวงศ์, “โลกหลังกำแพง : ประสบการณ์ชีวิตและการปรับตัวทางความคิดของ ผู้ต้องขังหญิง”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการปรึกษา, หน้า บทคัดย่อ.

ตนเอง ตระหนักถึงตนเอง เห็นคุณค่าในตนเอง หรือคุณค่าในตัวเอง เพื่อให้ผู้ต้องขังหญิงมีความหวัง มองโลกในแง่ดี มีสติ และใช้ชีวิตในปัจจุบันขณะได้ รวมถึงค้นพบแนวทางในการรับมือของตนเอง

สมมติฐานข้อที่ ๔ จากผลการวิจัยพบว่า เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ ๔ การฝึกการคิดแบบ โยนิโสมนสิการและการแก้ปัญหาโดยเน้นการใช้เหตุผลในการตัดสินใจ การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนการแก้ปัญหา การดำเนินการตามแผน และประเมินผล ตามขั้นตอนตระหนักถึง ความสามารถตนในการฝึกฝนให้รู้คิดและสามารถแก้ปัญหาสิ่งที่เกิดขึ้นกับตน ตามวิธีการแก้ปัญหา พระพุทธศาสนาเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงที่ทำได้ถึงระดับรากฐานของจิตสำนึกจะเป็นไปได้ เมื่อคน ๆ นั้นเข้าถึงความสุขภายใน (ความสุขยั่งยืน) โดยผ่านการฝึกคิด ฝึกความสมดุลทาง อารมณ์ และสติอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนปัญหาเป็นโอกาสคือต้องใช้ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นบทเรียน เพื่อสอนตนเอง และหาโอกาสพัฒนาตนเองให้ รู้จักและเข้าใจ “ธรรมะ” หรือ “ธรรมชาติของชีวิต” ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สิริวัฒน์ ศรีเครือดง และคณะ^๑ พบว่า กระบวนการพัฒนา จิตและปัญญาในทางพระพุทธศาสนามีเครื่องมือที่เรียกว่า ไตรสิกขา หลักการ ปฏิบัติทาง พระพุทธศาสนา เป็นการฝึกปฏิบัติอบรมกาย ฝึกอบรมจิต ฝึกอบรมศีล และฝึกอบรมปัญญา และ ยังพบว่า การฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูงให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใสผู้ที่ ได้รับการพัฒนาจิตและปัญญาแบบองค์รวม คือ การพัฒนามนุษย์ให้มีความสุขให้มี พัฒนาการ ๔ ด้าน ได้แก่ การพัฒนากาย พัฒนาจิตใจ พัฒนาศีล และพัฒนาปัญญาโดยเครื่องมือซี วัตการฝึกปฏิบัติในทาง พระพุทธศาสนา เรียกว่า หลักภาวนา ๔

๗. สรุป

๑) แนวคิดโยนิโสมนสิการมีความสำคัญต่อการพัฒนาชีวิต ที่จะเข้าถึง ความจริงของชีวิต และโลก ทำให้ไม่ประมาท มีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้พระพุทธศาสนากำหนดแนวทาง ของการพัฒนาชีวิตหรือเรียกว่า การภาวนา เป็น ๔ แนวทาง ได้แก่ การพัฒนากาย การพัฒนาศีล การพัฒนาจิตและการ พัฒนาปัญญา บุคคลผู้สามารถพัฒนาชีวิตทั้ง ๔ แนวทาง จะมี คุณสมบัติของผู้มีสุขภาพกายดี (ภาวิตกาย) สามารถอยู่ร่วมกัน กับคนอื่นในสังคมเป็นอย่างดี (ภาวิตศีล) มีสุขภาพจิตดีคือมีจิตตั้งมั่นประกอบด้วยสติ (ภาวิตจิต) และเป็นผู้มีปัญญาดีคือรู้ ความจริง

^๑ สิริวัฒน์ ศรีเครือดง และคณะ, “การพัฒนาโปรแกรมเพื่อสร้างชีวิตสุขตามแนวทางการพัฒนา จิตและปัญญาแบบองค์รวม”, รายงานวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , 2560), หน้า ก.

ของชีวิตและโลก (ภาวิตปัญญา) เมื่อรู้ความจริงดังกล่าวจึงวางตนและวางจิตของตนอย่างถูกต้องทำ ให้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ด้วยการพัฒนาการคิด มีจริยธรรมเชิงเหตุผลการทำชีวิตให้เจริญงอกงาม และมีปัญญาการแก้ปัญหา ศักยภาพของการพัฒนาคือ การทำให้ความขัดแย้งมีความหมายเป็น ความประสานเสริมกลมกลืน ซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสมบูรณ์และดุลยภาพซึ่งความสามารถ ซึ่งพระพุทธศาสนากล่าวว่มนุชย์ที่พัฒนาแล้วจะประยุกต์เข้ากับปัญหาสภาพแวดล้อมทั้งหมดได้

๒) โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม ได้นำ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่หลักไตรสิกขา อริยสัจ ๔ และโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นหลักธรรม ที่สอดคล้องกับเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหา มีขั้นตอนกระบวนการกลุ่ม ๓ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นศีล ขั้นสมาธิ และขั้นปัญญา ดำเนินการกิจกรรมทั้งหมด จำนวน ๑๒ ครั้ง สัปดาห์ละ ๑ ครั้ง ระยะเวลาครั้งละ ๑๕๐ นาที และบันทึกผลการประเมินทุกครั้งที่ในการเข้าร่วม กิจกรรม ตามรายละเอียดของกิจกรรม ทำให้ค้นพบความลงตัวทางวิชาการ ในการพัฒนาเหตุผล เชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นองค์ประกอบ เชิงจิตวิทยาผสานกระบวนการพัฒนาทางพุทธจิตวิทยาสู่โมเดลการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและ การแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓) เหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม ก่อนการทดลอง ของกลุ่มทดลอง อยู่ในระดับ น้อยที่สุด ค่าเฉลี่ย ๑.๗๑ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๐.๒๐ หลังการทดลอง พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ค่าเฉลี่ย ๔.๑๘ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๐.๒๗

๘. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ ๑ พบว่า งานวิจัยนี้เป็นองค์ความรู้เพื่อพัฒนาการคิดแบบ โยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงทำให้เกิดคุณค่า และความเข้าใจการดำเนินที่ถูกต้องดีงาม สามารถแก้ปัญหาและกำหนดเป้าหมายในชีวิต กรม ราชทัณฑ์ควรส่งเสริมโครงสร้างในเชิงของยุทธศาสตร์ในนำหลักโยนิโสมนสิการมาพัฒนาเหตุผลเชิง จริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเพื่อให้ผู้ต้องขังหญิงเกิดตระหนักรู้ถึงคุณค่า และการ ดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ ๒ พบว่า โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อ พัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จำนวน ๑๒ ครั้ง ผู้ที่มีความประสงค์นำไปใช้ควรมีความเข้าใจในทฤษฎีและกระบวนการก่อนนำไปใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ ๓ พบว่า โปรแกรมการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อาจใช้ระยะเวลาในการอบรม การพิจารณาไตร่ตรอง ลักษณะที่ละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง รอบคอบ ผู้ที่สนใจและมีเวลาน้อย อาจศึกษาและเลือกนำกิจกรรมไปใช้โดยจัดสรรกิจกรรมให้เหมาะสมกับบริบทที่ต้องการ

๒) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบที่สำคัญ คือ องค์ประกอบของเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหา ประกอบด้วย ๖ ด้าน คือ ๑) ความยุติธรรม ๒) ความสามัคคี ๓) ความเสียสละ ๔) ความมีวินัย ๕) ความรับผิดชอบ และ ๖) ความซื่อสัตย์ และการแก้ปัญหตามองค์ประกอบ ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านขั้นการวิเคราะห์ปัญหา ๒) ด้านขั้นการวางแผนการแก้ปัญหา ๓) ด้านขั้นตอนการทำงานตามแผน และ ๔) ด้านขั้นตอนการประเมินผลสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับ สามารถนำไปปรับปรุงพัฒนาเพื่อทดลองใช้ในกลุ่มเด็กและเยาวชน ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน และเยาวชนที่เข้าร่วมโปรแกรมแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู ของ ศาลเยาวชนและครอบครัว เพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมและการแก้ปัญหาต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมราชทัณฑ์. แผนปฏิบัติการราชการระยะ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐) ของกรมราชทัณฑ์.

นนทบุรี: ม.ป.ท., ๒๕๖๖.

ติลก บุญอิม. “การใช้หลักโยนิโสมนสิการแนวอริยสัจเป็นฐานการเรียนรู้ด้วยตนเองในการดำรงชีวิต”. วารสาร มจรวิชาการล้านนา. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑): ๗๒-๘๑.

ธัญญา พิงส์นทีเยช. “เรือนจำ: พื้นที่แห่งการลงโทษและการคืนคนดีสู่สังคม”. วารสารวิชาการ ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๑): ๗๓๗-๗๔๘.

นภภรณ์ หะวานนท์. “การปฏิรูปเรือนจำ: จากสถาบันการลงโทษสู่ชุมชนแห่งความหวังโย”.
วารสาร สังคมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-
สิงหาคม ๒๕๕๗): ๑-๑๙.

ปถมพร ตละภัก และพระสุธีธรรมานวัตร. “ศึกษาวิเคราะห์การคิดเชิงบวกในการพัฒนาชีวิตตาม
หลักพระพุทธศาสนา”. การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและ
นานาชาติ ครั้งที่ ๘. (๒๕๖๐): ๑๓๕๔-๑๓๖๔.

พระมหาดนัยพัชร ญานิรมย์ และคณะ. “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของ
ผู้ต้องขังหญิงด้วยหลักพุทธธรรม”. วารสารพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนา.
ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๖๖): ๑๔๗-๑๖๗.

พระมหาพงศกร ฐานงโร. “การเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยมีหลักคิดโยนิโสมนสิการเป็นฐาน”. วารสาร
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๕):
๕๐-๖๐.

พระมหาวิเศษ ปญาวชิโร และคณะ. “แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของ
ผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ ๗
ฉบับเพิ่มเติม (พฤษภาคม ๒๕๖๒): ๔๒๑-๔๓๔.

มาริษา อัจฉะวงศ์. “โลกหลังกำแพง : ประสบการณ์ชีวิตและการปรับตัวทางความคิดของผู้ต้องขัง
หญิง”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยา
การปรึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๕.

สิริวัฒน์ ศรีเครือดง และคณะ. “การพัฒนาโปรแกรมเพื่อสร้างชีวิตสุขตามแนวทางการพัฒนาจิตและ
ปัญญาแบบองค์รวม”. รายงานวิจัย. คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

สัญชัย ศิริสถิตย์. “ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางจิตใจ ของ
ผู้ต้องขัง เรือนจำกลางเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ศึกษาศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๖๑.

ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการภาวะวิกฤติ
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามหลักทศพิธราชธรรม
An Analytical Study on the Crisis Management in the Reign of
King Rama V According to the Tenfold Virtues of the King

ณัฐธานต์ ประศาสน์ครุการ
Natthakan Prasatkharukarn^๑

Received: September 4, 2022 Revised: May 3, 2024

Accepted: August 29, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการภาวะวิกฤติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามหลักทศพิธราชธรรม มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาภาวะวิกฤติในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒) เพื่อศึกษาหลักทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ ๓) เพื่อวิเคราะห์การบริหารจัดการภาวะวิกฤติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามหลักทศพิธราชธรรม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขอบเขตแหล่งข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัย และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ พระสงฆ์ นักวิชาการ รวม ๑๑ รูป/คน โดยการสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีภาวะวิกฤติหลายด้านปัญหาทางการเมืองภายในระหว่างวังหลวงกับวังหน้าและกลุ่มขุนนาง การคลัง การฉ้อราษฎร์บังหลวง การมีข้าทาสเป็นปัญหาสำคัญที่มหาอำนาจตะวันตกมองว่า สังคมไทยล้าหลัง มีการใช้คนเป็นข้าทาสบริวารแล้วจะนำมากล่าวอ้างในการเข้ามาพัฒนาประเทศไทย ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ไทยต้องเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส นอกจากนี้ที่ต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแล้ว แต่ด้วยความที่พระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะทรงเจริญในธรรมราชา อันเป็นหลักธรรมของพระราชาของนักปกครอง ด้วยหลัก

^๑สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
Buddhist studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Thailand

ทศพิธราชธรรมพบว่า มีหลักธรรมที่เด่นคือ ความอดทน การให้อภัย การพระราชทานทรัพย์ ช่วยเหลือราษฎร เสียสละความสุขสำราญส่วนพระองค์ มีความนุ่มนวลอ่อนโยน และความหนักแน่นในธรรม เมื่อครองราชย์พระองค์ต้องอดทน ให้มีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน แต่ต่อมา เมื่อกลับเข้าครองราชย์อีกครั้ง ทรงบริหารราชการแผ่นดินแบบค่อยเป็นค่อยไป ทรงเสด็จประพาสต้น เพื่อทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎร พระราชทานทรัพย์เพื่อช่วยเหลือราษฎร ทรงทำเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ทรงเลิกทาสให้เป็นไท ทรงเสียสละความสุขสำราญส่วนพระองค์ในการเสด็จไปไกลบ้านและเยือนประเทศที่เป็นอาณานิคม เพื่อทอดพระเนตรบ้านเมืองแล้วนำมาพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปภายใต้สถานการณ์ที่มีความบีบคั้นกดดัน แต่ด้วยความหนักแน่นในธรรม ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรมในการบริหารจัดการกับปัญหาด้วยพระปรีชาสามารถ พระอัจฉริยภาพ

คำสำคัญ: ธรรมราชา; ทศพิธราชธรรม; การบริหารจัดการ

Abstract

The results showed that during the reign of King Chulalongkorn, there were many crises in politics, finance, corruption. And slavery was a problem that the great powers saw that Thailand was lagging, which was another reason why Thailand had to lose its territory to France. In addition to having to lose the rights of extraterritorial conditions but with his being a Buddha and prospering in the Dharma Racha which is the principle of the king's ruler With the principle of Tosaphit Rajadhamma, it was found that There are outstanding principles, namely patience, forgiveness, and giving of wealth to the people. Sacrificing his happiness tenderness and firmness in the Dharma When he reigned, he had to be patient. to have a regent, but later, when returning to the throne again with wisdom Gradually administered the state affairs His Highness visited to observe the well-being of the people has given assets to help the people He did it for the benefit of the people. gave up slavery to become free He sacrificed his personal pleasure in traveling far away from home and visiting colonial countries to observe their ways of life the country and then putting ideas into developing

Thailand should be modernized as same as other civilized countries step by step through his intelligence, The situation was oppressive, stressful, but with the firmness of the Dharma. His majesty to deal with problems with wisdom genius

Keywords: Thammaracha; Tosaphit Rajatham; Management

๑. บทนำ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงที่มหาอำนาจตะวันตกออกแสวงหาอาณานิคมแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งขณะนั้นประเทศไทยอยู่ในเป็นช่วงที่มีการผลิตแผ่นดิน เป็นช่วงที่รัชกาลที่ ๕ ทรงขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ซึ่งเป็นช่วงที่สถานการณ์บ้านเมืองมีหลายสิ่งที่ต้องแก้ไข ปัญหา ทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์ก็ยังไม่เข้มแข็ง พระองค์ทรงรู้สึกขมขื่นกับความปราศจากอำนาจ ที่อำนาจทางการเมืองก็ตกอยู่ในมือของกลุ่มขุนนาง พระองค์เคยมีพระราชดำรัสว่าเป็นการอันหนักยากที่จะทำการให้สะดวกได้เต็มที่ตามความต้องการ... ตั้งแต่แรกได้ราชสมบัติมา แต่ส่วนตัวรู้สึกว่าจะได้รับความหนักมาจำเดิมตั้งแต่ได้นั่งในเศวตฉัตร ซึ่งสิ่งที่เป็นภาวะวิกฤติจากปัญหาภายในประเทศ ได้แก่ ความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองที่มีการแบ่งเป็น ๑) กลุ่มสยามอนุรักษ์นิยม (Conservative Siam) ประกอบด้วยขุนนางสายตระกูลบุญนาคน มีสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ อดีตผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเป็นหัวหน้า ๒) กลุ่มสยามเก่า (Old Siam) ประกอบด้วยเจ้านายและขุนนางรุ่นเก่ามีกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ หรือวังหน้า เป็นหัวหน้าและ ๓) กลุ่มสยามหนุ่ม (Young Siam) ประกอบด้วยเจ้านายและขุนนางรุ่นใหม่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถูกจัดให้เป็นหัวหน้า^๒

โดยกลุ่มสยามหนุ่มในช่วงต้นรัชกาลที่ ๕ ประกอบด้วยพระราชโอรสของรัชกาลที่ ๔ และขุนนางหัวก้าวหน้าที่พยายามปฏิรูปการปกครองแผ่นดินด้วยการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ ที่มีความพยายามกำจัดบทบาทของพระราชวังบวรวิชัยชาญและลดทอนอิทธิพลของ

^๒พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ. ๙) ศาสตราจารย์ , ราชบัณฑิต, **มหาหรณักปฏิรูป** , โดย พระพรหมบัณฑิต (ศาสตราจารย์ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ. ๙, Ph.d.), (สำนักงานวิจัย : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), อ้างใน ลิขิตธรรม เล่ม ๑, ๒๕๕๖ : หน้า ๘๘ – หน้า ๘๙.

ขุนนางสายตระกูลขุนนางต่อมาเกิดวิกฤติการณ์วังหน้าในปลายปี ๒๔๑๗ กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ทรงมีเรื่องหมางพระทัยกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วพระองค์ก็ได้ลี้ภัยไปอาศัยสถานกงสุลอังกฤษ เรื่องนี้ ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงน้อยพระทัยได้เชิญสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เป็นผู้ทำหน้าที่ไกลเกลี่ย ประนีประนอม เพื่อลดความบาดหมาง ต่อมา พระราชวังบวรวิชัยชาญทรงยอมรับว่า พระองค์เป็นเพียงวังหน้าหรือมหาอุปราชเท่านั้น จึงลดปัญหาเรื่องวังหน้าลงได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราโชวาทตั้งแต่เมื่อช่วงแรกของการครองราชย์ไปยังเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศเกี่ยวกับ “การสมัครสมานภายใน ต้องให้มีเรียบร้อยโดยเร็ว ...”^๓

นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชหัตถเลขาพระราชทานแด่ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมารเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๔๓๖ โดยกล่าวถึงช่วงเวลาที่พระองค์ยังเป็นเด็กแต่ความหนักของมงกุฎเหลือที่คอจะทานไว้ได้ ยังมีศัตรูทั้งภายในและภายนอก ทั้งในกรุงและต่างประเทศ และยังมีพระโรคในกายเบียดเบียน พระองค์ถือว่า วันนั้นเป็นวันเคราะห์ร้ายอย่างยิ่ง แล้วยังต้องพึ่งตัวเอง ...^๔

จากพระราชหัตถเลขานั้น ถือว่า พระองค์ประสบกับสถานการณ์ที่บีบคั้นพระองค์อย่างยิ่ง แต่ด้วยความที่พระองค์ทรงอยู่ในฐานะพระประมุขของประเทศไทย พระองค์ทรงสำรวมระวังพฤติกรรมทั้งทางกายและทางวาจา ทรงยึดหลักธรรม เพื่อความปลอดภัยทั้งในสถานะของพระมหากษัตริย์ ความสงบสุขของประชาชนและบ้านเมือง นอกจากนี้ปัญหาทางการเมืองแล้ว แม่ทัพเศรษฐกิจก็มีปัญหา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำริจะปรับปรุงแก้ไขทางการคลังเป็นครั้งแรก เนื่องจากฐานะการเงินของรัฐบาลอยู่ในสภาพที่ย่ำแย่ รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย การจัดเก็บภาษีรั่วไหลมากเพราะไม่มีการจัดเก็บ ที่รัดกุม

^๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **พระราชหัตถเลขาพระราชทานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ**, ในชัยอนันต์ สมุทรวานิช และชัตติยา วรรณสุด (ผู้รวบรวม) เอกสารการเมืองการปกครองไทย พ.ศ.๒๔๑๗ - ๒๔๓๗, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , ๒๕๑๘) , หน้า ๑๒๘.

^๔ พระพรหมบัณฑิต (ศาสตราจารย์ประยูร ธมฺมจิตโต ป.ธ.๙, Ph.D.) , **มหาราชนักปฏิรูป**, ลิขิตธรรม เล่ม ๑ , พิมพ์พิเศษ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โรงเรียนพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นอนุสรณ์พิธีสมโภชพระอารามครบ ๑๘๕ ปี และฉลองหิริญญภู พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต) วันที่ ๑๒ - ๑๓ มกราคม พ.ศ.๒๕๕๖ , (มกราคม ๒๕๕๖) : หน้า ๘๔.

และการควบคุม ทำให้ผู้ที่มิหน้าที่จัดเก็บภาษีไม่นำภาษีส่งเข้าคลังตามที่เป็นจริง มีการยกยอกไว้เป็นประโยชน์ส่วนตัว พระองค์จึงมีดำริที่จะแก้ไขปรับปรุง เพื่อจัดหาเงินเข้าแผ่นดิน รวมถึงปัญหาต้านแรงงานที่มีชนบทรวมเนียมประเพณีที่เคยชินกับการมีข้าทาสบริวารคอยรับใช้ นอกจากนี้ปัญหาภายในประเทศแล้วยังมีปัญหากจากภายนอกประเทศ ที่ทำให้ไทยต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และการเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสถึง ๕ ครั้งด้วยกัน แต่ด้วยพระบารมี พระปรีชาสามารถของพระองค์ที่ทรงบริหารจัดการสถานการณ์ด้วยพระอัจฉริยภาพ แม้ว่าจะมีความบีบคั้นจากสถานการณ์ภายในประเทศและมีความกดดันจากภายนอก ยิ่งทำให้พระองค์ต้องทรงสำรวมระวังพฤติกรรมทั้งทางกาย และวาจาอย่างมาก ทรงยึดหลักธรรมเป็นที่ตั้ง เพื่อความปลอดภัยทั้งในสถานะของพระมหากษัตริย์ เพื่อความสงบสุขของประชาชน และความเรียบร้อยของบ้านเมือง แม้ว่าพระองค์ยังทรงพระเยาว์ แต่พระองค์ทรงมีความอดทน อดกลั้นต่อความเจ็บใจในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทรงบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระปรีชาสามารถ พระสติปัญญาที่ทรงดำเนินไปด้วยความสุเมุมคัมภีรภาพ มีความรอบคอบ สามารถควบคุมอาการแม้ว่าจะมีศัตรูอยู่รอบข้างพระวรกาย เหตุการณ์ทางการเมือง ทรงให้อภัยแก่กลุ่มการเมือง ท่ามกลางสถานการณ์ที่บีบคั้น แล้วยังมีพระโรคที่เบียดเบียนพระวรกาย แต่พระองค์ก็ยังทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์ในการเสด็จประพาสเพื่อเยี่ยมเยียนทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎร พระองค์ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อช่วยเหลือราษฎร ที่สำคัญคือ พระองค์ทรงพระราชทานความเป็นไทให้ชีวิตใหม่แก่ผู้ตกเป็นข้าทาสบริวาร นับเป็นผลงานที่มีคุณูปการต่อประชาชนอย่างยิ่ง นอกจากนี้ สถานการณ์จากปัญหาภายนอกทำให้ไทยต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ที่ทำให้พระองค์ ต้องยอมรับในความเสียเปรียบ และยอมเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสถึง ๕ ครั้ง ด้วยความอดทน อดกลั้นต่อความชอกช้ำในพระทัย แต่พระองค์ก็ยังทรงเสด็จประพาสยุโรปเพื่อแสวงหาหามามิตร มาคานอำนาจกับมหาอำนาจตะวันตกฝรั่งเศส พระองค์ก็ยังทรงพิเคราะห์สถานการณ์เพื่อพิจารณาถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์สุขของประชาชนและประเทศชาติเป็นที่ตั้ง ด้วยพระทัยที่มีความเข้มแข็ง ยึดมั่นในหลักธรรมที่ทรงเสียสละความสุขสบายส่วนพระองค์เพื่อส่วนรวม พระองค์ยอมสละในส่วนที่เป็นส่วนน้อยเพื่อรักษาในส่วนสำคัญคือ เอกราชของประเทศชาติไว้ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนที่จะได้ไม่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นแก่มหาอำนาจ นอกจากนั้นแล้ว พระองค์ได้พลิกประวัติศาสตร์จากสถานการณ์ที่พระองค์ต้องบริหารจัดการภาวะวิกฤติเพื่อแก้ปัญหาแล้ว พระองค์ได้ทรงริเริ่มการปฏิรูปการปกครอง เพื่อจัดระเบียบการปกครองราชการแผ่นดิน ทรงจัดให้มีขึ้นหลายสิ่ง เช่น ทรงจัดตั้งพระราชบัญญัติกระทรวงการคลัง ทรงออกพระราชบัญญัติธนบัตร พระราชบัญญัติจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ เพื่อการแก้ปัญหาเรื่องภาษีอากร ทรงตราพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไท เพื่อทรงจัดให้มีการเลิกทาส เป็น

ผลสำเร็จ แม้ว่า จะต้องอดทนรอคอยระยะเวลาวันที่เลิกทาสได้สำเร็จก็ตาม จนมีนักเขียนชาวอังกฤษ ฮอลล์แถลงว่า เลิกทาสในไทยไม่ร้ายแรงดุนเท่าที่ทาสผิวดำในอเมริกา^๕.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการภาวะวิกฤติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามหลักทศพิธราชธรรม” สำหรับ วัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอ

ในบทความนี้มี ๓ ข้อ คือ

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาภาวะวิกฤติในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการภาวะวิกฤติในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามหลักทศพิธราชธรรม

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการภาวะวิกฤติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามหลักทศพิธราชธรรม” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบเอกสาร โดยขอบเขตการวิจัยมีดังนี้

ด้านเนื้อหา

ศึกษาภาวะวิกฤติทางการเมือง การคลัง การฉ้อราษฎร์บังหลวง การเลิกทาส การเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และการเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส การแก้ไขและวิเคราะห์การแก้ไขภาวะวิกฤติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามหลักทศพิธราชธรรม

ด้านแหล่งข้อมูล

ศึกษา ค้นคว้า จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ พระเทพกิตติเวที, รศ. ดร., ปธ.๙ เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม, พระครูสุมนต์ธรรมธาดา อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, พลเอก เอกชัย ศรีวิลาศ ผู้อำนวยการสำนักสันติ

^๕ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต พงศาวดาร ๙ รัชกาลแห่งราชวงศ์จักรี, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ริเวอร์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๒๗๑,

วิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, ศ.พิเศษจรัญ ภักดีธนากุลตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ, ศ.พิเศษธงทอง จันทรางศุ อดีตปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, ศ. พิเศษ ศรีศักร วัลลิโภดม นักประวัติศาสตร์ , นายไกรฤกษ์ นานา นักวิชาการอิสระ, นักวิชาการ ได้แก่ รศ.ดร.วัลลภ สุขสวัสดิ์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, นางแววดาว เลิกนุช, นางสาวดารัตน์ สระทองดี, นายภูวรินทร์ สุคันธวิช และนางสาวพิมพ์ทอง อินแก้ว โรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม จังหวัดพิษณุโลก.

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ ดังนี้ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่า ปัญหาภายในประเทศมีสถานการณ์ที่เป็นภาวะวิกฤติทั้งทางการเมือง การคลัง และการมีข้าพาสบริวาร และปัญหาจากภายนอกประเทศมีสถานการณ์ที่เป็นภาวะวิกฤติคือ การเสียดินแดนนอกอาณาเขต และการเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสถึง ๕ ครั้ง ส่วนหลักทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งเป็นหลักธรรมราชา ประกอบด้วยหลักธรรม ๑๐ ประการ ได้แก่ ทาน การให้ รวมถึงการให้อภัยเป็นทาน, สีล การสำรวมระวังทางกาย วาจา และใจ ปริจจาคะ การเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อความสุขส่วนรวม, อาชชวะ ความซื่อตรง ต่อหน้าที่ ต่อตนเอง ต่อประเทศชาติ, มัททวะ ความเป็นผู้นุ่มนวลอ่อนโยน, ตะปะ ความเพียร บากบั่น, อักโกธัง ความไม่โกรธ, อะวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น, ขันติ ความอดทนและ อะวิโรธนะ การประพัตติตนมิให้ผิดจากทำนองคลองธรรม วางตนเป็นหลักหนักแน่นในธรรม พบว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบริหารจัดการภาวะวิกฤติที่เกิดขึ้นจากปัญหาทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ ด้วยความอดทน อดกลั้นต่อสถานการณ์ที่บีบคั้นในพระทัย แต่พระองค์ก็ทรงบริหารจัดการด้วยพระวิโศบายอย่างรอบคอบ ใช้วิธีการที่ค่อยเป็นค่อยไป มีความละมุนละม่อมต่อการนำพระวิโศบายไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหา ด้วยพระสติปัญญาเฉลียวฉลาด แม้ว่า พระองค์จะทรงมีพระโรคเบียดเบียนพระวรกายแล้วยังมีปัญหาให้ต้องมีความชอกช้ำในพระทัย แต่พระองค์ก็ทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์ ทรงเสด็จประพาสต้น เพื่อสอดส่องดูแลความเป็นอยู่ของราษฎร แล้วได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อช่วยเหลือราษฎร สิ่งสำคัญพระองค์ได้พระราชทานความเป็นไทให้แก่ข้าพาส ได้มีชีวิตใหม่ที่เป็นอิสระ พระองค์ทรงสร้างนิสสัยพลเมืองใหม่ในสังคมไทย นับเป็นคุณูปการอย่างยิ่งต่อราษฎรที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมอบให้ต่อพสกนิกรชาวไทย ซึ่งต่อมาได้มีการถวายพระนามสมัญญาว่า “สมเด็จพระปิยะมหาราช”

นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงให้อภัยแก่กลุ่มการเมืองที่เคยมีปัญหา การให้อภัยเป็นทาน เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก แต่พระองค์ก็ทรงพระราชทานอภัยโทษให้แก่

กลุ่มการเมือง เพื่อให้ช่วยกันพัฒนาบ้านเมืองดีกว่า นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงมีความมั่นคงในหลักธรรม ไม่คลาดจากธรรม แม้ว่าจะมีสถานการณ์ที่เลวร้ายมารุมล้อมพระวรกายให้มีความทุกข์เพียงใดก็ตาม พระองค์ทรงพลิกประวัติศาสตร์จากการแก้ไขปัญหาที่รุมล้อม ไปสู่การพัฒนาประเทศ มีการปฏิรูปการปกครอง มีการออกกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหาระยะยาวเรื่องภาษีอากร, พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไทย เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ และให้มีผลย้อนหลังไปถึง พ.ศ. ๒๔๑๑, ทรงปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น ทรงริเริ่มในการให้สิทธิแก่ราษฎรในการตัดสินใจ เลือกผู้ปกครองตนเองเป็นครั้งแรก นอกจากพระองค์ทรงบริหารจัดการภาวะวิกฤติที่มีของแผ่นดินตามหลักทศพิธราชธรรมแล้ว ยังทรงมีพระวิสัยทัศน์ในการปรับปรุงปฏิรูปสร้างสิ่งใหม่ เพื่อความเจริญของบ้านเมืองและความสุขของประชาชน ทำให้ไทยเราเป็นไทที่ไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจ ยังคงรักษาเอกราชของชาติไทยไว้ได้มาจนทุกวันนี้ พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีคุณูปการต่อพสกนิกรและประเทศชาติ ทรงเป็นผู้ปฏิรูปการเมืองการปกครองเพื่อวางรากฐานราชการแผ่นดิน และได้รับการยกย่องว่าเป็น “พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย”

๕. อภิปรายผล

ผู้วิจัยพบว่า พระองค์ทรงบริหารจัดการภาวะวิกฤติทั้งจากปัญหาภายในประเทศและปัญหาจากต่างประเทศด้วยการดำเนินตามหลักทศพิธราชธรรมเป็นกรอบการบริหารงานราชการแผ่นดินโดยจะพบว่าทรงมีพระราชจริยวัตรที่สะท้อนให้เห็นถึงหลักธรรมหลายหลักธรรมในอนุสัยของพระองค์ เช่น ปัญหาภายในประเทศ ทางด้านการเมืองที่มีความขัดแย้งภายในอย่างมาก พระองค์ทรงบริหารด้วยพระสติปัญญา ด้วยความอดทนต่อสถานการณ์ที่บีบคั้นให้ พระองค์ต้องมีความไม่สบายในพระทัย แต่พระองค์ก็ทรงพระราชทานอภัยโทษแก่กลุ่มการเมือง แม้ว่าพระองค์จะไม่ทรงโปรดวังหน้า แต่พระองค์ก็ทรงให้อภัยวังหน้าที่ทรงลี้ภัยไปอยู่ที่สถานกงสุลอังกฤษ พระองค์ได้เชิญสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เป็นผู้ไกลเกลี่ยวังหน้า ปัญหาเรื่องวิกฤติการณ์วังหน้าจึงได้ยุติลงได้ นับว่า พระองค์ทรงมีสายพระเนตรที่แหลมคมในการพิจารณาเลือกคนที่จะไปทำงานนี้ สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “เลือกคนให้ถูกกับงาน ผู้วิจัยขอเสริมว่า นอกจากเลือกคนให้ถูกกับงานแล้ว ยังจะต้องให้ถูกกับเวลาอีกด้วย” ตรงกับคำที่ว่า “put the right man on the right job and the right time.” เพราะถ้าคนที่ได้รับมอบหมายไม่ดำเนินการในเวลาอันควร ผลก็อาจจะไม่เป็นตามเป้าหมายก็เป็นได้ ส่วนปัญหาทางการคลัง พระองค์ทรงดำเนินพระวิเทโศบายด้วยพระปรีชาญาณ พระสุขุมคัมภีรภาพ พระองค์พิเคราะห์ว่า

ถ้าแก้ปัญหาไม่ดี อาจจะเป็นการซักรื้อเข้าบ้านและอาจจะบานปลายเกิดสงครามกลางเมืองได้ พระองค์จึงทรงปฏิรูปการปกครองเพื่อการพัฒนาประเทศ ทรงนำการบริหารงานกระทรวงแบบตะวันตกเข้ามาใช้ในประเทศไทย พระองค์ทรงวางรากฐานการบริหารราชการแผ่นดิน

ส่วนปัญหาทางการคลังพบว่า พระองค์ได้แก้ไขปัญหาด้วยการปฏิรูประบบเงินตรา มีการออกพระราชบัญญัติธนบัตร ร.ศ.๑๒๑ เพื่อให้ใช้ธนบัตรแทนเงินเรียกว่า ธนบัตร เพื่อให้ประชาชนมีความสะดวกในการใช้ การนับ และตรวจรวมถึงการพกพา สะดวกกว่าการขนเงินจำนวนมาก ทรงปรับปรุงระบบภาษีอากรด้วยการออกพระราชบัญญัติจัดตั้งหรือรักษาการพิพัฒน์ เพื่อเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการจัดเก็บภาษีอากรภายในประเทศ พระองค์ทรงบริหารจัดการจากการแก้ไขปัญหาลแล้วทรงนำการพัฒนาให้มีความเจริญเข้ามาแทนที่ด้วยพระปรีชาสามารถ ด้วยสายพระเนตรที่ยาวไกล พระองค์ทรงดำเนินพระวิเทโศบายแบบค่อยเป็นค่อยไป แม้ว่า พระองค์จะมีพระโรคเบียดเบียนพระวรกาย แต่พระองค์ก็ทรงมีความตั้งมั่นในพระทัยที่จะทรงเสียสละเพื่อการบริหารบ้านเมืองให้มีความเจริญ พระองค์ทรงเสด็จประพาสทั้งทางบกและทางชลมารค ในการเสด็จประพาสต้น เพื่อทรงมีโอกาสนมาคมกับราษฎร อย่างใกล้ชิด ทำให้ทรงทราบความเป็นอยู่ของราษฎรว่า มีสุขมีทุกข์ มีสิ่งใดจะช่วยเหลือ พระองค์ทรงทราบด้วยพระเนตรพระกรรณด้วยพระองค์เอง พระองค์ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์เพื่อพระราชทานความช่วยเหลือแก่พสกนิกร ด้วยความที่พระองค์ทรงมีพระทัยที่มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ต่อประเทศชาติแผ่นดิน

ในขณะที่ยังทรงพระเยาว์ ยังทรงมีน้ำพระทัยต่อพสกนิกร จึงทรงเสียสละในการที่จะบริหารบ้านเมืองอย่างประคับประคองสถานการณ์ควบคู่ไปด้วยกัน เพราะว่าในยามที่บ้านเมืองยังมีความไม่สงบสุข ประชาชนยังมีความเดือดร้อนมีการใช้แรงงานไพร่ แรงงานทาส พระองค์ทรงยึดหลักที่ว่า “ธรรมเนียมใดเป็นการเจริญมีคุณประโยชน์ เป็นการยุติธรรมก็จะทรงทำนุบำรุง แต่ธรรมเนียมใดไม่เป็นคุณไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นยุติธรรมก็อยากจะทรงเลิกเสีย” พระองค์มีพระราชปณิธานที่แน่วแน่จึงได้ทรงเริ่มมีการเตรียมการวางแผนงานการเลิกทาสอย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีการเก็บรวบรวมข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับทาส ทั้งจำนวนทาส, เพศ, อายุ เป็นต้น ซึ่งมีจำนวนทาสมากถึงหนึ่งในสาม เคยมีความเห็นของทูตอังกฤษกล่าวถึงจำนวนทาสที่มากมายสามารถก่อการปฏิวัติได้ สิ่งนี้ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่พระองค์มีพระราชประสงค์จะเลิกทาส มีการออกกฎหมายพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไทย เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ และให้มีผลย้อนหลังไปถึง พ.ศ. ๒๔๑๑ ทรงเริ่มเลิกทาสในปี พ.ศ. ๒๔๑๗ เพื่อกำหนดค่าตัวลูก

ทาสให้สูงสุดตอนที่เป็นเด็ก แล้วค่าตัวจะลดลงทุกปีจนหลุดพันธเป็นไท จนทาสหมดประเทศเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ ซึ่งเป็นวันที่ทาสหมดไปจากประเทศไทย ด้วยความอดทนรอคอยวันเลิกทาสได้สำเร็จ พระองค์ทรงใช้วิธีการที่ค่อยเป็นค่อยไป มีความละมุนละม่อม เพื่อเป็นการใช้เวลาแก่นายทาสและทาสได้มีระยะเวลาในการปรับตัว จะเป็นคุณประโยชน์ต่อแผนการเลิกทาสมากกว่า การเลิกทาสให้สำเร็จในระยะเวลาอันรวดเร็ว พระองค์พิเคราะห์แล้วว่า ทาสเคยอยู่สุขสบายมีข้าทาสบริวารคอยรับใช้ ส่วนตัวทาสเองก็ไม่เคยมีวิชาความรู้ที่จะไปประกอบอาชีพทำมาหากิน หากเลิกทาสออกไป อาจจะเดือดร้อนได้ พระองค์ก็มีแผนการรองรับจำนวนทาสที่ทยอยเลิกทาสไว้ การเลิกทาสจึงทำได้สำเร็จ จนมีนักเขียนชาวอังกฤษ ฮอลล์ แกลงว่า “การเลิกทาสของไทย ไม่ร้ายแรงดุจันเท่ากับทาสผิวดำในอเมริกา...”

จะพบว่า พระองค์ทรงดำเนินพระวิเทโศบายในการบริหารจัดการภาวะวิกฤติเพื่อแก้ไข ปัญหาทั้งภายในประเทศและปัญหาจากภายนอกประเทศด้วยพระสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีความ สุขุมคัมภีรภาพ ความอดทน อดกลั้นจะนำมาซึ่งผลสำเร็จของพระราชกรณียกิจตามพระราช ประสงค์แม้ว่า อาจจะต้องรอรระยะเวลา อย่างการเลิกทาส แต่ผลสำเร็จที่รอคอยก็ไม่ทำให้ผิดหวัง ที่ไม่เกิดเหตุร้ายรุนแรงใดๆ จากพระราชกรณียกิจเลิกทาสนี้ จนมีการถวายพระราชสมัญญานาม ว่า “สมเด็จพระปิยะมหาราช”

พระองค์ทรงบริหารจัดการภาวะวิกฤติจากปัญหาภายในประเทศอย่างสุขุมคัมภีรภาพ มีความอดทนอดกลั้นต่อสถานการณ์ที่มีผลต่อพระทัยและพระวรกายอย่างยิ่ง แต่พระองค์ก็ยังคง มีความเข้มแข็งในพระทัย ทรงมีพระราชจริยาวัตรที่นุ่มนวลในการแสดงออกในการบริหารจัดการ ด้วยพระทัยที่เปี่ยมด้วยความมีพระเมตตาต่อพสกนิกรแม้ว่า จะมีพระโรคเบียดเบียนพระวรกาย แต่พระองค์ก็ยังเสียสละความสุขสำราญส่วนพระองค์ในการเสด็จเพื่อประพาสต้น เพื่อพระองค์ ได้ทอดพระเนตรเยี่ยมเยียนราษฎรพร้อมกับได้พระราชทานความช่วยเหลือแก่พสกนิกรด้วย นอกจากจะมีภาวะวิกฤติจากปัญหาภายในประเทศแล้ว ยังมีปัญหาจากภายนอกประเทศที่มาจาก มหาอำนาจตะวันตกที่มีการออกล่าอาณานิคมเพื่อการแสวงหาทรัพยากรจากประเทศแถบ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งนับว่า ช่วงนั้นประเทศไทยก็ยังมีปัญหาภายในที่ยังไม่ได้รับ แก้ไขให้เรียบร้อย มหาอำนาจตะวันตกอย่างฝรั่งเศสก็มองประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะพบว่า หลายประเทศที่เป็นอาณานิคมของมหาอำนาจ แต่ประเทศไทยเป็นช่วงรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาญาณ ที่พระองค์ทรงวินิจฉัยถึงการเลือก การผ่อนปรนยอมรับไมตรี เพราะทรงตระหนักว่า “เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงแห่งโลกสันนิบาตมาถึง

ประเทศทางตะวันออก ถ้าหากยังมีวินัยในทางโบราณ ไม่นับเห็นเปลี่ยนแปลง
รัฐชาติปาลโนบาย เข้าหาทางดำเนินของโลกสันนิบาต คงจะเกิดภัยอันตรายแก่บ้านเมือง”

ในการทำสนธิสัญญาเบาริ่งมาจากการเลือกผ่อนหนักให้เป็นเบา ซึ่งผลจากสนธิสัญญา
เบาริ่งนี้ ทำให้ไทยเสียเปรียบให้กับต่างชาติชาวตะวันตกในทุกด้านรวมถึงการเสียสิทธิสภาพนอก
อาณาเขต ที่ทำให้ต่างชาติอย่างอังกฤษมีสิทธิพิเศษไม่ต้องขึ้นศาลไทย รวมถึงคนชาติอื่นแต่จด
ทะเบียนเป็นคนในบังคับอังกฤษก็ได้สิทธิพิเศษนี้ หากมีการกระทำความผิดหรือมีคดีกับคนไทยใน
ประเทศไทย ก็จะไปขึ้นศาลอังกฤษ ด้วยการอ้างว่า กฎหมายไทยล้าหลัง ป่าเถื่อน ไม่นทันสมัย
กรณีนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำเนินนโยบายในการผ่อนหนักให้เป็นเบา
ตามรอยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าพระองค์จะทรงเข้าพระทัยถึงความ
เสียเปรียบที่ไทยอยู่ในภาวะจำยอมที่จะต้องดำเนินตามสนธิสัญญาเบาริ่งก็ตาม แต่พระองค์ก็ได้มี
พระวิสัยทัศน์ในการปรับปรุงเพื่อพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญตามที่พระองค์ทรงมี
พระราชดำริว่า “ราชการผลประโยชน์ของบ้านเมือง สิ่งใดที่เกิดขึ้นและการที่ยังร้างมาแต่เดิมมาก
นั้น ถ้าจะทรงจัดการแต่พระองค์เดียวก็จะไม่สำเร็จไปได้ ถ้ามีคนช่วยกันคิดหลายปัญญาแล้ว การ
ซึ่งรกร้างมา แต่เดิมก็จะได้ปลดเปลื้องไปที่ละน้อยๆ ความดีความเจริญก็จะบังเกิดแก่บ้านเมือง”

พระองค์ทรงอดทนในการที่ปฏิบัติตามสนธิสัญญาเบาริ่งที่ได้มีการตกลงกันไว้ แต่
ขณะเดียวกัน พระองค์ก็ทรงมีพระวิสัยทัศน์ในการพัฒนาบ้านเมืองควบคู่ไปกับการแก้ไขปัญหามี
มีด้วยพระวิริยะอุตสาหะ พระองค์ทรงตระหนักในบทบาทหน้าที่ของพระประมุข พระองค์ทรงมี
ความซื่อตรงต่อหน้าที่ ต่อตนเอง และต่อประเทศชาติ ดังนั้น นอกจากพระองค์จะมีน้ำพระทัยที่
เปี่ยมด้วยพระเมตตาต่อราษฎรแล้ว พระองค์ยังทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์ในการบำเพ็ญ
พระราชกรณียกิจเพื่อจะได้ทรงทราบประจักษ์ด้วยพระเนตรพระกรรณทั้งปัญหาภายในประเทศ
และปัญหาจากต่างประเทศ ด้วยพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
พระปรีชาสามารถ พระอัจฉริยภาพ พระสติปัญญาเฉลียวฉลาด ทรงบริหารจัดการเพื่อแก้ไข
ปัญหาทุกวิถีทาง เพื่อการรักษาอธิปไตยของชาติไทยไว้ให้คงอยู่ แม้ว่า พระองค์จะทรงประจวบ ก็
ยังเสด็จประพาสยุโรปถึง ๒ ครั้ง เพื่อการประกาศความจริงให้ประเทศที่มีนโยบายเป็นกลางได้
รับทราบ ว่า ประเทศไทยไม่ได้เป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส อย่างร้างแก่ประเทศไทย พระองค์ทรงเป็น
พระมหากษัตริย์ที่มีความสง่างามเป็นเอกลักษณ์ของสยาม ผสมผสานกับความเข้มแข็งในพระทัย
ที่ทรงมีความแน่วแน่ในพระราชปณิธานที่จะทรงพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญ

จากการที่มหาอำนาจตะวันตกที่ออกแสวงหาอาณานิคมแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น มีหลายประเทศที่ตกเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจ แต่มีประเทศไทยที่รอดพ้นจากการเป็นเมือง ขึ้นมาได้ ด้วยพระบารมีของพระองค์ที่ ทรงแก้ไขปัญหาด้วยความอดทน อดกลั้น แล้วทรงดำเนิน พระวิเทโศบายอย่างละมุนละม่อม ค่อยเป็นค่อยไป ทำทีละขั้นตอน แก้ปัญหาทีละอย่าง ผ่อน ปรนจากหนักเป็นเบา พระองค์ทรงเลือกแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการเจรจา ทรงยอมเสียสละส่วนน้อย ที่เสียได้ เพื่อแลกกับการรักษาอธิปไตยของชาติไทยซึ่งมีความหมายยิ่งใหญ่ยิ่ง หากจะ เปรียบเทียบกับการเสียดินแดนบางส่วนให้แก่ฝรั่งเศส พระองค์ทรงมีพระวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล ที่ขอยอมเสียสละส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนใหญ่ไว้ แต่ฝรั่งเศสก็ไม่ละความพยายามที่จะเอาเปรียบ ประเทศไทย จนกระทั่งประเทศไทยต้องเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสถึง ๕ ครั้งด้วยกัน ในการเสีย ดินแดนครั้งที่ ๓ นั้น พระองค์ทรงเจ็บปวดพระทัยอย่างมาก แต่พระองค์ก็ทรงมีความมั่นคงหนัก แน่นในทำนองคลองธรรม ไม่ผลิผลามตามกิเลส ซึ่งการเสียดินแดนในครั้งนั้นมีการทำสัญญา ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเป็นหลักฐานสำคัญในเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ และนำไปสู่การที่ไทยต้องเสีย ค่าปรับ จนพระบรมวงศานุวงศ์ เจ้านายฝ่ายในต้องขายเครื่องแต่งกาย เพื่อนำเงินถวาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชกาลที่ ๕ จึงได้นำเงินถุงแดง (เงินพระคลังข้าง ที่) ที่รัชกาลที่ ๓ ทรงมีการเก็บไว้ มาใช้ช่วยเหลือประเทศชาติในยามฉุกเฉินนี้ อย่างไรก็ตาม จะ พบว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจทั้งในการบริหาร จัดการเพื่อแก้ไข้ปัญหาและการพัฒนาประเทศชาติ ด้วยความที่พระองค์ทรงมีพระราชวินิจฉัยใน พระราชกรณียกิจที่มีความจำเป็นต่อหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ ต่อประเทศชาติ แม้ว่าพระองค์ จะต้องเสด็จไปไกลบ้านเพื่อทรงดำเนินตามพระราชประสงค์ที่จะให้บรรลุต่อพระราชกรณียกิจ หรือ เมื่อครั้งที่พระองค์ทรงเสด็จอินเดียวเพื่อทอดพระเนตรสังคัมความเป็นอยู่ของประเทศอินเดีย ที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษว่า ความเป็นอยู่และมีการพัฒนาอย่างไร จะพบว่า จากเดิมที่มี ภาวะวิกฤติจากปัญหาภายในประเทศและจากปัญหาภายนอกประเทศในแผ่นดินของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ตาม ดังคำกล่าวที่ว่า สถานการณ์สร้างวีระบุรุษ จะ เห็นว่าเป็นช่วงสมัยที่มีการริเริ่ม การสร้างและการพัฒนา พระองค์ทรงมีคุณูปการ ทรงนำความ เจริญมาสู่ประเทศชาติ ซึ่งได้มีการสืบทอดมาจนทุกวันนี้

๖. องค์ความรู้ใหม่

กล่าวได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบริหารจัดการภาวะวิกฤติตาม หลักทศพิธราชธรรม แม้ว่า จะมีความชัดเจนในการบริหารจัดการที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด ทั้งใน ความอดทน อดกลั้น ต่อเหตุการณ์ที่มารุมล้อมพระวรกายให้ต้องมีความกล้าดกกล้าในพระทัย และ

สถานการณ์ที่มีความบีบคั้นอย่างยิ่ง แต่พระองค์ก็ยังคงมีความสำรวมระวังในการแสดงออกทางกาย ทางวาจา เพื่อจะได้ไม่ให้เกิดความพลั้งเผลอ หลงไหลไปตามกิเลสตามอำนาจหน้าที่ที่พระองค์ดำรงตำแหน่งได้ นอกจากนั้นจะพบว่า พระองค์ทรงพระราชทานอภัยแก่วังหน้า พระองค์ทรงมีพระสติปัญญาเฉลียวฉลาดในการเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงาน ที่ทรงเชิญสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์โกล่เกลี่ยวังหน้า เพื่อช่วยยุติเหตุการณ์วังหน้าได้ พระองค์ยังทรงให้อภัยแก่กลุ่มการเมืองที่ทำให้มีความวุ่นวายภายในบ้านเมือง การให้อภัยเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก แต่พระองค์ทรงให้อภัยแก่ศัตรูทางการเมืองได้ พระองค์ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนแก่ประชาชนที่พระองค์ได้เสด็จประพาสต้นไปเยี่ยมเยียนราษฎร แม้ว่าพระองค์จะมีพระโรคเบียดเบียนพระวรกาย แต่ด้วยความเสียสละ พระองค์จึงได้เสด็จประพาสต้น และเสด็จไปไกลบ้าน ซึ่งการเสด็จยุโรปถึง ๒ ครั้งนี้ก็เพื่อทรงมีพระวิเทโศบายในการแสวงหาหามิตร เพื่อเป็นการอาศัยมิตรประเทศที่เป็นมหาอำนาจมาคานอำนาจอย่างฝรั่งเศสที่มีความต้องการครอบครองประเทศไทย แต่พระองค์ทรงมีพระอัจฉริยภาพในการบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระบารมีที่ทรงแผ่พระเมตตาแก่ราษฎร ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อช่วยเหลือราษฎร พระองค์ทรงเสียสละความสุขสำราญส่วนพระองค์ในการเสด็จประพาสต้นเพื่อทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎร พระองค์ได้มีโอกาสนมาคมกับราษฎรโดยไม่มีใครทราบว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แม้ว่าพระองค์จะมีความอดทน อดกลั้นต่อสถานการณ์ปัญหาภายในประเทศเพียงใด แต่พระองค์ก็ยังดำรงความสำรวมในการแสดงออกทางกาย ทางวาจา แม้กระทั่งในการดำเนินพระวิเทโศบายที่พระองค์ทรงเลือกวิธีการที่มีความละมุนละม่อม ค่อยเป็นค่อยไป มีการทำเป็นขั้นเป็นตอน ทำให้ล่องอย่าง ไม่หวั่นไหวตามสถานการณ์ที่บีบคั้นในพระทัยให้ต้องรีบเร่ง จนเสียการได้ เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์ในอนุสัยที่พระองค์ทรงมีการประพฤติเป็นปกติวิสัยด้วยพระราชจริยาวัตรที่มีความหนักแน่นในทำนองคลองธรรม ความอดทนอดกลั้นเหมือนกับคำกล่าวที่ว่า ความอดทนแม้จะขมขึ้น แต่ผลมันหวานขึ้นเสมอ เพียงแต่ใครจะมีความหนักแน่นรอคอยได้นานเพียงใดเท่านั้น

๗. สรุป

๗.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรส่งเสริมการบริหารจัดการงานด้วยหลักทศพิธราชธรรม, หลักอิทธิบาท ๔, หลักพรหมวิหาร ๔ และหลักอปปริหานิยธรรม ตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อบูรณาการเข้ากับการบริหารงานอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงส่งเสริมการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเองแบบ

เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการลด ละ เลิกการพึ่งพานายทุน และควรส่งเสริมสร้างการศึกษาที่เน้น
การบูรณาการกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน

๗.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการทำวิจัยเกี่ยวกับพระราช
กรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนี้ ควรทำการศึกษาวิเคราะห์มุมมอง
ของนักวิชาการที่มีต่อสถานการณ์การเสียดินแดนให้กับชาวตะวันตกในส่วนของ การสร้างรัฐสยาม
ใหม่ รวมถึงการศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาการด้านสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

บรรณานุกรม

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต ป.ธ. ๙) ศาสตราจารย์, ราชบัณฑิต, **มหาหรณ
นักปฏิรูป**, โดย พระพรหมบัณฑิต (ศาสตราจารย์ประยูร ธมฺมจิตโต ป.ธ. ๙, Ph.d.), สำนักงาน
วังน้อย : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖, อ้างใน ลิขิตธรรม เล่ม ๑, ๒๕๕๖.

พระพรหมบัณฑิต (ศาสตราจารย์ประยูร ธมฺมจิตโต ป.ธ.๙, Ph.D.) , **มหาหรณนักปฏิรูป**
, ลิขิตธรรม เล่ม ๑ , พิมพ์พิเศษ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย มหาจุฬาบรรณาการ จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์พิธีสมโภชพระอารามครบ ๑๘๕ ปี และ
ฉลองหิริธัญญ์ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต) วันที่ ๑๒ – ๑๓ มกราคม พ.ศ.๒๕๕๖ , (
มกราคม ๒๕๕๖)

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, **เจ้าชีวีต พงศาวดาร ๙ รัชกาลแห่ง
ราชวงศ์จักรี**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ริเวอร์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๘.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **พระราชหัตถเลขาพระราชทานสมเด็จพระ
บรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ**, ชัยอนันต์ สมุทรวานิช และชัตติยา กรรณสูต (ผู้
รวบรวม) เอกสารการเมืองการปกครองไทย พ.ศ.๒๔๑๗ – ๒๔๗๗.

พระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ ๕ ถึงเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ฉบับที่ ๒ ชัยอนันต์ สมุทรวานิช
และชัตติยา กรรณสูต เอกสารการเมืองการปกครอง, กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๑๘.

พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ, **พระปิยะมหาราช (พระเจ้ากรุงสยามรัชกาลที่๕)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑,
กรุงเทพฯ : บริษัท ตถาตา พับลิคเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๗.

วิจิตร วาทการ, วิจิตรอนุสรณ์, คณะรัฐมนตรีพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส , วันที่ ๑๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๐๕, พระนคร :โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี ๒๕๐๕.

“ศีลธรรม” ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ
"Moral" in the view of Buddhadasa Bhikkhu

เอกมันต์ แก้วทองสอน
Aekaman Kaewtongson^๑
ธีรต์ม์ แสงแก้ว
Theerat Saengkaew^๒
ประเวศ อินทองปาน
Praves Intongpan^๓

Received: July 26, 2023 Revised: July 27, 2023

Accepted: December 1, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้ประสงค์ที่จะแสดงให้เห็นทัศนะเรื่องศีลธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ ผ่านการตั้งคำถามใน ๔ ประเด็น ดังนี้ ๑. ศีลธรรมคืออะไร ๒. ศีลธรรมขาดหายไปได้อย่างไร ๓. ศีลธรรมกลับมาได้

^๑ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาวิทาลัยเกษตรศาสตร์ E-mail: aekaman.k@ku.th ๑., Student: Doctor of Philosophy, Philosophy and Religion, Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart University, E-mail: aekaman.k@ku.th

^๒ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ E-mail: fhumtrsk@ku.ac.th Assistant Professor in Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart University, Email: fhumtrsk@ku.ac.th

^๓ รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ E-mail: fhumpvi@ku.ac.th Associate Professor in Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart University, Email: fhumpvi@ku.ac.th

ด้วยวิธีการใด และ ๔. ศีลธรรมกลับมาแล้วจะเกิดอะไรขึ้น โดยนำทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุที่ได้นำเสนอความคิดเห็นในประเด็นเหล่านี้ไว้ในผลงานต่าง ๆ ของท่านมาเป็นคำตอบ ผลการศึกษาพบว่า ๑. สิ่งที่เราเรียกว่าศีลธรรม มีความเกี่ยวข้องกับภาวะปกติ ที่ได้มีศีลธรรมที่นั่นมีภาวะปกติ ๒. การขาดศีลธรรมมีสาเหตุเบื้องต้นมาจากความเห็นแก่ตัวของปัจเจกบุคคลซึ่งจะขยายเป็นปัญหาทางสังคมในที่สุด ๓. การดึงศีลธรรมกลับมาต้องเริ่มต้นที่การบังคับตนเองและเพิ่มเติมให้การศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายที่การดับทุกข์ และ ๔. เมื่อศีลธรรมกลับมาจะเกิดสันติสุข ในส่วนบุคคล และเกิดสันติภาพในสังคม

คำสำคัญ : ศีลธรรม พุทธทาสภิกขุ

Abstract

This article aims to show Buddhadasa Bhikkhu's views on morality through questioning on four issues as follows: 1. What is morality? 2. How morality is missing? 3. How can morality be restored, and 4. What happens when morality come back? By taking the views of Buddhadasa Bhikkhu who has presented his opinions on these issues in his various works as answers. The results of the study showed that 1. Morality is related to normalcy, where there is morality there is normalcy. 2. Morality is primarily caused by individual selfishness, which eventually expands to social problems. 3. Bringing back morality must begin with self-control and add to education aims at the cessation of suffering. and 4. When morality returns, personal peace arises as well as peace in society

Keywords: moral, Buddhadasa Bhikkhu

๑. บทนำ

ถ้าศีลธรรม ไม่กลับมา โลกาวินาศ
มนุษยชาติ จะเลวร้าย กว่าเดรัจฉาน
มัวหลงเรื่อง กิน กาม เกียรติ เกลียดนิพพาน

ล้วนดี้อด้าน ไม่เหนี่ยวรั้ง บังคับใจ.
อาชญากรรม เกิดกระหน่ำ ลงในโลก
มีเลือดโชนก แดงฉาน แล้วชานไหล
เพราะบ้ากิน บ้ากาม ทรามเกินไป
บ้าเกียรติก็ พอไม่ได้ ให้เมาตน.
อยากครองเมือง ครองโลก โยกันใหญ่
ไม่มีใคร เมตตาใคร ให้สับสน
ขอศีลธรรม ได้กลับมา พาหมู่คน
ให้ผ่านพ้น วิกฤตการณ์ ทันเวลา ฯ

ท่านพุทธทาสภิกขุได้รจนบทกลอนดังกล่าวนี้ไว้^๔ เพื่อกระตุ้นเตือนให้สาธุชนรุ่นหลังได้ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งที่เรียกว่า “ศีลธรรม” จากบทกลอนนี้เห็นได้ว่าท่านพุทธทาสภิกขุให้ความสำคัญกับ “ศีลธรรม” เป็นอย่างยิ่ง เพราะท่านมองว่าผลกระทบอันเกิดจากการขาดศีลธรรมนั้นไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย แต่ร้ายแรงถึงขนาดทำให้โลกมนุษย์ถึงกาลพิเนาศได้

ศีลธรรมเป็นหัวเรื่องใหญ่ที่ท่านพุทธทาสภิกขุเพียรพยายามอบรมสั่งสอนมาตลอดอายุขัยของท่าน สังเกตได้จากในหนังสือชุด “ธรรมโฆษณ์” ซึ่งเป็นการรวบรวมผลงานการศึกษาปฏิบัติ และเผยแผ่ธรรมะของท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ปรากฏหัวข้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น “ศีลธรรมกับมนุษยโลก”, “อริยศีลธรรม”, “การกลับมาแห่งศีลธรรม”, “เยาวชนกับศีลธรรม” เป็นต้น นอกจากนี้ ก่อนที่ท่านพุทธทาสภิกขุจะอาพาธครั้งสุดท้าย ท่านยังได้ลิขิตประโยคว่า “ศีลธรรมของยูวชน คือ สันติภาพของโลก” ลงบนแผ่นกระดาษ แล้วให้ทำการคัดลอกลงบนผืนผ้าสีดำนขนาดใหญ่ นำไปติดไว้หน้าศาลาธรรมโฆษณ์อนุสรณ์ ณ สวนโมกขพลาราม ซึ่งผืนผ้างดังกล่าวนี้ก็ยังปรากฏแจ่มชัดอยู่จนถึงปัจจุบัน

^๔ พุทธทาสภิกขุ, หัวข้อธรรมในคำกลอน และบทประพันธ์ของ “สิริวิยาส”, (กรุงเทพฯ: สวนอศุคมมูลนิธิ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐๓

๒. ศิลธรรมคืออะไร

ในหนังสือหัวข้อธรรมในคำกลอน ท่านพุทธทาสภิกขุได้รจนาบทกลอน “ความหมายของศีลธรรม”^๕ ไว้ว่า

ศีลธรรม ความปกติ ตามธรรมชาติ

ศีลธรรม ตามอำนาจ คนจัดสรร

ศีลธรรม คือ สุข - สะดวก บวกเข้ากัน

ศีลธรรม คนทุกวัน หันหัวลง.

ศีลธรรม นำบุญชน ดลอรិยะ

ศีลธรรม รวมฐานะ ที่ประสงค์

ศีลธรรม ทุกทุกส่วน ล้วนเส้นตรง

ศีลธรรม นำสูงส่ง ตรงสู่ญาณ.

ศีลธรรม ปรียัติ จัดฐานราก

ศีลธรรม มีวิบาก ล้วนสุขสานต์

ศีลธรรม สะอาด สว่าง สงบ บรรจบงาน

ศีลธรรม ส่วนอวสาน นิพพานแลฯ

จากบทกลอนข้างต้น ท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงภาพรวมของสิ่งที่เรียกว่า “ศีลธรรม” ไว้ในหลายลักษณะ ความหมายหรือลักษณะต่างๆ ของศีลธรรมเหล่านี้ เป็นผลอันเกิดจากการวิเคราะห์สังเคราะห์ที่พิจารณาอย่างเข้มข้นในเรื่องของ “ศีลธรรม” จากมุมมองต่างๆ ของท่าน แล้วกลั่นสกัดออกมาเป็นบทกวีที่งดงาม ง่ายต่อการจดจำหรือนำไปศึกษาปฏิบัติ

ศีลธรรม เป็นคำสมาส มีรากศัพท์มาจากคำภาษาสันสกฤต คือคำว่า ศีล และ ธรรม (ภาษาบาลี คือ สील และ ธมฺม) ในส่วนของคำว่า “ศีล” นั้น ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ว่า ตามหลักของภาษา สามารถทำความเข้าใจได้ ๒ อย่าง^๖ คือ

- ๑) ถ้าแปลตามโดยพยัญชนะ ศีล จะหมายถึง ความปกติ หรือภาวะปกติธรรมดา

^๕ พุทธทาสภิกขุ, หัวข้อธรรมในคำกลอน และบทประพันธ์ของ “สิริวิยาส”, (กรุงเทพฯ: สวนอุศมมูลนิธิ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐๑

^๖ พุทธทาสภิกขุ, โอसारัตถัพพธรรม, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๕), หน้า ๗๒

๒) ถ้าแปลโดยอรรถหรือแปลโดยเนื้อความแล้ว ศील จะหมายถึง ข้อปฏิบัติที่ปฏิบัติแล้วจะทำให้เกิดความปกติ

การกระทำหรือการปฏิบัติที่เรียกว่าประกอบด้วยศีลจะต้องเป็นการแสดงออกทางกายและทางวาจาที่ไม่กระทบกระทั่งให้เกิดภาวะผิดปกติ คือเกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เห็นได้ว่าทั้งการแปลโดยอรรถและการแปลโดยพยัญชนะ ความหมายก็เนื่องกันอยู่กับคำว่า “ปกติ” ซึ่งปกติในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าเป็นการอยู่นิ่งเฉยไม่ทำอะไรเลย แต่เป็นการกระทำที่อยู่ในภาวะไม่เดือดร้อน ไม่กระวนกระวาย การกระทำนั้นสามารถแสดงออกได้สองทางคือ ทางกาย (กายกรรม) และทางวาจา (วจีกรรม) แม้ศีลธรรมจะเกี่ยวข้องกับเรื่องทางกายและวาจาเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ถ้าการแสดงออกทางกายทางวาจาเป็นปกติก็ย่อมเป็นการบ่งชี้อยู่ในตัวเองว่าเกิดจากใจที่เป็นปกติ

ส่วนคำว่า “ธรรม” นั้น เป็นคำที่มีความหมายกว้าง กล่าวคือ ถ้าถือเอาความหมายตามหลักของภาษาบาลี คำว่า ธรรม จะหมายถึงสิ่งทุกอย่างไม่ยกเว้นอะไรเลย เพราะธรรม แปลว่า สิ่งที่ทรงตัวอยู่ได้ ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ว่า คำว่าธรรมนี้มีความหมายแยกเป็น ๒ ประเภท^๗ คือ

- ๑) ธรรม ในความหมายทั่วไป หมายถึงทุกสิ่ง และธรรมในความหมายทางศีลธรรม หมายถึงสิ่งที่มนุษย์จะใช้แก้ปัญหของตนโดยเฉพาะ
- ๒) ธรรมในความหมายศีลธรรม จำกัดความแต่เพียงว่า ระบบการปฏิบัติที่ถูกต้องสำหรับมนุษย์คนหนึ่ง ๆ ทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา

ธรรม ในความหมายทั่วไปนั้น ท่านพุทธทาสภิกขุอธิบายว่าธรรมะทั้งหมดเป็นเรื่องของธรรมชาติ คำว่า ธรรม จะเรียกว่า ธรรมชาติ ธรรมดา ธรรมธาตุ หรือเรียกเป็นอย่างอื่นอีกก็ได้ แต่ให้ยึดเอาธรรมชาติเป็นหลักเป็นเกณฑ์ ดังนั้นจึงสามารถพิจารณา ธรรม ได้ใน ๔ ความหมาย^๘ ดังนี้

- ๑) ธรรม หมายถึง ธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น มนุษย์ สัตว์ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ทะเล โลก ดวงดาว ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ เป็นต้น
- ๒) ธรรม หมายถึง กฎของธรรมชาติ ได้แก่ สภาวะที่กำหนดความเป็นระเบียบของสิ่งมีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น กฎทางฟิสิกส์ที่กำหนดความเป็นระเบียบแบบแผนของวัตถุหรือกฎทางชีววิทยาที่กำหนดระเบียบแบบแผนของสิ่งมีชีวิต เป็นต้น

^๗ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมศาสตร์ เล่ม ๑, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๗), หน้า ๓๒

^๘ พุทธทาสภิกขุ, คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๕), (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๖ก), หน้า ๕๔

๑) ธรรม หมายถึง หน้าที่ตามกฎธรรมชาติ ได้แก่ พันธะที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับกฎของธรรมชาติ

๒) ธรรม หมายถึง ผลที่เกิดจากหน้าที่ เป็นผลที่มนุษย์พึงได้รับเมื่อปฏิบัติตนอย่างถูกต้องสอดคล้องกับกฎของธรรมชาติ

ธรรม เป็นสิ่งที่มีอยู่และเป็นไปตามธรรมชาติ ถ้ามนุษย์รู้เรื่องธรรมชาติในทุกแง่ทุกมุม แล้วปฏิบัติถูกต้องต่อธรรมชาติ ทั้งเรื่องภายในร่างกายและเรื่องภายนอกร่างกาย มนุษย์ก็จะเป็นทุกข์ เมื่อพิจารณาธรรมในความหมายทั้ง ๔ นี้ เห็นได้ว่า ธรรม ในความหมายหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ ก็คือสิ่งเดียวกันกับ “ศีลธรรม” ซึ่งเป็นหน้าที่โดยธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องสอดคล้องกับกฎของธรรมชาติ มนุษย์คนใดปฏิบัติตนตามกฎศีลธรรม ผลทางธรรมชาติ เช่นความสุขสงบร่มเย็นก็จะเกิดขึ้นแก่ชีวิตของเขาผู้นั้น ท่านพุทธทาสภิกขุจึงให้ความสำคัญกับธรรมในความหมายศีลธรรมนี้มาก เพราะเป็นธรรมในส่วนที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องจัดการได้ ท่านจึงเน้นย้ำอยู่เสมอว่า “ธรรมะ คือ หน้าที่”

ท่านพุทธทาสภิกขุอธิบายไว้ว่าศีลธรรมนั้นยังสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ ศีลธรรมที่ธรรมชาติแต่งตั้งบัญญัติ และศีลธรรมที่มนุษย์บัญญัติแต่งตั้งขึ้น^๔

๑) ศีลธรรมที่ธรรมชาติแต่งตั้งบัญญัติ คือ กฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่ต้องเป็นอย่างนั้น มีความแน่นอนเฉียบขาด ใครทำผิดกฎเกณฑ์ของธรรมชาติก็จะได้รับผลที่แน่นอนและเฉียบขาด ศีลธรรมตามธรรมชาตินี้เป็นความต้องการของธรรมชาติ มนุษย์มีหน้าที่ต้องรู้ เพราะไม่ว่ามนุษย์จะรู้หรือไม่รู้ก็จะมีผลเกิดขึ้นตามสมควรแก่การรู้และการปฏิบัติให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติของมนุษย์คนนั้น ศีลธรรมประเภทนี้ไม่ต่างจากกฎหมาย กล่าวคือเมื่อทำผิดต้องรับโทษ ไม่สามารถปัดความรับผิดชอบโดยอ้างความไม่รู้ ผลของศีลธรรมประเภทนี้จะแสดงตัวเป็นความปกติตามสภาพธรรมชาติ

๒) ศีลธรรมที่มนุษย์บัญญัติแต่งตั้งขึ้น เกิดจากความต้องการของสังคมมนุษย์ตามยุคตามสมัย ขึ้นอยู่กับผลมุ่งหมายของสังคมนั้น ๆ แม้ศีลธรรมประเภทหลังนี้จะมีส่วนปลีกย่อยที่แตกต่างกันไปตามสภาพกาละ เทศะ แต่ก็ยังมีแบบแผนที่แน่นอนว่าต้องอิงกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ คือ อนุโลมไปตามศีลธรรมที่ธรรมชาติบัญญัติขึ้น

^๔ พุทธทาสภิกขุ, *โอสารถัพพธรรม*, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๕), หน้า ๗๓-๗๗

ศีลธรรมที่มนุษย์บัญญัติแต่งตั้งขึ้นมีฐานะเป็นพื้นฐานของการศึกษาพัฒนาตนเองตามคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยที่ ศีล เป็นการฝึกอบรม ประพฤติ ปฏิบัติ ที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น สมาธิคือการฝึกอบรมจิตใจให้มีความสงบมีลักษณะที่เป็นความบริสุทธิ์ สะอาด มั่นคง ไม่หวั่นไหววอกแวก ปัญญา คือการมีความรู้ความเข้าใจ เห็นแจ้งในความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นอย่างจริง

ท่านพุทธทาสกล่าวถึงศีลสิกขาไว้ว่า “ศีล” เป็นสิกขาข้อแรก หมายถึงการประพฤติดี ประพฤติถูกต้องตามหลักทั่ว ๆ ไป ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนและไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน เป็นการปฏิบัติเพื่อความสงบเรียบร้อยปราศจากโทษขั้นต้น ๆ ทางกาย ทางวาจา ที่เกี่ยวกับสังคัมและส่วนรวม หรือเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การเป็นอยู่^๑ ○

การประพฤติดี ประพฤติถูกต้องจนมีศีลสมบูรณ์จะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาสมาธิ สมาธิที่สมบูรณ์ก็จะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาปัญญาในลำดับต่อไป ประโยชน์ของศีลในชั้นเบื้องต้นคือทำให้กาย วาจา ใจ สงบ ไม่กระทบกระทั่งเบียดเบียนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ศีลในคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นมีหลายชั้นหลายระดับ จัดแบ่งได้ ๕ ประเภท ดังนี้

ศีล ๕ (เบญจศีล) เป็นศีลชั้นพื้นฐานของศีลทั้งปวง เป็นศีลสำหรับผู้ครองเรือนทั่วไป ศีลทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นศีลของอุบาสก อุบาสิกา สามเณร ภิกษุ หรือภิกษุณี ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งศีล ๕ นี้

๑) ศีล ๘ (อัฐศีล) เป็นศีลที่มีพื้นฐานมาจากศีล ๕ เน้นการไม่เสพกาม การรับประทานอาหารจำกัดเวลา ลดละการหาความสุขจากสิ่งบันเทิงหรือเครื่องปรนเปรอความสุขทางประสาทสัมผัส และการงดใช้เครื่องนุ่งนอนฟูกหุหุรา เป็นการฝึกฝนตนให้รู้จักที่จะมีชีวิตที่เป็นอิสระได้มากขึ้น สามารถอยู่ดีมีสุขได้โดยไม่ต้องพึ่งพาหรือขึ้นต่อวัตถุภายนอกมากเกินไป

๒) ศีล ๑๐ (ทศศีล) เป็นศีลสำหรับเด็กและเยาวชนที่บวชเป็นสามเณรสมาทานรักษาเป็นประจำ เพื่อเตรียมตัวเป็นพระภิกษุเมื่อมีอายุครบอุปสมบท

๓) ศีล ๒๒๗ (สิกขาบท ๒๒๗) เป็นศีลสำหรับพระภิกษุ เป็นพระพุทธบัญญัติในส่วนที่

^๑ พุทธทาสภิกขุ, **ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ**, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๖ข),

เป็นกฎเกณฑ์ข้อห้ามสำหรับบุรุษผู้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่ต้องรักษาโดยเคร่งครัด เพื่อดำรงความเป็นพระภิกษุ

๔) คีล ๓๑๑ (สิกขาบท ๓๑๑) เป็นศีลของพระภิกษุณี เป็นพระพุทธรูปบุญดีในส่วนที่เป็นกฎเกณฑ์ข้อห้ามสำหรับสตรีผู้อุปสมบทเป็นพระภิกษุณีที่ต้องรักษาโดยเคร่งครัด เพื่อดำรงความเป็นพระภิกษุณี

ในระบบคำสอนเรื่องศีลของพระพุทธศาสนา คีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในการควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม มีความปกติสุข เพื่อประโยชน์ขั้นต้น คือความสุข ไม่มีการเบียดเบียนกันในสังคม ศีลที่สมบูรณ์จะเอื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์ในขั้นสูงต่อไปได้

ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า คีล ๕ คีล ถือเป็นแม่บทของศีลทั้งหลาย เป็นศีลประธานศีลอื่น ๆ เป็นศีลประกอบ ท่านได้อธิบายความมุ่งหมายของศีล ๕^๑ ไว้ดังนี้^๒

ศีลข้อที่ ๑. ปาณาติบาต ไม่ประทุษร้ายชีวิตและร่างกายของผู้อื่น

ศีลข้อที่ ๒. อทินนาทาน ไม่ประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น

ศีลข้อที่ ๓. กามสุมิฉาจาร ไม่ประทุษร้ายของรักของผู้อื่น

ศีลข้อที่ ๔. มุสาวาท ไม่ประทุษร้ายสิทธิอันชอบธรรมของผู้อื่นโดยใช้วาจา

ศีลข้อที่ ๕. สุราเมรัยมัชฌมาทะ ไม่ประทุษร้ายสติสมปฤติของตนเอง

ศีล ๕ ข้อนี้ ล้วนเกี่ยวข้องกับการไม่ประทุษร้ายไม่เบียดเบียน ท่านพุทธทาสภิกขุพิจารณาว่าในบรรดาศีล ๕ ข้อนี้ ศีลข้อที่ ๕ ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการไม่ประทุษร้ายตนเองนั้นมีผลต่อศีลข้ออื่น ๆ ด้วย เพราะเมื่อคนเราสูญเสียสติสมปฤติ ก็จะสูญเสียความรู้สึกรับผิดชอบชีวิตเมื่อไรความรู้สึกรับผิดชอบชีวิตก็ย่อมทำอะไรที่ไม่ควรทำได้ทั้งนั้น การประพฤติผิดศีลข้อที่ ๕ ก็จะเป็นการเปิดช่องให้มีการประพฤติผิดศีลในข้ออื่น ๆ

ในหนังสือ ศีลธรรมกับมนุษยโลก ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า ศีลธรรมมีความหมายแยกได้เป็น ๓ ประการ^๓ ดังนี้^๔

^๑ พุทธทาสภิกขุ, **หลักและวิธีปฏิบัติ** เกี่ยวกับ ทาน ศีล สมาธิ, (กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๔๒-๔๓)

^๒ พุทธทาสภิกขุ, **ศีลธรรมกับมนุษยโลก**, สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๐), หน้า ๗-

๑) ศีลธรรม ในความหมายที่เป็นเหตุ คือสิ่งที่เป็นเหตุของความปกติ อะไรก็ตามที่เป็นมูลเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดความปกติ เช่น ลิกขาบท ระเบียบ กฎเกณฑ์ วินัยต่าง ๆ การประพฤติ การกระทำ หรือวัตถุที่ใช้ในการกระทำอันเป็นเหตุที่นำมาซึ่งความปกติจะรวมอยู่ในความหมายนี้

๒) ศีลธรรม ในความหมายที่เป็นผล คือภาวะแห่งความปกติ ความหมายดังกล่าวนี้ไม่ใช่ตัวศีลธรรมโดยตรง แต่เป็นผลที่เกิดมาจากการมีศีลธรรมในความหมายแรก กล่าวคือ ที่ใดมีศีลธรรม ที่นั่นมีภาวะแห่งความปกติ บ้านเมืองใดอยู่ด้วยกันด้วยความปกติ สงบสุข ก็เป็นการยืนยันอยู่ในตัวเองว่าบ้านเมืองนั้นมีศีลธรรม ศีลธรรมในความหมายผลนี้จึงแยกกันไม่ได้กับศีลธรรมในความหมายแรก

๓) ศีลธรรม ในความหมายที่เป็นทั้งเหตุและผลพร้อมกันไปในตัว คือปรากฏการณ์ที่ปรากฏอยู่ตามธรรมชาติ เป็นภาวะที่เป็นอยู่เป็นไปตามปกติของสิ่งที่มีความปกติ หมายรวมเอาทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นปรากฏการณ์อยู่ในโลกนี้ เรียกภาวะที่แสดงความเป็นปกติดังกล่าวนี้ว่าภาวะแห่งศีลธรรม

ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า เราสามารถแยกการพิจารณาความหมายของศีลธรรม ออกเป็นสามระดับ คือ ความหมายทางภาษา ความหมายทางพจนานุกรมตามธรรมชาติ และความหมายตามบทบัญญัติทางศาสนา^๑

๑) ศีลธรรมในความหมายทางภาษา พิจารณาจากความหมายตามรากศัพท์ สี-ละ หรือศีล แปลว่า คงอยู่ตามปกติ ทำอยู่เป็นปกติไม่ผิดแปลกออกไป ศีลธรรมจึงแปลว่า ความทรงตัวอยู่อย่างปกติ ความปกติดังกล่าวนี้ครอบคลุมทั้งรูปธรรมและนามธรรม ฝ่ายรูปธรรมคือร่างกายที่ปกติไม่เจ็บไข้ ถ้าเป็นวัตถุภายนอกเช่นบ้านเรือน ก็คือบ้านเรือนที่สะอาดเรียบร้อยเป็นปกติ ส่วนฝ่ายนามธรรมคือสภาวะจิตที่เป็นปกติ ไมโลภ ไมโกรธ ไม่หลง ไม่เห็นแก่ตัว เป็นต้น

๒) ศีลธรรมในความหมายทางพจนานุกรมตามธรรมชาติ พิจารณาจากสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเรา และพฤติกรรมของเรา ถ้าดำเนินไปตามธรรมชาติแล้วจะปกติ ถ้าผิดปกติ เช่น คนเราไปกินอาหารผิดปกติ นุ่งห่มผิดปกติ สร้างบ้านเรือนอาศัยอย่างผิดปกติ ก็จะทำให้เกิดปัญหาให้ต้องแก้ไขเพื่อ

^๑ พุทธทาสภิกขุ, *อริยศีลธรรม ๑: ศีลธรรม*, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๕ก), หน้า ๗๕-

กลับไปสู่ความเป็นปกติ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมก็ต้องรักษาไว้ให้เป็นปกติ ไม่ไปตัดแปลง การรักธรรมชาติที่ถูกต้องจึงต้องปล่อยให้ธรรมชาติเป็นปกติสงบอยู่ตามสภาพเดิม

๓) ศีลธรรมในของความหมายตามบทบัญญัติทางศาสนา พิจารณาจากการบัญญัติศีลธรรมทางศาสนาต่าง ๆ ว่า ทำอย่างไร มีอะไรเป็นเหตุให้ต้องบัญญัติ และบัญญัติขึ้นมาเพื่อจุดมุ่งหมายใด เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า การบัญญัติศีลธรรม รวมไปถึง วัฒนธรรม ประเพณี กฎหมาย ต่างก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสงบ เหตุที่ทำให้ต้องบัญญัติก็เพราะเกิดความไม่ปกติไม่สงบ มีการกระทำที่ทำให้ตนเองและสังคมวุ่นวายไม่สามารถปล่อยให้เป็นอย่างนั้นได้ ดังนั้นจึงต้องมีการบัญญัติรูปแบบการปฏิบัติขึ้นมาเพื่อให้ตนเองและสังคมกลับไปสู่สภาวะปกติตามเดิม

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่า ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ สิ่งที่เราเรียกว่า “ศีลธรรม” สามารถพิจารณาได้ในหลายแง่หลายมุม ขึ้นอยู่กับว่าเราต้องการรู้เรื่องศีลธรรมในแง่มุมไหนอย่างไรก็ตาม สิ่งที่เราเรียกว่า “ศีลธรรม” นี้ ไม่ว่าจะพิจารณาในประเด็นไหน ก็ล้วนเกี่ยวข้องกับ “ภาวะปกติ” ที่ใดมีศีลธรรมที่นั่นมีภาวะปกติ ความเป็นปกตินี้จึงที่อธิบายได้ทั้งส่วนเหตุและส่วนผล ทั้งส่วนรูปธรรมและส่วนนามธรรม ศีลธรรมนั้นครอบคลุมทั้งเรื่องส่วนตัวและเรื่องทางสังคม สังคมใดประกอบด้วยบุคคลที่มีศีลธรรม สังคมนั้นจะเป็นสังคมที่มีศีลธรรม คือเป็นสังคมที่ดำเนินไปอย่างปกติเรียบร้อยไม่มีความขัดแย้ง ผลของการมีศีลธรรมนี้จะแสดงออกให้สังเกตได้เป็นสันติสุขส่วนบุคคลและสันติภาพทางสังคม

๓. ศีลธรรมขาดหายไปได้อย่างไร

ท่านพุทธทาสภิกขุพยายามชี้ให้เห็นว่าสภาพสังคมในยุคปัจจุบันหันไปในทางเสื่อมจิตสำนึกในเรื่องคุณค่าทางมนุษยธรรมและศีลธรรมของคนในสังคมได้ลดน้อยถอยลงไปมาก คนสมัยนี้สนใจเฉพาะความสุขทางเนื้อหนัง เป็นสังคมบริโภคนิยม วัตถุนิยม แสวงหาวัตถุเพื่อนำมาตอบสนองปรนเปรอกิเลสเพียงเท่านั้น การประพฤติปฏิบัติที่เคยเป็นความทugendมีทำที่ที่จะกลายเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับและสมยอมให้กระทำได้ สิ่งผิดกลายเป็นเรื่องธรรมดา ดังบทกลอนของท่าน^๑ ที่ได้รจนาไว้ว่า

^๑ พุทธทาสภิกขุ, หัวข้อธรรมในคำกลอน และบทประพันธ์ของ “สิริवास”, (กรุงเทพฯ: สานอุศมมูลนิธิ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐๒

โลกทุกวัน อยู่ในชั้น กลียุค
 ที่เบิกบุก เร็วรวดเร็ว สุดสลาย
 จนสิ้นสุด มนุษยธรรม ต่ำอบาย
 เพราะเห็นกง - จักรร้าย เป็นดอกบัว.
 กิเลสใส - หัวส่ง ลงปลักกิเลส
 มีความแค้น แสนพิเศษ มาสมหัว
 สามารถดูต ดึงกันไป ใจมีดมัว
 เห็นตนตัว ที่จมกาม ว่าความเจริญ.
 มองไม่เห็น ศีลธรรม ว่าจำเป็น
 สำหรับอยู่ สุขเย็น ควรสรรเสริญ
 เกียรติ กาม กิน บินบ้า ยิ่งกว่าเกิน
 แล้วหลงเพลิน ความบ้า ว่าศีลธรรม ฯ

เมื่อพิจารณาไปถึงแก่นของปัญหาสังคมในปัจจุบัน ท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงทัศนะไว้ว่า วิฤตการณ์ทุกอย่างล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องกับการขาดศีลธรรมของสมาชิกในสังคม และการขาดศีลธรรมนั้นมีสาเหตุมูลฐานมาจากความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ตัวนี้จะแสดงออกมาเป็นการการกระทำที่เห็นแต่ประโยชน์ของตนเองหรือพวกของตนเอง ไม่มีการควบคุมตนเองจึงมีการกระทบกระทั่งเบียดเบียนโดยเริ่มจากกระทบกระทั่งเบียดเบียนตนเองก่อนเป็นอันดับแรกจากนั้นก็ขยายไปเบียดเบียนผู้อื่น เมื่อสังคมมีแต่การเบียดเบียนกัน สารพันปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดตามมาไม่มีสิ้นสุด^๑

ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่าแท้จริงแล้วคำสอนของทุก ๆ ศาสนามีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือการกำจัดความเห็นแก่ตัว^๒ เพราะความเห็นแก่ตัวจัดเป็นกิเลสที่อันตรายมาก เนื่องจากเป็นต้นตอให้กิเลสตัวอื่น ๆ เกิดขึ้นตามมาอีกมากมาย เมื่อใดที่มีความเห็นแก่ตัว ความโลภความอยากได้ในสิ่งต่าง ๆ มาเป็นของตัวเองก็จะเกิดขึ้น และหากไม่ได้ตามความประสงค์ก็จะทำให้เกิด

^๑ พุทธทาสภิกขุ, อริยศีลธรรม ๑: ศีลธรรม, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๕ก), หน้า ๑๓-๑๔

^๒ พุทธทาสภิกขุ, อริยศีลธรรม ๒: มนุษย์กับศีลธรรม, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๗ข), หน้า ๑๕-๑๙

ความโกรธ เมื่อโกรธก็จะแสดงอาการต่าง ๆ ออกมาเป็นความโง่ ทั้งหมดทั้งมวลเหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากการควบคุมสัญชาตญาณของตัวเองไม่ได้ สัญชาตญาณเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องอบรมสั่งสอน เช่น ความรู้สึกว่ามีตัวตน ต้องการมีชีวิตอยู่ ต้องการอาหารมาหล่อเลี้ยงชีวิต ต้องป้องกันตัว ต้องหนีภัย ต้องสืบทอดเผ่าพันธุ์ เป็นต้น แม้สัญชาตญาณจะเป็นพื้นฐานชีวิต แต่ถ้าหากไม่มีการควบคุมที่ถูกต้อง สัญชาตญาณก็จะกลายเป็นกิเลสที่สร้างปัญหาให้แก่ตัวเอง สัญชาตญาณนั้นจะทำลายให้หมดไปไม่ได้แต่ก็สามารถควบคุมได้ด้วยระเบียบปฏิบัติที่ถูกต้อง สัญชาตญาณก็จะเปลี่ยนตัวไปเป็นโพธิ คือมีความรู้อันถูกต้องในทางที่จะดับทุกข์ให้แก่ชีวิต ถ้าทุกคนเข้าถึงหัวใจของศาสนาที่ตนนับถืออยู่แล้วทำลายความเห็นแก่ตัวลงได้ โลกก็จะมีสันติภาพอันถาวร

หากจะเปรียบเทียบปัญหาการขาดศีลธรรมของคนในสมัยอดีตกับคนสมัยปัจจุบัน ท่านพุทธทาสภิกขุมองว่าปัญหาการขาดศีลธรรมของคนในสมัยอดีตเป็นปัญหาของคนที่มีสติปัญญาน้อย ความรุนแรงของปัญหาจึงไม่มากมาย ต่างจากปัญหาการขาดศีลธรรมของคนสมัยปัจจุบันที่เป็นปัญหาของคนฉลาด คนสมัยนี้ฉลาดที่จะไม่มีศีลธรรม ฉลาดในการกอบโกย ฉลาดในเอารัดเอาเปรียบ ฉลาดในการเห็นแก่ตัว ฉลาดจนไม่มีความรู้สึกเกรงกลัวต่อบาปความสำเร็จวัดกันที่ว่าใครจะสามารถกอบโกยผลประโยชน์เข้ามาสู่นักได้มากที่สุด ไม่มีใครคิดถึงการแข่งขันซึ่งกันและกัน มีแต่การแข่งขันอันไร้ซึ่งความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ปัญหาการขาดศีลธรรมของคนในสมัยนี้จึงแก้ยากกว่าปัญหาการขาดศีลธรรมของคนในสมัยอดีตเพราะเป็นปัญหาที่เกิดจากคนฉลาดแต่ไร้ศีลธรรม^๗

ท่านพุทธทาสภิกขุมองว่า นอกจากความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นสาเหตุมูลฐานที่ทำให้ปัญหาการขาดศีลธรรมทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นในทุกวันนี้ ยังมีปัญหาอื่น ๆ เข้ามาสอดแทรกทับถม โดยท่านได้แยกปัญหาที่เข้ามาทับถมเหล่านี้เป็น ๒ ประเภท คือ ปัญหาที่ทับถมโดยตรง และปัญหาที่เข้ามาทับถมโดยอ้อม^๘ ดังนี้ ^๘

^๗ พุทธทาสภิกขุ, อริยศีลธรรม ๒: มนุษย์กับศีลธรรม, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๕ข), หน้า ๒๐

^๘ พุทธทาสภิกขุ, อริยศีลธรรม ๓: ปัญหาและทางออกของศีลธรรม, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๕ค), หน้า ๑๕

๑) ปัญหาที่เข้ามาทับถมโดยตรง ได้แก่ ปัญหาอันเนื่องมาจากระบบการศึกษา เพราะการศึกษาในยุคปัจจุบันล้วนแต่นำผู้ศึกษาไปสู่การเพิ่มพูนกิเลสยึดติดหลงใหลในวัตถุ ส่งเสริมให้ผู้ศึกษาเห็นแก่ตัวมุ่งเอาเปรียบผู้อื่น ทำการต่าง ๆ เพื่อตนเองหรือเพื่อกลุ่มของตนเอง เน้นความฉลาดแต่ไม่ควบคุมความฉลาด เป็นการศึกษาแบบ “หมาหางด้วน” คือ เป็นการศึกษาที่ปราศจากการปลูกฝังจริยธรรม เน้นความรู้เพื่อความรู้ ซึ่งมักให้ผลเป็นสภาพ “ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด” กระตุ้นให้ลุ่มหลงเฉพาะในเรื่อง “กิน กาม เกียรติ” การศึกษาที่ส่งเสริมกิเลสตัณหาแบบนี้หากจะเป็นประโยชน์บ้างก็เพียงทำให้ประกอบอาชีพและมีรายได้ ซึ่งก็ได้มาเพื่อจับจ่ายสนองกิเลสตัณหาอื่น ๆ ขึ้นไปอีก การศึกษาที่ไม่มีส่วนทำให้ผู้ศึกษามีความเห็นที่ถูกต้องเกี่ยวกับโลกและชีวิต ไม่มีการอบรมคุณธรรมศีลธรรมให้สูงขึ้นเพื่อความเป็นมนุษย์ที่แท้คืออยู่เหนือความทุกข์ ระบบการศึกษาดังกล่าวนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาที่สมบูรณ์

๒) ปัญหาที่เข้ามาทับถมโดยอ้อม ได้แก่ ปัญหาอื่น ๆ ที่แวดล้อมเกี่ยวพันอยู่กับปัญหาการขาดศีลธรรม ซึ่งโดยแท้จริงแล้วปัญหาเหล่านี้ก็มีสาเหตุมาจากปัญหาการขาดศีลธรรม กล่าวคือ การขาดศีลธรรมเป็นต้นเหตุให้เกิดปัญหาเหล่านี้ แล้วปัญหาที่เกิดตามหลังมาเหล่านี้ก็กลับไปทับถมหรือทับซ้อนปัญหาการขาดศีลธรรมเข้าไปอีกชั้นหนึ่ง ทำให้การแก้ปัญหาคารขาดศีลธรรมยิ่งทวีความยากขึ้นเป็นเท่าตัว ปัญหาที่เข้ามาทับถมโดยอ้อมนี้มีมากมายหลายประการ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับการขาดความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ ปัญหาอันธพาลนานาแบบ ปัญหาจากการปกครองหรือปราบปรามจากเจ้าหน้าที่รัฐ ปัญหาระบบงานการรักษาความยุติธรรมที่รวนแรมือคด ปัญหาความไม่สะอาดเรียบร้อยของบ้านเมือง ปัญหาการใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ปัญหาการอิจฉาริษยา ปัญหาความเกียจคร้าน ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ปัญหาการขาดศีลธรรมนั้นส่งผลกระทบเป็นวงกว้าง พัวพันซ้ำเติมให้ปัญหาอื่น ๆ เกิดขึ้นตามมาเป็นระลอก ท่านพุทธทาสภิกขุได้ร้อยเรียงกระแสของการเกิดปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ใน ๑๓ พ.๑ ดังนี้ ^๙

๑) ศีลธรรมแพบ หมายถึง การที่หลักศีลธรรมถูกละเลย ผู้คนและสังคมไม่ยึดดีที่จะ

^๙ พุทธทาสภิกขุ, อริยศีลธรรม ๑: ศีลธรรมม, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙ก), หน้า ๖๐-๘๙)

ประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรม

๒) การศึกษาเฟ็ด หมายถึง การจัดการศึกษาผิดทิศผิดทาง ผิดเป้าหมายที่พึงประสงค์

๓) ประชาธิปไตยเพื่อ หมายถึง การยึดหลักการประชาธิปไตยเฉพาะในส่วนสิทธิ

เสรีภาพที่จะเอาตามความพอใจของตน

๔) ยุวชนฟุ้ง หมายถึง การที่เยาวชนอ่อนด้อยทางสติปัญญาและคุณธรรม

๕) การปกครองเพื่อน หมายถึง การปกครองที่เป็นไปตามอำนาจกิเลส ผู้ปกครองเห็นแต่

ประโยชน์ส่วนตน

๖) การเมืองฟุบ หมายถึง การเมืองที่ดำเนินไปตามกิเลส นักการเมืองไร้เกียรติทำกา
ต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของพวกเขา

๗) สังคมเฟะ หมายถึง การที่สมาชิกในสังคมต่างมัวเมาในเพศรสเมรัย ปล่อยตัวปล่อย
ใจไปตามอำนาจอารมณ์ฝ่ายต่ำ ไม่มีใครบังคับตนเพื่อเอาชนะกิเลส

๘) เศรษฐกิจฟ้าม หมายถึง การจัดการกับปัญหาเศรษฐกิจที่ไม่ตรงจุด แก้ปัญหาเพียง
เฉพาะหน้า ไร้สาระแก่นสารที่แท้จริง

๙) ศาสนาฟั่น หมายถึง การที่หลักธรรมทางศาสนาที่เป็นแก่นแท้ไม่ได้รับความสนใจ
กลับศึกษาทำความเข้าใจเฉพาะเปลือกนอก

๑๐) วัฒนธรรมเฟี้ยว หมายถึง การที่แบบแผนประเพณีวัฒนธรรมอันดีที่เคยยึดถือ
ปฏิบัติกันมาถูกทอดทิ้ง กลับไปรับเอาแบบแผนปฏิบัติใหม่ ๆ เข้ามายึดถือโดยไม่ไตร่ตรอง

๑๑) ประเทศชาติฟอน หมายถึง การที่ระบบระบอบต่าง ๆ ที่พยุງความเป็นชาติ ถูกกัด
กินทำลาย

๑๒) รัฐธรรมนูญฟาง หมายถึง การที่รัฐธรรมนูญที่เคยเป็นบรรทัดฐานของประเทศ
กลายเป็นเพียงกระดาษฟาง ไม่มีค่า ไม่มีใครเคารพนับถือ ปรับเปลี่ยนไปเรื่อย

๑๓) ความเป็นไทยเฟี้ยว หมายถึง การที่คนไทยไม่รักเอกลักษณ์ความเป็นไทย หลงไหล
ไปหาความเป็นเทศ ตกเป็นทาสของวัฒนธรรมที่อยู่ใต้อำนาจวัตถุนิยม

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่า ท่านพุทธทาสภิกขุได้วิเคราะห์ว่าปัญหาการขาดศีลธรรมนั้น มี
สาเหตุมาจากทั้งเรื่องทางปัจเจกและเรื่องทางสังคม ในทางปัจเจกบุคคลพื้นฐานของการขาด

ศีลธรรมเป็นผลมาจากความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ตัวนี้ทำให้เกิดความรู้สึก “ตัวกู-ของกู” เกิดการแสวงหาวัตถุเพื่อมาปรนเปรอตัวตนจนเลยขอบเขตทำให้มีการกระทบกระทั่งเบียดเบียนกันจนขยายกลายเป็นปัญหาทางสังคมอื่น ๆ และปัญหาเหล่านี้ก็จะกลับมาทับซ้อนให้ปัญหาทางศีลธรรมทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น

๔. ศีลธรรมกลับมาได้ด้วยวิธีการใด

กลับมาเกิด ศีลธรรม กลับมาเกิด!

กำลังเกิด ภัยร้าย อันใหญ่หลวง

แก้อั้วโลก ทั่วถิ่น จักรวาลปวง

น่าเป็นห่วง ความพินาศ ฉกาจเกิน.

กลับมาเกิด ศีลธรรม กลับมาเกิด!

ในโลกเกิด กลียุค อย่างฉุกฉิน

หลงวัตถุ บ้าคลั่ง เกินบังเอิญ

มัวเพลิดเพลิน สิ่งกาลี มีกำลัง.

กลับมาเกิด ศีลธรรม กลับมาเกิด!

ความเลวร้าย ลามเตลิด จวนหมดหวัง

รีบกลับมา ทันเวลา พาพลัง

มายั้บยั้ง โลกไว้ ให้ทันกาล ฯ

บทกวีนี้^๒ แสดงให้เห็นว่าท่านพุทธทาสภิกขุมีความคาดหวังและความมุ่งมั่นในการที่จะดึงศีลธรรมให้กลับมาเยียวยาปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังกลุ่มรุมมนุษยชาติ ท่านยืนยันว่า “ไม่มีปัญหาอะไรที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม”^๒ การแก้ปัญหาดังกล่าว โดยไม่พิจารณาต้นเหตุของปัญหา

^๒ พุทธทาสภิกขุ, หัวข้อธรรมในคำกลอน และบทประพันธ์ของ “สิริवास”, (กรุงเทพฯ: สานอุศมมูลนิธิ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐๒

^๒ พุทธทาสภิกขุ, ศีลธรรมกับมนุษยโลก, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๐), หน้า

ก็ยากที่จะหวังผลว่าปัญหานั้นจะทุเลาหรือยุติลงได้ เมื่อมนุษย์ต้องการความปกติสุขแต่ไม่สนใจเหตุปัจจัยของความปกติสุขคือการมีศีลธรรม ความปกติสุขนั้นก็ไม่มีทางที่จะเกิดขึ้นได้^๒

ท่านพุทธทาสภิกขุได้แนะแนวหลักการปฏิบัติเบื้องต้น ในการที่จะทำให้ศีลธรรมกลับมาไว้ ๓ ประการ^๓ ดังนี้^๓

๑) รักผู้อื่น เมื่อรักผู้อื่นแล้วจะทำลายชีวิตผู้อื่นไม่ได้ ขโมยไม่ได้ ประพฤติผิดในกามไม่ได้ หลอกหลวงไม่ได้ เสพสิ่งเสพติดไม่ได้ การรักผู้อื่นจะทำให้ลดความเห็นแก่ตัว ทำลายอหังการ มมังการ (ตัวกู ของกู) เมื่อมีการรักผู้อื่นก็จะไม่มีการเบียดเบียน มีแต่การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สันติสุขสันติภาพก็จะเกิดขึ้นทั้งต่อตนเองและสังคม

๒) บังคับตน บังคับจิต บังคับกิเลส บังคับความรู้สึกฝ่ายต่ำ การบังคับควบคุมตนเองได้ จะทำให้เกิดมนุษยธรรม ใช้ชีวิตได้อย่างไม่กระวนกระวายใจ ไม่เป็นโรคจิตหรือโรคประสาท การบังคับตนยังช่วยลดอันธพาล ลดอาชญากรรม เพิ่มสัจบุรุษ เพิ่มพลเมืองดีให้สังคมน่าอยู่ยิ่งขึ้น

๓) ถือหลักว่าการทำงานคือการทำวัตรธรรม มีความสุขเมื่อได้ทำหน้าที่ของมนุษย์ตามกฎหมายของธรรมชาติ เมื่อได้ประพฤติธรรมก็มีความสุขในตนเอง เคารพตนเอง แม้ทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำอยู่ก็เป็นสุข เมื่อถือนหลักว่าการทำงานคือการทำวัตรธรรม การทำงานในโลกก็กลายเป็นศีลธรรมไปหมดทุกแขนง เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ก็กลายเป็นศีลธรรมไปทั้งหมด

หลักการปฏิบัติข้างต้นสามารถสรุปรวมลงได้ว่าการบังคับตนเอง เพราะท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่าต้นเหตุสำคัญที่ทำให้มีการขาดศีลธรรมคือการควบคุมบังคับตัวเองไว้ไม่ได้ การมีศีลธรรมหรือการดึงศีลธรรมกลับมาจึงต้องเริ่มต้นจากการบังคับตัวเอง คือบังคับความโลภ ความโกรธ ความหลง ไม่ให้แสดงออกมาทางกาย วาจา ใจ การบังคับตัวเองได้เป็นคุณสมบัติสำคัญที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ชนิดอื่นที่ใช้ชีวิตไปตามสัญชาตญาณ ดังนั้นอย่างน้อยที่สุดมนุษย์ต้องบังคับสัญชาตญาณคือควบคุมตัวเองไว้ให้ได้ในระดับหนึ่งก่อนแล้วค่อยพัฒนาความสามารถดังกล่าวนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

^๒ พุทธทาสภิกขุ, **อริยศีลธรรม ๒: มนุษย์กับศีลธรรม**, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๕ข), หน้า ๑๐๐

^๓ พุทธทาสภิกขุ, **เทคนิคการมีธรรมะ เล่ม ๑ ศีลธรรมกลับมา**, (พิมพ์ครั้งที่ ๒). (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๔๘), หน้า ๔๘๐-๔๘๑

ท่านพุทธทาสภิกขุเสนอให้ยึดคติในคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” ไว้เป็นฐานเบื้องต้นของความรู้สึกลทางศีลธรรม^๒ การยึดคติดังกล่าวนี้จะทำให้เราตระหนักรู้ว่าจะเอาเปรียบเบียดเบียนชีวิตอื่นไม่ได้เลย เพราะชีวิตอื่นก็มีความทุกข์แบบเดียวกันกับเรา การเอาใจเขามาใส่ใจเราเช่นนี้จะทำให้ความรู้สึกลในการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น

นอกจากได้แนะนำแนวหลักการปฏิบัติในการทำให้ศีลธรรมกลับมาแล้ว ท่านพุทธทาสภิกขุยังได้เสนอหลักความรู้ประกอบในการปฏิบัติตนให้มีศีลธรรม^๓ ดังนี้ ^๔

- ๑) หิริโอตตปปะ ความละอายใจ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว
- ๒) สติสัมปชัญญะ ความระลึกได้ ความรู้ตัวทั่วพร้อม
- ๓) ขันติโสรัจจะ ความอดทน ความสงบเสงี่ยม

ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า การจะรักษาศีลธรรมให้คงอยู่กับเนื้อกับตัว นอกจากจะต้องมีความรู้ในการปฏิบัติตนแล้วยังต้องอาศัยธรรมะที่เป็นอำนาจเป็นกำลังหรือเป็นเครื่องมือหล่อเลี้ยงให้ศีลธรรมคงอยู่ได้ ซึ่งธรรมะเหล่านี้เปรียบเหมือนกับอาหารทำหน้าที่หล่อเลี้ยงศีลธรรม ประกอบด้วย ความมีสัจจะ ความสงบเสงี่ยม ความบังคับตัวเอง ความสำรวมระวัง ละในสิ่งที่ต้องละ มีความซื่อสัตย์ มีความนับถือตนเอง^๕ ^๖

การดึงศีลธรรมกลับมา นอกจากจะต้องเริ่มต้นที่การบังคับตนเองอันเป็นเรื่องส่วนบุคคลแล้ว ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า การจะแก้ปัญหาการขาดศีลธรรมอย่างเป็นระบบนั้นต้องแก้ปัญหารอบนอกที่เข้ามาซ้ำเติมปัญหาศีลธรรมโดยตรงคือปัญหาอันเนื่องมาจากระบบการศึกษาประกอบพร้อมกันไปด้วย ท่านจึงเสนอว่า การศึกษาควรมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรได้คือการดับทุกข์ทั้งปวงให้หมดสิ้น การจัดการศึกษาต้องส่งเสริมศีลธรรมทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของมนุษย์ เพื่อความก้าวหน้าทั้งทางวัตถุและจิตใจ ระบบการศึกษาที่ถูกต้องนั้นควรจะเป็นไปเพื่อให้ผู้ศึกษาได้รู้จักควบคุมหรือทำลายความเห็นแก่ตัว^๗ ^๘

^๒ พุทธทาสภิกขุ, **อริยศีลธรรม ๑: ศีลธรรม**, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๕ก), หน้า ๑๐๑

^๓ พุทธทาสภิกขุ, **โอसारตัพพธรรม**, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๕), หน้า ๙๖

^๔ พุทธทาสภิกขุ, **โอसारตัพพธรรม**, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๕), หน้า ๙๘

^๕ พุทธทาสภิกขุ, **การศึกษาหมาทางด้วน**, (กรุงเทพฯ: หนังสือบุชชา, ๒๕๒๖), หน้า ๓

ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่าการจัดการศึกษาจำเป็นต้องชี้ให้ผู้ศึกษาเห็นถึงความสุขทั้งสองระดับ กล่าวคือ ความสุขระดับต่ำซึ่งเป็นความสุขที่เกิดจากกิเลส และความสุขระดับสูงที่อยู่เหนือกิเลส^๒ โดยความสุขที่เกิดจากกิเลสนั้นจะให้ผลเป็นความสนุกสนานเริ่ดรอยจาก ตา หู จมูก ลิ้น กาย ความสุขประเภทนี้ยิ่งเสพมากยิ่งต้องการมากจนเลยเถิดเป็นความเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเพราะต้องควานหาวัตถุที่จะมาตอบสนองความสุขเหล่านั้นไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนความสุขที่อยู่เหนือกิเลสจะเป็นความสุขอันเกิดจากความสะอาด สว่าง สงบ ไม่มีความครอบงำจากสิ่งทั้งปวง

ท่านพุทธทาสภิกขุได้ขยายความไว้ว่า คำว่าการศึกษานั้นมีรากศัพท์มาจากคำว่า “สิกขา” ในภาษาบาลี คำว่า “สิกขา” ตามรูปศัพท์ประกอบด้วยคำว่า “สะ” กับ “อิกขะ” โดยคำว่า “สะ” แปลว่า เอง ตัวเอง ส่วนคำว่า “อิกขะ” แปลว่าการเห็น เมื่อนำมารวมกันก็แปลว่าการเห็นตนเองโดยตนเอง การเห็นตนเองดังกล่าวนี้ก็เพื่อให้เข้าใจตนเองอย่างแจ่มแจ้งและถูกต้อง จนเกิดสัมมาทิฐิคือเข้าใจเรื่องความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ การดับทุกข์ และทางให้ถึงความดับทุกข์^๒

วิธีที่จะรู้และเข้าใจตนเองนั้นท่านพุทธทาสภิกขุเสนอว่าต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธรศาสนาที่เรียกว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางที่จะนำผู้ประพฤติปฏิบัติไปถึงเป้าหมายคือความพ้นทุกข์^๓ ประกอบด้วย

- ๑) สัมมาทิฐิ ความคิดเห็น หรือ ความเข้าใจที่ถูกต้อง รู้ว่าเกิดมาทำไม ควรจะทำอะไร มีความรู้เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ รู้ว่าความดับทุกข์คืออะไร หนทางสู่ความดับทุกข์คืออะไร
- ๒) สัมมาสังกัปปो แปลว่าดำริชอบ หรือ ความต้องการที่ถูกต้อง เมื่อมีสติปัญญารู้และเข้าใจในข้อสัมมาทิฐิ ความต้องการหนทางแห่งการดับทุกข์ก็เกิดขึ้น
- ๓) สัมมาวาจา เป็นการพูดที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนใคร
- ๔) สัมมากัมมันโต เป็นการกระทำที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนใคร ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินอกใจในกาม ซึ่งเป็นการกระทำทางกายที่ถูกต้อง

^๒ พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาเพื่อสันติสุข, (กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๘), หน้า ๘

^๒ พุทธทาสภิกขุ, เป้าหมายของการศึกษา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๒๗), หน้า ๓

^๓ พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาเพื่อสันติสุข, (กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๘), หน้า ๑๓

- ๕) สัมมาอาชีโว คือการเลี้ยงชีวิต ดำรงชีวิตที่ถูกต้อง
- ๖) สัมมาวายาโม คือความถูกต้องของความพากเพียร เป็นความพากเพียรที่จะดับทุกข์
- ๗) สัมมาสติ คือมีความระลึกอยู่ในใจ ประจำใจ ด้วยความมีสติ
- ๘) สัมมาสมาธิ มีความหมายอยู่ ๓ อย่างคือ การมีจิตใจบริสุทธิ์ไม่มีกิเลส มีจิตใจ

เข้มแข็ง และมีจิตใจคล่องแคล่วว่องไวในการทำหน้าที่ของจิตใจ การปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ ถือเป็นแนวทางดำเนินไปสู่ความพ้นทุกข์ และมรรคมีองค์ ๘ นี้สามารถสังเคราะห์ลงในสิกขา ๓ กล่าวคือ สัมมาวาจา สัมมาอาชีโว และสัมมากัมมันโต สังเคราะห์ลงในศีล สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ สังเคราะห์ลงในสมาธิ ส่วนสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปो สังเคราะห์ลงในปัญญา ศีลเป็นเครื่องขัดเกลาภิเลสอย่างหยาบ เมื่อศีลบริสุทธิ์ก็จะสนับสนุนให้เกิดสมาธิ มีจิตตั้งมั่นแน่วแน่มั่นคง สมาธิเป็นเครื่องกำจัดกิเลสอย่างกลาง เมื่อมีศีลบริสุทธิ์ มีสมาธิมั่นคง ก็จะทำให้ปัญญา รู้แจ้งเห็นจริง จนสามารถกำจัดกิเลสพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง

๕. ศีลธรรมกลับมาแล้วจะเกิดอะไรขึ้น

ในบทพระธรรมประจำภาพ “ศีลธรรมกลับมา”^๓ ท่านพุทธทาสภิกขุได้ประพันธ์บทกวีไว้ว่า

ศีลธรรมเลว คนก็ได้ กลายเป็นผี
หาความดี ไม่ประจักษ์ สักเส้นขน
ศีลธรรมดี ผิดก็ได้ กลายเป็นคน
ที่เลิศล้ำ ภูมิใจ ไหว้ตัวเอง.
ศีลธรรมต่ำ คนกลายเป็นคนคล้ายสัตว์
จะกินกัด โกงกัน ขมื่นเหม็น
ศีลธรรมสูง คนสดใส ไม่ออลเวง
ถือลเบง ต่อกัน ฉันทเพื่อนตาย.
ศีลธรรมนี้ ทุกวัน มันตายซาก

^๓ พุทธทาสภิกขุ, หัวข้อธรรมในคำกลอน และบทประพันธ์ของ “สิริवास”, (กรุงเทพฯ: สวณอุคคมมูลนิธิ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐๑

คนมีปาก ก็ไม่พรั้า ศิลธรรมหาย
ศิลธรรมกลับ มาเมื่อไร ทั้งใจกาย
คนก็หาย จากทุกข์ เป็นสุขเอง ๆ

บทกลอนนี้ท่านพุทธทาสต้องการจะชี้ว่าการขาดศิลธรรมนั้นมีผลกระทบต่อชีวิตโดยตรง แต่ถ้าวสามารถดึงศิลธรรมกลับมาได้ ผลที่จะเกิดขึ้นกับผู้ที่มีศิลธรรมก็คุ้มค่า อย่างน้อยที่สุดศิลธรรมก็ทำให้ความทุกข์เบาบางลงไปตามลำดับจนเกิดสุขขึ้นมาได้เอง

ผลประโยชน์ของการมีศิลธรรมนั้นมีมากมายหลายระดับเพราะศิลมีหลายชนิด ท่านพุทธทาสภิกขุอธิบายถึงอานิสงส์ของศิล ๒ ชนิด^๓ ไว้ว่า ๒

๑) ศิลประเภทอภิสมาจาริกา คือศิลที่ยังประกอบอยู่ด้วยกิเลส ถือเป็นศิลในระดับโลกียะ อานิสงส์ของศิลประเภทนี้จะทำให้ผู้มีศิลนั้นดูเรียบร้อยงดงามสะอาดตา เป็นที่ยินดีแก่ผู้พบเห็น สังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบสามัคคี ไม่มีการเบียดเบียนกัน

๒) ศิลประภทนิรูปธิกา คือศิลที่ไม่ประกอบด้วยกิเลส ถือเป็นศิลที่มุ่งไปสู่ระดับโลกุตระ ศิลประภทนี้จะม้อานิสงส์เป็นสมาธิ มรรค ผล นิพพาน

การดึงศิลธรรมกลับมานั้นสามารถทำให้ผู้มีศิลธรรมอยู่เย็นเป็นสุขในโลกนี้และโลกอื่น ทั้งยังให้ผลขั้นเหนือสุขเหนือทุกข์เหนือโลก การมีศิลธรรมจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้มีศิลธรรมเอง เช่น ทำให้มีชีวิตที่สงบสุขมีความสุขเจริญรุ่งเรืองในชีวิตส่วนตัวและหน้าที่การงาน ได้รับการยกย่องสรรเสริญเทิดทูนบูชาจากบุคคลทั่วไป อีกทั้งสังคมที่ผู้มีศิลธรรมนั้นเป็นสมาชิกอยู่ก็เกิดความสงบสุข เมื่อสมาชิกทุกคนต่างก็มีศิลธรรม กระทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มความสามารถ สังคมก็สามารถพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว รวมความได้ว่า เมื่อศิลธรรมกลับมาชีวิตส่วนตนก็เกิดสันติสุข สังคมส่วนรวมก็มีสันติภาพ

๖. สรุป

ความปกติหรือไม่ปกติของชีวิตและสังคมมนุษย์ล้วนแล้วแต่เป็นผลงานของมนุษย์เองทั้งสิ้น ความเป็นไปดังกล่าวนี้ก็เป็นไปตามกฎของธรรมชาติโดยไม่อาจหลีกเลี่ยง คือมนุษย์ทำอย่างไรมนุษย์ก็ได้เช่นนั้น ศิลธรรมเป็นการกระทำให้เกิดความปกติของชีวิตที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ ถ้าทำถูกต้องตามหลักศิลธรรม ชีวิตก็จะดำเนินไปอย่างปกติสงบเรียบร้อย ธรรมชาติ

^๓ พุทธทาสภิกขุ, *โอसारัตถ์พธรรม*, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๕), ๙๘-๑๐๐

กำหนดให้สิ่งต่าง ๆ ต้องพึ่งพิงอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ชีวิตส่วนตัวของเราคือชีวิตทั้งหมดของสังคมส่วนรวม การทำเพื่อส่วนรวมจึงเป็นการกระทำตามกฎธรรมชาติแห่งการมีชีวิตปกติ เมื่อศีลธรรมเป็นความต้องการของธรรมชาติ มนุษย์จึงมีหน้าที่ในการจะต้องรู้และปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับความต้องการของธรรมชาตินั้น เพราะผลของการไม่มีศีลธรรมคือทำผิดไปจากความต้องการทางธรรมชาตินั้นไม่ต่างจากการทำผิดกฎหมายคือเมื่อทำผิดก็ต้องรับโทษไม่สามารถขัดความผิดโดยการอ้างความไม่รู้ได้ ศีลธรรมเป็นเรื่องของมนุษย์และเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความจำเป็นของชีวิตที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องอยู่กับธรรมชาติ การปฏิบัติตามหลักศีลธรรมก็เพื่ออำนวยความสะดวกให้ชีวิตดำเนินไปได้ อย่างปกติ เตรียมพร้อมชีวิตตนเองให้พัฒนายิ่ง ๆ ขึ้นไปจนกระทั่งสามารถบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือไร้ทุกข์โดยสิ้นเชิง การที่ชีวิตจะเป็นไปในลักษณะดังกล่าวได้จึงจำเป็นต้องเริ่มต้นที่มีการมีศีลธรรม หากขาดศีลธรรมเสียแล้วชีวิตก็จะดำเนินไปอย่าง ไม่เป็นปกติ การจะบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตก็ยากที่จะหวังได้ ดังนั้นการมีศีลธรรมจึงมิใช่เพื่อวัตถุประสงค์อื่นใด แต่มีเพื่อการพัฒนาชีวิตให้เป็นชีวิตที่สมบูรณ์นั่นเอง

บรรณานุกรม

- พุทธทาสภิกขุ. (๒๕๑๘). การศึกษาเพื่อสันติสุข. กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร.
- _____. (๒๕๒๐). ศีลธรรมกับมนุษยโลก. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ.
- _____. (๒๕๒๕). โอสาระตัพพรรณ. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ.
- _____. (๒๕๒๖). การศึกษาหมาทางด้วน. กรุงเทพฯ: หนังสือบูชา
- _____. (๒๕๒๗). เป้าหมายของการศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง
- _____. (๒๕๒๙). หัวข้อธรรมในคำกลอน และบทประพันธ์ของ “สิริवास”. กรุงเทพฯ: สวนอุศมมูลนิธิ.
- _____. (๒๕๓๖). การศึกษาสร้างโลกให้มีสันติภาพหรือทำลายโลก. กรุงเทพฯ: ธรรมบูชา.
- _____. (๒๕๔๕ก). อริยศีลธรรม ๑: ศีลธรรม. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- _____. (๒๕๔๕ข). อริยศีลธรรม ๒: มนุษย์กับศีลธรรม. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

_____ . (๒๕๔๕ค). อริยศีลธรรม ๓: ปัญหาและทางออกของศีลธรรม. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

_____ . (๒๕๔๖ก). คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๕). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

_____ . (๒๕๔๖ข). ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ.

_____ . (๒๕๔๗). ธรรมศาสตร์ เล่ม ๑. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ.

_____ . (๒๕๔๘). เทคนิคการมีธรรมะ เล่ม ๑ ศีลธรรมกลับมา. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ.

_____ . (๒๕๔๙ก). การศึกษากับศีลธรรม. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ

_____ . (๒๕๔๙ข). ปณิธาน ๓ ประการ. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ

_____ . (๒๕๕๓). หลักและวิธีปฏิบัติ เกี่ยวกับ ทาน ศีล สมาธิ. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.

ความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพุทธสถาน ที่ปรากฏในอุรังคธาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาตเวินปลา จังหวัดนครพนม

A study of influence and practice on beliefs that appear in the Uraṅgadhātunidāna (Legend of Phra That Phanom) : Study only in the case of Phra That Phanom and Buddhabatvernpa

พระครูศรีปริยัติการ (อรุณ อาจิวชัย)

Phrakhrusripariyattikarn^๑

Received: November 10, 2021 Revised: June 11, 2022

Accepted: April 24, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาอุรังคธาตุนิทานกับพุทธสถานที่ปรากฏในอุรังคธาตุนิทาน ๒) เพื่อศึกษาและ ๓) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาตเวินปลา โดยการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีวิเคราะห์เอกสารและสัมภาษณ์ผู้รู้จำนวน ๒๐ รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า ๑) อุรังคธาตุนิทานเป็นตำนานท้องถิ่นที่กล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าในบริเวณลุ่มน้ำโขงตอนกลาง มีจุดเน้นที่การสร้างพระธาตุพนม และต่อมาจึงมีการสร้างพุทธสถานในรูปพระธาตุหรือพระพุทธรูปขึ้นในสถานที่ที่ตำนานระบุว่าพระพุทธเจ้าเคยเสด็จมา ๒) ชาวพุทธอีสานเชื่อว่าตำนานอุรังคธาตุนิทานเป็นเรื่องจริงจึงมีศรัทธาเกี่ยวกับพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาตเวินปลาอย่างแนบแน่น ๓) ซึ่งก่อกำเนิดการสร้างศิลปาคารทางพุทธศาสนาแบบ ”อุบมุง” หรือพระธาตุเจดีย์เพื่อบรรจุสิ่ง

^๑ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Buddhist studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Email: sripariyattikarn.tit@mcu.ac.th

สำคัญและมีคุณค่าทางจิตใจ เช่น พระบรมสารีริกธาตุ เป็นต้น ทั้งยังมีพิธีบูชาสักการะตามความเชื่อ ซึ่งส่งผลให้พระพุทธศาสนาเจริญสืบมาในดินแดนแถบนี้

คำสำคัญ : ความเชื่อ, ชาวพุทธอีสาน, พระธาตุพนม, พระพุทธบาทเวินปลา

Abstract

The objectives of this research were as follows: 1) to study the Uraṅgadhātu relics and Buddhist places mentioned in Uraṅgadhātunidāna, 2) to study and 3) to analyze the beliefs of Isan Buddhist people about Phra That Phanom and Phra Phutthabatvernpla. This qualitative research was done by analyzing the documents and interviewing 20 scholars. The results showed that: 1) Uraṅgadhātu tales are local legends referring to the visit of Lord Buddha in the Mekong River Basin. There is an emphasis on the construction of Phra That Phanom. Later, a Buddhist place in the form of a relic or Buddha's foot was built in the place where the legend states that the Lord Buddha had visited. 2) Northeastern Buddhists believe that the Uraṅgadhātu legend is faithful and therefore they have strong belief in Phra That Phanom and Phra Phutthabat. 3) The belief of the people gave birth to the Buddhist art in the style of "Um Mung" or stupa to place important and spiritual values such as the Buddha's relics, etc. Hence, various worshipping ceremonies were introduced based on the beliefs resulting the prosper of the Buddhism in this region.

Keywords: Belief, Northeastern Buddhists, Phra That Phanom,
Phra Phutthabatvernpla

๑. บทนำ

ความเชื่อของชาวพุทธในภาคอีสาน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ โดยเฉพาะความเชื่อทางพุทธศาสนานั้น มีทั้งแบบเถรวาทและมหายาน ซึ่งดินแดนภาคอีสานมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นเลือดใหญ่และเป็นเส้นทางหลักในการคมนาคม ค้าขาย และแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำสาขาในพื้นที่อีกเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้คนสามารถเชื่อมโยงติดต่อกันได้ ประกอบกับเคยเป็นที่ตั้งอาณาจักรสำคัญหลายยุคสมัยและพื้นที่มีลักษณะแอ่งกระทะ จึงทำให้มีบ่อเกิดอารยธรรมโบราณอยู่ ๒ แห่ง คือ ในที่ราบลุ่มสกลนครเป็นที่ตั้งอาณาจักรศรีโคตรบูรณะและที่ราบลุ่มโคราชเป็นที่ตั้งอาณาจักรศรีจนาศะ ทั้งยังเป็นศูนย์กลางที่รับเอาวัฒนธรรมและความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู และพระพุทธศาสนาสมัยพระเจ้าอโศกและพระพุทธศานามหายาน นิกายตันตระหรือวัชรยานสมัยพระนรและสมัยลพบุรีศรีวิชัย รวมทั้งพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ที่แผ่เข้ามาตั้งแต่สมัยสุโขทัยด้วย กล่าวเฉพาะแต่พระพุทธศาสนาที่แผ่ขยายเข้ามาในดินแดนภาคอีสานซึ่งมีทั้งแบบเถรวาทสมัยทวารวดีที่สืบมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกและแบบมหายานที่รับอิทธิพลของอาณาจักรมหานคร (นครวัดนครธม) หรือแม้แต่แบบลังกาวงศ์ที่แผ่ขยายเข้ามาในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม^๒ ทั้งในสมัยพระเจ้าโพธิสาลราชกุมารที่ได้ทำการติดต่อกับเชียงใหม่และสุโขทัย จึงได้นำเอาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่อีกด้วย ทำให้มีการสร้างและพัฒนาวรรณกรรมขึ้นมาโดยอาศัยเรื่องราวในชาดกและเรื่องเล่าท้องถิ่นมาผูกเข้าด้วยกันให้น่าสนใจจนกลายเป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน^๓ ที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวพุทธอีสาน ประกอบกับชาวอีสานมีกลวิธีในการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและเหตุการณ์บ้านเมืองไว้ในรูปแบบตำนาน เพื่อบันทึกความเป็นมาของพระพุทธศาสนาและบ้านเมืองในดินแดนแถบนี้ไว้เป็นกรอบอ้างอิง ว่ามีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างไร^๔

^๒ มหาสิลา วีระวงค์, พงศาวดารลาว ตั้งแต่บุลลันถึง 1946, (เวียงจันทน์: สำนักพิมพ์มณฑลพินิต, ๒๕๔๔), หน้า ๓๗-๓๙.

^๓ อุดม บัวศรี, รศ., *วรรณคดีอีสาน*, เอกสารประกอบการสอน, (ขอนแก่น: ม.ป.ท., ๒๕๔๐), หน้า ๒๙. (อัดสำเนา)

^๔ ธวัช ปุณโณทก, *ศิลาจารึกอีสานสมัยไทยลาว: ศึกษาทางด้านอักษรวิทยาและประวัติศาสตร์อีสาน*, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์อักษรกิจ, ๒๕๓๐), หน้า ๕๐-๕๗.

โดยวรรณกรรมที่กล่าวถึงตำนานบ้านเมืองและพุทธสถาน ซึ่งเป็นประเภทวรรณกรรมประวัติศาสตร์หรือวรรณกรรมตำนาน ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวพุทธอีสาน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนานิกายลัทธิวงศ์ นั่นก็คือ อรรถชาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) โดยมีเนื้อหากล่าวถึงการเสด็จมาสู่ดินแดนในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางของพระองค์และทรงพยากรณ์ว่าในอนาคตจะเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธศาสนา และจะมีผู้มีบุญมาสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุพนมให้เจริญรุ่งเรืองตามกาลสมัย ทั้งยังได้ระบุถึงพุทธสถานในบริเวณนี้อีกด้วย เช่น พระธาตุภูสี พระธาตุหลวง พระธาตุอิงฮัง พระธาตุพระบาทโพนฉั่น ซึ่งอยู่ในฝั่ง สปป.ลาว พระธาตุเมืองหล้าหนอง พระธาตุบังพวน พระธาตุโพนจิกเวียงงัว ในจังหวัดหนองคาย พระธาตุเชิงชุม พระธาตุภูเพ็ก พระธาตุนารายณ์เจงเวง พระธาตุคุดุม ในจังหวัดสกลนคร และยังมีรอยพระพุทธรูปบาทบัวบก จังหวัดอุดรธานี พระพุทธรูปเวินปลา จังหวัดนครพนม เป็นต้น^๕

จากการที่มีพุทธสถานปรากฏในอรรถชาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) ตั้งอยู่อย่างกระจุกกระจายอยู่ในดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งชาวพุทธอีสานมีความเชื่อเคารพบูชาต่อพุทธสถานเหล่านั้นจนเกิดเป็นอารยธรรมอีสาน เช่น พุทธศิลป์แบบอุบลมุง เป็นต้น และประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ในท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า โดยเฉพาะการศึกษาเรื่องความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพระธาตุพนมและพระพุทธรูปเวินปลาซึ่งเป็นพุทธสถานปรากฏในอรรถชาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) นั้น ซึ่งจะเป็นการสร้างความเข้าใจที่ดีต่อ ๑) เนื้อหาของอรรถชาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) ที่กล่าวถึงพุทธสถานในลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นพื้นฐานความเชื่อของชาวพุทธอีสาน ๒) ความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพระธาตุพนมและพระพุทธรูปเวินปลา และ ๓) อิทธิพลความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพระธาตุพนมและพระพุทธรูปเวินปลาในด้านต่าง ๆ จึงมีการศึกษาความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพุทธสถานปรากฏในอรรถชาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระธาตุพนมและพระพุทธรูปเวินปลาขึ้น

^๕ กรมศิลปากร, อรรถชาตุนิทาน: ตำนานพระธาตุพนม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๙๑.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง ความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพุทธสถานที่ปรากฏในอุรังคธาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาทเวินปลา สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๓ ข้อคือ

- ๑) เพื่อศึกษาอุรังคธาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) กับพุทธสถานที่ปรากฏในตำนานอุรังคธาตุนิทาน
- ๒) เพื่อศึกษาความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาทเวินปลา
- ๒) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาทเวินปลา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

บทความวิจัยเรื่อง “ความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพุทธสถานที่ปรากฏในอุรังคธาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาทเวินปลา” นี้ เป็นการศึกษาเพื่อเข้าใจถึงอุรังคธาตุนิทานกับพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาทเวินปลาที่ชาวพุทธอีสานเคารพบูชา จนกลายเป็นอารยธรรมและประเพณีวัฒนธรรมในที่สุด ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยอาศัยข้อมูลจากเอกสารวิชาการ งานวิจัยและตำนานประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมทั้งคำสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. ศึกษาและรวบรวมเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ อุรังคธาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) และวรรณกรรมอีสานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้
๒. ศึกษาและรวบรวมเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือนงานวิจัย เอกสารวิชาการและวารสารที่เกี่ยวข้อง
๓. กำหนดบุคคลผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ ได้แก่ นักวิชาการ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น ประชาชนและพระสงฆ์ในพื้นที่วิจัย แห่งละ ๑๐ รูป/คน รวมเป็น ๒๐ รูป/คน
๔. ลงพื้นที่วิจัยทำการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและกำหนดประเด็นสัมภาษณ์ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๕. ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indebt Interviews) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยผู้ให้ข้อมูลหลักที่คัดเลือกไว้แล้ว

๖. รวบรวม เรียบเรียง วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ เพื่อนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดต่อไป

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ต่อบัณฑิตประสงคดังนี้ บัณฑิตประสงคข้อที่ (๑) ศึกษาอรรถาธิษฐาน (ตำนานพระธาตุพนม) กับพุทธสถานที่ปรากฏในอรรถาธิษฐาน พบว่า อรรถาธิษฐาน เป็นวรรณกรรมเชิงศาสนาและเป็น “ตำนาน” ที่บันทึกเรื่องราวการเผยแผ่พระพุทธ - ศาสนาและบ้านเมืองใน สปป.ลาว รวมถึงภาคอีสานของไทย โดยได้รับอิทธิพลจากตำนานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเสด็จมาของพระพุทธองค์สู่ดินแดนนอกอินเดียของล้านนา เช่นตำนานพระเจ้าเลียบโลกและคัมภีร์ชินกาลาบาสีปกรณ์ เป็นต้น โดยมีแนวคิดสำคัญแทรกอยู่ในอรรถาธิษฐาน คือ เรื่อง ๑) พระอรรถาธิษฐานและการประดิษฐานพระอรรถาธิษฐาน ณ ภูคำพร้าว ๒) การประทับรอยพระพุทธบาท ๓) บ้านเมืองในดินแดนสองฝั่งโขง ๔) หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ๕) ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค และ ๖) บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสองฝั่งโขง โดยมีองค์ประกอบของเรื่องคือการเสด็จมาสู่ภูคำพร้าว เพื่อ ๑) พยากรณ์บ้านเมืองและสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ๒) ประทับรอยพระพุทธบาท และ ๓) ปราบพญานาค สำหรับบัณฑิตประสงคของการแต่งคือ เพื่อ ๑) เป็นเครื่องมือเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๒) กำหนดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ๓) เขียนประวัติศาสตร์ ๔) เชิดชูกษัตริย์ และ ๕) เล่าประวัติวัดพระธาตุพนม โดยผู้แต่งเดิมนั้นเชื่อว่าเป็นพระอรหันต์ทั้ง ๕ พระองค์ได้แต่งไว้ที่เมืองอินทปัตถ์และถูกค้นพบในรัชสมัยของพระเจ้าโพธิสาลราชกุมารและต่อมาถูกเรียบเรียงใหม่โดยพญาศรีไชยชมพู ในรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช โดยเนื้อเรื่องได้อธิบายพระราชประวัติของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช และกล่าวถึงพุทธสถานในลุ่มแม่น้ำโขงทั้งหมด ๑๕ แห่ง ที่อยู่ใน สปป.ลาว ๕ แห่งและภาคอีสานของไทย อีก ๑๐ แห่ง รวมทั้งพระธาตุพนมและรอยพระพุทธบาทเวินปลาด้วย

บัณฑิตประสงคข้อที่ (๒) เพื่อศึกษาความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพระธาตุพนมและพระพุทธบาทเวินปลา จังหวัดนครพนม พบว่า ชาวพุทธอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพนมและพระพุทธบาทเวินปลาที่เกิดจากการต่อยอดความเชื่อจากการได้ศึกษาเนื้อหา

ของอรัญชาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) ประกอบกับมีพุทธสถานเป็นหลักฐานยืนยันชัดเจน^๖ ซึ่งถือว่าเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนาแบบผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมที่มีความเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติและสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงมีการสักการบูชาตามวิถีแห่งความเชื่อที่เคยปฏิบัติสืบมา โดยประดิษฐ์เครื่องสักการบูชา เช่น ดอกไม้ ฐูปเทียน ชั้นหมากเบ็ง ชั้นห้า และปราสาทผึ้ง เป็นต้น^๗ ซึ่งความเชื่อแบบดั้งเดิมนั้นถือว่าเป็นเรื่องเฉพาะกลุ่มคนที่แต่ละท้องถิ่นอาจจะแตกต่างกันไปตามคตินิยมและเนื้อหาของความเชื่อ โดยตำนานอรัญชาตุนิทานมีความเชื่อดั้งเดิมเป็นเนื้อหารองที่แฝงอยู่กับความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาทเวินปลา เช่น ความเชื่อเรื่องเทพารักษ์ ความเชื่อเรื่องนาค ความเชื่อเรื่องข้าโอกาส เป็นต้น^๘ ซึ่งชาวพุทธอีสานมีความเชื่อในลักษณะดังกล่าวและมีความเกี่ยวข้องกับทั้งพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาทเวินปลา ทำให้กล่าวได้ว่า บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางเป็นพื้นที่รอยต่อของกระแสความเชื่อแบบดั้งเดิมกับกระแสความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่แผ่ขยายเข้ามาในยุคนี้ได้อย่างผสมกลมกลืนโดยไม่มีความขัดแย้ง^๙ ซึ่งเนื้อหาของอรัญชาตุนิทานได้หลอมรวมเอาหลาย ๆ คติความเชื่อเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแต่ให้น้ำหนักไปที่พระพุทธศาสนาและการสร้างพระธาตุพนม ซึ่งทำให้ผู้ที่ได้ยินได้ฟังแล้วเกิดความเชื่อได้ง่ายขึ้น^{๑๐} และก่อให้เกิดวัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งอารยธรรม ซึ่งเป็นพุทธศิลป์ที่ได้รับอิทธิพลจากพระธาตุพนม และเป็นเสมือนเครื่องหล่อเลี้ยงให้พุทธสถานทั้งสองแห่งได้รับการปฏิสังขรณ์สืบมาจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ข้อที่ (๓) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาทเวินปลา พบว่า ความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพระธาตุพนมจะ

^๖ สัมภาษณ์ หมง อภัยโส, ไวยาวัจกรวัดพระธาตุพนมมรรวมหาวิหาร, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓.

^๗ สัมภาษณ์ แม่ชีบุญมี นิงษา, หัวหน้าแม่ชีวัดพระธาตุพนมมรรวมหาวิหาร, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓.

^๘ สัมภาษณ์ พระเทพวรมณี, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนมมรรวมหาวิหาร, เจ้าคณะจังหวัดนครพนม, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓.

^๙ สัมภาษณ์ พระเทพวรมณี, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนมมรรวมหาวิหาร, เจ้าคณะจังหวัดนครพนม, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๐} สัมภาษณ์ อาจารย์ประหัต มั่นตะ, กรรมการไวยาวัจกรวัดพระธาตุพนม, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓.

ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจน ดังเช่น การสร้างเจดีย์ ซึ่งปรากฏทั่วไปในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโขง และการบูชาสักการะในโอกาสต่าง ๆ ที่เหมาะสม ดังนั้น พระธาตุพนมจึงเป็นที่สนใจของผู้ที่ศรัทธาและนักท่องเที่ยวทั่วไป^๑ ทั้งนี้ เป็นเพราะพระธาตุพนมหรือภูเก้าพร้าในอุรังคธาตุนิทานนั้น เป็นเป้าหมายหลักในการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า โดยผู้แต่งกำหนดให้เป็นแก่นของเรื่อง และพรรณนาถึงการสร้างพระธาตุพนมไว้อย่างชัดเจนจนคนรุ่นต่อ ๆ มาเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง และบุคคลในเรื่องมีตัวตนจริง^๒ นอกจากนี้ พระธาตุพนมยังได้รับการเอาใจใส่ของชนชั้นปกครองในอดีต จนทำให้พระธาตุพนมกลายเป็นแบบอย่างของการสร้างเจดีย์หรือธาตุต่าง ๆ ในลุ่มน้ำโขง ซึ่งได้ยึดเอาแบบพระธาตุพนมเป็นหลัก ภายใต้แนวคิดเรื่องการทำอุบะมังหรืออุโมงค์เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุหรือสิ่งสำคัญที่มีคุณค่าทางด้านจิตใจ เช่น พระพุทธรูป เป็นต้น^๓

ส่วนพระพุทธรูปบาฬีเงินปลาได้ถูกกล่าวถึงในอุรังคธาตุนิทานเพียงสั้น ๆ เนื่องจากไม่ได้เป็นแก่นหลักของเรื่อง ประกอบกับสถานที่ประดิษฐานอยู่ในแม่น้ำโขง ซึ่งในฤดูน้ำหลากและมีน้ำท่วมยาวนานกว่าหน้าแล้ง ทำให้การรับรู้ของคนทั่วไปยังไม่เป็นที่กว้างขวางเหมือนกับพระธาตุพนม แต่ชาวพุทธอีสานก็ยังให้ความสำคัญบูชาสักการะตามที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาด้วยความเชื่อว่าเป็นรอยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า^๔ ทั้งยังเคยได้รับประสบการณ์บางอย่างที่ไม่สามารถอธิบายด้วยหลักเหตุผลได้ จนนำไปสู่ความเชื่อว่าเป็นรอยพระพุทธรูปจริงตามที่ปรากฏในอุรังคธาตุนิทานด้วย^๕ นอกจากนี้ยังพบว่าความเชื่อของชาวพุทธอีสานที่เกี่ยวกับพุทธสถานทั้งสองแห่ง ได้ส่งผลต่อการกำหนดระเบียบประเพณี เช่น การจัดงานเฉลิม

^๑ สัมภาษณ์ พระครูสุตเจตยานุรักษ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม เจ้าคณะตำบลธาตุพนม, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓.

^๒ สัมภาษณ์ นางอรทัย อภัยโส ประชาชนชาวตำบลธาตุพนม, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓.

^๓ สัมภาษณ์ อาจารย์หมิง อภัยโส กรรมการไวยาวัจกรวัดพระธาตุพนม, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓.

^๔ สัมภาษณ์ นายเรือง บ้องกัน, มัคคทายกวัดโพธิ์ไทร (วัดพระพุทธรูปบาฬีเงินปลา) บ้านเวินพระบาท ตำบลเวินพระบาท อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม, ๒๕ มกราคม ๒๕๖๓..

^๕ สัมภาษณ์ นายสุชิน สีเพ็ง, ผู้ใหญ่บ้านบ้านเวินพระบาท ตำบลเวินพระบาท อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม, ๒๕ มกราคม ๒๕๖๓.

ฉลองประจำปี อันนำมาซึ่งเศรษฐกิจและการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจอย่างยั่งยืนในชุมชน อีกด้วย

๕. อภิปรายผล

สำหรับประเด็นความเชื่อเกี่ยวกับพุทธสถานที่ปรากฏในอุรังคธาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) ซึ่งชาวพุทธอีสานได้รับรู้และมีความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาทเวินปลา โดยตำนานอุรังคธาตุนิทานและผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมประจำท้องถิ่นที่มีอยู่แล้ว ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพระมหาบุญนำ ปรุกโกโม (คนหมั่น) ที่ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านช้าง และมีความเห็นว่าในดินแดนล้านช้างมีคติการสร้างและการบูชาพระธาตุโดยผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา^๑ จึงได้สร้างพุทธสถานที่ปรากฏเป็นรูปธรรมและมีการบูรณะปฏิสังขรณ์สืบมาตามแต่ละยุคสมัย และสอดคล้องกับการศึกษาของอทิเทพ ผาธา ในรายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงสำรวจพุทธสถานที่ปรากฏในอุรังคธาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) ซึ่งกล่าวโดยสรุปว่าพุทธสถานที่ถูกสร้างขึ้นในดินแดนลุ่มน้ำโขงด้วยอิทธิพลความเชื่อเกี่ยวกับอุรังคธาตุนิทาน เป็นหลัก^๒ ในประเด็นความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาทเวินปลานั้น ถือว่าเป็นความเชื่อที่เกิดจากตำนานอุรังคธาตุนิทาน ซึ่งเป็นทางเชื่อมต่อของความเชื่อทางศาสนาพุทธโดยมีพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาทเวินปลาเป็นสัญลักษณ์กับความเชื่อแบบดั้งเดิมที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือความศักดิ์สิทธิ์เป็นสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติในเชิงจารีตที่จะละเว้นเสียมิได้ เช่น การถวายข้าวพืชภาคของข้าโอกาส และการเลี้ยงเทพารักษ์หรือผีเจ้าเฮือนสามพระองค์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของทศพล อางหาญ ที่ศึกษาเรื่องการสืบทอดความเชื่อเรื่องข้าโอกาสพระธาตุพนม ที่ระบุว่าประเพณี

^๑ พระมหาบุญนำ ปรุกโกโม (คนหมั่น). การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านช้าง, ดุษฎีนิพนธ์สูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.๒๕๖๐, หน้า .

^๒ อทิเทพ ผาธา.ดร. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงสำรวจพุทธสถานที่ปรากฏในอุรังคธาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม). สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย(๒๕๖๒, หน้า .

เหล่านี้เข้าโอกาสพระธาตุพนมต้องปฏิบัติจะละเว้นเสียมิได้^๑ และการดำเนินการของเข้าโอกาสต่อจารีตต่าง ๆ ที่จะละเว้นเสียมิได้ดังกล่าวนั้นก็ถือว่าเป็นการบูชาคุณของพระพุทธเจ้าโดยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาด้วย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพระมหาบุญนำ ปรกุกโม (คนหมั่น) ที่ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านช้าง ซึ่งกล่าวว่าการบูชาพระธาตุหรือเจดีย์ของชาวล้านช้างถือว่าเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยวิธีการบูชาทั้งสอง^๒ และความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาทเวินปลาอันได้ก่อให้เกิดอารยธรรม เช่น คตินิยมการสร้างอาคารแบบอุบมุงหรือการจำลองพระคันธกุฎีที่ประทับของพระพุทธเจ้า เป็นต้น และวัฒนธรรมที่เป็นประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีงานนมัสการประจำปี เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอติเทพ ผาทา ที่ศึกษาเรื่องการศึกษาเชิงสำรวจพุทธสถานที่ปรากฏในอุรังคธาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) ที่กล่าวโดยสรุปว่า การก่อสร้างศิลปาคารในดินแดนบางส่วนของ สปป.ลาวกับภาคอีสานของไทย ล้วนแต่ได้รับอิทธิพลจากพระธาตุพนมซึ่งเป็นการก่อสร้างตามคตินิยมแบบ อุบมุง^๓ นอกจากนี้ความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาทเวินปลายังมีผลต่อการท่องเที่ยวที่นำความเจริญมาสู่ท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของบุรกรรม์ บริบูรณ์ ที่วิจัยเรื่องการศึกษาเอกลักษณ์ด้านความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีของประชาชนทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำโขง ต่อดองค์พระธาตุพนม ซึ่งเป็นรายงานการวิจัยเพื่อสนับสนุนให้พระธาตุพนมเป็นมรดกโลกที่กล่าวโดยสรุปว่าพระธาตุพนมมีส่วนนำความเจริญด้านการท่องเที่ยวมาสู่จังหวัดนครพนม^๔

^๑ ทศพล อาจ้หาญ, “เข้าโอกาสพระธาตุพนม อำเภอดงหลวง จังหวัดนครพนม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์): มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒), หน้า ๗๒.

^๒ พระมหาบุญนำ ปรกุกโม (คนหมั่น). การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านช้าง, ดุษฎีนิพนธ์สูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๖๐, หน้า .

^๓ อติเทพ ผาทา.ดร. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงสำรวจพุทธสถานที่ปรากฏในอุรังคธาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม). สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย(๒๕๖๒, หน้า .

^๔ บุรกรรม์ บริบูรณ์.ดร. การศึกษาเอกลักษณ์ด้านความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีของประชาชนทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำโขง ต่อดองค์พระธาตุพนม. จังหวัดนครพนม. รายงานการวิจัยเพื่อสนับสนุนพระธาตุพนมให้เป็นมรดกโลก, ๒๕๖๐.

๖.องค์ความรู้ใหม่ (Originality and New Body of Knowledge)

ความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาทเวินปลา เกิดจากตำนานอุรังคธาตุนิทานผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่น ซึ่งสามารถแสดงเป็นแผนผังได้ดังนี้

ภาพที่ ๑ แสดงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่อง ความเชื่อของชาวพุทธอีสานเกี่ยวกับพุทธสถานที่ปรากฏในอุรังคธาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาทเวินปลา

๗.สรุป

จากการได้ศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อของชาวพุทธอีสานได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม จึงทำให้มีความเชื่อเกี่ยวกับอุรังคธาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) ว่าเป็นเรื่องจริงที่นำไปสู่การสร้างพุทธสถานในเส้นทางเสด็จมาของพระพุทธรูป ทำให้ความเชื่อของชาวพุทธอีสานได้มีพลวัตรหรือพัฒนาการที่ขับเคลื่อนให้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์เรื่อยมาตามกาลสมัย นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีความเชื่ออื่น ๆ ที่เป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดศรัทธารวมอยู่ด้วย จนนำไปสู่การสร้างอารยธรรมและวัฒนธรรมประเพณีขึ้นมา

๘. ข้อเสนอแนะ

ปัจจุบันการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฐานราก โดยอาศัยความเชื่อและประเพณีท้องถิ่นที่อิงอยู่กับความเชื่อทางศาสนา ซึ่งพระธาตุพนมและพระพุทธรูปบาทเวินปลา มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว เพราะเป็นอารยธรรมและวัฒนธรรมที่เกิดจากความศรัทธาของผู้คนในลุ่มน้ำโขง และตั้งอยู่ในชัยภูมิที่เหมาะสมมีเส้นทางคมนาคมที่สามารถเชื่อมโยงกับจังหวัดใกล้เคียงได้ โดยเฉพาะรอยพระพุทธรูปบาทเวินปลาที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์คือตั้งอยู่บนโขดหินในแม่น้ำโขง ที่ผู้แสวงบุญสามารถเข้าบูชาสักการะได้ในช่วงที่น้ำแห้งลงเท่านั้น และประเด็นที่น่าสนใจเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไปควรทำการศึกษาในประเด็นเหล่านี้ คือ

๑. ควรศึกษาการสื่อความหมายของเครื่องสักการะบูชาพระธาตุพนม เพื่อทำความเข้าใจถึงความหมายและความสำคัญของเครื่องสักการะบูชาพระธาตุพนม เช่น พานใบศรี ชันหมากเบ็ง และปราสาทผึ้ง เป็นต้น อันจะนำไปสู่การผลิตเครื่องบูชาสักการะเหล่านี้ในชุมชน

๒. ควรศึกษาการสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในลุ่มน้ำโขง โดยมีองค์พระธาตุพนมเป็นแกนหลัก เพื่อสร้างเครือข่ายและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ซึ่งจังหวัดนครพนมมีพุทธสถานสำคัญที่รอรับการพัฒนาอีกเป็นจำนวนมาก

๓. ควรศึกษาพัฒนาการของการบูรณะพระธาตุพนมในสมัยต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจเหตุผลการบูรณะในแต่ละครั้ง ซึ่งน่าจะมีเหตุผลอื่น เช่น การต่อยอดพระธาตุพนมในสมัยจอมพล ป.พิบูลย์สงคราม ที่มีเหตุผลทางการเมืองแฝงอยู่ เป็นต้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมศิลปากร. อรุณคันทาน : ตำนานพระธาตุพนม. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๗.

ธวัช ปุณโณทก, ศิลปินแห่งชาติสมัยไทยลาว: ศึกษาทางด้านอักษรวิทยาและประวัติศาสตร์อีสาน, กรุงเทพมหานคร: คุณพินอักษรกิจ, ๒๕๓๐.

พระเทพรัตนโมลี แก้ว กุณโธภาโส. อรุณคันทาน : ตำนานพระธาตุพนม พิสดาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : นิลนาราการพิมพ์.(๒๕๓๗).

พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว อุทุมมามาลา ป.ธ.๖). **อรัญคธาตุนิทาน** ตำนานพระธาตูปนม.

กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

มหาสีลา วีระวงศ์. **พงศาวดารลาว ตั้งแต่บุลลันถึง ๑๙๔๖**. เวียงจันทน์ : สำนักพิมพ์มณฑลเทศาภิบาล, ๒๕๔๔.

อุดม บัวศรี. **วรรณคดีอีสาน**. ขอนแก่น : เอกสารประกอบการสอน (อัดสำเนา), ๒๕๔๐.

ดุष्ฎินิพนธ์/รายงานการวิจัย

ทศพล อาจหาญ. “ข้าโอกาสพระธาตูปนม อำเภอลำปาง จังหวัดนครพนม”. **วิทยานิพนธ์**

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขาไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์) : มหาวิทยาลัย

มหาสารคาม, ๒๕๔๒.

พระมหาบุญนำ ปรกภูมิ (คนหมั่น). **การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาพระธาตุของ**

ชาวพุทธในล้านช้าง, ดุष्ฎินิพนธ์สูตรปริญญาพุทธศาสตรดุष्ฎินิพนธ์ สาขาวิชา

พระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๖๐.

บุรกรณ บัณฑิต, ดร. รายงานการวิจัยเรื่อง **การศึกษาเอกลักษณ์ด้านความเชื่อและ**

วัฒนธรรม ประเพณีของประชาชนทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำโขง ต่อดังพระธาตูปนม.

จังหวัด

นครพนม. รายงานการวิจัยเพื่อ สนับสนุนพระธาตูปนมให้เป็นมรดกโลก, ๒๕๖๐.

อติเทพ ผาธา.ดร. รายงานการวิจัยเรื่อง **การศึกษาเชิงสำรวจพุทธสถานที่ปรากฏในอรัญค**

ธาตุนิทาน (ตำนานพระธาตูปนม). สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง

กรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์

๑) พระเทพวรมณี เจ้าคณะจังหวัดนครพนม, เจ้าอาวาสวัดพระธาตูปนมวรมหาวิหาร

๒) พระครูสุตเจติยานุรักษ์ เจ้าคณะตำบลธาตูปนม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตูปนม

วรมหาวิหาร

๓) อาจารย์หมิง อภัยโส ปราชญ์ท้องถิ่นและไวยาวัจกรวัดพระธาตูปนมวรมหาวิหาร

๔) อาจารย์ประหัต มั่นตะ ปราชญ์ท้องถิ่นและไวยาวัจกรวัดพระธาตูปนม

วรมหาวิหาร

๕) แม่ชีน้อย นิงงา หัวหน้าแม่ชีวัดพระธาตูปนมวรมหาวิหาร

๖) นางอรทัย อภัยโส ประชาชนชาวธาตูปนม

- ๗) นายเรือง ป้องกัน ปราชัญท้องถิ่น ไวยาวัจกรวัดโพธิ์ไทร (วัดพระพุทธบาทเวินปลา)
- ๘) นายสุชิน สีเพ็ง ผู้ใหญ่บ้านบ้านเวินพระบาท

โปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์
ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย

A DEVELOPMENT PROGRAM OF BUDDHIST PSYCHOLOGY
COUNSELING COMPETENCY OF VOLUNTEER MONKS
IN HEALING MIND OF PATIENTS

พระมหาสุเทพ สุทธิญาโณ (ธนิกกุล)

Phramaha Sutep Sutthiyano(Thanikkul)^๑

สาระ มุขดี

Sara Mukdee^๒

Received: November 10, 2021 Revised: June 11, 2022

Accepted: April 28, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์
ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาสมรรถนะการ
ปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย ๒) เพื่อสร้างโปรแกรมพัฒนา
สมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย และ ๓) เพื่อ
เสนอโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจ
ผู้ป่วย การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี คือ การวิจัยเชิงคุณภาพกับการวิจัยเชิงทดลอง กลุ่ม
ตัวอย่างประกอบด้วยพระสงฆ์กลุ่มพระจิตอาสาอาสาศิกิถานธรรม จำนวน ๑๘ รูป สถิติที่ใช้ในการ

^๑ ภาควิชาจิตวิทยา สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย Department of Psychology, Department of Buddhist Psychology, Faculty
of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

^๒ คณะพยาบาลศาสตร์เกื้อการุณย์ มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช Faculty of Nursing
Kueakarun, Nawamintharathirat University, Thailand

วิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการทดสอบความแตกต่างด้วยการวัดซ้ำ Repeated Measure ANOVA และจำแนกเป็นรายคู่โดยวิธี Bonferron

ผลการวิจัยพบว่าหลังการทดลองและระยะติดตามผล ๑๕ วัน เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์เพิ่มขึ้นแตกต่างจากช่วงก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ เป็นการพัฒนาคุณลักษณะของพระสงฆ์ผู้การปรึกษาผสมผสานทักษะและการฟังที่ลึกซึ้งซึ่งมีประสิทธิภาพเพิ่มความชัดเจนของปัญหา และการเข้าใจปัญหาอย่างแท้จริง และการนำอริยสัจ ๔ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มาเป็นเครื่องมือในการเยียวยาจิตใจให้ผู้ป่วยได้เรียนรู้ยอมรับในความทุกข์ สร้างกำลังใจและความสุขสงบเมื่อเผชิญความทุกข์

คำสำคัญ : โปรแกรมพัฒนาสมรรถนะ, การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์, การเยียวยาจิตใจผู้ป่วย

Abstract

The objectives of the research on the Buddhist counseling psychology competency development program for monks on mental relief of patients are 1) to study the elements of the Buddhist psychology counseling competency for monks on mental relief of patients 2) to design the program to develop the Buddhist psychology counseling competency for monks on mental relief of patients and 3) to assess the effectiveness of the program to develop the Buddhist psychology counseling competency for monks on mental relief of patients The research is a mixed method research between a qualitative and experimental. The sample group consists of 18 Gilanadhamma volunteer monks. The statistics used to analyze the data are Percentage (%), Mean value (\bar{x}), Standard Deviation (S.D) and the difference between data sets by Repeated Measure ANOVA and Bonferron

The research result found that the average competency in Buddhist Psychology counseling of the monks increased significantly between pre-test and post-test and after a follow-up period of 15 days. The Program to enhance the competency of the monks in Buddhist Psychology counseling geared to develop the characteristics of the counseling monks which integrate the skills and a deep listening, is effective in clarifying and understanding the problem. The application of the Four Noble Truth: Suffering, the cause of suffering, The cessation of suffering and The path to the cessation of suffering, as a tool to heal The mental pain of the patient, instigate them to accept their suffering, builds moral support and peaceful mind when encountering sufferings.

Keyword: Program for Competency Development, Buddhist Counseling Psychology for Monks, Mental Healing for Patients with Dhamma

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนามีสาระสำคัญอยู่ที่การนำเสนอหลักการตามธรรมชาติของกระบวนการเกิดและดับทุกข์ พร้อมทั้งวิธีการปฏิบัติหรือวิธีการดำเนินชีวิตให้บรรลุถึงเป้าหมายของการดับทุกข์หรือจัดการปัญหาในจิตใจที่เกิดขึ้นให้หมดสิ้นไป ช่วยขัดเกลาจิตใจให้สามารถมองเห็นและเข้าใจถึงความเป็นจริงตามหลักพุทธธรรม จนสามารถนำความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นในตนเอง เพื่อให้ความช่วยเหลือทางด้านจิตใจแก่ผู้อื่นซึ่งเป็นกัลยาณมิตรต่อไป หลักธรรมที่เป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้นักุษย์เข้าใจถึงสาเหตุของความทุกข์และประจักษ์แจ้งถึงแนวทางในการดับทุกข์

“อริยสัจ ๔” อันเป็นหลักธรรมสำคัญที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพุทธศาสนา และเป็นแก่นสำคัญ สภาวะจิตใจที่เป็นทุกข์ เกิดจากใจที่มีความยึดมั่นว่าเรา ของเรา มีชอบและไม่ชอบ ทำให้ไม่สามารถใช้ชีวิตได้กลมกลืนกับเหตุการณ์ หรือสิ่งที่ปรากฏอยู่ตรงหน้า

เนื่องจากจิตใจถูกจองจำในกรงแคบๆ ของกรอบความคิดความเชื่อนั้นๆ เมื่อมีความยึดมั่นย่อมต้องมีความปรารถนาที่จะรักษาความยึดมั่นในระบบความเชื่อ และตอบสนองความต้องการต่างๆ ของตน สิ่งไหนตอบสนองไม่ได้ก็นำไปสู่ความรู้สึกท้อแท้ อายากให้สูญหาย

จิตใจจึงถูกทับถมด้วยตนและความยึดมั่นแห่งตนกลายเป็นกรงขังที่ทับถมจิตใจ จนทำให้มองไม่เห็นความจริงแท้ของชีวิต^๓ ตราบใดที่มนุษย์ยังคงมีความยึดมั่นถือมั่น ก็จะต้องประสบพบเจอกับความปรารถนาที่ไม่สมหวัง การพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พอใจและการประสบกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา สิ่งเหล่านี้ย่อมนำมาซึ่งใจที่บีบคั้น ปีนป่วนวุ่นวาย สับสน เศร้าหมอง หวาดกลัว หงุดหงิด ท้อแท้ วิตกกังวล เบื่อหน่ายผิดหวัง ซึ่งก็คือใจที่เป็นทุกข์ เพราะใจไม่สามารถทนอยู่ในภาวะที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงอันไม่พึงประสงค์นี้ได้^๔

พระพุทธองค์ในบทบาทผู้ให้การปรึกษา สุชีพ ปุณฺณานุภาพ ได้ให้กล่าวถึง พระพุทธองค์ว่า ทรงเป็นผู้ “ตรัสรู้” คือรู้ประจักษ์ความจริงอันเป็นเหตุให้พ้นความทุกข์ทั้งปวง โดยการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ต้องอาศัยความพากเพียรพยายามอย่าง ยິงยวดและมีน้ำพระทัยเด็ดเดี่ยวไม่ท้อถอยจึงจะประสบความสำเร็จ^๕ ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ให้การปรึกษาได้อย่างเป็นเลิศและประสบผลสำเร็จ คือ พุทธลักษณะที่โดดเด่นสำหรับการเป็นผู้ให้การปรึกษา

การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาเป็นกระบวนการที่ผู้ให้การปรึกษามีการเจริญปัญญา และมีภาวะแห่งความเป็นกัลยาณมิตร นำหลักธรรม และองค์ธรรมอริยสัจ ๔ มาช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของบุคคลที่มีทุกข์ภายในใจ ให้สามารถให้คลี่คลายทุกข์ได้ด้วยตนเอง โดยตระหนักรู้ถึงความจริงของธรรมชาติของชีวิตตามแนวพุทธธรรม ด้วยวิธีการสนทนาสื่อสาร ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้การปรึกษาและผู้มาปรึกษาด้วยความเป็นกัลยาณมิตร เพื่อเอื้อให้ผู้มาปรึกษาสามารถเข้าใจทุกข์ที่เกิดขึ้นกับตนเองและใช้ปัญญาไตร่ตรองจนเข้าใจสาเหตุของทุกข์

^๓ โสริช โพธิแก้ว, *Personal Growth and Counseling Group: A Buddhist Perspective*, กรุงเทพมหานคร: คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗, (อัดสำเนา).

^๔ พุทธทาส อินทปัญโญ, *อริยสัจจากพระโอษฐ์ภาคต้น*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๕๔), หน้า ๔.

^๕ สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิมพ์ ลักษณะ, ๒๕๔๑). หน้า ๓.

ตลอดจนสามารถพัฒนาตนให้ถึงพร้อมในไตรสิกขาทั้งด้าน ความคิด พฤติกรรมและอารมณ์ ความรู้สึก สามารถคุ้มครองชีวิตตนเองให้ไปสู่ หนทางที่งดงามและเป็นประโยชน์^๖

นักการศึกษาแนวพุทธอีกหลายท่านที่ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายการศึกษาไม่เพียงแต่ แก้ไขปัญหาเยียวยาทุกข์เท่านั้น แต่มุ่งให้มีความสุขที่ยั่งยืนด้วย ดังเช่น โสริช โปธิแก้ว กล่าวไว้ว่าจุดมุ่งหมายการศึกษาเชิงจิตวิทยาแนวพุทธมี ๒ ประเด็นคือ (๑) เพื่อช่วยแก้ปัญหาความทุกข์ใจ ซึ่งเป็น การแก้ปัญหาภายในใจของผู้มาปรึกษา เช่นความผิดหวัง ความเสียใจ ความวิตกกังวล ความกลัว ฯ เป็นความทุกข์ใจที่หนัก ซึ่งเกิดจากความไม่สอดคล้องกับความต้องการของตน และ (๒) เพื่อช่วยเพิ่มพูนภาวะจิตที่เป็นกุศลให้กับผู้มาปรึกษา ให้จิตใจมีกำลังที่จะดำรงอยู่ในฝ่ายกุศลมากขึ้น สามารถจัดการชีวิตอยู่กับความจริงทั้งหลายที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม และนำพาชีวิตไปสู่หนทางที่เป็นโทษน้อยลง^๗

โครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการบทบาทพระสงฆ์ในการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยและญาติ “**เยียวยาใจด้วยธรรมะ**” ซึ่งแบ่งการจัดอบรมออกเป็น ๔ ระยะ โดยมีกลุ่มอาสาสมัครธรรม และบุคลากรทางการแพทย์เป็นกระบวนกรและวิทยากรในการจัดกิจกรรมเพื่อนำพาผู้เข้ารับ การอบรมสู่วิถีแห่งการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยและญาติ ตามหลักพุทธธรรมและการศึกษาแนว พุทธ อันเป็นส่วนสำคัญต่อการดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวมร่วมกับการรักษาทางการแพทย์ (Holistic Care) จากการฝึกอบรมและลงพื้นที่ปฏิบัติการเยี่ยมไข้ในโรงพยาบาล พบว่ามีการ ให้การปรึกษามีประสิทธิภาพอยู่ในระดับหนึ่ง พระสงฆ์ในโครงการเยียวยาใจด้วยธรรมะควร ที่จะต้องมีการพัฒนาทักษะในการให้การปรึกษาแนวพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักการให้การ ปรึกษาที่บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แนวคิด ทฤษฎีทางจิตวิทยา ทักษะการให้ การปรึกษา และกระบวนกรพุทธจิตวิทยาการศึกษา

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา ของพระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย เพื่อให้พระอาสาสมัครในโครงการเยียวยาใจด้วย

^๖ วิชชุดา ฐิติโชติรัตนา, “การพัฒนารูปแบบการศึกษาแนวพุทธจิตวิทยาบูรณาการ ของพระสงฆ์ที่มีบทบาทให้การปรึกษา” ดุษฎีนิพนธ์ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธ จิตวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

^๗ โสริช โปธิแก้ว, การสังเคราะห์หลักอริยสัจ ๔ สู่กระบวนกรปรึกษาเชิงจิตวิทยา/จิต รักษาเพื่อการพัฒนา รักษาและเยียวยาชีวิตจิตใจ: แนวคิด แนวทาง และประสบการณ์, หน้า ๑๐-๑๑.

ธรรมะและพระอาสาสมัครกลุ่มอาสาชิตานธรรมได้ใช้เป็นเครื่องมือในการช่วยเหลือผู้ป่วยและญาติที่กำลังมีทุกข์ให้ได้มีที่พึ่งทางใจในยามที่กายทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วย โปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการศึกษานวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย จะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อการช่วยเหลือผู้ป่วยและญาติอันเป็นการช่วยเหลือสังคมไทยโดยพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและเป็นที่พักของประชาชนย่อหน้าใหญ่

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งดัชนีพันธ์เรื่อง “โปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการศึกษานวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๓ ข้อ คือ

๑. เพื่อศึกษาองค์ประกอบสมรรถนะการศึกษานวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย

๒. เพื่อสร้างโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการศึกษานวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย

๓. เพื่อศึกษาเสนอโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการศึกษานวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธีการดำเนินงานวิจัยในงานวิจัยนี้แบบออกเป็น ๓ ส่วน โดยในการวิจัยในส่วนแรกผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญทางพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตวิทยา ผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตวิทยา การให้การศึกษานวพุทธ จำนวนทั้งสิ้น ๖ รูป/คน วิเคราะห์หลักธรรมตามพระพุทธศาสนา ทฤษฎีจิตวิทยาและกระบวนการการการศึกษานวพุทธ และสังเคราะห์โปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการศึกษานวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย

ส่วนที่สองเป็นเป็นงานวิจัยเชิงทดลองผู้วิจัยนำโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการศึกษานวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยไปทดลองใช้ในการอบรมพระสงฆ์ที่สนใจเข้าร่วม ๑๘ รูป เพื่อศึกษาการพัฒนาสมรรถนะการศึกษานวพุทธจิตวิทยา ด้านคุณลักษณะ ความเข้าใจในการเยียวยาผู้ป่วย ทักษะการให้การศึกษานวพุทธ และกระบวนการให้การศึกษานวพุทธ โดยโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการศึกษานวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย

ส่วนที่ ๓ ระยะเวลาติดตามผลการทดลอง ๑๕ วัน ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยเชิญพระสงฆ์เชิญพระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๑๐ รูป เพื่อศึกษาการพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา ด้านคุณลักษณะ ความรู้ในการให้การปรึกษา ทักษะการให้การปรึกษาแนวพุทธ และกระบวนการให้การปรึกษาแนวพุทธ โดยโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า การเยียวยาจิตใจผู้ป่วยด้วยธรรมะเป็นกระบวนการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยโดยการให้การปรึกษาและเอื้อเพื่อให้ผู้ป่วยได้มองเห็นทุกข์และเข้าใจความทุกข์ของตนเองได้อย่างแท้จริง โดยผ่านการสนทนาให้การปรึกษา ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ด้าน ได้แก่ องค์ประกอบที่ ๑ ด้านคุณลักษณะของพระจิตอาสา ศานธรรม องค์ประกอบที่ ๒ ด้านการเตรียมพื้นฐานการเยียวยาใจด้วยธรรมะ องค์ประกอบที่ ๓ ด้านแนวทางในการเยียวยาผู้ป่วยด้วยธรรมะ องค์ประกอบที่ ๔ ด้านการใช้หลักพุทธธรรมในการเยียวยาผู้ป่วย การสร้างเป็นรูปแบบดังกล่าวโดยสะท้อนความคิดและเป็นวิธีการที่ทำให้เกิดความเข้าใจว่ากระบวนการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยด้วยธรรมะ สามารถกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาจิตวิญญาณของพระจิตอาสา ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจใหม่หรือความหมายบางอย่างในตัวเองขึ้นมา และสำหรับของผู้ป่วยทำให้เห็นความหมายของความทุกข์ที่ทรมาณที่เป็นอยู่ แนวทางการเยียวยาจิตใจจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในจิตใจผู้ป่วยได้มากหรือน้อย สิ่งที่สำคัญอยู่ที่พระสงฆ์มีวิธีการต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ป่วยที่มาขอรับการปรึกษา ซึ่งทักษะและเทคนิคดังกล่าวมีความสำคัญต่อกระบวนการเยียวยาจิตใจเป็นอย่างมาก

คุณลักษณะพระสงฆ์ในการให้การปรึกษาผู้ป่วย จากงานวิจัยพบว่ากลุ่มทดลอง หลังการทดลองมีคุณลักษณะในระดับมากที่สุด และในระยะติดตามผล ๑๕ วัน คุณลักษณะยังคงเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งแสดงถึงความสามารถในการสร้างความเชื่อมั่น ความรู้สึกไว้วางใจ เคารพและอบอุ่นแก่ผู้ป่วย ความรู้สึกดังกล่าวเป็นสภาวะที่เอื้อให้เกิดผลทางบวกต่อกระบวนการปรึกษา

ความเข้าใจในการให้การปรึกษาแนวพุทธ จากงานวิจัยพบว่ากลุ่มทดลอง หลังการทดลองมีคุณลักษณะในระดับมาก แต่ในระยะติดตามผล ๑๕ วัน พบว่าความเข้าใจในการให้การปรึกษาไม่แตกต่างจากหลังการทดลองอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มทดลองมีความเข้าใจในบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้ให้การให้การปรึกษา ซึ่งการให้การปรึกษา

แนวพุทธไม่ใช้การแนะนำให้ผู้รับการปรึกษาได้กระทำตาม แต่เป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้รับการปรึกษาสามารถแก้ไขปัญหาหรือคลี่คลายความทุกข์ด้วยตนเอง

ทักษะการให้การปรึกษาแนวพุทธ จากงานวิจัยพบว่า จากการทดสอบเปรียบเทียบพบว่า ก่อนและหลังการทดลอง และในระยะติดตามผล ๑๕ วัน ยังคงมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งหมายความว่าโปรแกรมการพัฒนาสมรรถนะการให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยสามารถพัฒนาทักษะและกระบวนการให้การปรึกษาพระสงฆ์ได้ ซึ่งทักษะการปรึกษาถือเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้ให้การปรึกษาที่ต้องพัฒนาและฝึกฝนเพื่อให้เกิดความชำนาญ สามารถนำมาใช้เพื่อค้นหาต้นตอของปัญหา ความทุกข์ และไขรหัสในสิ่งที่ผู้มาขอรับการปรึกษาต้องการสื่อ เพื่อช่วยให้ผู้รับการปรึกษา สามารถค้นพบสาเหตุที่แท้จริงของปัญหานั้นได้ เพื่อให้ผู้ทำหน้าที่ให้การปรึกษามีแนวทางและทักษะปฏิบัติเพื่อค้นหาวิธีสกัดปัญญา เยียวยาความทุกข์ และเพิ่มสุขยั่งยืนให้ผู้มาขอรับการปรึกษา ทักษะการให้การปรึกษาในแต่ละทักษะมีความเชื่อมโยงกับกระบวนการการให้การปรึกษาแนวพุทธ การใช้ทักษะให้ถูกต้องกับขั้นตอนกระบวนการการให้การปรึกษา

๕. สรุป/องค์ความรู้ใหม่

การสร้างโปรแกรมพัฒนาสมรรถนะการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ด้านการเยียวยาจิตใจของผู้ป่วย โดยการสะท้อนความคิดและเป็นวิธีการที่ทำให้เกิดความเข้าใจว่ากระบวนการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยด้วยธรรมะ สามารถกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาจิตวิญญาณของพระสงฆ์ในการเยียวยาผู้ป่วย ด้วยทักษะและกระบวนการทางพุทธจิตวิทยา ผู้วิจัยนำชุดความรู้และแนวปฏิบัติการเยียวยาผู้ป่วยด้วยธรรมะไปทดลองใช้ในการอบรมพระจิตอาสาในกลุ่มพระอาสาชานาสนธรรม โดยแบ่งชุดความรู้และแนวปฏิบัติการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยด้วยธรรมะแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ส่วนที่ ๑ กิจกรรม : หัวใจแห่งผู้ให้ : ด้วยรักรู้จักกัน ส่วนที่ ๒ วิธีแห่งการเยียวยาจิตใจ ส่วนที่ ๓ เสวนาการให้การปรึกษาและบรรเทาทุกข์ทางใจ และส่วนที่ ๔ สัมพันธภาพครั้งใหม่ กับ ดวงใจที่ตื่นรู้

ส่วนที่ ๑ พัฒนาสมรรถนะด้านคุณลักษณะ

การเยียวยาจิตใจด้วยธรรมะของกลุ่มพระอาสาชานาสนธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อพระอาสาเป็นอย่างมากในการความความแตกต่างให้กับมิติการเยียวยาจิตใจ ซึ่งการเยียวยาจิตใจด้วยธรรมะมิได้มุ่งทำลายความเชื่อที่ไม่ได้ประกอบด้วยปัญญาแต่เน้นการเรียนรู้ที่อยู่กับ

ความทุกข์ พระพุทธองค์ได้ทรงช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหาหรือมีความทุกข์ ให้สามารถคลี่คลาย ปัญหาหรือมีแนวทางในการพ้นทุกข์ได้ด้วยความเข้าใจทุกข์ของตนเอง อีกทั้งสามารถตัดสินใจ เลือกแนวทางทางการดำเนินชีวิตด้วยตนเอง

ส่วนที่ ๒ พัฒนาศมรรณะด้านความเข้าใจในหลักการบรรเทาทุกข์ทางใจการให้การ ปริญญา แนวทางการเยียวยาจิตใจจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในจิตใจผู้ป่วยได้มากหรือน้อย สิ่งที่สำคัญอยู่ที่พระสงฆ์มีวิธีการต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้มาขอรับการปรึกษาซึ่งทักษะและ เทคนิคดังกล่าวมีความสำคัญต่อกระบวนการการปรึกษาเป็นอย่างมาก หลักการที่ พระพุทธเจ้าใช้ในการให้คำปรึกษาจะพิจารณาองค์ประกอบอื่นๆร่วมด้วย เพราะมนุษย์ปุถุชน ทั่วไปที่ยังไม่บรรลุธรรมถึงขั้นเป็นพระอรหันต์ก็ยังมีกิเลส แปรผันไปตามจริต ดังนั้นจึงต้อง พิจารณาว่าการให้คำปรึกษานั้นๆ จะบรรลุผลได้ก็ต่อเมื่อผู้รับคำปรึกษามีใจเปิดกว้างพอที่จะ รับคำปรึกษาหรือต้องอาศัยเวลา อาศัยบุคคลอื่น และความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดมากขึ้นเพื่อให้ ผู้ฟังเข้าใจ การให้การปรึกษาโดยกระบวนการให้การช่วยเหลือผู้รับการปรึกษาโดยผ่าน สัมพันธภาพแห่งความไว้วางใจ เพื่อจะช่วยให้ผู้รับการปรึกษาได้ระบายออกถึงความคับข้องใจ ไม่สบายใจต่างๆ และผลกระทบบนกายใต้ความไว้วางใจต่อผู้ให้การปรึกษา ผู้ให้การปรึกษาจะ ช่วยให้ผู้รับการปรึกษาได้ลดอารมณ์ทางลบต่างๆ ที่เกิดขึ้น

ส่วนที่ ๓ พัฒนาศมรรณะด้านทักษะการปรึกษาแนวพุทธ การเสวนาการให้การ ปรึกษาแนวพุทธโดยพระจิตอาสาคิลานธรรม แพทย์ พยาบาล บุคลากรทางการแพทย์ จาก การลงพื้นที่ปฏิบัติการให้การปรึกษาแนวพุทธของพระสงฆ์ในโรงพยาบาล สะท้อนพัฒนาการ การปรึกษา ประโยชน์และการฝึกทักษะการปรึกษาให้มีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น ทักษะ การปรึกษาถือเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้ให้การปรึกษาที่ต้องพัฒนาและฝึกฝนเพื่อให้เกิดความ ชำนาญ สามารถนำมาใช้เพื่อค้นหาต้นตอของปัญหา ความทุกข์ และไขรหัสในสิ่งที่ผู้มาขอรับ การปรึกษาต้องการสื่อ เพื่อช่วยให้ผู้รับการปรึกษา สามารถค้นพบสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา นั้นได้

ส่วนที่ ๔ พัฒนาศมรรณะด้านกระบวนการให้การปรึกษาแนวพุทธ การที่พระสงฆ์ ผู้ให้การปรึกษาได้ละทิ้งตนเองได้อย่างหมดจด ปรับเปลี่ยนใจ เพื่อที่จะรับรู้กระแสความทุกข์ หรือกระแสความสุข ซึ่งซ่อนอยู่ในเรื่องราวที่ผู้ป่วยได้นำมาปรึกษา มีสภาวะจิตใจที่เปิดกว้าง จนเกิดเป็นลักษณะของสัมพันธภาพอ่อนโยนกับสรรพสิ่งที่อยู่ล้อมรอบตัวเราในทุกๆ ขณะ ซ่อนทับอยู่ในกระแสของกาลยามิตร และเป็นภาวะจิตใจของพระสงฆ์ผู้ให้การปรึกษาซึ่ง แจ่มใสในวิถีแห่งมรรค

กระบวนการให้การศึกษานวพุทธเป็นการพัฒนาปัญญาและสัมมาทิฐิ เพื่อเพาะ
 บ่มความผาสุก ที่ยั่งยืนแก่จิตใจของผู้มาขอรับการศึกษ ผ่านกระบวนการคิดแบบคาย เเดิน
 ตามสายสัมพันธ์และทฤษฎีมุ่งพาน การที่ผู้มาขอรับการศึกษ สามารถเข้าใจปัญหา ที่เป็น
 ประเด็นค้ำใจและสามารถมองเห็นทางออกของปัญหาด้วยตัวของตนเองการทำให้ผู้รับ
 การศึกษ มีความเข้าใจ โลก ชีวิตและธรรมชาติอย่างกว้างขวางขึ้นจริงแท้มากขึ้น อันเกิด
 จากการทำผู้ให้การศึกษาได้หยิบยกหลักธรรม ช่วยเปิดมุมมองแก่ชีวิตของผู้รับการศึกษ ให้
 มารับรู้ในส่วนที่ดีงาม มากกว่าจะไปยึดมั่นกับส่วนที่บกพร่อง อันจะทำให้ผู้รับการศึกษามี
 กำลังใจและความมั่นใจในการดำเนินชีวิตอย่างมีความหมายมากขึ้น สามารถใช้ปัญญา
 พิจารณาส่ก่ที่เกิดขึ้นกับชีวิตได้อย่างถูกต้องเป็นจริงในปมประเด็นปัญหานั้นๆ และการที่ผู้รับ
 การศึกษ เกิดความเข้าใจความ ทุกข์ในเรื่งนั้นๆ ขณะนั้นของตน ทำให้คลายความคาดหวัง
 นำไปสู่ภาวะใจที่ โล่ง โปร่ง สงบและสามารถแก้ไขปัญหาดได้ด้วยตนเองในที่สุด เป็นการเกิด
 ปัญญาด้วยตนเอง ทำให้มีผลต่อการประพฤติทางกาย วาจา ใจ ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมเป็น
 ประโยชน์กับตนเองและผู้อื่น เป็นผู้มีศีล สมาธิและปัญญาในระดับโลกียธรรม

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือภาษาไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

กัญญ์สิริ จันทร์เจริญ. การวิจัยทางการแพทย์: แนวคิด หลักการ และวิธีปฏิบัติ. สงขลา:

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสงขลา, ๒๕๔๑.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

พิมพ์ ลักษณะ, ๒๕๔๑.

ชูชัย สมितिไกร, จิตวิทยาการฝึกอบรมบุคคลากร, เชียงใหม่ : ภาควิชาจิตวิทยาคณะ

มนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๘.

บุษกร วัฒนบุตร, “องค์กรแห่งความสุขกับคุณภาพชีวิต”. วารสาร มจร สังคมศาสตร์
ปริทรรศน์. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม—เมษายน 2558).

พุทธทาส อินทปัญโญ. **อริยสัจจากพระโอบุสฐภาคต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร: ธรรม
ทานมูลนิธิ, ๒๕๕๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก,
๒๕๔๘,

วรรณรัตน์ อึ้งสุประเสริฐ. **การวิจัยทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : ไอคอนพ
ริ้นติ้ง, ๒๕๔๖.

วาโร เพ็งสวัสดิ์. **วิธีวิทยาการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๑.

วิชชุดา ลีดิโชติรัตนนา, “การพัฒนารูปแบบการปรัษาแนวพุทธจิตวิทยาบูรณาการ ของ
พระสงฆ์ที่มีบทบาทให้การปรัษา” ดุษฎีนิพนธ์ พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๙.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. **ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕.
กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา, ๒๕๕๕.

โสริช โปธิแก้ว. **Personal Growth and Counseling Group: A Buddhist
Perspective**. กรุงเทพฯ: คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๗. (อัต
สำเนา).

อัมพร มีสุข. **ความต้องการสุขภาพจิตของชุมชน. รายงานการสัมมนาระดับชาติว่าด้วย
สุขภาพจิต, นนทบุรี : กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๒๓.**

๒. หนังสือภาษาอังกฤษ

Padmasiri De Silva. **An Introduction to Buddhist Psychology and Counseling**.
Fourth edition. London : Palgrave Macmillian, 2015.

แนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะการเรียนรู้ตามหลักกุศลธรรม ๔
The Way to Cultivate Learning Competences Based on the
Four Virtues Conducive to Growth (*Vuddhidhamma*)

พระมหาธนูวุฒิ โชติธมโม (อุปชัย)

Phramaha Thanawut Chotidhammo (Upachai)^๑

Received: August 2, 2022

Revised: February 17, 2023

Accepted: April 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางในการเสริมสร้างสมรรถนะการเรียนรู้ตามหลักกุศลธรรม ๔ หลักกุศลหรือคุณธรรมคือธรรมเป็นเครื่องเจริญ คุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงาม เป็นข้อปฏิบัติให้เข้าถึงความเป็นอริยบุคคลชั้นโสดาบัน คุณสมบัติของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม ๔ มีเกณฑ์ชีวิตดังนี้ เกณฑ์ชีวิตข้อที่ ๑ สัมปยุตตสังเสวะ-การคบสัตบุรุษต้องเป็นเหตุให้เกิดปัญญา ๓ ระดับ คือ สุตมยปัญญา-ปัญญาจากการฟัง จินตมยปัญญา-ปัญญาจากการคิด ภาวนามยปัญญา-ปัญญาจากการลงมือปฏิบัติ เกณฑ์ชีวิตข้อที่ ๒ สัทธัมมัสสวนะ-การฟังพระสัทธรรม ต้องเกิดประโยชน์ ๕ ข้อ คือ (๑) ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ได้เรียนรู้สิ่งที่ยังไม่เคยเรียนรู้ (๒) สิ่งที่เคยได้ฟังก็ทำให้แจ่มแจ้งเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น (๓) แก้อข้อสงสัยได้ (๔) เกิดสัมมาทิฐิ (๕) มีจิตผ่องใสจากการฟังธรรม เกณฑ์ชีวิต ข้อที่ ๓ โยนิโสมนสิการ-มีกระบวนการคิดที่มีเหตุผล ๔ นัย ซึ่งจะทำให้ไม่เกิดข้อผิดพลาดในเรื่องที่ต้องตัดสินใจในชีวิตประจำวัน เป็นการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา เกณฑ์ชีวิตข้อที่ ๔ ธัมมานุวัตรปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คือเข้าใจความหมาย ขอบเขต และบริบทของหลักธรรมที่นำมาปฏิบัติได้

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Email: mahadooupachai@gmail.com. เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๗ ๐๘๒ ๕๓๖๑

ถูกต้องครบถ้วน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงานและการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม ดังนั้น วุฑฒิธรรม ๔ จึงเป็นวิถีแห่งความเจริญในชีวิตที่ควรเสริมสร้างให้เกิดขึ้นในตนเอง

คำสำคัญ : วุฑฒิธรรม ๔, การเสริมสร้างสมรรถนะการเรียนรู้

Abstract

The academic article aimed to critical study and propose the concept of learning competences based on the four virtues conducive to growth (the four *Vuḍḍhidhammas*). The Pali term *Vuḍḍhi* or *Vuḍḍhidhamma* means the virtues lead to growth, the virtues conducive to growth. It leads to be a stream-enterer one (*Sotāpaññī*) as the Pali canon mentioned. In addition, it is the standardized criteria of one who has established in the *Vuḍḍhidhamma*, the first criteria called (1) *Sabburisamseva* means association with a good and wise one based on achieving the three wisdoms as follows; (a) *Cintāmayapaññī* - wisdom resulting from reflection; knowledge that is thought out, (b) *Sutamayapaññī* - wisdom resulting from study; knowledge that is learned from others, and (c) *Bhāvanāmayapaññī* - wisdom resulting from mental development; knowledge that is gained by development or practice. The second criteria called (2) *Saddhammassavana* means listening to the good teaching based on benefits of listening to the Dhamma; (a) He hears things not heard, (b) He clears things heard, (c) He dispels his doubts, (d) He makes straight his views and (e) He hear becomes calm and happy. The third criteria called (3) *Yonisomanasikara* means an analytical thinking which accompanies by the four processes of rational thinking and decisions for living with wisdom. The fourth criteria called (4) *Dhammanudhammapatipatti* means the practice in perfect conformity to the Dhamma, it means to understand the meaning, scope and context of Dhamma

categories correctly and completely. Moreover, it can be applied for working in daily life properly and appropriately. Absolutely, the four *Vuddhidhammas* are the path of life progress that should be cultivated in one's own life.

Keywords: the four virtues conducive to growth, to cultivate learning competences.

๑. บทนำ

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสมรรถนะเริ่มขึ้นจากการนำเสนอบทความทางวิชาการของเดวิด แมคเคลแลนด์ (David C. McClelland) นักจิตวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยฮาวาร์ด เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๖๐ ซึ่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะที่ดีของบุคคล (excellent performer) ในองค์กรกับระดับทักษะความรู้ ความสามารถ โดยกล่าวว่า การวัด IQ และการทดสอบบุคลิกภาพ ยังไม่เหมาะสมในการทำนายความสามารถ หรือสมรรถนะของบุคคลได้ เพราะไม่ได้สะท้อนความสามารถที่แท้จริงออกมาได้^๒ ในปี ค.ศ. ๑๙๘๒ ริชาร์ด โบยอตซิส (Richard Boyatzis) ได้เขียนหนังสือชื่อ *The Competent Manager: A Model of Effective Performance* ได้นิยามคำว่า *competencies* ว่าหมายถึงความสามารถในการทำงานหรือเป็นคุณลักษณะที่อยู่ภายในบุคคลที่นำไปสู่การปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพ^๓

แนวคิดทฤษฎีเรื่องสมรรถนะดังกล่าวมานี้ สอดคล้องกับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาซึ่งสอนว่ามนุษย์มีศักยภาพที่สามารถฝึกได้และประเสริฐได้ด้วยการฝึก มนุษย์ไม่ได้ประเสริฐมาโดยกำเนิดแต่จะกลายเป็นสัตว์ประเสริฐได้ด้วยการฝึกเท่านั้น ถ้ามนุษย์ไม่ผ่านการฝึกก็ประเสริฐไม่ได้ และสู้สัตว์เดรัจฉานไม่ได้ สัตว์เดรัจฉานหลายชนิดเกิดมาอาศัย

^๒ ฉัตรณรงค์ศักดิ์ สุธรรมดี และจินตกานต์ สุธรรมดี, “การประยุกต์ใช้สมรรถนะเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์”, *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐): ๒๖๓.

^๓ Richard Boyatzis, *The Competent Manager: A Model of Effective Performance*, (New York: Wiley, 1982), p. 21.

สัญชาตญาณการพึ่งพาตนเองได้ แต่มนุษย์ทำเองไม่ได้ มนุษย์อาศัยสัญชาตญาณของตนเองได้น้อย ต้องได้รับการฝึกการสอนจึงทำได้ แต่เมื่อได้ฝึกได้ศึกษาแล้วมนุษย์จะเลอเลิศยอดเยี่ยมกว่าสัตว์ทั้งหลาย มนุษย์จึงเป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก^๕

ในหมู่มนุษย์ผู้ที่ฝึกตนแล้วเป็นผู้ประเสริฐที่สุด (ทนต์ เสฏฐิ มนุสเสสุ^๕) เพราะการฝึกฝนพัฒนาตนให้มีคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ เป็นตัวชีวิตข้อแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์จำพวกอื่นที่มีเพียงสัญชาตญาณการอยู่รอดแม่แลงมาด้วยการเบียดเบียนทำลายชีวิตสัตว์อื่นก็หาได้รู้ถึงผลบาปที่จะตามมาไม่เพราะเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานและไม่มีโอกาสและสถานะในการสร้างบุญกุศลแตกต่างจากมนุษย์ ดังนั้น เมื่อคนเราได้เกิดเป็นมนุษย์จึงต้องมีการฝึกฝนพัฒนาตนไปสู่ความเป็นอารยชน พระพุทธศาสนาสอนว่าการได้เกิดเป็นมนุษย์เป็นเรื่องยาก (กัจฉิ มนุสสปฏิลาโภ^๖) และเกิดมาเป็นมนุษย์แล้วการจะดำรงชีวิตอยู่ให้อยู่รอดปลอดภัยก็เป็นเรื่องยาก (กัจฉิ มจจัน ชีวิติ^๗) เพราะต้องประสบกับความทุกข์ต่างๆ เช่น ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย และทุกข์ภัยต่างๆ การที่มนุษย์จะเข้าใจและรู้วิธีจัดทุกข์และเข้าถึงความสุขที่แท้จริงได้ เบื้องต้นจำเป็นต้องอาศัยการได้ยินได้ฟังพระสัทธรรม แต่โอกาสที่จะได้ฟังพระสัทธรรมก็เป็นเรื่องที่ยาก (กัจฉิ สทมมสสวน^๘) เพราะผู้ที่บำเพ็ญบารมีจนเต็มเปี่ยมแล้วมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าประกาศพระสัทธรรมนั้นก็หาได้ยาก (กัจฉิ พุทธานมุปปาโท^๙) เพราะต้องบำเพ็ญบารมีมาอย่างยาวนาน ดังนั้น เมื่อคนเราได้เกิดเป็นมนุษย์และเป็นสัมมาทิฐิบุคคล มีศรัทธาเชื่อมั่นในคำสอนของพระพุทธศาสนาการฝึกฝนตนเองตามหลักคำสอนจึงเป็นเรื่องจำเป็นซึ่งสอดคล้องกับหลักโอปนยโก คือน้อมนำคำสอนนั้นเข้ามาปฏิบัติในตน เพื่อให้ได้รับผลที่พึงประสงค์คือพัฒนาตนจากปุถุชนสู่ความเป็นอารยชนตามลำดับขั้นในหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือ

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *รุ่งอรุณของการศึกษา: เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๙๘.

^๕ ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๒๑/๙๕.

^๖ ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๙๒/๖๓.

^๗ เรื่องเดียวกัน.

^๘ เรื่องเดียวกัน.

^๙ เรื่องเดียวกัน.

อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของตนเองและมวลมนุษยชาติ^๑ เรียกสั้นๆ ว่าหลักศีล สมาธิ ปัญญา พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)^๒ นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ผู้ได้รับรางวัล “การศึกษาเพื่อสันติภาพ” จากองค์การยูเนสโก ในปี พ.ศ.๒๕๓๗ ได้เสนอวิธีการที่จะพัฒนาตนไปสู่วิถีชีวิตที่ดีงาม เรียกว่า “รุ่งอรุณแห่งการพัฒนาตน” ไว้ ๗ ประการคือ (๑) *กัลยาณมิตตตา* ความมีกัลยาณมิตร คือ รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี (๒) *ศีลสัมปทา* ถึงพร้อมด้วยศีล คือ มีชีวิตและอยู่ร่วมสังคมอย่างมีระเบียบวินัย (๓) *ฉันทสัมปทา* ถึงพร้อมด้วยฉันทะ คือถึงพร้อมด้วยแรงจูงใจใฝ่สร้างสรรค์ (๔) *อัตตปฏิบัติทา* ทำให้ตนถึงพร้อม คือมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ (๕) *ทิวฐีสัมปทา* การทำความเห็นความเข้าใจให้ถึงพร้อม คือปรับเจตคติและค่านิยมให้สมแนวเหตุผล (๖) *อัปมาทสัมปทา* ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท คือมีสติ กระตือรือร้น ตื่นตัวตลอดเวลา (๗) *โยนิโสมนสิการ* คิดแบบมีโยนิโสมนสิการ

คือแก้ปัญหาและพึงพาตนได้ด้วยความรู้คิด^๓ อย่างไรก็ตาม ยังมีหลักธรรมที่สอดคล้องและสนับสนุนต่อวิธีการพัฒนาตนดังกล่าวนี้ ได้แก่หลักกุศลธรรม ๔ เหตุใดหลักกุศลธรรม ๔ จึงสำคัญต่อวิธีการพัฒนาตน หลักคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวถึงเรื่องกุศล ๔ ไว้อย่างไร มีตัวอย่างบุคคล เหตุการณ์ หรือเรื่องราวใดบ้างที่ปรากฏเป็นหลักคำสอนเรื่องกุศลธรรม ๔ และอะไรคือตัวชี้วัดสมรรถนะการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนตามหลักกุศลธรรม ๔ บทความนี้จะตอบคำถามเหล่านี้ตามหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอผลการศึกษาระบบพรรณนาความ (Descriptive)

๒. สมรรถนะคืออะไร สำคัญอย่างไร

คำว่า สมรรถนะ ในบทความนี้ มุ่งถึง สมรรถนะของบุคคลที่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในด้านการทำงาน การดำเนินชีวิต และการสร้างประโยชน์แก่สังคม และเป็นสมรรถนะที่สอดคล้องกับหลักกุศลธรรม ๔ ในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาทบทวน

^๑ Clive Erricker, *World faiths Buddhism*, (London: Hodder Headline, 1995), p. 55.

^๒ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต).

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *รุ่งอรุณของการศึกษา: เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๐.

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า นักวิชาการทั้งในและต่างประเทศนิยามความหมายของคำว่า สมรรถนะไว้หลายนัย ดังนี้

Boyatzis, R.E. นิยามว่า สมรรถนะเป็นลักษณะพื้นฐานของบุคคลซึ่งประกอบด้วย แรงจูงใจ อุปนิสัย ทักษะ บทบาททางสังคมและความรู้ที่จะเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้ ได้ผลงานสูงกว่าเกณฑ์ที่หน่วยงานหรือองค์กรกำหนดไว้^๓

ในขณะที่ Anthony et al. ระบุว่า สมรรถนะคือความสามารถที่เกิดจากการ ปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่องค์กรกำหนดไว้ ตลอดจนสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิด ขึ้นกับงานรับผิดชอบได้อย่างเป็นรูปธรรมโดยใช้ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) และ อุปนิสัย (Trait) ส่วนบุคคล^๔ ส่วน กรรณิการ์ บารมี ให้ความหมายของสมรรถนะว่า สมรรถนะ คือความรู้ความสามารถและทักษะที่บุคคลที่เป็นครูพึงมีอย่างพอเพียงและสามารถแสดงออกได้ อย่างเหมาะสมทำให้สามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๕ ซึ่งสอดคล้องกับ รวีวรรณ เผ่ากัณหา ที่ให้ความหมายของสมรรถนะไว้ว่า หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่มี ผลต่อความสำเร็จตามเป้าหมายของงานที่กำหนดในตำแหน่งนั้นๆ โดยผู้ดำรงตำแหน่งนั้นจะต้อง มีความรู้เจตคติมีทักษะ ประสบการณ์คุณลักษณะที่เป็นความสามารถสูงสุดที่จะทำให้การ ปฏิบัติงานบรรลุผลสำเร็จตามมาตรฐานขั้นต่ำที่พึงพอใจได้ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่แสดงถึงขีด ความสามารถในการบริหารให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้^๖

^๓ Boyatzis, "R. E. , The Competent Manager: A Model for Effective Performance, (New York: John Wiley & Sons, 1982), p. 58.

^๔ Anthony et al., Strategic Human Resource Management, (Forth Worth: Dryden Press, 1996), p.61.

^๕ กรรณิการ์ บารมี, “ความต้องการการพัฒนาสมรรถภาพในการปฏิบัติงานของครู ประจำกลุ่มการศึกษาออกโรงเรียนสายสามัญ วิธีเรียนทางไกลในกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๘.

^๖ รวีวรรณ เผ่ากัณหา, “สมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารระดับภาควิชา สาขาวิชาพยาบาล ศาสตร์ มหาวิทยาลัยของรัฐ”, วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , ๒๕๔๘), หน้า ๓๗.

ในขณะที่ **ธำรงค์ศักดิ์ คงคาสวัสดิ์** ได้ให้ความหมายว่า สมรรถนะ หมายถึง ทักษะ ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ แรงจูงใจ หรือคุณลักษณะที่เหมาะสมของบุคคลที่จะสามารถปฏิบัติงานให้ประสบผลสำเร็จ^๑ และดูเหมือนคำนิยามเรื่องนี้ของ **อานนท์ ศักดิ์วรวิชญ์** ได้สรุปไว้อย่างเข้าใจง่ายๆ ว่า สมรรถนะคือคุณลักษณะของบุคคลซึ่งได้แก่ความรู้ ทักษะ ความสามารถ และคุณสมบัติต่างๆ คือค่านิยม จริยธรรม บุคลิกภาพ คุณลักษณะทางกายภาพ และอื่นๆ ซึ่งจำเป็นและสอดคล้องเหมาะสมกับองค์การ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องสามารถจำแนกได้ว่าผู้ที่ประสบความสำเร็จในการทำงานได้ต้องมีคุณลักษณะเด่นๆ อะไร หรือลักษณะสำคัญๆ อะไรบ้าง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ สาเหตุที่ทำงานแล้วไม่ประสบความสำเร็จเพราะขาดคุณลักษณะอะไร^๒

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จึงชัดเจนว่า สมรรถนะ คือความสามารถของบุคคลในด้าน การปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพและส่งเสริมให้บุคคลนั้นมีคุณค่าและได้รับการยอมรับจากคน อื่นๆ เพราะมีความรู้ ทักษะ และอุปนิสัยส่วนบุคคลที่พึงประสงค์ขององค์กรและสังคม

๓. วุฒิธรรม ๔ ในฐานะหลักการสร้างสมรรถนะ ๔ ด้าน

หลักวุฒิธรรม ๔ เป็นหลักปฏิบัติเพื่อการฝึกฝนพัฒนาตน เป็นข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุดัง ความเป็นพระโสดาบัน^๓ สำคัญของหลักธรรมนี้ไม่เพียงแต่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาตนให้ เจริญก้าวหน้าเท่านั้น หากแต่ยังเป็นไปเพื่อการเสริมสร้างสมรรถนะการเรียนรู้รอบด้าน คือเรียนรู้โดย อาศัยปัจจัยภายนอก เช่น สภาพแวดล้อมทุกมิติที่เกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาตน ไม่ว่าจะเป็นด้าน การศึกษาเรียนรู้พัฒนาปัญญา การคบค้าสมาคมมิตรเป็นต้น และปัจจัยภายใน เช่น โยนิโสมนสิการ คือ การไตร่ตรองพิจารณาอย่างรอบคอบถี่ถ้วนด้วยปัญญา เพื่อให้รู้เห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันบริสุทธิ์ที่เกิดจากการฝึกฝนพัฒนาให้มีขึ้น

จากการสืบค้นหลักคำสอนเรื่องวุฒิธรรม ๔ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกพบว่า พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๑ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค อธิบายความเรื่องวุฒิธรรม ๔ นี้ว่าเป็นองค์แห่งการบรรลุ

^๑ ธำรงค์ศักดิ์ คงคาสวัสดิ์, การบริหารงานบุคคล Competency ภาคปฏิบัติ...เขาทำกันอย่างไร, (กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), ๒๕๔๙), หน้า ๖.

^๒ อานนท์ ศักดิ์วรวิชญ์, แนวคิดเรื่องสมรรถนะ Competency: เรื่องเก่าที่เรายังหลงทาง, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๖๑.

^๓ ที.ปา. (ไทย)^๔๑๑/๓๑๑/๒๘๖.

โสดาบัน^๒ ซึ่งสอดคล้องตรงกันกับในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๑ อังคุดตริณิกาย จตุกกวรรค ปัญญา
วุฑฒิสูตร หรือพระสูตรว่าด้วยความเจริญด้วยปัญญา ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม
๔ ประการย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญด้วยปัญญา ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้างคือ (๑) สัปปุริสสังเสาะ
(การคบหาสัตบุรุษ) (๒) สัทธัมมัสสวนะ (การฟังสัทธรรม) (๓) โยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแยบ
คาย) (๔) ธัมมานุธัมมปฏิบัติ (การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการย่อม
เป็นไปเพื่อความเจริญด้วยปัญญา”^๓

จากพระพุทธพจน์นี้มีการอธิบายขยายความเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของ
วุฑฒิธรรม ๔ ไว้ดังนี้

วุฑฒิหรือวุฑฒิธรรม หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องเจริญ, คุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญ
งอกงาม มีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ (๑) สัปปุริสสังเสาะ เสวนาสัตบุรุษ, คบหาทานผู้ทรงธรรม มี
ปัญญา ที่เป็นกัลยาณมิตร มีความประพฤติดีด้วยกาย วาจา ใจ (๒) สัทธัมมัสสวนะ สดับสัทธรรม, ใส่
ใจเล่าเรียน ฟัง อาน หาคำความรู้ให้ได้ธรรมที่แท้ (๓) โยนิโสมนสิการ ทำในใจโดยแยบคาย, รู้จักคิด
พิจารณาหาเหตุผลโดยถุวิธี รู้จักคิดพิจารณาให้เห็นเหตุผลคุณโทษในสิ่งที่ได้เล่าเรียนสดับฟังนั้น จับ
สาระที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้ (๔) ธัมมานุธัมมปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม, ปฏิบัติธรรมถูก
หลัก ไหลธรรมย่อยคล้อยแก่ธรรมใหญ่ สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของธรรมทั้งหลายที่สัมพันธ์กัน,
ดำเนินชีวิตถูกต้องตามธรรม นำสิ่งที่ได้เล่าเรียนและตรึตรองเห็นแล้วไปใช้ปฏิบัติใหญ่ถูกต้องตามหลัก
สอดคล้องกับความมุ่งหมายของหลักการนั้นๆ^๒ รายละเอียดของหลักวุฑฒิธรรมแต่ละองค์ประกอบ
สามารถประมวลได้ดังต่อไปนี้

๑) สัปปุริสสังเสาะ - เครื่องมือสร้างสมรรถนะด้านมนุษย์สัมพันธ์และกัลยาณมิตร

คำว่า สัปปุริสสังเสาะ มาจากคำว่า สัปปุริส-สัตบุรุษ, ความดี (a good), ควรค่า
(worthy) ความถูกต้อง (righteousness), คนดี (virtuous man), ผู้คงแก่เรียน (learned) , คน

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๖.

^๒ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔๙/๓๖๗-๓๖๘.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๔, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๕๙), หน้า ๑๓๙.

มีปัญญาหรือคนเคร่งศาสนา (wise or pious man) ^๒ และคำว่า สั้งเสวะ แปลว่า การคบหา, คบค้าสมาคม คำว่า สັปปุริสสังเสวะ จึงหมายถึงการคบหาเสวนากับสัตบุรุษซึ่งเป็นทางแห่งความเจริญเป็นทางแห่งปัญญาตรงข้ามกับการคบคนพาลที่เป็นทางเสื่อม ดังสุภาษิตไทยว่า “คบคนพาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล”

ในคัมภีร์อรรถกถาขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ และคัมภีร์มังคลัตถปิณี ท่านนิยามความหมายคำว่า สัตบุรุษ หรือบัณฑิตไว้ว่า “ผู้ประกอบด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ มีเจตนาเครื่องงดเว้นจากปาณาติปาตเป็นต้น ชื่อว่าบัณฑิต พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระมหาสาวก ๘๐ องค์ และสาวกของพระตถาคตเหล่าอื่น รวมถึงดาบสในอดีตมีครุฑเสนตต์และอกิตติดาบสเป็นต้น ชื่อว่าบัณฑิต เพราะท่านเหล่านั้นดำเนินไปในที่ภุมมิมิกประโยชน์(ประโยชน์ในปัจจุบัน)และสัมปรายิกประโยชน์(ประโยชน์ในสัมปรายภพ)ด้วยปัญญา”^๓

กรณีตัวอย่างผลเสียของการคบคนพาลและผลดีของการคบบัณฑิตมีให้เห็นมาตั้งแต่สมัยโบราณ เรื่องนกแขกเต้า ๒ ตัว^๔ นับว่าให้คติธรรมได้เป็นอย่างดีในเรื่องนี้ เช่นตัวอย่างคติสอนใจดังต่อไปนี้ “บุคคลทำคนเช่นไรให้เป็นมิตร และคบหาจนสนิทกับคนเช่นไร เขาก็จะเป็นเช่นคนนั้นเพราะการอยู่ร่วมกันนั่นเอง” “คนชั่วใครคบเข้าก็เปื้อนคนคบ ซึ่งมีได้เปื้อนมาแต่เดิม คนชั่วใครสัมผัสถูกต้อง หรือเมื่อ(คนชั่ว)ถูกต้องสัมผัสถูกต้องคนอื่นก็ย่อมเปื้อนคนที่ตนสัมผัสถูกต้องซึ่งมีได้เปื้อนมาแต่เดิม ดุจลูกศรที่กำซาบ(อาบ)ด้วยยาพิษ ก็พลอยแปดเปื้อนแล่งไปด้วย หากกลัวการแปดเปื้อนนักปราชญ์จึงไม่ควรมีคนชั่วเป็นเพื่อน” “คนใดห่อปลาเน่าด้วยใบหญ้าคา แม้ใบหญ้าคาก็พลอยมีกลิ่นเหม็นเน่าฟุ้งไปด้วย การคบหาคนพาลก็เป็นฉนั้น” “ส่วนคนใดห่อกฤษณาด้วยใบไม้ แม้ใบไม้ก็พลอยมีกลิ่นหอมฟุ้งไปด้วย การคบหากับนักปราชญ์ก็เป็นฉนั้น” “บัณฑิตรู้การคบของตนเหมือนกับใบไม้ห่อสิ่งของแล้ว ไม่พึงเข้าไปคบหาสัตบุรุษ พึงคบหาแต่สัตบุรุษ เพราะสัตบุรุษย่อมนำไปสู่นรก สัตบุรุษย่อมให้ถึงสุคติ”^๕

^๒ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๘๒.

^๓ ขุ.ขุ.อ. (บาลี) -/๓/๑๐๘, มงค. (ไทย) ๑/๑๘/๑๙.

^๔ มงค. (ไทย) ๑/๒๑-๒๓/๒๑-๒๓.

^๕ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๘๐-๑๘๕/๕๐๑.

จากเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า การคบคนพาลหรือคนชั่วย่อมนำมาซึ่งความหายนะแก่ชีวิต ตัวอย่างเรื่องใบไม้ห่อปลาเน่า ใบไม้ห่อกฤษณา ให้ความหมายเชิงการสอนใจได้เป็นอย่างดีว่าการคบหาคนพาลแม้เราไม่ได้เป็นคนพาลแต่ก็จะเสียชื่อเสียงและถูกมองว่าเป็นคนพาลเป็นคนชั่วไปด้วย เปรียบเหมือนใบไม้ห่อปลาเน่าแม้ใบไม้ไม่ได้เน่าแต่ก็ย่อมมีกลิ่นเหม็นฟุ้งไปด้วย ส่วนการคบบัณฑิตเปรียบเหมือนใบไม้ห่อกฤษณาแม้ใบไม้ย่อมมีกลิ่นหอมฟุ้งไปด้วยฉะนั้น

อุปมาอุปไมยคำสอนเรื่องไม่ให้คบคนพาลให้คบแต่บัณฑิต ก็ยังมีการสาธก *เรื่องมะม่วง*^๒ มาเป็นอุทาหรณ์ให้ศึกษาว่า แม้มันผลไม้จำพวกมะม่วงถ้านำต้นสะเดาและเถาอบระพีตไปปลูกไว้ใกล้ๆ ไม่นานนักมะม่วงก็ให้ผลมีรสชาติขมเพราะรากสะเดาเกี่ยวประสานกับรากมะม่วงเถาอบระพีตเกี่ยวประสานกับต้นมะม่วงทำให้ผลมะม่วงกลายเป็นไม้ที่มีรสขมไป^๓ จึงเห็นได้ว่าแม้วัตถุที่ไม่มีชีวิต ยังกลายเป็นสิ่งไม่น่าปรารถนา เพราะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา เพราะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่น่าปรารถนา ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงสิ่งมีชีวิต^๔

นอกจากนี้ คติธรรมในเรื่อง *ดาบสสอนบุตร* ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของสัพบุริสสังเสวะ หรือการคบสัตบุรุษที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตเพียงไร ดังข้อความที่พระโพธิสัตว์กล่าวสอนดาบสกุมารผู้เป็นบุตรของตนมีใจความว่า ไม่ควรคบคนที่มีความชั่วทางกาย วาจา ใจ แต่ให้คบคนที่ประพฤติธรรมซึ่งเป็นคนมีปัญญาและไม่ถือตัว...คนที่มีจิตกลับกลอกเหมือนลิง รักง่ายหน่ายเร็วดุจผ้าที่ย้อมด้วยขมิ้น ถึงแม้พื้นชมพูทวีปทั้งสิ้นจะไ้มนุชย์ ก็อย่าคบคนเช่นนั้น... จงเว้นให้ห่างไกลจากคนที่มีจิตโกรธเหมือนนอสรพิษ เหมือนคนหลีกออกจากหนทางที่เปื้อนคูด และเหมือนคนขับขียานพาหนะหลบลิกลงเส้นทางที่ไม่เรียบไป^๕ แม้ในคัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบท ยังมีคำสอนเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า “เพราะผู้คบค้ำลมาคมกับคนพาล ย่อมเศร้าโศกลี้้นกาลนาน การอยู่ร่วมกับคนพาลเป็นทุกตลอดเวลา เหมือนอยู่ร่วมกับศัตรู การอยู่ร่วมกับนักปราชญ์มีแต่ความสุข เหมือนอยู่ในหมู่ญาติ ด้วยเหตุนี้ บุคคลควรคบผู้เป็นปราชญ์ มีปัญญา

^๒ มงคล. (ไทย) ๑/๒๗-๒๙/๒๖-๒๘.

^๓ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๗๒/๘๓.

^๔ มงคล. (ไทย) ๑/๒๙/๒๘.

^๕ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๘๑-๘๖/๓๑๔-๓๑๕.

เป็นพหูสูตร มีปกติเอาธุระ มีวัตร เป็นพระอริยะ เป็นสัตบุรุษ มีปัญญาดีเช่นนั้น เหมือนดวงจันทร์ โคจรไปตามทางของดาวนักษัตรฉะนั้น”^๓

จากตัวอย่างหลักคำสอนที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นว่า เหตุใดการคบหาสมาคมกับสัตบุรุษหรือการคบบัณฑิต (สัปปุริสสังเสวะ) จึงเป็นเรื่องสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เพราะการคบคนชั่วหรือคนพาลย่อมนำเราไปสู่ความหายนะ ส่วนการคบสัตบุรุษจะนำเราไปสู่ความเจริญ เพราะสัตบุรุษหรือบัณฑิตทั้งหลายดำเนินชีวิตไปด้วยแสงสว่างคือปัญญา

๒) สัทธัมมัสสวนะ – เครื่องมือสร้างสมรรถนะด้านข้อมูลความรู้

องค์ประกอบของวุฒติธรรมข้อต่อมาคือ สัทธัมมัสสวนะ หรือการฟังพระสัทธรรม ยกตัวอย่างในโศตานุคตสูตร^๓ มีใจความว่า ธรรมทั้งหลายที่เข้าถึงโศตประสาท คล่องปาก ขึ้นใจ แหว่งตลอดดีด้วยทิฐิ อันบุคคลพึงหวังได้ อานิสงส์ ๔ ประการ เช่น ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เล่าเรียน นวังกส์ตฤสาสน์ (คำสอนของพระศาสดามือถึง ๙)^๓ ได้อย่างชำซึ้งแล้วแม้ว่าหลงลืมสติ เมื่อตายไปแล้ว (ก็)จะไปเกิดในหมู่เทวดาหมู่ใดหมู่หนึ่ง บทแห่งธรรมย่อมปรากฏแก่เธอผู้มีความสุขในภพนั้น (แม้ว่า) สติเกิดขึ้นช้า ต่อมาเธอระลึกได้ ย่อมสามารถบรรลุคุณวิเศษเร็วพลัน เป็นต้น^๓ และในสังยุตตนิกาย นิทานวรรค และอังคุตตรนิกาย จตุตถวรรค กล่าวถึงการฟังธรรมว่าหากบุคคลอบรมโดยชอบแล้ว ย่อมให้บรรลุอรหัตผล ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้^๓ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย กาล ๔ ประการนี้ อันบุคคลอบรมโดยชอบอยู่ ประพฤติโดยชอบอยู่ ย่อมให้ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายโดยลำดับ กาล ๔ ประการอะไรบ้างคือ (๑) การฟังธรรมตามกาล (๒) การสนทนาธรรม

^๓ ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๐๗-๒๐๘/๙๓.

^๓ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๙๑/๒๗๖-๒๗๘.

^๓ คือ สุตตะ เศษยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตก เวทัลละ และอัပ္พุตธรรม) นวังกส์ตฤสาสน์ เป็นคำรูนคัมภีร์อุปทาน พุทธวงส์ และอรรถกถาทั้งหลาย บางที่เรียกว่า ชินสาสน์ บ้าง พุทธวงษะ บ้าง ส่วนในบาลีที่มาทั้งหลายเรียกว่า ธรรม บ้าง สุตตะ บ้าง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๔, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๕๙), หน้า ๒๒๑).

^๓ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๙๑/๒๗๖-๒๗๘.

^๓ ส.นิ. (ไทย) ๕๖/๒๓/๔๐, อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๔๗/๒๑๑-๒๑๒.

ตามกาล (๓) การแสดงธรรมตามกาล (๔) ความเห็นแจ้งตามกาล กาล ๔ ประการนี้...ย่อมให้ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะตามลำดับ”^๓ ๖

นอกจากนี้ ยังพบหลักฐานสังยุตตนิกาย และอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาตที่แสดงให้เห็นว่า การฟังธรรมที่บุคคลอบรมโดยชอบแล้ว ย่อมให้ถึงอรรถัตถผล ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย กาล ๔ ประการนี้อันบุคคลอบรมโดยชอบอยู่ ประพฤติโดยชอบอยู่ ย่อมให้ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายโดยลำดับ กาล ๔ ประการอะไรบ้าง คือ (๑) การฟังธรรมตามกาล (๒) การสนทนาธรรมตามกาล (๓) การแสดงธรรมตามกาล (๔) ความเห็นแจ้งตามกาล กาล ๔ ประการนี้...ย่อมให้ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายโดยลำดับ...ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเมื่อฝนเม็ดใหญ่ตกลงบนยอดภูเขา น้ำไหลไปตามที่ลุ่มทำให้ชอกเขา ลำธาร และห้วยเต็ม ชอกเขา ลำธาร และห้วยเต็มแล้ว ทำให้หนอง...บึง...แม่น้ำน้อย...แม่น้ำใหญ่...แม่น้ำใหญ่เต็มแล้วก็ทำให้มหาสมุทรเต็ม แม่น้ำใด กาล ๔ ประการนี้ก็ฉะนั้นเหมือนกัน...ย่อมให้ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายโดยลำดับ”^๗

จะเห็นได้ว่าการฟังธรรมที่ดี การเล่าเรียนธรรมที่ดี ต้องฟังและเรียนด้วยความเคารพ เพราะบุคคลใดไม่ฟังธรรมโดยเคารพบุคคลนั้นชื่อว่าย่อมปฏิบัติเพื่อความเสื่อมสวญแห่งพระศาสนา ส่วนผู้ฟังธรรมโดยเคารพชื่อว่าย่อมปฏิบัติเพื่อความไม่เสื่อมสวญแห่งพระศาสนา ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสวญหายไปแห่งสังฆธรรม ธรรม ๕ ประการอะไรบ้าง คือ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ (๑) ย่อมไม่ฟังธรรมโดยเคารพ (๒) ไม่เรียนธรรมโดยเคารพ (๓) ไม่ทรงจำธรรมโดยเคารพ (๔) ไม่ใคร่ครวญอุรุธแห่งธรรมที่ทรงจำไว้แล้วโดยเคารพ (๕) รู้ธรรมรู้ธรรมแล้วไม่ปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรมโดยเคารพ ธรรม ๕ ประการนี้แล...ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสวญหายไปแห่งสังฆธรรม”^๘

อย่างก็ตามสิ่งที่ชาวพุทธเคยได้ยินได้ฟังกันเป็นประจำเวลาฟังพระเทศน์สอนซึ่งกล่าวถึงอานิสงส์ของการฟังธรรม ๕ อย่างได้แก่ (๑) อสสุตฺต สุนาติ ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง, ได้เรียนรู้สิ่งที่ยังไม่เคยเรียนรู้ (๒) สุตฺตฺต ปรีโยทเปติ สิ่งที่เคยได้ฟัง ก็ทำให้แจ่มแจ้ง เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น (๓) กงฺขํ วิหนติ แก้อสงสัยได้, บรรเทาความสงสัยเสียได้ (๔) ทิฏฐิ อุกฺขํ กโรติ ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ (๕) จิตฺตมสฺส ปสฺสิตติ จิตฺตของเขาย่อมผ่องใส^๙ จากที่กล่าวมาทั้งหมดในประเด็นเกี่ยวหลักสัทธัมมัสสวณะ

^๓ มงคล. (ไทย) ๒/๘๑๖/๓๐๘.

^๔ ส.นิ. (ไทย) ๕๖/๒๓/๔๐, อภ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๔๗/๒๑๑-๒๑๒.

^๕ อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๔/๒๕๒-๒๕๓.

^๖ อภ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๒๐๒/๒๔๒, อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๒/๓๔๔.

(การฟังพระสัทธรรม) ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของวุฑฒิธรรม ๔ นี้จึงเห็นได้ชัดว่า การขจัดกิเลสและอาสวะออกจากจิตจนบรรลุถึงความบริสุทธิ์แห่งจิตเข้าถึงภาวะแห่งความเป็นผู้พ้นทุกข์ได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยปัญญา การฟังพระสัทธรรมจะทำให้เกิดปัญญา

๓) โยนิโสมนสิการ – เครื่องมือสร้างสมรรถนะด้านความคิดรอบคอบสืบสาวสาเหตุ

องค์ประกอบข้อต่อมาของหลักวุฑฒิธรรม ๔ ได้แก่ โยนิโสมนสิการ คำนี้มาจาก โยนิโส และ มนสิการ โยนิโส มาจาก โยนิ ซึ่งแปลว่า เหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อุบาย วิธีทาง ส่วนมนสิการ หมายถึงการทำในใจ การคิด คำนี้ถึง ไส้ใจ พิจารณา เมื่อรวมเข้าเป็น โยนิโสมนสิการ ท่านแปลสับสนๆ กันมาว่า การทำในใจโดยแยบคาย^๔ แม้การขยิบความโยนิโสมนสิการก็เป็นที่ไปตามกระบวนการแห่งปัญญาตั้งที่ท่านแยกประเด็นปลีกย่อยของโยนิโสมนสิการไว้ว่า

(๑) เป็นการคิดหรือพิจารณาโดยอุบาย(อุบายมนสิการ) คือคิดอย่างมีวิธีหรือคิดถูกวิธี หมายถึงคิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริงสอดคล้องกับสัจจะซึ่งจะทำให้หยั่งรู้สภาวลักษณะและสามัญญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

(๒) คิดเป็นทางหรือคิดถูกทาง (ปถมนสิการ) คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับมีขั้นตอนคิดเป็นระเบียบตามแนวเหตุผล ไม่ยุ่งเหยิงสับสน ทั้งนี้รวมทั้งความสามารถที่จะชักชวนนึกคิดเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้องได้

(๓) คิดตามเหตุ คิดค้นเหตุ คิดตามเหตุผล คิดอย่างมีเหตุผล (การณมนสิการ) หมายถึงการคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัยพิจารณาสืบสาวหาสาเหตุ ให้เข้าใจถึงต้นเค้าหรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

(๔) คิดให้เกิดผล (อุปาทกมนสิการ) คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์เนื่องถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย ท่านหมายถึงการคิดการพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลธรรม เช่น ปลูกเร้าให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายหวาดกลัวหายโกรธ การพิจารณาที่ทำให้มีสติทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง

กระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ สรุปลงได้เป็น ๒ ประเภท คือ (๑) โยนิโสมนสิการประเภทพัฒนาปัญญาโดยตรง มุ่งให้เกิดความเข้าใจตามความเป็นจริง ตรงกับสภาวะแท้ ๆ เน้นขจัดอวิชชาเป็นเครื่องนำไปสู่โลกุตตรสัมมาทิฐิ เป็นโยนิโสมนสิการระดับสังคัม (๒) โยนิโส

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๖๙-๖๗๐.

มนสิการประเภทสร้างเสริมคุณภาพชีวิต มุ่งปลูกเร้าให้เกิดคุณธรรมหรือกุศลธรรมต่าง ๆ เน้นการสกัดหรือข่มตัณหา เป็นเครื่องนำไปสู่โลกียสัมมาทิฐิ เป็นโยนิโสมนสิการในระดับจริยธรรม พระพุทธองค์ตรัสว่าโยนิโสมนสิการนี้ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เป็นอันมาก^๔ เช่นเป็นหลักประกันความตั้งมั่นไม่เสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรม ดังพระพุทธพจน์ว่า “เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นไปเพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่หายไปแห่งพระสัทธรรม เหมือนโยนิโสมนสิการนี้ โยนิโสมนสิการย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่หายไปแห่งพระสัทธรรม”^๕

จึงกล่าวได้ว่า โยนิโสมนสิการเป็นวิธิต่างแห่งปัญญาที่มีความสำคัญในการชักนำสู่หลักปฏิบัติที่เป็นมัชฌิมาปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความดับทุกข์ ดังพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิตฉันใด โยนิโสมนสิการสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย) ก็เป็นตัวนำเป็นบุพนิมิต เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ฉะนั้น ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก”^๖

นอกจากนี้ ความสำคัญของโยนิโสมนสิการในการละกุศลธรรมและเจริญกุศลธรรม ยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เอื้อต่อการเกิดอุเบกขา เช่น โยนิโสมนสิการเป็นเหตุให้วิจิจฉนา (ความลึกลับสงสัย) ที่ยังไม่เกิดก็ไม่ให้เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้ละวิจิจฉนาที่เกิดขึ้นแล้ว^๗ และยังเป็นเหตุให้กุศลธรรมเจริญขึ้นพร้อมกับทำอกุศลธรรมให้เสื่อมไป^๘ การมีโยนิโสมนสิการจึงเป็นวิธิต่างแห่งการพัฒนาตนเข้าสู่เจริญก้าวหน้าทั้งในทางโลกียธรรมและโลกุตระธรรม องค์ประกอบข้อสุดท้ายของหลักกุตตนิธรรม^๙ คือ ธัมมานุธัมมปฏิบัติ ดังจะกล่าวอธิบายต่อไป

๔) ธัมมานุธัมมปฏิบัติ - เครื่องมือสร้างสมรรถนะด้านความชำนาญ

คำว่า ธัมมานุธัมมปฏิบัติ-การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หมายถึงการพึงพระสัทธรรมแล้วนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสม และต้องมีความเคารพต่อธรรม ดังข้อความในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี ว่า “ก็บุคคลใดไม่พึงธรรมโดยเคารพ บุคคลนั้นชื่อว่าย่อมนิปฏิบัติเพื่อความเสื่อมสูญ

^๔ อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๑๕.

^๕ อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๒๓/๑๙.

^๖ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๕/๔๔.

^๗ อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๔.

^๘ อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๖๗/๑๒.

แห่งพระศาสนา ส่วนผู้ฟังพระสัทธรรมโดยเคารพชื่อว่า ย่อมปฏิบัติเพื่อความไม่เสื่อมสูญแห่งพระศาสนา เพราะเหตุานั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัส^๔ ว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้ย่อมเป็นไปเพื่อเสื่อมสูญหายไปแห่งสัทธรรม ธรรม ๕ ประการอะไรบ้าง คือ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ (๑) ย่อมไม่ฟังธรรมโดยเคารพ (๒) ไม่เรียนธรรมโดยเคารพ (๓) ไม่ทรงจำธรรมโดยเคารพ (๔) ไม่ใคร่ครวญอรรถแห่งธรรมที่ทรงจำไว้แล้วโดยเคารพ (๕) รู้อรรถรู้ธรรมแล้ว ไม่ปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรมโดยเคารพ...^๕

จะเห็นได้ว่าการได้ฟังพระสัทธรรมแล้ว จำเป็นต้องมีการคิดวิเคราะห์สนทนา แลกเปลี่ยนสอบถามข้อสงสัยกับผู้รู้เพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดในเนื้อหาของพระสัทธรรม และต้องมีการเผยแผ่พระสัทธรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์ในวงกว้าง ในขณะที่ฟังพระสัทธรรมก็ต้องฟังด้วยความเคารพ เรียนด้วยความเคารพ ทรงจำด้วยความเคารพ ใคร่ครวญเนื้อหาของธรรมด้วยความเคารพ และต้องปฏิบัติตามธรรมนั้นให้เหมาะสมแก่ธรรมที่ได้ฟังได้เรียนรู้อีก ถ้าพุทธบริษัท ๔ มีความเคารพในพระสัทธรรมเช่นนี้ย่อมจะทำให้พระศาสนามีความมั่นคงตั้งมั่นสืบไป

๓. สรุปวิเคราะห์

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบุพพนิกรรม ๔ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนแนวความคิดของผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สามารถสรุปวิเคราะห์และกำหนดเป็นตัวชี้วัดผลสัมฤทธิ์ของการเสริมสร้างสมรรถนะเพื่อความเจริญของชีวิตตามหลักบุพพนิกรรม ๔ ได้ดังนี้

การเสริมสร้างสมรรถนะการเรียนรู้ความเจริญของชีวิตตามหลักบุพพนิกรรม ๔			
บุพพนิกรรม ๔	นิยามเชิงทฤษฎี	นิยามเชิงปฏิบัติกร	ตัวชี้วัดสมรรถนะ
๑. สัปปริสังเสวะ	คบหาสัตบุรุษ, (คบบัณฑิต) เสวนากับผู้รู้ผู้ทรงภูมิ(นักปราชญ์)	ไม่คบคนพาล, คบแต่บัณฑิต ลงมือศึกษาเรียนรู้วิชาการต่างๆ ตามคำสอนของสัตบุรุษ	เกิดปัญญา ๓ ระดับ คือ (๑) สุตมยปัญญา ปัญญาจากการฟัง (๒) จินตมยปัญญา ปัญญาจากการคิด (๓) ภวามนยปัญญา ปัญญาจากการลงมือปฏิบัติ

^๔ อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๔/๒๕๒-๒๕๓.

^๕ มงค. (ไทย) ๒/๘๑๙/๓๑๐.

		ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา	
๒. สัทธัมมัสสวนะ	ฟังพระสัทธรรม, เอาใจใส่เล่าเรียนหาความรู้	ลงมือศึกษาพระสัทธรรมด้วยการฟัง คิด ถาม และเขียน ให้ได้สาระที่แท้จริงของพระสัทธรรมที่ฟังมานั้น	(๑) ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง, ได้เรียนรู้สิ่งที่ยังไม่เคยเรียนรู้ (๒) สิ่งที่เคยได้ฟัง ก็ทำให้แจ่มแจ้ง เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น (๓) แก้อ้อสงสัยได้, บรรเทาความสงสัยเสียได้ (๔) เกิดสัมมาทิฐิ มีความเห็นถูกต้อง (๕) มีจิตผ่องใสจากการฟังธรรมนั้น
๓ . โย นีโสมนสิการ	๑.คิดอย่างมีอุบาย (อุบายมนสิการ) ๒.คิดได้อย่างถูกต้อง (ปถมนสิการ) ๓.คิดอย่างมีเหตุผล (การณมนสิการ) ๔.คิดให้เกิดผล (อุปาทกมนสิการ)	๑.ลงมือทำตามคิดอย่างที่มีอุบาย ๒.ลงมือทำตามอุบายที่ถูกทาง ๓.ลงมือทำตามความคิดที่มีเหตุผล ๔.ทำตามความคิดที่ให้ผล	กิจกรรมชีวิตในปัจจุบัน เช่น การเรียน การทำงาน การตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ในการใช้ชีวิตประจำวัน มีความผิดพลาดน้อย มีเหตุมีผลในกระบวนการคิด ๔ นัยมากขึ้น
๔. ธรรมานุสุมปฏิบัติ	ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม, ปฏิบัติธรรมให้ถูกต้องตามหลักการ	ปฏิบัติธรรมให้ถูกต้องสอดคล้องพอดีตามขอบเขต ความหมายและวัตถุประสงค์ที่สัมพันธ์กับธรรมข้ออื่นๆ, นำสิ่งที่ได้เล่าเรียนและตริตรองเห็นแล้วไปใช้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักตามความมุ่งหมายของสิ่งนั้นๆ	เข้าใจความหมาย ขอบเขต และบริบทของหลักธรรมที่นำมาปฏิบัติได้ถูกต้องครบถ้วน, สามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงานและการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม (มีปัญญา เป็นสัมมาทิฐิบุคคล)

กล่าวโดยสรุป ผู้เขียนมีความเห็นว่า ถ้าเราศึกษาวิเคราะห์เทียบเคียงแนวทางการสร้างสมรรถนะของมนุษย์ตามแนวคิดทฤษฎีทั่วไปดังที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ กับหลักทฤษฎีธรรม ๔ ในพระพุทธศาสนาก็นับว่ามีความสอดคล้องกันไม่น้อยแต่เป้าหมายอาจแตกต่างกัน กล่าวคือ ตามทฤษฎีทั่วไป เช่น องค์ประกอบของสมรรถนะ ๕ ประการคือ (๑) Knowledge-ความรู้ (๒) Skills-ทักษะ (๓) Self-concept- ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง คือเจตคติ ค่านิยม (๔) Traits-บุคลิกลักษณะเฉพาะตัว และ (๕) Motives/attitude -แรงจูงใจ องค์ประกอบทั้ง ๕ ประการนี้ มุ่งเน้นประสิทธิภาพและความสำเร็จในการทำงานให้องค์กรบรรลุเป้าหมายตามเกณฑ์หรือเกินเกณฑ์ที่กำหนดโดยมีผลลัพธ์คือความเจริญก้าวหน้า ชื่อเสียง ความมั่งคั่ง รายได้และชีวิตที่ประสบความสำเร็จ ในขณะที่เป้าหมายในการเสริมสร้างสมรรถนะตามหลักทฤษฎีธรรม ๔ ในพระพุทธศาสนามีความลุ่มลึกไปถึงการเสริมสร้างสมรรถนะเพื่อการจัดทุกขันธ์ละเอียด กล่าวคือ (๑) สัมปยุตสังเสวะ -การคบสัตบุรุษจะช่วยให้ส่งเสริมให้เกิดปัญญา (มีแรงจูงใจ/เจตคติ (มี Motives / Attitude ที่ดี) (๒) สัทธัมมัสสวนะ - (ช่วยให้มี Knowledge) ลงมือศึกษาพระสัทธรรมด้วยการฟัง คิด ถาม และเขียน ให้ได้สาระที่แท้จริงของพระสัทธรรมที่ฟังมานั้น จะช่วยให้เกิดมีทักษะ (๓) โยนิโสมนสิการ -คิดอย่างมีเหตุมีผล เป็นการสร้างความมั่นใจในความคิดความเห็นของตนเองที่แสดงออก (ช่วยให้มี Self-Concept ที่ดี) และ (๔) ธัมมานุวัตรปฏิบัติ -วิเคราะห์ขยายความได้ว่าปฏิบัติถูกต้องสอดคล้องพอดีตามขอบเขตความหมายและวัตถุประสงค์ของภารกิจนั้นๆ ช่วยให้ตนเองมีภาพลักษณ์ที่ดีในองค์กร (ช่วยให้มี Skills) ทั้งแต่ตนเองและบุคคลรอบข้าง จึงกล่าวได้ว่า ถ้ามุขยมีหลักทฤษฎีธรรม ๔ นี้สมบูรณ์ในตัวเอง ก็ยิ่งจะส่งเสริมให้มีสมรรถนะในด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ ค่านิยมและแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองเพิ่มมากขึ้นทั้งในด้านการเรียน การทำงาน การดำเนินชีวิตด้วยปัญญา เป็นการเพิ่มคุณค่าตนเองต่อสังคมได้อย่างกว้างขวาง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรรณิการ์ บารมี. “ความต้องการการพัฒนาสมรรถภาพในการปฏิบัติงานของครูประจำกลุ่ม การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ วิธีเรียนทางไกลในกรุงเทพมหานคร”.
วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน. บัณฑิต
วิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ฉัตรณรงค์ศักดิ์ สุธรรมดี และจินตกานต์ สุธรรมดี. “การประยุกต์ใช้สมรรถนะเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์”. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐): ๒๖๓.

ธำรงค์ศักดิ์ คงคาสวัสดิ์. การบริหารงานบุคคล Competency ภาคปฏิบัติ...เขาทำกันอย่างไร. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), ๒๕๔๙.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ. ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต. พิมพ์ครั้งที่ ๕.นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____ . รุ่งอรุณ ของการศึกษา: เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓๔. มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๕๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๒๒ สุตตันตปิฎก อังคตตริโกย ปถกนิปาตปาลี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๐.

_____ . พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๑๑ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่มที่ ๑๖ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๕ ๒๗ ๒๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . สุตตันตปิฎก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปรมตลโขติกาย นาม ขุททกปาฐอรรถกถา ขุททกปาฐวณณนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๒.

_____ . มงคลัตถทีปนีภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาค ๑-๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

รวีวรรณ เผ่ากัณหา. “สมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารระดับภาควิชา สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยของรัฐ”. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

อานนท์ ศักดิ์วีระวิชัย. แนวคิดเรื่องสมรรถนะ Competency: เรื่องเก่าที่เรายังหลงทาง. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ภาษาอังกฤษ

Anthony et al **Strategic Human Resource Management**. Forth Worth: Dryden Press, 1996.

Boyatzis, R.E. **The Competent Manager: A Model for Effective Performance**. New York: John Wiley & Sons, 1982.

Clive Erricker. **World Faiths Buddhism**. London: Hodder Headline, 1995.

Richard Boyatzis. **The Competent Manager: A Model of Effective Performance**. New York: Wiley, 1982.

บทวิจารณ์หนังสือ

เรื่อง จริยเศรษฐศาสตร์ (On Ethics And Economics)

หฤทธิ์ สุกใส
Harit Suksai^๑

๑. บทนำ

หนังสือเรื่องจริยเศรษฐศาสตร์ เขียนโดย ศาสตราจารย์ อมาตยา เซน (Amartya Sen) นักเศรษฐศาสตร์และนักปรัชญาชาวอินเดีย ผู้ก่อตั้งสำนักคิด วิถีสมรรถภาพมนุษย์ และได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ประจำปี ค.ศ. ๑๙๙๘ รางวัลเกียรติยศ รางวัลสูงสุดที่รัฐมอบให้พลเรือนอินเดียในปี ค.ศ. ๑๙๙๙ และรางวัลโยฮัน สโกด์ สาขารัฐศาสตร์ในปี ค.ศ. ๒๐๑๗ หนังสือเรื่องนี้ผู้เขียนได้เขียนไว้เป็นฉบับภาษาอังกฤษ มีชื่อว่า “On Ethics And Economics” และถูกแปลเป็นภาษาไทยโดย สฤณี อาชวานันทกุล นักเขียน นักแปล นักวิจัย และนักวิชาการอิสระ และเป็นคณะบรรณาธิการสำนักพิมพ์ ซอลท์ พับลิชชิ่ง มีชื่อว่า “จริยเศรษฐศาสตร์” มีจำนวน ๑๘๐ หน้า ผู้แปลได้ดำเนินการจัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ ซอลท์ พับลิชชิ่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๖๒

หนังสือเรื่องนี้ เริ่มต้นด้วยคำนำผู้แปล คำนำเสนอ คำนำผู้เขียน และสารบัญ โดยแบ่งจำนวนบทออกเป็น ๓ บท โดยบทที่หนึ่งว่าด้วยเรื่องพฤติกรรมทางเศรษฐศาสตร์กับสำนึกทางศีลธรรม บทที่สองว่าด้วยการตัดสินใจในทางเศรษฐศาสตร์กับปรัชญาศีลธรรม บทที่สามว่าด้วยเสรีภาพกับผลพวง ต่อด้วยบรรณานุกรม เกี่ยวกับผู้เขียน เกี่ยวกับผู้แปล และรู้จักกับ SALT ซึ่งผู้แปลต้องการบอกเล่าสาเหตุแห่งการเขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นมา ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ในการได้เรียนรู้โดยตรงกับผู้เขียน

หนังสือทั้งฉบับภาษาอังกฤษ และฉบับภาษาไทย มีสอดคล้องกันในประเด็นที่ผู้เขียนต้องการที่จะนำเสนอแก่นความคิดทางเศรษฐศาสตร์กับปรัชญาศีลธรรม ส่วนความต่างของงานเขียนทั้งสอง นอกจากภาษาที่ผู้เขียนนำมาใช้ในการเขียนงานระหว่างฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษแล้ว สิ่งสำคัญคือถ้อยความที่ใช้ในการเขียน โดยที่ฉบับภาษาอังกฤษนั้นผู้เขียนจะ

^๑ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

เขียนด้วยภาษาที่กระชับ รวบรวม และกระตุ้นให้คิดตาม ยกเหตุผลอ้างอิงพอประมาณ ส่วนฉบับแปลภาษาไทย ผู้แปลต้องการรวบรวมแก่นความคิดของผู้เขียนเกี่ยวกับคำถามเชิงวิพากษ์ต่อความเชื่อพื้นฐานข้างต้น มีข้ออุปมาเปรียบเทียบและเหตุผลสนับสนุนหลายประการ นั้นอาจเนื่องด้วยฉบับภาษาไทยเขียนโดยเอาบริบทของผู้อ่านที่เป็นคนไทยเป็นบรรทัดฐาน ส่วนฉบับภาษาอังกฤษผู้เขียนเน้นความเป็นสากล ซึ่งผู้อ่านอาจไม่เข้าใจวัฒนธรรมบางอย่างที่ผู้เขียนกล่าวอ้างไว้ แต่โดยภาพรวมแล้ว งานเขียนทั้งสองฉบับก็ต้องการที่จะสื่อให้เห็นถึงจริยเศรษฐศาสตร์นั่นเอง

๒. สรุปสาระสำคัญของเนื้อหา

ในส่วนของการนำผู้แปล เริ่มต้นด้วยการเล่าถึงสาเหตุแห่งการแปลโดยเริ่มจากประสบการณ์การเรียนรู้กับศาสตราจารย์ อมาตยา เช่น ผู้ที่ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ ในปี ค.ศ. ๑๙๙๘ ผู้คิดค้น “ดัชนีพัฒนามนุษย์” (Human Development Index) และได้รวบรวมแก่นความคิดคำถามเชิงวิพากษ์ต่อความเชื่อพื้นฐานข้างต้น โดยผู้แปลหวังว่า ผู้อ่านจะได้สัมผัสส่วนเสี้ยวความโอบอ้อมอารีของผู้เขียนผ่านตัวอักษรในหนังสือ จริยเศรษฐศาสตร์นี้

ในส่วนของการนำเสนอ เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงหนังสือเล่มนี้เปรียบเสมือน “หีบสมบัติ” สำหรับนักเศรษฐศาสตร์ นักปรัชญา และนักรัฐศาสตร์ที่สนใจความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐศาสตร์ร่วมสมัยกับปรัชญาศีลธรรม และการเขียนถึงทฤษฎีของเซน รวมถึงผลพวงที่ตามมาอย่างชัดเจน โดยสมาชิกคณะเศรษฐศาสตร์และปรัชญา มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย เบิร์กลีย์ กล่าวว่า รู้สึกยินดีและเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ ศาสตราจารย์ อมาตยา เช่น มานำเสนอบทบรรยายโรเยอร์ (Royerr Lectures) ในปี ค.ศ. ๑๙๘๖ ซึ่งกลายเป็นรากฐานของหนังสือเล่มนี้

ในส่วนของการนำผู้เขียน ผู้เขียนเริ่มต้นด้วยการเล่าถึงสาเหตุและแรงจูงใจในการเขียน โดยเริ่มจากการเรียบเรียงบทบรรยายโรเยอร์ ณ มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย เบิร์กลีย์ ระหว่างวันที่ ๔-๖ เมษายน ปี ค.ศ. ๑๙๘๖ และเล่าถึงประสบการณ์การได้ร่วมมือกับบุคคลต่าง ๆ รวมถึงนักศึกษาที่อภิปรายกันอย่างออกรส

ในส่วนของเนื้อหาทั้ง ๓ บท สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้ เนื้อหาบทที่ ๑ ผู้เขียนให้ชื่อว่าการพฤติกรรมทางเศรษฐศาสตร์กับสำนักทางศีลธรรม โดยผู้เขียนสรุปประเด็นสำคัญไว้ ๖ ประการด้วยกัน คือ (๑) แหล่งกำเนิดสองแห่ง นั่นคือ “จริยศาสตร์” และ “วิศวกรรมศาสตร์” (๒) ความสำเร็จและจุดอ่อน ที่เกิดขึ้นจากทฤษฎีข้างต้น และอภิปรายถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้น (๓) พฤติกรรมทางเศรษฐศาสตร์กับความมีเหตุมีผล โดยมุ่งเน้นไปที่สมมุติฐานที่ว่าคนเรามี

“พฤติกรรมที่มีเหตุผล” (Rational behavior) (๔) ความมีเหตุผลในฐานะความคงเส้นคงวานิยามไว้ ๒ วิธี คือ ความมีเหตุผลคือความคงเส้นคงวาภายในการตัดสินใจ (Internal consistency of choice) และการแสวงหาประโยชน์ตนสูงสุด (Maximization of self-interest) (๕) ประโยชน์ส่วนตนกับพฤติกรรมที่มีเหตุผล และ (๖) อดัม สมิท กับประโยชน์ส่วนตน บทความการเรื่อง “การเดินทางของสมิทบนเรือแห่งรัฐ” (Smith’s Travel on the Ship of the State)

บทที่ ๒ ว่าด้วยเรื่องการตัดสินใจทางเศรษฐศาสตร์กับปรัชญาศีลธรรม โดยผู้เขียนกล่าวไว้ ๑๐ ประการด้วยกัน คือ (๑) การเปรียบเทียบอรรถประโยชน์ระหว่างบุคคล (Interpersonal comparisons of utility) (๒) ประสิทธิภาพสูงสุดพาเรโต และประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ เปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างของทั้ง ๒ ประการ (๓) อรรถประโยชน์ ประสิทธิภาพสูงสุดพาเรโต และสวัสดิการนิยม โดยแบ่งออกเป็น ๓ ประการคือ ลัทธิสวัสดิการนิยม จัดอันดับโดยรวมผล และลัทธิผลพวงนิยม (๔) ความอยู่ดีมีสุขและอิสระในการตัดสินใจ โดยจำแนกข้อวิพากษ์ไว้ ๒ ประการ คือ อรรถประโยชน์เป็นบ่อเกิดของคุณค่าเพียงแหล่งเดียวเท่านั้น และความอยู่ดีมีสุขของปัจเจกกว่าเป็นอรรถประโยชน์ แทนที่จะมองเป็นอื่น (๕) การให้คุณค่าและคุณค่า โดยจำแนกเหตุผล ๒ ประการ คือ การให้ความสำคัญกับอิสระในการตัดสินใจของปัจเจกและมุมมองจริยศาสตร์ลำดับรอง (๖) อิสระในการตัดสินใจกับความอยู่ดีมีสุข: ความแตกต่างและการพึ่งพาอาศัยกัน เป็นการแยกแยะความแตกต่างระหว่าง มิติอิสระในการตัดสินใจ (Agency aspect) และ มิติความอยู่ดีมีสุข (Well-being aspect) (๗) อรรถประโยชน์และความอยู่ดีมีสุข วิพากษ์ไว้ว่า ความอยู่ดีมีสุขไม่ใช่สิ่งเดียวที่มีคุณค่า และอรรถประโยชน์ไม่อาจสะท้อนความอยู่ดีมีสุขได้อย่างเพียงพอ (๘) การบรรลุผลสัมฤทธิ์ เสรีภาพ และสิทธิ โดยมุ่งเน้นที่คำถามที่ว่าการมองที่ผลสัมฤทธิ์ (Achievement) ของคนคนหนึ่งคือวิธีมองข้อได้เปรียบ (Advantage) ที่ดีที่สุดจริงหรือ (๙) ประโยชน์ส่วนตนกับเศรษฐศาสตร์สวัสดิการ เน้นเรื่องความร้นแค้นของเศรษฐศาสตร์สวัสดิการที่เกิดจากช่องว่างระหว่างจริยศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์ที่ถ่างกว้างกว่าในอดีต (๑๐) สิทธิและเสรีภาพ ได้หยิบยกทฤษฎีของโนซิก (Nozick, ๑๙๗๔) ว่า คนมีสิทธิจะทำอะไรก็ตามที่ต้องการ ตราบที่เข้าไปละเมิดเงื่อนไขบังคับเชิงกรณีธรรม (Deontological) ที่กำหนดไม่ให้แทรกแซงกิจกรรมอันชอบธรรมของผู้อื่น

บทที่ ๓ ว่าด้วยเสรีภาพกับผลพวง ผู้เขียนได้อภิปรายแนวคิดและประเด็นสำคัญไว้ทั้งหมด ๙ ประเด็นด้วยกัน คือ (๑) ความอยู่ดีมีสุข อิสระในการตัดสินใจ และเสรีภาพ โดยระบุข้อจำกัดที่แตกต่างกันสามประการของแนวคิดอรรถประโยชน์นิยม และเจาะลึกถึงความสนใจกับ

ธรรมชาติของข้อจำกัด และการก้าวข้ามข้อจำกัดเหล่านี้ (๒) พหุนิยมกับการประเมิน กล่าวถึงเงื่อนไขความสม่ำเสมอ (Regularity conditions) ซึ่งถูกกำหนดในการประเมินคุณค่าผลรวม (Aggregate assessment) ที่เกี่ยวกับความคิดเรื่อง “การประเมินที่มีเหตุผล” นั้นเป็นที่ยอมรับได้และเพียงพอหรือไม่ (๓) ความไม่ครบถ้วน และความครบถ้วนเกิน ได้เสนอการรับมือกับปัญหาที่ว่า เมื่อใดที่เรามีสิ่งมีค่าหลายอย่าง การกระทำแบบหนึ่งอาจมีคุณค่าในมิติหนึ่งมากกว่าในอีกมิติหนึ่ง (๔) ความขัดแย้งและทางตัน พุดถึงการตัดสินใจส่วนบุคคล การแลกได้แลกเสีย ที่ไม่ชัดเจน และไม่อาจจัดลำดับความสำคัญอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ (๕) สิทธิและผลพวง ด้วยเหตุความรุ่มรวยของข้อพิจารณาทางจริยศาสตร์ที่อาจสำคัญต่อเศรษฐศาสตร์สวัสดิการและเศรษฐศาสตร์เชิงคาดการณ์ มีข้อจำกัดและมีเหตุผลในนิยามคับแคบ และผู้เขียนได้เสนอก็คือ ต้องขยายชุดตัวแปรและปัจจัยต่าง ๆ ในการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ให้กว้างออกไป (๖) การประเมินผลพวงและกรณีธรรม การปฏิบัติต่อสิทธิมักต้องเผชิญกับเสียงคัดค้าน โดยเฉพาะเมื่อการฟื้นฟูการใช้เหตุผลฐานสิทธิมักจะมาจากจุดยืนทางศีลธรรมที่ดูจะใช้เหตุผลเชิงเหตุปัจจัย (๗) จริยศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์ ผู้เขียนได้เสนอว่าจริยศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์ขยับเข้ามาใกล้ชิดกัน สามารถเป็นประโยชน์ไม่เฉพาะต่อเศรษฐศาสตร์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงจริยศาสตร์ด้วย (๘) สวัสดิการ เป้าหมายและทางเลือก กล่าวถึง โครงสร้าง “พฤติกรรมอัตโนมัติ” มีลักษณะสามประการ ได้แก่ สวัสดิการอัตโนมัติ (Self-centred welfare) เป้าหมายสวัสดิการอัตโนมัติ (Self-welfare goals) และทางเลือกเป้าหมายอัตโนมัติ (Self-goal choice) (๙) ความประพฤติ จริยศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ กล่าวถึงความน่าสนใจของความแตกต่างทางพฤติกรรม จริยศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ใหม่ ๆ

๓. บทวิจารณ์

สำหรับประเด็นในการวิจารณ์ ผู้วิจารณ์ได้แบ่งออกเป็น ๒ ประเด็น คือ (๑) รูปแบบการนำเสนอ (๒) ประเด็นเนื้อหา

๓.๑ รูปแบบการนำเสนอ

หนังสือจริยเศรษฐศาสตร์ (On Ethics And Economics) ผู้เขียนได้เรียบเรียงขึ้นจากบทบรรยายโรเจอร์ ณ มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย เบิร์กลีย์ ระหว่างวันที่ ๔-๖ เมษายน ๑๙๘๖ โดยหนังสือเล่มนี้เปรียบเสมือน “หีบสมบัติ” สำหรับนักเศรษฐศาสตร์ นักปรัชญา และนักรัฐศาสตร์ที่สนใจความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐศาสตร์ร่วมสมัยกับปรัชญาศีลธรรม

ในส่วนลำดับการนำเสนอเนื้อหา ผู้เขียนเริ่มจากกล่าวถึงความสำคัญของเศรษฐศาสตร์และมุมมองของนักเศรษฐศาสตร์สมัยก่อนที่เรียกว่า เศรษฐศาสตร์การเมือง และวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงมาจนปัจจุบัน แล้วจึงโน้มเข้าหาประเด็นปัญหาที่ว่า “เราควรใช้ชีวิตอย่างไร” และ “กลุ่มคนที่เศรษฐศาสตร์ทำการศึกษาจะไม่ได้รับอรรถิพลใด ๆ จากคำถามนี้จริงหรือ ? พวกเขาหัวทิ่มที่ออย่างที่เศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ตีตราให้จริงแท้แน่หรือ ? ซึ่งผู้เขียนได้เริ่มอธิบายถึงพฤติกรรมทางเศรษฐศาสตร์กับสำนักทางศีลธรรม ซึ่งในหลักการและวิธีการที่ผู้เขียนนำเสนอต่าง ๆ มีการยกแนวคิดและทฤษฎี รวมถึงอ้างอิงเพิ่มเติมถึงหนังสือเล่มอื่น ๆ เข้ามา เพื่อขยายความให้ละเอียดมากยิ่งขึ้น ในการวางประเด็นในการเขียนหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนเริ่มจากการชักจูงให้เห็นถึงประเด็นปัญหา เป็นการกระตุ้นความรู้สึกอยากรู้อยากเห็น แล้วจึงค่อยนำเสนอวิธีการจากทฤษฎีเชิงเศรษฐศาสตร์และจริยศาสตร์ ซึ่งผู้วิจารณ์เห็นว่า หนังสือเล่มนี้มีความจำเป็นเพื่อนำไปเป็นคู่มือหรือแนวทางในการศึกษาทางด้านเศรษฐศาสตร์ ปรัชญา และรัฐศาสตร์ รวมถึงงานด้านจริยศาสตร์ได้

อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้แม้จะมีชื่อว่าจริยเศรษฐศาสตร์ (On Ethics and Economics) แต่เมื่อดูโดยภาพรวมแล้วหนังสือเล่มนี้เป็นเพียงการขยายจากบทบรรยายโรเยอร์ของอมาตยา เซน ซึ่งภาพในหนังสือเล่มนี้จะมีการอ้างอิงถึงทฤษฎีจากบทความและหนังสือเข้ามาประกอบค่อนข้างมาก ซึ่งหากย้อนดูในหนังสือลักษณะเดียวกันที่เน้นเฉพาะเศรษฐศาสตร์หรือจริยศาสตร์ ตัวอย่างเช่น A Little History of Economics (ประวัติศาสตร์มีชีวิตของพัฒนาการความคิดเศรษฐศาสตร์) เขียนโดย Niall Kishtainy แพลและเรียบเรียงโดย ฐนฐ จินदानนท์ ในงานเขียนเล่มนี้ จะมีลำดับการเรียบเรียงเรื่องราวและรายละเอียดของเนื้อหาที่ชัดเจนกว่า^๒ ถึงกระนั้น หนังสือเล่มนี้ก็นับได้ว่า เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยสรุปและวิเคราะห์เนื้อหาจริยเศรษฐศาสตร์

๓.๒ ประเด็นเนื้อหา

ประเด็นหลัก ๆ ของหนังสือเรื่องจริยเศรษฐศาสตร์

ก. การใช้ภาษา จริยเศรษฐศาสตร์เล่มนี้ ผู้เขียนต้องการสื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงการวิเคราะห์เจาะลึกถึงความสำคัญและปัญหาของเศรษฐศาสตร์และจริยศาสตร์ เพราะเป็นสิ่งที่

^๒ Niall Kishtainy, A Little History of Economics, ประวัติศาสตร์มีชีวิตของพัฒนาการความคิดเศรษฐศาสตร์, ฐนฐ จินदानนท์, แพลและเรียบเรียง, (๒๕๖๒), กรุงเทพมหานคร. บุ๊คสเคป.

ความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับมนุษย์มากที่สุด โดยใช้ภาษาที่แจ่มชัด รวบรวม และกระตุ้นให้คิดตาม อย่างเช่น การตั้งท้ายด้วยคำถามในแต่ละบทเพื่อให้ผู้อ่านได้คิดตามและติดตามในบทต่อไป หากแต่ผู้ที่เริ่มต้นศึกษาอาจต้องใช้ความเข้าใจนิยามศัพท์บางคำ โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์ กล่าวไว้ในหนังสือปรัชญาภาษาว่า ภาษานั้นมีความซับซ้อนมากมาย^๓ ดังนั้น การที่จะถ่ายทอดภาษาให้เป็นระเบียบแผนได้ นอกจากจะอาศัยหลักการแล้ว ยังต้องมีภูมิความรู้เข้ามาเสริมการอ่านด้วย สิ่งที่สำคัญที่หนังสือเล่มนี้มีคือการเขียนจากประสบการณ์ตรงของผู้เขียน ซึ่งจะปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ประสบการณ์ตรงนั้นทำให้ได้เนื้อหาที่เป็นรูปธรรมชัดเจน มีการเปรียบเทียบเชิงสมมติฐาน และอ้างอิงเชิงทฤษฎี ดังนั้น ภาษาที่ผู้เขียนใช้ในการเขียนหนังสือเล่มนี้จึงมีความเฉพาะเจาะลึก แต่ก็ยังเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ได้อ่านและศึกษาเป็นอย่างมาก

ในส่วนของหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนออกตัวว่าเป็นหนังสือที่ได้ฐานมาจากบทบรรยายโรเจอร์ ธ มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย เบิร์กลีย์ ในปี ค.ศ. ๑๙๘๖ หากจะสรุปประเด็นหลักจากหนังสือเล่มนี้ มี ๓ ประเด็นหลัก ๆ คือ ๑) พฤติกรรมทางเศรษฐศาสตร์กับสำนักทางศีลธรรม ซึ่งได้เขียนถึงมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ของผู้เชี่ยวชาญหลาย ๆ ท่าน ที่ผนวกกับมุมมองของผู้เขียน ทำให้เห็นถึงความแตกต่างในแต่ละยุคสมัยได้อย่างชัดเจน ๒) การตัดสินใจทางเศรษฐศาสตร์กับปรัชญาศีลธรรม สืบเนื่องมาจากมุมมองประเด็นแรกที่ทำให้เกิดการเปรียบเทียบและการตัดสินใจขยายเนื้อความให้แจ่มชัด อรรถประโยชน์ของผู้ที่เลือก ผลกระทบที่ผู้เลือกจะได้รับ ๓) เสรีภาพกับผลพวง แสดงให้เห็นถึงภาพใหญ่ของผลพวงที่ผู้เลือกพึงได้รับ ความอยู่ดีมีสุข อิศรภาพ และเสรีภาพ ผู้เขียนตั้งท้ายด้วยข้อเสนอทางเศรษฐศาสตร์และจริยศาสตร์ที่ควรใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น ซึ่งไม่ได้ตั้งอยู่บนความยากง่าย แต่อยู่ที่ผลตอบแทนที่จะได้รับ ซึ่งมากมายมหาศาล

ข. ประเด็นเรื่องทฤษฎีการเล่าเรื่อง (story telling theory) การเขียนหนังสือเล่มนี้ดูจะต่างจากการนำเสนองานทางปรัชญา ซึ่งมุ่งเน้นการใช้ภาษาทางตรรกะในรูปแบบการวิเคราะห์ ซึ่งมักจะกล่าวถึงความเป็นเอกภาพ สัมพันธภาพ และสารัตถภาพในการอธิบายการเขียนที่ดี^๔ ไม่ใช่แนวทางของเรื่องเล่าที่ดูจะคล้อยตามงานเขียนทางศาสนามากกว่า ถ้าหากประเมินจาก

^๓ โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์, **ปรัชญาภาษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๓.

^๔ ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, **การใช้เหตุผลตรรกวิทยาเชิงปฏิบัติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

รูปแบบของนักปรัชญาตะวันออกที่นำเสนองานผ่านเรื่องเล่าได้ดีกว่าเรื่องการวิเคราะห์ในแบบนักปรัชญาตะวันตก ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้จะพบว่า ผู้เขียนต้องการหารูปแบบงานเขียนงานทางปรัชญาแบบตะวันออกมากกว่าจะเน้นกระบวนการแบบตะวันตกอย่างเคร่งครัด และในแนวทางดังกล่าวนี้จะพบว่า มีผู้นำเสนอได้ดีผ่านการศึกษาศาสนา เช่นเฮอริมานน์ เอสเสที่เขียนเรื่องสิทธิธารณะ หรือนักปรัชญาอย่างโซเปนฮาวเออร์ที่นำเสนอการเขียนงานโดยอ้างอิงหลักการของพระพุทธศาสนาก็ใช้เรื่องเล่าในการเล่าเรื่องเช่นกัน แต่วิธีการดังกล่าวนี้อาจไม่ได้วิเคราะห์บนบริบทที่เคร่งครัดแต่เน้นธรรมชาติของผู้เขียนเป็นหลัก

๓.๓ สรุปและคำแนะนำ

หนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้มีจุดประสงค์ไว้แต่เบื้องต้นแล้วว่า เป็นงานเขียนที่ขยายมาจากบทบรรยายโรเยอร์ (Royer Lectures) ซึ่งกลายมาเป็นฐานของหนังสือเล่มนี้ ที่รวบรวมแก่นความคิด คำถามเชิงวิพากษ์ต่อความเชื่อพื้นฐาน การวิเคราะห์เจาะลึกถึงประเด็นปัญหาต่าง ๆ ทั้งในแง่มุขมเศรษฐศาสตร์และจริยศาสตร์ วิธีการในการเขียนจึงเป็นแบบเฉพาะตัว ชัดเจน รวบรวมและกระตุ้นให้คิดตาม ผู้เขียนต้องการนำเสนอให้ผู้อ่านเข้าใจโดยง่าย ด้วยการสาธิตทฤษฎีและวิเคราะห์ให้เห็นถึงความเหมือนและต่างของประเด็นปัญหาเหล่านั้น รวมทั้งหยิบยกแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ นักจริยศาสตร์เข้ามาประกอบเพื่อให้เห็นในมุมมองที่กว้างยิ่งขึ้น ดังนั้น หนังสือจริยเศรษฐศาสตร์เล่มนี้ นอกจากจะนำไปเป็นคู่มือในการศึกษาเรียนรู้เศรษฐศาสตร์จริยศาสตร์และทางปรัชญาแล้ว ยังสามารถที่จะนำไปเป็นคู่มือในการประกอบการอ้างอิงในประเภทอื่น ๆ หรือในการพูด การอภิปรายได้เช่นเดียวกัน

เมื่อกล่าวโดยภาพรวมแล้ว หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าควรแก่การอ่านเพื่อนำเอาหลักการทฤษฎี และการวิเคราะห์เจาะลึกถึงความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐศาสตร์ร่วมสมัยกับปรัชญาศีลธรรม ที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ งานเขียนเล่มนี้ผู้เขียนเองได้กลั่นออกมาจากประสบการณ์ตรงที่ตนเองได้ศึกษามาตลอดจนถึงปัจจุบัน และความคิดค้น “ดัชนีพัฒนามนุษย์” (Human Development Index) จนกระทั่งได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ประจำปี ค.ศ. ๑๙๙๘ รางวัลการตรึงตะหนะ รางวัลสูงสุดที่รัฐมอบให้พลเรือนอินเดียในปี ค.ศ. ๑๙๙๙ และรางวัลโยฮัน สโกด์ สาขารัฐศาสตร์ในปี ค.ศ. ๒๐๑๗ ส่งผลให้ผู้ดำเนินนโยบายทั่วโลกมองเห็นว่าการปฏิรูปสังคม มีความสำคัญและควรมาก่อนการปฏิรูปเศรษฐกิจ นอกจากนั้น หนังสือเล่มนี้ยังเหมาะกับนักเศรษฐศาสตร์ นักปรัชญา และนักรัฐศาสตร์ที่สนใจศึกษาในเรื่องนี้ เพราะงานเขียนเล่มนี้ถือเป็นฐานสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้น หนังสือเล่มนี้จึงนับว่า

ทรงคุณค่าสำหรับทุกคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม ควรค่าแก่การอ่านเป็นอย่างยิ่ง เพื่อประโยชน์ทั้งทางด้านวิชาการและการนำไปใช้เป็นคู่มือในการเรียนรู้ต่อไป

บรรณานุกรม

ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **การใช้เหตุผลตรรกวิทยาเชิงปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์. **ปรัชญาภาษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

Niall Kishtainy, **A Little History of Economics, ประวัติศาสตร์มีชีวิตของพัฒนาการความคิดเศรษฐศาสตร์**, ฐณัฐ จินตานนท์, แปลและเรียบเรียง, (๒๕๖๒), กรุงเทพมหานคร. บุ๊คสเคป.

Amartya Sen, **On Ethics And Economics, จริยเศรษฐศาสตร์**, สถณี อาชวานันทกุล, แปลและเรียบเรียง, (๒๕๖๒), สำนักพิมพ์ Salt, มีนาคม ๒๕๖๒.

